

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM

Állam- és Jogtudományi Kar

DOKTORI ISKOLA

Tóth Géza

**Azonosság-fogalom a büntetőeljárásban – az identicus
jelentéstartalma a tettazonosság és a ne bis in idem elv
értelmezésében**

PhD értekezés

Szeged

2022.

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM

Állam- és Jogtudományi Kar

DOKTORI ISKOLA

Tóth Géza

**Azonosság-fogalom a büntetőeljárásban – az identicus
jelentéstartalma a tettazonosság és a ne bis in idem elv
értelmezésében**

PhD értekezés

Témavezető: Prof. Dr. Karsai Krisztina, DSc

Szeged

2022.

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	2
Rövidítések jegyzéke	8
I. Bevezető gondolatok	10
1. A téma aktualitása, az értekezés fő célkitűzései	10
2. Az értekezés felépítése	11
3. Az értekezés módszertana	14
3.1. A jogtörténeti értelmezés	16
3.2. Összehasonlító jogi módszertan	17
3.3. Teleologikus jogértelmezés	18
3.4. Egyéb alkalmazott jogértelmezési módszerek	19
II. A tettazonosságról	21
1. A vádelv relációjában megjelenő érdekek	23
2. A vádelv és a bizonyítás összefüggései	25
3. A tettazonosság törvényi szabályozása; a vádelv érvényesülése	30
3.1. A tettazonosság jogtörténeti vizsgálata	30
3.1.1. A Bp.-t megelőző szokásjog	30
3.1.2. A Bp. szabályozása	31
3.1.3. Az 1951. évi III. törvény szabályozása	31
3.1.4. Az 1962. évi 8. törvényerejű rendelet szabályozása	32
3.1.5. Az 1973. évi I. törvény szabályozása	32
3.1.6. A régi Be. szabályozása	33
3.2. A Be. szabályozása	33
3.2.1. Ténybeli kötöttség	34
3.2.2. Minősítésbeli kötetlenség	34
3.2.2.1. A minősítésbeli kötetlenség útkeresése a jogalkalmazásban	36
3.2.2.2. A minősítésbeli kötetlenség a jogalkotásban	38
4. Az azonosság fogalmának jelentősége a német büntetőeljárás törvényben	45
5. A tett azonosságának határai a bírói gyakorlatban	47

5.1.	Az elkövetés objektív körülményei.....	48
5.2.	A sértett személye	49
5.3.	A tettességhez szükséges ismérvek	50
5.4.	Elkövetési alakzat (a bűncselekmény stádiuma).....	50
5.5.	Bűnösségi forma (szándékosság, gondatlanság, motívum, célzat)	51
5.6.	Elkövetői alakzat (tettesség, részesség, utólagos bűnkapcsolat, társas bűnelkövetési alakzatok)	52
5.7.	Egység-többségtani minősítés	53
5.8.	A folytatólagosság megítélése.....	54
5.9.	Büntethetőségre, büntetéskiszabásra vonatkozó körülmények	55
5.10.	Minősítő körülmények	55
6.	Tettfogalom a német ítélkezésben	56
6.1.	Exkúrsus: A folytatólagosság megítélése	59
6.2.	A tett történeti lefutásának alternatívítása	60
6.3.	A jogtalansági tartalom teljes félreismerése.....	61
6.4.	Részösszegzés	62
7.	A tettazonosság logikai és szemantikai vizsgálata	64
8.	Az identicus értelmezési keretei a jogtudományban	66
8.1.	Az azonosság tárgya mint a törvényi tényállás	68
8.2.	Az azonosság tárgya mint a cselekmény	70
8.3.	Az azonosság tárgya mint az elkövetési magatartás	73
8.4.	Az azonosság tárgya mint az akaratirány, az extrém-szubjektív teória	75
8.5.	Az azonosság tárgya mint a jogi tárgy	76
8.6.	A vegyes (<i>kombinatorisch</i>) teóriák	78
8.6.1.	Kumulatív vegyes teória	78
8.6.2.	Alternatív vegyes teória	80
8.7.	Az azonosság tárgya mint a tények azonossága.....	82
8.8.	Értékelő teória	82
8.9.	Megismerési teória	83
8.10.	Az azonosság tárgya mint a történeti esemény, a tág értelemben vett történeti tényállás azonossága	84
8.11.	A magyar judikatúra azonosság-fogalma.....	87
9.	A hatékony védelemhez való jog garanciái.....	89
9.1.	A magyar szabályozás	89

9.2.	A hatékony védelemhez való jog próbája Strasbourgban	89
9.3.	A vádtól eltérő minősítés lehetőségének értékelése	91
9.4.	A német szabályozás	92
9.5.	Részösszegzés	93
10.	A vád bíróság általi átalakítása, valamint a vádmódosítás – a vád „fejlődőképességének” határai	95
10.1.	A magyar szabályozás	95
10.2.	A német szabályozás	96
10.3.	Részösszegzés	98
11.	A tettazonosság megsértésének jogi konzekvenciái	99
11.1.	A vádon túlterjeszkedés	99
11.2.	A vád ki nem merítése	100
11.3.	A német szabályozás	102
III.	A ne bis in idem elv, az azonosság-fogalom a jogerőn túl	103
1.	A ne bis in idem elv hazai szabályozása	104
1.1.	A ne bis in idem elv szabályozás-története	104
1.2.	A ne bis in idem elv hatályos szabályozása	105
2.	A magyar joggyakorlat idem fogalma a 6/2009. BJE tükrében	107
2.1.	A természetes egység	110
2.1.1.	A természetes egység a tettazonosság tükrében	111
2.1.2.	A természetes egység az extenzív tettazonosság tükrében	112
2.2.	A törvényi egység	113
2.2.1.	A folytatólagosság	114
2.2.1.1.	A folytatólagosság a tettazonosság tükrében	114
2.2.1.2.	A folytatólagosság az extenzív tettazonosság tükrében	118
2.2.1.3.	A felmentő rendelkezés jelentőségének megítélése	119
2.2.2.	Összetett bűncselekmény	120
2.2.2.1.	Az összetett bűncselekmény a tettazonosság tükrében	121
2.2.2.2.	Az összetett bűncselekmény az extenzív tettazonosság tükrében	121
2.2.3.	Összefoglalt bűncselekmény	121
2.2.3.1.	Az összefoglalt bűncselekmény a tettazonosság tükrében	122
2.2.3.2.	Az összefoglalt bűncselekmény az extenzív tettazonosság tükrében ..	123
2.2.4.	Üzletszerűség	123
2.2.5.	Érték-egybefoglalás	125

2.3.	Alaki halmazat.....	126
2.4.	Anyagi halmazat.....	127
2.5.	Az „eljárásjogi egység”.....	128
3.	A kétszeres eljárás tilalma – perfüggőség vagy az ügyek egyesítésének követelménye?	133
4.	A tettazonosság, a ne bis in idem és a jogerő összefüggései.....	136
4.1.	A kétszeres eljárás, a jogerő feltörése	138
4.1.1.	A magyar szabályozás	138
4.1.1.1.	A perújítási eljárás	138
4.1.1.2.	A felülvizsgálati eljárás.....	139
4.1.2.	A német szabályozás.....	140
4.1.3.	Részösszegzés	142
5.	Értékelés	143
IV.	Az alkotmányos azonosság-fogalom	146
1.	A ne bis in idem elv elméleti alapjai az intranacionális szinten.....	146
2.	Az alkotmányos tartalom.....	149
2.1.	Az alapjog hatálya.....	149
2.2.	Az alaptörvényi tilalmat kitöltő szakjogi tartalom és az alapjog viszonya	150
2.3.	Az alkotmányjogi jogérvényesítés	151
2.4.	Az alapjog tartalma	152
3.	Az alkotmányos idem fogalom értelmezési kérdései és modelljei.....	153
3.1.	Az idem crimen értelmezés (USA)	153
3.2.	Az idem factum értelmezés (Németország)	154
3.3.	Részösszegzés	156
4.	Az alkotmányos idem fogalom.....	156
4.1.	Az azonosság meghatározása	157
4.2.	Az EJEB és az EUB hatása az idem fogalmára	157
5.	Az alkotmányos idem terjedelme a nemzeti szinten	160
5.1.	Bűncselekmény és szabálysértés viszonya.....	160
5.2.	Bűncselekmény és fegyelmi jogsértés.....	162
5.3.	Bűncselekmény és közigazgatási jogsértés	164
6.	Az EJEB és az EUB Chartát értelmező gyakorlatának hatása az AB nemzeti szintet érintő jogértelmezésére	168
7.	Az alkotmányos idem fogalom a transznacionális szinten.....	169

8. Értékelés	170
V. A transznacionális azonosság-fogalom	173
1. A transznacionális ne bis in idem elv alkalmazásának kihívásai	174
1.1. A joghatósági kollízió	174
1.2. Eljárásjogi akadályok	176
1.3. Egyéb okok.....	177
2. A transznacionális ne bis in idem kapcsán megjelenő érdekek.....	178
3. A transznacionális ne bis in idem előfeltétele	178
4. A ne bis in idem elv fejlődéstörténete	179
4.1. A nemzeti ne bis in idem nemzetközi garanciarendszere.....	180
4.2. A horizontális-transznacionális ne bis in idem elv.....	182
4.3. Exkúrzus: A klasszikus vertikális-transznacionális ne bis in idem elv.....	184
4.4. Az Európai Unió Alapjogi Chartája, a dimenziókat átfogó szabályozás	187
5. Az azonosság-fogalom meghatározása az Európai Unióban.....	189
5.1. Az idem crimen értelmezés	189
5.1.1. Exkúrzus: Az idem crimen értelmezés gyakorlati jelentősége	191
5.2. A jogtárgyazonosság elmélete.....	191
5.2.1. Extrém jogtárgyazonosság	193
5.2.2. Exkúrzus: A jogtárgyazonosság gyakorlati jelentősége	195
5.3. Az elsőként eljáró állam joga szerinti értelmezés	196
5.4. Az idem factum értelmezés a joghatóság vizsgálatával	198
5.5. Az EUB autonóm definíciója	198
5.5.1. A Van Esbroeck ügy	199
5.5.2. A Van Straaten ügy	200
5.5.3. A Gasparini ügy	201
5.5.4. A Kretzinger ügy	201
5.5.5. A Kraaijenbrink ügy	201
6. Az esetjog jellemzői	202
7. A SVE 54. cikk tettefogalmának hatása	203
7.1. A Charta bűncselekmény fogalma	203
7.2. Az EEP kerethatározat cselekmény fogalma	205
7.3. A SVE 54. cikk hatása az EPPO rendeletre	207
7.4. Az SVE 54. cikk hatása az EJEB gyakorlata	207
7.5. A magyar jogra gyakorolt hatás	211

7.5.1.	A jogalkotásra gyakorolt hatása.....	212
7.5.2.	A jogalkalmazásra gyakorolt hatása	214
8.	Értékelés	218
VI.	Összegzés	220
	Irodalomjegyzék	224
	Hivatkozott jogforrások.....	241
	Hivatkozott joggyakorlat	242

Rövidítések jegyzéke

AB: Alkotmánybíróság

Abtv.: 2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról

At.: Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

Átv.: 1998. évi XXVIII. az állatok védelméről és kíméletéről szóló törvény

Be.: 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról

BGH: Német Szövetségi Köztársaság Legfelsőbb Bírósága

BJE: Büntető jogegységi határozat

BK vélemény: Büntető Kollégiumi vélemény

Bp.: 1896. évi XXXIII. törvenycikk

Bsz.: 2011. évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról

Btk.: 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

BVerfG: Német Szövetségi Köztársaság Alkotmánybírósága

BVerfGE: Német Szövetségi Köztársaság Alkotmánybíróságának döntése

Charta: Az Európai Unió Alapjogi Chartája

EEP kerethatározat: A Tanács 2002. június 13. napján kelt 2002/584/IB kerethatározata az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról

EJEB: Emberi Jogok Európai Bírósága

EJEE: Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény

EPPO rendelet: A Tanács 2017. október 12. napján kelt 2017/1939 rendelete az Európai Ügyészség létrehozására vonatkozó megerősített együttműködés bevezetéséről

EUB: Európai Unió Bírósága

Eub. tv.: 2012. évi CLXXX. törvény az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről

EUMSZ: Az Európai Unió működéséről szóló szerződés

EUSZ: Az Európai Unióról szóló szerződés

GG: Német Szövetségi Köztársaság Alkotmánya

Hjt.: 2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról

LB: Legfelsőbb Bíróság

LÜ: Legfőbb Ügyészség

LÜ utasítás: Legfőbb Ügyészi utasítás

Nbj. tv.: 1996. évi XXXVIII. törvény a nemzetközi bűnügyi jogsegélyről

PPJNE: Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

régi Be.: 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

régi Btk.: 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

SVE: Egyezmény a Benelux Gazdasági Unió államai, a Németországi Szövetségi Köztársaság és a Francia Köztársaság kormányai között a közös határaikon történő ellenőrzések fokozatos megszüntetéséről szóló, 1985. június 14-i Schengeni Megállapodás végrehajtásáról

Szabs. tv.: 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről

StGB: Strafgesetzbuch

StPO: Strafprozessordnung

Ütv.: 2011. évi CLXIII. törvény az ügyészségről

I. Bevezető gondolatok

1. A téma aktualitása, az értekezés fő célkitűzései

Legfőképp a hazai jogágak eszközrendszerének gazdagodása, a komplex érvényesülése, valamint folyamatosan fokozódó kiterjedése folytán a kétszeres elítélés tilalma (ne bis in idem elv) mind újabb és újabb szinteken, normákban, fórumokon és jogterületek vonatkozásában jelenik meg, illetve válik érvényesíthetővé. Az értekezés témájának aktualitását is e kiterjedés szolgáltatja, ugyanis a dinamikus jogfejlődés eredményeként megváltozott jogi környezet olyan „dogmák” újragondolását teszi szükségessé, mint a büntetőeljárásban érvényesülő azonosság-fogalom értelmezése. Ugyanilyen jelentőséggel bír továbbá a Be. 2018. július 01. napjával történő hatálybalépése, amely a büntetőeljárás koncepcionális átalakulása folytán új kontextusba helyezi az azonosság-fogalom alkalmazását dinamizáló jogintézmények körét. Ráadásul az azonosság-fogalom szabályozási környezetét átalakító módosítási dömping nem csupán az eljárásjogi rendelkezések körében jelenik meg, hanem az anyagi jogi, különösen az egység-többségtan elvi alapjainak megváltozása kapcsán is jelentkezik.¹

Az értekezés címéből is következően a kutatásom alapját egyazon definíció, azaz az azonosság-fogalom két vonatkozó alapelve képezi a büntetőeljárásban, amelyet a tettazonosság doktrínája szabályoz a jogerőre emelkedést megelőzően. Ha pedig a büntetőeljárás már jogerősen befejeződött, azt követően az azonosság-fogalom terjedelmét a kétszeres elítélés tilalmának idem komponense határozza meg.

Általános, fő célkitűzése értekezésemnek azon kérdések megválaszolása, hogy milyen tendenciák azonosíthatók az identicus (azonosság) érvényesítése során, ennek folyamányaként szükséges-e az azonosság-fogalom reinterpretációja, vagy elegendő a fogalmi zavarok tisztázása érdekében önmagában a dogmatikai alapokon nyugvó reklaszifikáció, végezetül mindezekből következően, hogy fennáll-e a szintetizálás lehetősége.

Lényeges azonban már az értekezés elején kiemelni a célmeghatározás nehézségeit, korlátait is, ugyanis a kérdéskör megítélése tekintetében irányadónak tekinthető a német jogirodalomban több helyütt felmerülő megállapítás, amely szerint az azonosság-fogalom meghatározása során ideális, minden szempontot kielégítő megoldást találni lehetetlen (Unmöglichkeit einer Ideallösung).² Átfogó, komplex rendszer alkotását célul tűző

¹ Így kiemelendő a Btk. 6. § (3) bekezdésének 2022. március 01. napi hatállyal való beiktatása.

² NEUHAUS (1985.) 144-148., HUBUNG (2011.) 213-215.

dolgozatom célja sem lehet több ennek fényében, minthogy a már meglévő ismeretek újragondolásával olyan új utakat nyisson, amelyek mentén érdemes elgondolkodni az azonosság-fogalom (újra)értelmezésén.

2. Az értekezés felépítése

Struktúráját tekintve a hat fejezetet összesítő disszertáció négy fő részre tagolódik. Valamennyi fő rész az azonosság-fogalom eljárási szakaszonként, vagy épp szabályozási dimenzióként azonosítható érvényesülését mutatja be, ennek megfelelően az első rész a klasszikus, a második az extenzív, a harmadik az alkotmányos, míg a negyedik rész a transznacionális azonosság-fogalommal foglalkozik.

Az alapozó résznek szánt első fő részben a tettazonosság elvét,³ az arra épülő második fő részben pedig a ne bis in idem elvet,⁴ pontosabban az azokban meghatározott „cselekmény” fogalmat vizsgálom. Gyakorlatilag a XIX. század végén és XX. század elején jellemző széleskörű tudományos érdeklődéshez képest a tettazonosság és a ne bis in idem elv érvényesülését mára csekély szakirodalmi figyelem övezi, annak körében legfeljebb elvétve találhatók – magával az azonosság fogalmával foglalkozó – tanulmányok, amelyek azonban a tettazonosság elvét csupán önmagában vizsgálják, nem pedig a ne bis in idem elvével összefüggésben, és fordítva. Okszerűen következik ugyanakkor az eljárásjogi rendelkezésekből, hogy az *identicus* vonatkozásában a két jogintézmény korrelatív viszonyban áll egymással, egyik érvényesülése, illetve értelmezése szükségképpen kihat a másikra. Kölcsönhatásukra tekintettel így összefüggésében foglalkozom velük, annak ellenére, hogy viszonyuk nem teljesen tisztázott a jogtudományban.

Kifejező az a gondolat, hogy a tettazonosság az ítélethozatal „legsarkalatosabb elvi kérdését”⁵ szabályozza, ugyanis a kérdés a jogerőre emelkedést megelőzően a vád és az ügydöntő határozat viszonyát határozza meg abban a tekintetben, hogy mennyiben megengedett a bíróság számára a vád történeti tényállásától való eltérés. Összefüggésüket hangsúlyozandó a jogerőre emelkedést követően pedig az *extenzív*, jogerőn túli tettazonosság határozza meg a jogerős ügydöntő határozatban elbírált cselekmény és a jogerőre emelkedést követően is folyamatban lévő vagy azt követően induló eljárás tárgyát

³ Be. 6. § (2) A bíróságnak a vádról döntenie kell, a vádon túl nem terjeszkedhet.

(3) A bíróság csak a megvádolt személy büntetőjogi felelősségéről dönthet és csak olyan cselekményt bírálhat el, amelyet a vád tartalmaz.

⁴ Be. 4. § (3) Büntetőeljárás nem indítható, illetve a megindult büntetőeljárást meg kell szüntetni, ha az elkövető cselekményét már jogerősen elbírálták, kivéve a rendkívüli jogorvoslati eljárások és egyes különleges eljárások esetét.

⁵ FINKEY (1916.) 440.

képező, ugyanazon cselekményt vád tárgyává tévő újabb vádirat viszonyát, amelynek elvi alapját a *ne bis in idem* princípium adja. Számottevő, fundamentális jellegét jól adja vissza TÓTH megfogalmazása, miszerint „a bűnvádi per alapkövére ez van vésve: *non bis in idem*”.⁶ Irányadónak tekintendő a fentiekből következően a két jogintézmény összefüggésében az alaptétel, hogy az újabb vád emelésének joga ott kezdődik, ahol a bíróság vádkimerítési joga végződik.⁷

Mindebből következik a két fejezet legfőbb kérdése, hogy a tettazonosság és az azonos tett – mint a *ne bis in idem* elv eleme – miképpen érvényesülnek a magyar bírói gyakorlatban, milyen értelmezésben szilárdultak meg, továbbá milyen hatással bírnak egymásra. Indokolt ugyanakkor a két elvben szabályozott azonosság-fogalom szeparatív vizsgálata is, amiből fakad a további kérdés, hogy az milyen tartalommal határozandó meg a jogerőt megelőzően, illetve a jogerőre emelkedést követően. Nem utolsó sorban pedig, hogy e viszonyrendszerben egységes tartalommal érvényesül-e az azonosság-fogalom vagy sem, ha igen, annak mi a következménye, ha nem, az mit eredményez a büntetőeljárásban. Dolgozatom egyik vonatkozó fő feltevése, hogy a tettazonosság határainak kijelölése explicit módon befolyásolja a kétszeres eljárás tilalmának terjedelmét, a rendkívüli perorvoslatok és az új eljárások arányát. Ehhez kapcsolódott kutatásom kezdetén a fentebbi kérdésekből következően két további előfeltevésem is, miszerint az azonosság-fogalom egységes terjedelemben érvényesül a jogerőt megelőzően és azt követően is, ezen egységes terjedelmű azonosság-fogalmat pedig egységes tartalommal is kell értelmezni, amelynek alapját a történeti esemény azonossága adja.

Nagy mérföldkő a *ne bis in idem* elv hazai érvényesítési lehetőségeinek további kiterjedése kapcsán, hogy az At. 2012. január 1-jei hatálybalépésével, annak XXVIII. cikk (6) bekezdése⁸ folytán alapjogi rangra emelkedett. Értekezésem harmadik fő részében a célom az alapjog „olyan bűncselekményért” komponensének vizsgálata, amellyel arra a kérdésre kívánok választ adni, hogy mit kell a garanciális jellegű alaptörvényi tilalom vonatkozásában az „ugyanazért” fogalom alatt érteni.

Részint az *idem* fogalom, részint pedig a terjedelmet adó „büntetőeljárás” meghatározás miatt ugyanis az alapjog szöveg szerinti vizsgálta alapján azt kell

⁶ TÓTH (1905.) 304.

⁷ VARGHA (1889.) 121.

⁸ At. XXVIII. cikk (6) bekezdés: A jogorvoslat törvényben meghatározott rendkívüli esetei kivételével senki nem vonható büntetőeljárás alá, és nem ítéltető el olyan bűncselekményért, amely miatt Magyarországon vagy – nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben – más államban törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.

megállapítani, hogy az alaptörvényi tilalom kizárólagosan egy büntető eljárásjogi alapelv alkotmányi szintű szabályozása. Túl azonban a grammatikai vizsgálaton, további értelmezési módszerek útján elemzem az alapelvet, ugyanis legfőbb idevonatkozó kutatási előfeltevésem azon alapul, hogy egyrészt az alaptörvényi tilalom ugyanazon elemébe nem kizárólag azon cselekmények tartoznak bele, amelyek „bűncselekménynek” minősülnek, hanem annál mélyebb jelentéstartalmat is hordoz, másrészt, hogy az alkotmányos azonosság-fogalom meghatározása nem minősítésen alapuló jogkérdés, hanem faktuális tartalommal meghatározandó ténykérdés, azaz nem *idem crimen*, hanem *idem factum* alapon kell értelmezni.

Mindennek érdekében először vázolom a *ne bis in idem* elv alkotmányos alapjait, majd megvizsgálom az alkotmányos *idem* fogalmat a nemzeti, illetve a transznacionális szinten. A nemzeti szintű értelmezés érdekében – mivel a tilalom alapjogi vonatkozását tekintve meglehetősen fiatal jogintézmény – szükségképpen hozzányúlok két hagyományokkal rendelkező alkotmányos kultúrához, így a német BVerfG gyakorlatához, valamint az USA Szövetségi Legfelsőbb Bíróságának vonatkozó alkotmány-értelmező gyakorlatához. Ezeken túl e fejezetben csupán érintem az EJEB EJEE-t, valamint az EUB uniós jogot értelmező gyakorlatát.

A EUB joggyakorlata számos területen hatást gyakorol a tagállamok jogrendszerére, amelynek mára már a bűnügyi együttműködés keretrendszere is egy meghatározó szeletét képezi. Ennek egyik fő alapelve mind intranacionális, mind transznacionális szinten a *ne bis in idem* elv. Dolgozatom negyedik fejezetében a transznacionális azonosság-fogalom érvényesülését kívánom bemutatni.⁹ Ennek során a dolgozat kulcskérdése, hogy hogyan kell értelmezni a transznacionális *ne bis in idem* elv azonosság kritériumát, a „cselekmény” fogalmát a nemzeti, különösen a magyar bíróságoknak a büntetőeljárásban az uniós jog, illetve az EUB joggyakorlatának fényében.

⁹ SVE 54. cikk: Az ellen a személy ellen, akinek a cselekményét a Szerződő Felek egyikében jogerősen elbírálták, ugyanazon cselekmény alapján nem lehet egy másik Szerződő Fél területén büntetőeljárást indítani, amennyiben elítélés esetén a büntetést már végrehajtották, végrehajtása folyamatban van, vagy az ítélet meghozatalának helye szerinti Szerződő Fél jogszabályainak értelmében azt többé nem lehet végrehajtani.

Be. 4. § (7) bekezdés: Büntetőeljárás nem indítható, illetve a megindult büntetőeljárást meg kell szüntetni, ha az elkövető cselekményét az Európai Unió tagállamában (a továbbiakban: tagállam) jogerősen elbírálták, vagy egy tagállamban a cselekmény érdeméről olyan határozatot hoztak, amely azonos cselekmény vonatkozásában – a határozatot hozó tagállam joga alapján – akadályát képezi újabb büntetőeljárás megindításának, vagy annak, hogy a büntetőeljárást hivatalból vagy rendes jogorvoslat alapján tovább folytassák.

A *ius puniendi* fokozódó kiterjedése, a transznacionális, határokon átnyúló kriminalitás fokozódó jelensége, valamint az ezekhez társuló, egyre szorosabbá váló bűnügyi együttműködés trojkája táptalajt jelent az esetlegesen felmerülő pozitív joghatósági kollízióknak, ezáltal pedig a kétszeres eljárás, illetve a kétszeres elítélés lehetőségének. A vizsgálatnak a transznacionális térre is történő kiterjesztése különösen indokolt a mind az alkotmányjogi,¹⁰ mind pedig a szakjogi¹¹ dimenziót érintő magyar kodifikációs törekvések miatt a transznacionális *ne bis in idem* elv elismerése, illetve jogszabályi környezetbe való beépítése okán. Indokolt továbbá a vizsgálat a transznacionális *ne bis in idem* elvnek a magyar judikatúrában történő alkalmazása okán is, amely e fő részben kifejtettek alapján nem tekinthető minden elemében az uniós jognak megfeleltethetőnek.

A transznacionális *ne bis in idem* elv tudományos vonatkozását érintően megállapítható, hogy a külföldi és – mérsékelten ugyan, de – a hazai jogirodalomban is egyre gyakrabban jelennek meg publikációk a nemzetközi, különösen pedig az európai bűnügyi együttműködés tekintetében, amelyek a *ne bis in idem* elvet közvetve vagy épp közvetlenül is érintik. Amellett, hogy a transznacionális *ne bis in idem* elv „divatos témának”¹² nevezhető, mégsem tekinthető „túlírtnak”, ugyanis továbbra is számos nyitott kérdéssel szolgál, így indokolt a további tudományos igényű feldolgozás. Elemzésemnek e részben kitűzött célja a meglévő ismeretek rendszerezése, a már fentebb említett nyitott kérdések elemzése, ezek lehetőség szerinti megválaszolása, illetve, ha ez akadályba ütközne, akkor újkeletű megvilágításuk, továbbá javaslatok megtétele a transznacionális *ne bis in idem* elv érvényesítése, és az *idem* kritérium alkalmazása vonatkozásában.

3. Az értekezés módszertana

Megállapítható, hogy az azonosság-fogalom értelmezése kapcsán a judikatúra és a jogtudomány között különös kölcsönhatás érvényesül. Egyrészt a magyar jogfejlődést tekintve erősen a joggyakorlat által értelmezett, és annak vívmányaival átítatott kérdéskör, amely a jogtudományi művek módszertanában is megjelenik. E gyakorlatorientáltság okán a joggyakorlattól elrugaszkodott absztrahálás szintjén történő vizsgálat nem célszerű és nem is lehet eredményes. Emiatt értekezésemben különös hangsúlyt fektetek a judikatúra irányaira, eredményeire. Másrészt a jogtudomány iránymutató szerepe az azonosság fogalmának meghatározása során kifejezetten jelentős, így említhető az értekezésben alább

¹⁰ Alaptörvény XXVIII. cikk (6) bekezdés

¹¹ Be. 4. § (7) bekezdés

¹² VOGEL (2006.) 878.

kifejtett, a folytatólagos bűncselekmény jogalkalmazásban érvényesülő megítélését értelmező jogtudományi hatás, vagy épp a recens felsőbíróági gyakorlatban több határozatban, bekezdéseken keresztül is hivatkozott, az azonosság-fogalom értelmezésének mankójául szolgáló szakirodalmi álláspont.¹³ HÁRS gondolatai kifejezőek e különös kölcsönhatásra vonatkozóan, amely szerint a tudomány „a törvény létrehozásában, valamint értelmezésében az útmutató szerepét tölti be. A tudomány adja a fényt, amely megvilágítja a törvényhozó előtt az általa szabályozni kívánt jogterületet és érthetővé teszi a jogalkalmazásra hivatott hatóságok és általában mindenki előtt a törvényhozónak homályos, esetleg rejtett akaratát.”¹⁴

Ez az azonosság-fogalom vonatkozásában hatványozottan igaz, így a széleskörű tudományos érdeklődés eredményeként számos álláspont látott napvilágot, amely következtében nem meglepő, hogy a bírói gyakorlat sem tekinthető egységesnek. A recens bíróági gyakorlatban több, a bíróságok által szinonimaként, illetve egymás mellett használt meghatározás is fellelhető az azonosság definiálása kapcsán, így a diszkrepáns bíróági határozatok elvi tartalma is indokolja a kérdés tudományos igényű vizsgálatát. A magyar bírói gyakorlatban így azonosítható a tág értelemben vett történeti tényállás azonosságát (történeti esemény) képviselő nézet,¹⁵ a szűk értelemben vett történeti tényállás azonosságát képviselő nézet,¹⁶ a cselekményfogalom azonosságát alapul vevő nézet,¹⁷ valamint az elkövetési magatartás azonosságát képviselő nézet.¹⁸ Az ellentmondásosság kiküszöbölésének kiemelt jelentősége van a joggyakorlat és a

¹³ Mindkét esetkör a III. fejezet 2. alfejezete alatt kerül kifejtésre.

¹⁴ HÁRS (1943.) 51.

¹⁵ A Győri Ítélőtábla ÍH2021.35. számon közzétett határozata alapján a res iudicata vizsgálatakor, tagállami elítélés esetén is, a történeti tényállásnak, azaz az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő körülmények együttesének az azonossága minősül irányadó szempontnak, függetlenül a tényállás jogi minősítésétől vagy a védett jogi tárgytól.

¹⁶ A BH2005. 7. számú döntés I. pontja szerint a vádhoz kötöttség elvéből fakad a tettazonosság szükségessége, vagyis az ítéletnek a vádirat által leírt cselekménnyel kapcsolatos tényeket kell tartalmaznia. A bíróság olyan tényeket is rögzíthet ítéletében, amit a vádirati tényállás nem tartalmaz. Míg II. pontja szerint nem jelenti a vádelv sérelmét, ha a bíróság a történeti tényállással összefüggésben olyan részleteket is megállapít, amelyet a vádirat nem tartalmazott; valamint akkor sem sérül a vádelv, ha a bíróság határozatában foglalt tényállás nem fedi a vádban foglalt tényeket, de a bűncselekmény lényeges elemét alkotó tények tekintetében annak megfelel.

¹⁷ A BH2018. 245. számú döntés indokolásának [61.] pontja szerint a tettazonosság eljárásjogi értelme „nem azonos az anyagi büntetőjogi egység fogalmával. Lehetnek cselekmények, amelyek anyagi jogi szemszögből nézve halmazati viszonyban állnak egymással, de azért az eset körülményei szerint mégis egy egységes történeti eseményhez tartoznak. (...) A bírói gyakorlat lényegileg az egység és a többség közötti megkülönböztetés anyagi jogi kereteit használja fel a kizáró hatás terjedelmének megítélésénél. Korábban megjelent a Kúria Bfv.1085/2015/18. számú határozatában.

¹⁸ A BH2011. 245. számú döntés szerint az ítélkezési gyakorlat szerint nem jelenti a vádelv sérelmét az, ha a bíróság határozatában foglalt tényállás nem fedi ugyan teljesen a vádiratban leírt tényeket, de a bűncselekmény törvényi tényállásának lényeges elemeit alkotó tények tekintetében annak megfelel, s ily módon a tettazonosság keretein belül marad.

jogtudomány által kimunkált jogintézmény egységes jogértelmezése érdekében, amely egybevág a joggyakorlat egységesítése iránt tett jogalkotói törekvésekkel is.¹⁹ Ennek következtében a joggyakorlat szintetizálásának, valamint az egységre törekvés jegyében a helyes jogértelmezésnek az igénye fokozottabban jelentkezik.

Mindezen összefüggések, továbbá a dolgozat célkitűzései, így a vonatkozó jogtudományi munkák, illetve bírósági gyakorlat vizsgálata útján történő rendszeralkotás, a fogalmi ellentmondások feltárása, valamint a reklaszifikáció, meghatározzák a kutatás módszerét is, amely jogdogmatikai jellegű, doktrinális kutatást feltételez. Szükségképpen kijelöli a kutatás jellege az értekezés módszertanát is, amely során egyfelől a leíró, elemző módszertan alkalmazása útján analizálom a vonatkozó szakirodalmi, illetve gyakorlati kútfőket, másfelől, tekintettel arra, hogy mind a vizsgált jogintézményeket, mind pedig az ismertetett álláspontokat kritikai kontextusban is bemutatom, így az értékelő módszertant is alkalmazom a disszertációban. Ennek megfelelően e kettő vizsgálati módszer egyvelege alkotja az értekezés módszerét.

A fentiekre tekintettel dolgozatomban empirikus kutatást nem eszközöltem, ugyanis a célul tűzött általános jogdogmatikai rendszeralkotás tekintetében azt mellőzhetőnek tartom. Az egyes jogintézmények statisztikai szempontból történő vizsgálata egyrészt szétfeszítené a dolgozat kereteit, másrészt az *in concreto*, eseti vizsgálatot megkívánó jogintézménynek például a vádelv problematikájának a vádmódosítás következtében felmerülő gyakorisága kapcsán a témareleváns statisztikai vizsgálat az ügytípusok, bűncselekménytípusok eltérő jellegére tekintettel nem volna reprezentatív, továbbá a vádmódosítás okinak sokfélesége miatt nem is feltétlenül bírna relevanciával a szűk körben lehatárolt és vizsgált témával összefüggésben. Így az empirikus vizsgálat helyett az általános elvi tételek, következtetések megállapítását lehetővé tevő jogdogmatikai elemzést használok eszközül.

A jogdogmatikai kutatás során az alábbi jogértelmezési módszereket alkalmaztam az azonosság-fogalom jelentéstartalmának feltárása érdekében.

3.1. A jogtörténeti értelmezés

A jogtudományi álláspontok elemzése és a bírósági gyakorlat retrospektív vizsgálata mellett alappillérrül használok a jogtörténeti módszertant, ugyanis a tettazonosság és a *ne bis in idem* elve 100 évnél is hosszabb időtartamú, organikus

¹⁹ Mindezen szabályok összessége Magyarországon a „korlátozott precedensrendszer” bevezetését jelenti. OSZTOVICS (2020.) 75. Az új szabályozáshoz lásd még: VARGA (2020.) 81-87.

jogfejlődés eredményeként kristályosodott ki, amely a Bp. óta szerves részét képezi a magyar büntetőeljárás jogának. A jogtörténeti módszertant egyrészt a jelenkor kodifikációtechnikai szabályozása, másrészt pedig a jogirodalmi és jogelméleti fejlődés kapcsán kívánom megragadni.

Mindezekon túl azonban az azonosság-fogalom bírósági gyakorlatban való érvényesülése kapcsán is jelentőséggel bír e jogértelmezési mód, hiszen a vádelv judikatúra általi értelmezése tradíciókon alapul, amely – kisebb kilengéseket és definíció-használati zavarokat leszámítva – következetesen érvényesül.

3.2. Összehasonlító jogi módszertan

Értekezésem érvelési rendszerében fontos szempontnak tartom a német eljárásjogi gondolkodásban fellelhető, tettefogalomhoz kapcsolódó jogszabályi környezet és a hozzá fűződő bírói jogértelmezés bemutatását, valamint a vonatkozó jogtudományi álláspontok ismertetését. A tettazonosság és a *ne bis in idem* elv témájában a XIX. század végén és a XX. század elején a főbb magyar jogtudományi fejtegetések a német jog vívmányait is belevonták elemzésükbe, így BAUMGARTEN,²⁰ VARGHA,²¹ TARNAI,²² MECSÉR²³ műveikben valamennyien alkalmazták az összehasonlító jogi módszertan. Ennek legfőbb indoka az volt, hogy a német jogirodalom már akkor is bővelkedett megoldási javaslatokban, így a magyar szerzők, szellemi kútfőként tekintettek a német szakirodalmi fejtegetésekre. Másfelől az eljárásjogi rendelkezések főbb elemeinek majdhogynem teljes megfeleltethetősége indokolta azt, hogy az említett hazai szerzők ne csak az eljárásjogi hagyományok hiánya okán a saját útját kereső magyar jogot vizsgálják a tettefogalom értelmezésének kezdeti nehézségei során, hanem a külföldit is, különösen a németet.

További indokaként jelölhető meg a jogösszehasonlításnak, hogy a Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoportja a 2014 áprilisában készült, a vád törvényességének vizsgálatát ismertető összefoglaló véleményében²⁴ is külön részt szentelt a német eljárási törvényt, illetve gyakorlatot bemutató német válasz kifejtésének, amely azonban a vádelv lényegét nem ragadta meg, így dolgozatomban ezt a hiátust is igyekszem kitölteni.

²⁰ BAUMGARTEN (1889.)

²¹ VARGHA (1889.)

²² TARNAI (1890.)

²³ MECSÉR (1937.)

²⁴ https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_vad_torvenyessegenek_vizsgalata.pdf Megtekintés: 2021. december 20.

Vizsgálódásom így egyrészt a jogtörténeti hagyományokból, másrészt a múltban és a jelenben megkísérelt jogösszehasonlításból, harmadrészt pedig a ne bis in idem elv uniós (SVE 54. cikk és az EUB ehhez kötődő gyakorlata), illetve alkotmányos (At. XXVIII. cikk (6) bekezdés) kiterjedéséből következően is időszerűvé teszi egy olyan ország szabályozásának vizsgálatát, amely absztraháló, bizonyos tekintetben fogalomalkotó rendszerben törekszik megoldani a tett fogalmának kapcsán felmerülő jogi problémákat. Kutatásom során így nemcsak a magyar gyakorlatot vizsgáltam meg, hanem a német judikatúra ne bis in idem elvre vonatkozó joggyakorlatát is az elemzésem körébe vontam, amely az idem fogalom értelmezésének vonatkozásában tanulságokkal szolgáló támpontot jelent. Ennek elemzése kapcsán célom annak vizsgálata, hogy azon absztrakt, naturalisztikus alapú meghatározás, miszerint az azonosság tárgya *az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő körülmények összessége, amelyek a természetes életfelfogás szerint egységet képeznek*, jelenthet-e kézzelfogható, a magyar judikatúra számára is értelmezhető és alkalmazható alaptételt.

Az összehasonlító jogi módszertant így az azonosság-fogalom értelmezéséhez használok segítségül oly módon, hogy az összehasonlítás alapját képező jogszabályi rendelkezések bemutatása után részösszegzés alcím alatt foglalom össze az összehasonlítás eredményeként megállapítható konzekvenciákat. Ugyanakkor az összehasonlító jogi vizsgálatot kizárólag abban a hatókörben teszem meg, amely a dolgozat célkitűzéseit is elősegíti. Ez az oka annak, hogy a közös eljárásjogi hagyományokból eredő, de külön utakon járó német és magyar szabályozást elemzem. Ez a szempont nemcsak a szakjogi érvényesülés során, hanem az alkotmányos azonosság-fogalom érvényesülése kapcsán is érvényesül, így az USA jogát és az azt értelmező Szövetségi Legfelsőbb Bíróság gyakorlatát is csupán ebben a terjedelemben teszem a vizsgálat tárgyává.

3.3. Teleologikus jogértelmezés

A jogszabályok tartalmának a nyelvi szabályok útján való feltárása a grammatikai értelmezés alapján történik,²⁵ amely habár a legalapvetőbb és elsődleges jogértelmezési módnak tekintendő, arra korrekciós értelmezési elvek rendszere épül,²⁶ így nem az egyetlen, illetve kizárólagosan alkalmazott jogértelmezési módszer. Ez az azonosság-fogalom értelmezését illetően hatványozottan érvényesül, amelynek a nyelvtani értelmezésen túli vizsgálat indokolt. Valamennyi dimenzióban az azonosság-fogalom

²⁵ NAGY (2014.)A 109-110.

²⁶ BLUTMAN (2010.) 94-95.

megértésének elősegítése érdekében – részint azok összefüggései okán is – további jogértelmezési metódusok alkalmazása is szükséges, így az azonosság-fogalom valódi jelentéstartalmának feltárása végett elengedhetetlen a teleologikus jogértelmezés alkalmazása.²⁷

Az At. 28. cikke értelmében a bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. A jogszabályok céljának megállapítása során elsősorban a jogszabály preambuluma, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indokolását kell figyelembe venni. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak.

E szabály immáron kiemeli a szubjektív teleologikus, azaz az erősebb legitimációs pilléreken álló jogalkotó eredeti szándékát célul tűző jogértelmezés alkalmazásának követelményét,²⁸ amely az azonosság-fogalom szabályozási környezetének jelenkori módosulásai kapcsán – a később bemutatottak alapján – lényeges a definiálás során.

Az értekezés során ugyanakkor nemcsak a szubjektív, hanem az objektív teleologikus jogértelmezést is használok, amely a normát annak szövegéből következő objektív célja fényében értelmezi. A jogszabály céljának (telosz) ily módon való meghatározása explicit módon a normaszövegből vagy implicit módon a normaszöveg alapján történhet.²⁹ Disszertációmban mindkét értelmezési mód megjelenik, annak érdekében, hogy az azonosság-fogalom szabályozási környezetének, valamint a vonatkozó jogszabályi rendelkezéseknek a ratio legise felfejthetővé váljon.

3.4. Egyéb alkalmazott jogértelmezési módszerek

Az At 28. cikkéből ugyancsak következik az alkotmánykonform értelmezés követelménye, amely a ne bis in idem elv alapjogként való megjelenése óta mércének tekintendő, ugyanakkor ezzel együtt megjegyzendő, hogy az AB gyakorlatában egyelőre ritkán értelmezett alapjogként funkcionál, így az alkotmányos büntetőjogi tartam is csak további interpretációs metódusokkal tárható fel.

Ezek közé tartozik többek között a rendszertani értelmezés, amely az alkotmányos azonosság-fogalom meghatározása során bír jelentőséggel, továbbá ugyanezen dimenzióban, valamint a transznacionális azonosság-fogalom értelmezése során lép előtérbe az At. E) cikkéből következő uniós joggal konform, továbbá az At. Q) cikkéből

²⁷ NAGY (2014.)A 114.

²⁸ JAKAB (2011.) 89-90.

²⁹ JAKAB (2011.) 86.

következő nemzetközi joggal konform értelmezési módok bevonása az értekezés módszertanába. A legújabb magyar jogalkotási fejlemények fényében³⁰ e jogértelmezési módok elengedhetetlenek az azonosság-fogalom interpretációjához.

³⁰ 2021. évi CXXXIV. törvény az egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódóan egyéb törvények módosításáról

II. A tettazonosságról

A magyar jogtudománynak a tettazonosság kérdése sokáig marginális részét alkotta, ugyanakkor a Bp.-t megelőző időszak és különösen a Bp. hatálybalépése óta a tettazonosság fogalmi köre a magyar büntető eljárásjog immanens része, és azóta a viták már nem a létezésén, hanem a gyakorlatban való alkalmazásán folynak. HEIL FAUSZTIN 1887-ben megfogalmazott gondolatai jól tükrözik a kérdés nehézségét: „de mikor forog még fenn, s mikor szűnik meg már a tettazonosság? Melyik azon pont, a melynél az ítélet tárgya megszűnnék azonos lenni a vád tárgyával? Ezen kérdés a legnehezebb kérdések egyike, s ha egy problémát megoldani annyit tesz, mint oly általános érvényű szabályt feltalálni, mely a felmerülhető controversiáknak biztos megoldási kulcsát képezi, úgy bizvást lehet mondani, hogy ezen kérdés a bünvádi eljárás egyik még meg nem oldott problémáját képezi.”³¹

Ahogy azt a Bp. indokolása is hangsúlyozza: „egyike ez ama nagy kérdéseknek, melyek elméleti szabályban éppen az esetek számos változata és árnyalatai miatt kellő megoldást alig találunk. A jogélet azonban nem várhat addig, míg a tudós speculatio abstract szabályig tud emelkedni. A fogalom életerejét nem semmisítheti meg az, hogy eddig nem sikerült a fogalom ismertetőjeleit tüzetes és minden esetre alkalmas általános tételbe illeszteni. E fogalom él, mióta bünvádi ítéletet hoznak, mert hisz a tettazonosság kérdésén fordul meg az ítélethozás.”³² A kérdés súlyát pedig BAUMGARTEN a XIX. század végén tett, de máig időtálló megjegyzése jelzi, miszerint a magyar judikatúrában a tettazonosság kérdéskörének horderejére még nem eszméltek rá.³³ STEFFLER pedig helyesen látta, hogy a vád tárgyának meghatározása, mind a joggyakorlat, mind a jogtudomány legvitatottabb kérdései közé tartozik, és szögesen eltérő álláspontok láttak már napvilágot.³⁴

A tettazonosság tana a vádelv érvényesülésének egyik követelménye, annak lényegében az „alphája”,³⁵ amelyet a Be. 6. § (2) bekezdése szabályoz, miszerint a bíróságnak a vádról döntenie kell, a vádon túl nem terjeszkedhet. Ezt együtt kell olvasni ugyanezen szakasz (3) bekezdésével, amely a tettazonosság kapcsán jelentkező két kulcselemet tartalmaz, amikor úgy rendelkezik, hogy a bíróság csak a megvádolt személy

³¹ HEIL (1887.) 5.

³² A Bp. indokolása a 325. §-hoz.

³³ BAUMGARTEN (1889.) 6.

³⁴ STEFFLER (1978.) 975.

³⁵ HEIL (1887.) 2.

büntetőjogi felelősségéről dönthet és csak olyan cselekményt bírálhat el, amelyet a vád tartalmaz. Ez egyrészt a személyazonosság (alanyi oldal, szubjektív elem),³⁶ másrészt pedig a tettazonosság (tárgyi oldal, objektív elem) követelménye.³⁷

A tettazonosság alapját jelentő azonosság-fogalom az egész büntetőeljárásra nézve központi jelentőséggel bír,³⁸ funkcióit tekintve egyfelől meghatározza az ítékezés tárgyát, a vádkimerítés, a vádban megjelölt cselekmény értékelésének (kogníció) terjedelmét, ezzel pedig a tettazonosság érvényesülését.³⁹ Másfelől kijelölheti a perfüggőség (hazai joggyakorlatban: ügyek egyesítésének kötelezettsége) hatókörét, illetve a jogerő kapcsán a *ne bis in idem* elv kereteit.⁴⁰ Előbbi a párhuzamosan folyó eljárásoknak (*exceptio rei in judicium deductae*), míg utóbbi az egymást követően, a jogerős ügydöntő határozat meghozatalát követően megindított új eljárásoknak (*exceptio rei judicatae*) képezi akadályát.⁴¹

A dolgozatban képviselt álláspont szerint a tettazonosság fogalma nem „csupán szörszálhasogató doctrina”,⁴² hanem egy olyan elvi konstrukció, amelynek szignifikáns gyakorlati jelentősége van. Ennek megfelelően a disputák állandó gyújtópontjában álló kérdés jelentőségéről több szempontból is szükséges beszélni, fontossága ugyanis megkérdőjelezhetetlen a jogállam, illetve a jogállamiságnak megfelelő büntetőeljárás keretei között. Amennyiben nem érvényesülne a joggyakorlatban, nem valósulna meg a Be. 5. §-ban megfogalmazott funkciómegosztás alapelve, amely szerint a büntetőeljárásban a vád, a védelem és az ítékezés elkülönül. A tettazonosság kapcsán ez különösen a vád és az ítékezés funkciójának szétválasztására vonatkozik, ami egyben a vádelv érvényesülésének „szervezeti garanciáját” jelenti.⁴³

³⁶ A személyazonossággal bővebben nem foglalkozom, ugyanakkor röviden azt jelenti, hogy a bíróság nem járhat el olyan személlyel szemben, akivel szemben az ügyészség vádat nem emelt, még akkor sem, ha az eljárás során ez bebizonyosodik. Erre nézve példa a BH+2006.9.386 számú eseti döntés, amelynek értelmében törvényes vád hiányában jár el a bíróság, ha olyan terhelt büntetőjogi felelősségét állapítja meg, akinek egyébként bűncselekményként értékelhető magatartását a vádirati tényállás a másik terhelt cselekményével összefüggően tartalmazza, de az ügyész az elsőfokú ítélet meghozataláig nem juttatja kifejezésre, hogy e cselekmény miatt nemcsak az egyik, a megvádolt terhelt, hanem a tényállásban szereplő másik terhelt ellen is vádat emel.

Míg a másik oldalról a BH1993. 278. számú döntés szerint társtettesként elkövetett, életveszélyt okozó testi sértés büntette elkövetőinek a felelősségre vonását nem akadályozza, hogy a bűncselekmény két másik elkövetőjét a bíróság már jogerősen elítélte. Ugyanígy: SZEGHŐ (1909.) 2. Ehhez lásd még: KADLÓT (2005.) 67-68.

³⁷ KINDHÄUSER (2016.) 315.

³⁸ HUBER (2012.) 208.

³⁹ KINDHÄUSER (2016.) 315-316.

⁴⁰ VELTEN (2016.) 629.

⁴¹ VARGHA (1889.) 20.

⁴² DÚS (1891.) 147.

⁴³ SZILI (1985.) 80.

Érinti továbbá a reális, illetve a hatékony védekezés lehetőségének biztosítását is, ugyanis egy – a tényállásba bevont részcselekmények köre miatt – folyamatosan változó, ezáltal pedig csak részben megismert vád ellen sikeres védekezési stratégiát felépíteni és eredményesen védekezni lehetetlen. A funkciómegosztás elve, a vádelv, valamint a védelemhez való jog egyensúlya vagy éppen arányaik eltolódása az, ami meghatározza a tettazonosság gyakorlati érvényesülésének kereteit.

1. A vádelv relációjában megjelenő érdekek

A kérdés eldöntésénél, hogy milyen, a tettazonosság körében jelentkező érdekek ütközhetnek a büntetőeljárásban, a legfőbb fokmérő és függvény az, hogy miként alakul a vádelv terjedelme. Ennek alapján a vádelv tekintetében két szélsőséges modell állítható fel. Az egyik az inkvizitórius eljárások időszakára vezethető vissza,⁴⁴ amikor az ítékezés mind a tények mind a jogi minősítés kapcsán független volt a vádló által előterjesztettek tekintetében. Egy ilyen eljárás nem vitás, hogy sérti a hatékony védelemhez való jogot,⁴⁵ ugyanis egy meglepetésszerű, merőben új eseményeket felölelő ítélettel szemben lehetetlen védekezni.⁴⁶

Ugyanakkor a vádelv túlhajtása volna az, ha a bíróság egyrészt kötve lenne a minősítés kérdésében, másrészt, ha a ténykérdések minden részletében, minuciózusan kötnék az ügyész által vád tárgyává tett tények. Az ítékezés ebben az esetben egyrészt „igen-nem” eldöntendő kérdéssé silányulna,⁴⁷ ami a „bíróból közönséges automatát csinál,”⁴⁸ másrészt a bevezetőben is említett *ne bis in idem* elv érvényesülését is szűkre szabja, ugyanis minél formalisztikusabb egy eljárási szabályozás a tettazonosság kérdésében, az annál kevésbé zárja ki az új eljárások megindításának lehetőségét,⁴⁹ ebben az esetben ugyanis a vád konszumpciója, azaz kimerítése – a sok felmentés okán – jelentősen megnehezülne.⁵⁰ Ahol ugyanis a vád tárgyává tett cselekmény elbírálása nem nyújt teljes körű garanciát a vád kimerítésének kérdésében, ott meg kell engedni az újabb eljárás megindítását más címen,

⁴⁴ Nem szükséges azonban a feudális időszak inkvizitórius rendszeréhez visszamenni, elég csupán az 1870-es évekig visszatekinteni, amikor is FAYER világít rá, hogy abban az időszakban a „bíróság nem érezte magát kötve az ügyész indítványához semmi tekintetben.” FAYER (1899.) 78-79.

⁴⁵ DÚS (1891.) 146.

⁴⁶ MÓRA (1961.) 386.

⁴⁷ HELLER (1939.) 205.

⁴⁸ VARGHA (1926.) 66.

⁴⁹ SZILI (1985.) 86.

⁵⁰ BAUMGARTEN (1889.) 11.

más bűncselekmény miatt.⁵¹ Találón jegyzi meg *BAUMGARTEN*, hogy a „vádlott a vád módosításának kizárása által többet veszít a vámon, mint a mennyit nyert a réven.”⁵²

Egy további érdekkérdés az is, hogy milyen terjedelemben és milyen részletességgel kell a vád tárgyát megfogalmazni. Értelemszerűen minél általánosabb, illetve homályosabb a vád megfogalmazása, annál inkább eltérhet tőle a bíróság azzal, hogy konkretizálja azt. A vád megfogalmazása minél kevésbé konkrét, annál tágabb a tettazonosság határa, amely a vádló, ezzel a vádlott felelősségre vonását jelentő társadalmi érdek érvényesítésének irányába hat. Ebben az esetben azonban a hatékony és egyáltalán reális védekezéshez fűződő jog sérül, mert egy olyan tényállás ellen, amely annyit tartalmaz, hogy „A megölte B-t” eredményesen védekezni lehetetlen.

Ugyanakkor minél inkább részletezett a történeti tényállás leírása, annál nagyobb az esélye annak, hogy a bizonyítás eredményeként a vád tárgya módosításra szorul, másrészt annál kiismerhetőbb – a bizonyíték-értékelés folytán – a „vád taktikája”. Ennek megfelelően helyesen írja *BAUMGARTEN*, hogy a védelem érdekei mellett annak taktikáját is garantáló, de a vádhatóság érdekeit is megtartó vádiratot írni inkább művészet, mint tudomány,⁵³ hiszen a vádirati tényállás leírása nem csupán jogi feladat, hanem az nagymértékben függ a „vádló írástudó, fogalmazási képességétől, látásmódjától, rendszerező képességétől.”⁵⁴

A vádirat tartalmára nézve⁵⁵ irányadó szabályok az eljárási törvények előrehaladtával konkretizálódnak. Míg az 1973. évi I. törvény 146. § (2) bekezdés b) pontja szerint a vádiratnak tartalmaznia kell a vád tárgyává tett cselekmény „rövid” leírását, a régi Be. 217. § (3) bekezdés b) pontja alapján a vádirat a vád tárgyává tett cselekmény leírását, addig a Be. 422. § (1) bekezdése ez utóbbit már annyival egészíti ki, hogy a vád tárgyává tett cselekmény „pontos” leírását kell tartalmaznia a vádiratnak.⁵⁶ A jelző elhagyása, majd pedig a meghatározásnak a „pontos” minősítéssel történő kiegészítése beleillik abba a

⁵¹ *BAUMGARTEN* (1889.) 17.

⁵² *BAUMGARTEN* (1889.) 17.

⁵³ *BAUMGARTEN* (1889.) 65.

⁵⁴ KIRÁLY Tibor és ERDEI Árpád a Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző Csoportjának 2013-ban a vád törvényességét vizsgáló összefoglaló véleményéhez fűzött észrevétele. 2013., 48. (https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_vad_torvenyessegenek_vizsgalata.pdf)

⁵⁵ A szakirodalomból lásd: BÓCZ (2015.) 11-17.

⁵⁶ Erre nézve az 1/2007. BK vélemény A)I.2.b) pontja tartalmaz iránymutatást, így a vád tárgyává tett cselekmény körülírása akkor pontos, ha a vádló indítványában ismertetett történeti tényállás hiánytalanul tartalmazza a bűncselekmény törvényi tényállási elemeinek megfelelő konkrét tényeket: az elkövetési magatartást, a cselekmény megvalósításának helyét és idejét stb., BH2009. 140. II.

modellbe, amerre a tettazonosság és a vádelv szabályozása is tart.⁵⁷ Így tehát a vádirat törvényes eleme a vád tárgyává tett cselekmény pontos leírása. Az eljárás megszüntetésének van helye, ha a vádirat nem vagy hiányosan tartalmazza a törvényes elemeket, így a vád tárgyává tett cselekmény pontos leírását, és emiatt a vád érdemi elbírálásra alkalmatlan.⁵⁸

Erre nézve a 9/2018. (VI. 29.) LÜ utasítás 57. § (3) bekezdése adja meg a konkrétumokat, miszerint „a vádirat második részében a vád tárgyává tett cselekményt kell – több cselekmény miatti vádemelés esetén egymástól elkülönítetten – röviden leírni, a bizonyítási eszközök megjelölésével. A tényállásból kétségtelenül ki kell tűnnie, hogy mely tények képezik a vád tárgyát. A vádirat tényállást leíró része tüntesse fel a bűncselekmény elkövetésének idejét és helyét, indítékát, az elkövetés eszközét, módját és annak következményeit. A tényállás tagolását meghatározhatja a vád tárgyává tett bűncselekmények súlya, összefüggése, illetve logikai vagy időbeli sorrendje.”

Az LÜ utasítás által szabályozott vádiratszerkesztési útmutató ennek körében olyan, a vád tárgyának individualizálását szolgáló megoldást képvisel, amely a hatékony védekezés biztosításához kellően tömör és körülírt tényállás-megfogalmazást tűz ki célul.⁵⁹

A tettazonosság kérdésköre az igazságszolgáltatás érdekeit is érinti, ugyanis minél szélesebb körben teszi lehetővé a szabályozás a vád kimerítését egy eljárásban, az annál előnyösebb az állam számára pergazdaságossági, perökonómiai szempontból,⁶⁰ továbbá ugyanezt diktálják a percélszerűségi érdekek is.⁶¹

2. A vádelv és a bizonyítás összefüggései

Ahogy *MÓRA* ábrázolja, a büntetőeljárás megindulásakor a nyomozás a felderítendő tényekre korlátozás nélkül terjed ki, amely során a fő feladat a bizonyítékok összegyűjtése,

⁵⁷ Ez az irány már a régi Be. alatt is érzékelhető volt, ugyanis az alapvető rendelkezések szintjén a törvényes vád minimális tartalmi kellékeként a régi Be. 2. § (2) bekezdése is a „pontosan körülírt, büntető törvénybe ütköző cselekmény” meghatározást alkalmazta. Ugyanakkor a gyakorlat ennél tágabban értelmezi a törvényes vád tartalmi kelléke határának megvonását: A BH2009. 267. számú döntés értelmében nem bűncselekmény hiányára alapozottan, hanem törvényes vád hiánya okából kell megszüntetni az eljárást, ha a vád az alaki vagy tartalmi követelményeknek nem felel meg. Utóbbiról akkor van szó, ha a cselekmény pontos körülírtsága hiányos, s ennek folytán anyagi jogi következtetés levonására alkalmatlan. E tekintetben így elegendő a „minimál stílus.” MEZŐLAKI (2014.) 20.

⁵⁸ BH2019. 129.

⁵⁹ Ellenkező vádiratszerkesztésre példa a BH2011. 34. számú eseti döntésben kifejtett vád, amely szerint nem felel meg a törvényes vád követelményének az intellektuális közokirat-hamisítás miatt benyújtott vádirat, ha nem tartalmazza a cselekmény elkövetésének helyét, idejét és/vagy az elkövetési magatartásnak megfelelő azokat a tényeket, hogy a terhelt miként működött közre abban, hogy a közokiratba (hatósági nyilvántartásba) valótlán adat kerüljön bejegyzésre.

⁶⁰ *MÓRA* (1958.)A 229.

⁶¹ *TARNAI* (1890.) 245.

emiatt az eljárás tárgya is bizonytalanabb. Majd a nyomozás előrehaladtával mind konkrétabb lesz, lezárutával pedig, annak eredményeit a vádirat foglalja össze, amelynek köszönhetően az eljárás tárgya már kifejezesebben áll a bíróság rendelkezésére.⁶²

Ennek kapcsán a vádelv egyik fő ismérve, hogy a tettazonosság tanán keresztül behatárolja, és egyben megszabja a bizonyítás, és így a büntetőeljárás kereteit.⁶³ Az ideális állapot az volna, ha vád tárgya és az ítélet tárgya megegyeznének,⁶⁴ azonban ezt elvárni nem lehet, a tárgyalás során felvett bizonyítás eredményeként óhatatlanul is megváltozik a vád tárgyává tett történeti tényállás. Ennek okai a büntetőeljárás természete, az ítélkező és vádló funkció eltérő jellege, illetve a materiális igazság feltárása kapcsán jelentkező eltérő eszközök.⁶⁵ Az ügyész és a bíróság rendelkezésére álló eszközök ismeretében az ítélet tárgyává tett tények legtöbbször jobban megközelítik az eredeti tettet.⁶⁶ Ennek megfelelően a bizonyítás szabályai befolyásolják az anyagi igazságon alapuló, valós történéseket magába foglaló vádkimerítés követelményét. Ezt szem előtt tartva fontos meghatározni azt, hogy miben rejlik a vádelv és a bizonyítás viszonya.

A régi Be.-t megelőző magyar eljárásjogi gondolkodás egyik fontos jellemzője volt a bírói tényfeltárás kötelezettsége, és ezzel a materiális igazság kiderítésének és megállapításának elsőrendű követelménye. Ebben az időszakban a bíróság kogníciós kötelezettsége abban merült ki, hogy kötelessége volt a tényállás kimerítése mellett a tényállás felderítése, és adott esetben további tisztázása is (in melius és in peius egyaránt), amennyiben az a történeti tényállás pontos megállapításához szükséges volt.⁶⁷ Fontos ugyanakkor, hogy a vádelv korlátozta a bírót, ugyanis olyan tette, amelyre a vádirat nem

⁶² MÓRA (1958.)A 228.

⁶³ PÁSZTOR (1975.) 1.

⁶⁴ MECSÉR (1937.) 133.

⁶⁵ Lásd bővebben: KADLÓT (2010.) 23-44.

⁶⁶ SZILI (1985.) 85.

⁶⁷ Ennek szellemében értelmezte a bírói gyakorlat a tettazonosság tanát is. Az EH1999. 90. számú elvi döntés II. pontja szerint a bíróság törvényben előírt kötelessége a tényállás felderítése. Ezért nem sérti a vádelvet, ha a bíróság a bűncselekmény történeti tényállásával összefüggésben olyan részleteket is megállapít, amelyeket a vádirat nem tartalmazott. Az előzmények tényállásban rögzítésének a büntetőjogi felelősség megállapítása szempontjából nincs jelentősége, ezért ebben a körben az ítéleti tényállás a vádirattól eltérhet.

A Legfelsőbb Bíróság szerint A bíróság a vád kereteit kitöltő tényállást - a vádelv sérelme nélkül - a bizonyítás eredményéhez képest kiegészítheti vagy helyesbítheti, ha a releváns tényadatok lényegbeli változáson nem mennek keresztül. A vádbeli és ítéleti tényállás lényeges mozzanatainak - a jogilag jelentős tényeknek - kell megegyezniük, ez jelenti az ún. "tettazonosságot".

Nem jár a vádelv sérelmével az sem, ha a bíróság az elbírált cselekmény olyan előzményeit, történéseit rögzíti, melyek leírását a vád nem tartalmazza, sőt ez többnyire el sem kerülhető, hiszen a vád szükségképpen csak a cselekmény tömör leírását tartalmazza, s az ilyen előzményeknek a büntetőjogi felelősség megállapítása szempontjából nincs döntő jelentőségük.

utalt, nem terjeszthette ki vizsgálatát.⁶⁸ Azonban ezzel együtt is elmondható, hogy a bíróság által történő bizonyíték beszerzése és megvizsgálása gyakran eredményezhette a vád tényállásának változását. Másrészt pedig a bíróság tényállás felderítési kötelessége hozzájárult a tényállás anyagi igazsághoz közelítő tisztázásához és a vád kimerítéséhez.⁶⁹

A materiális igazság elsődlegességét feltüntető eljárási szabályokat kezdetben a régi Be. is továbbvitte, amelynek közlönyállapotában szereplő 75. § (1) bekezdése értelmében „a bizonyítás azokra a tényekre terjed ki, amelyek a büntető és a büntetőeljárási jogszabályok alkalmazásában jelentősek. A bizonyítás során a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására kell törekedni.” Ezen a szabályon a régi Be.-t érintő 2006-os novelláris módosítás (2006. évi LI. törvény) komoly változást idézett elő, ugyanis a második mondatot megtoldotta az alábbi kiegészítéssel: „azonban, ha az ügyész nem indítványozza, a bíróság nem köteles a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére, és megvizsgálására.”

A szakirodalom is üdvözölte az új szabályozást,⁷⁰ amely azonban nem érvényesült következetesen.⁷¹ A módosítás sokáig nem lépte át a gyakorlat ingerküszöbét, ugyanis e szabály betartását eredményező azon ítéleteket, amelyek az ügyészség számára kedvezőtlenek voltak megalapozatlanságra hivatkozva automatikusan megfellebbezték.⁷² A gyakorlatban is megjelenő változtatást az EH2016. 02.B.4. számú döntés I. pontja jelentett, amelynek értelmében „nem megalapozatlan az az ítélet, amelynek tényállása nem rögzít a vádlott bűnössége alapjául szolgáló olyan tényeket, amelyeket a vádirat sem tartalmazott, s amelyekre bizonyítási indítvány a vádhatóság részéről sem hangzott el.”

A Be. erről már törvényi szinten is rendelkezik, amely az alapvető rendelkezések szintjén megegyezik a régi szabályozással, ugyanis annak 7. § (1) bekezdése szerint a vád bizonyítására a vádló köteles (onus probandi).⁷³ A Be. 164. §-a a bizonyítás alapvetéseit szabályozza, amelynek (1) bekezdése szerint a vád bizonyításához szükséges tények

⁶⁸ A leírt, német kommentár-irodalomból nyert gondolatok tökéletesen felvázolják a tettazonosság ratio legisét, amely tehát sokáig a magyar eljárásrendet is jellemezte, ugyanis a bíróság bizonyíték beszerzésére, a tényállás feltárására, és így a kogníciós kötelezettségének teljesítésére utal az egyik oldalról, amelyet azonban másik oldalról a vádelv korlátoz, ugyanis annak keretein belül kell a bíróságnak a valóságnak megfelelő tényállást megállapítania. NOROUZI (2016.) 1773-1774.

⁶⁹ TARNAI (1990.) 246.

⁷⁰ ERDEI (2010.) 21-22.

⁷¹ MEZŐLAKI álláspontja szerint ennek egyik legfőbb oka a törvény megfogalmazása, amelynek kapcsán kifejtette, hogy a funkciómegosztás elvének maradéktalan érvényesülése érdekében a törvény „nem köteles” kifejezése helyett helyesebb volna az, hogy a bíróság „nem jogosult” a vádat alátámasztó bizonyítási eszközök beszerzésére és megvizsgálására. MEZŐLAKI (2014.) 33-35.

⁷² ERDEI (2018.)B 235.

⁷³ A bizonyítási nem abszolút teher, annak anyagi jogi kivételei vannak. Így a valóság bizonyítása (Btk. 229. §), a vagyoneklkobzás vonatkozásában a Btk. 74/A. § rendelkezései, a kábítószer birtoklás kapcsán az elterelés sikeressége (Btk. 180. § (1) bekezdés). MEZŐLAKI (2014.) 29.

feltárása, az alátámasztásukra szolgáló bizonyítási eszközök rendelkezésre bocsátása, illetve beszerzésének indítványozása a vádlót terheli. A bíróságra vonatkozó konkrét szabályozást ugyanezen szakasz (2) bekezdése adja meg, miszerint a bíróság a tényállás tisztázása során bizonyítékot indítvány alapján szerez be. Ezzel összefüggésben a Be. 164. § (3) bekezdése pedig úgy szól, hogy indítvány hiányában a bíróság bizonyíték beszerzésére és megvizsgálására nem köteles.

ERDEI is levonja a következtetést, hogy a bizonyítás kapcsán felmerülő bírói jogosítványokat és kötelezettséget nem sikerült a jogalkotónak következetesen szabályozni az egymást kioltó rendelkezések okán, így pedig a bíróságnak továbbra is joga van⁷⁴ akár hivatalból is bizonyítás beszerzésére és megvizsgálására.⁷⁵ Ezt legújabbán a bírói gyakorlat is megerősítette az EBH2019. B.23. számú eseti döntésben, amely szerint a bíróság hivatalból is elrendelhet bizonyítást. Ennek körében a bíróság által hivatalból elrendelt bizonyítás a bizonyítás eredményének a terhelt terhére vagy javára esésétől függetlenül is törvényes.⁷⁶ Ilyen megkötést nem is tartalmaz a Be., ami egyébiránt ellent is mondana annak a törvényi parancsnak, hogy a bíróságnak (is) valósághű tényállásra kell alapoznia a döntését. Továbbá a bíróság által hivatalból elrendelt bizonyítás osztja az indítványra elrendelt bizonyítás sorsát, hiszen abban teljességgel megegyeznek, hogy a bizonyításnak általában nincs előre kiszámítható eredménye.⁷⁷

Ha azonban a bíróság hivatalból nem jár el, akkor a Be. 593. § (4) bekezdése, a megalapozatlansági okok alól való kivétel megfogalmazása a garancia a szabályozás érvényesülésére. Ez alapján ugyanis, ha a megalapozatlanság nyilvánvalóan a 164. § (1) bekezdésében foglalt kötelezettség elmulasztására vezethető vissza, a megalapozatlanság következményei nem alkalmazhatók.

Egyéb rendelkezésekkel összefüggésben⁷⁸ a Be. materiális igazság követelményéhez való viszonyulását a *HACK-HORVÁTH* szerzőpáros úgy írja le, hogy „az új törvény gyakorlatilag szakít az anyagi igazság elvével.”⁷⁹

⁷⁴ Ezekre az esetekre irányadó maradhat a BH+2008.9.385. számú döntés, miszerint nem tekinthető a vádelsérelmének, ha a bíróság a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázása érdekében az ügyész által nem indítványozott tanukat hallgat meg és a vallomásaikat bizonyítékként értékeli

⁷⁵ Lásd bővebben: *ERDEI* (2018.)B 234-235.

⁷⁶ Ezzel ellentétes álláspontot képvisel *MEZŐLAKI*, aki szerint a bíróság által hivatalból történő bizonyítás elrendelésének a terhelt javára van helye, továbbá a bíróságnak kizárólag a „vegyes” jellegű bizonyítási eszközök beszerzésére van lehetősége, amelyek tekintetében a bizonyítás elrendelésének pillanatában nem dönthető el, hogy az a terhelt javára vagy terhére szolgáló bizonyítékot szolgáltat-e. Az egyértelműen a vádat alátámasztó bizonyítási eszköz beszerzése azonban sérti a funkciómegosztás elvét és bíróság általi funkcióhalmozást eredményez. *MEZŐLAKI* (2014.) 33-36.

⁷⁷ EBH2019. B.23. [42]

⁷⁸ Különösen az egyezség szabályai kapcsán, amelyről az alábbiakban ejtek szót.

Ennek egyik további indíciuma, hogy a Be. már nem „a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő” tisztázását tűzi ki célul, hanem a Be. 163. § (2) bekezdésében arról rendelkezik, hogy „a büntetőeljárásban a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a döntését valósághű tényállásra alapozza.”⁸⁰ Ebben *ERDEI* szerint továbbra is az anyagi igazság követelményét kell érteni.⁸¹ Ennek ellenére azonban megállapítható, hogy az anyagi igazság megközelítésének igényével összefüggésben a „valósághű tényállás” kifejezés nem ekvivalens az „alapos, hiánytalan, valóságnak megfelelő tényállás” megfogalmazással. *HELLER* szavaival „az anyagi igazság elve csak eszmény, amelyet megközelíteni lehet, de a maga teljességében megvalósítani sohasem.”⁸²

Az új szabályozással ugyanakkor nem maga az eszmény, hanem az eszmény megközelítésének eljárásjogi keretei változtak. Ennek megfelelően az így elérhető materiális igazság fokmérőjében való különbség nem jelenti azt, hogy *ERDEINEK* nincs igaza és a „valósághű” kifejezés nem testesítheti meg az anyagi igazság eszményét, hanem azt jelenti, hogy a Be. annak mindenáron való érvényesítését – helyesen – feláldozta a funkciómegosztás elvének⁸³ oltárán azzal, hogy az indítványra történő bizonyítást tette fő szabállyá, amit a megalapozatlansági okok alól teremtett kivétellel igyekszik garantálni.

Kérdésként merülhet fel, hogy ezek a változások miképp érinthetik a tettazonosság kérdéskörét? Ezzel kapcsolatban hangsúlyozni kell, hogy a bíró bizonyítási eljárásban való kezdeményező szerepének – főszabály szerinti – eliminálása a tettazonosság jogintézményét is érintheti, ugyanis a vád tárgyának bizonyítása során szűkítheti azon esetköröket, amelyek a vád tárgyának a bizonyítás eredményeképpen jelentkező módosulását eredményezhetik. Ebben az esetben a bíróság tényállás tisztázási kötelezettsége – főszabály szerint – ugyanis le van korlátozva a felek bizonyítási indítványainak körére. Ez persze nem jelenti azt, hogy a vád, vagy a védelem oldaláról érkező bizonyítási indítványok ne idézhetnének elő változást a vádbeli tett képére nézve, hanem azt, hogy processzuális igazság érvényesítésének jegyében csökkenhet azon ügyek száma, amelyekben a tettazonosság kérdése felmerül, ez azonban semmit nem von le a kérdéskör jelentőségéből, így a tettazonosság problémája nem tekinthető a jövőben sem tárgytalannak. Sőt, ennek okán még fontosabb az elv konkretizálása, tisztázása azon ügyekben, amelyekben a tettazonosság problémája jelentkezik.

⁷⁹ HACK – HORVÁTH (2018.) 296.

⁸⁰ HACK – HORVÁTH (2018.) 301-302.

⁸¹ ERDEI (2018.)B 233.

⁸² HELLER (1932.) 22.

⁸³ Amelynek megvalósítása a Be. egyik hangsúlyos célkitűzése.

3. A tettazonosság törvényi szabályozása; a vádelv érvényesülése

A vád tárgyának és a tettazonosság terjedelmének meghatározása az egész büntetőeljárás rendszerétől, közvetlenül pedig a vádelv szabályozásától függ.⁸⁴ Ebből következően a vádelv szűkítő vagy épp kiterjesztő alkalmazása meghatározza a tettazonosság elvének érvényesülését.

3.1. A tettazonosság jogtörténeti vizsgálata

3.1.1. A Bp.-t megelőző szokásjog

Komolyabb jogtörténeti vizsgálat nem célja e dolgozatnak, ezért a vádelv bemutatását a Bp.-ig, valamint az azt közvetlenül megelőző bírói gyakorlatra hatással bíró javaslatokig teszem meg. A büntetőeljárás kodifikációs történetében a Bp.-t közvetlenül megelőző időszakában a főbb kísérletek az 1872., az 1882., az 1886., valamint az 1888. évi törvényjavaslatok. Ezek bővebb kifejtését mellőzöm,⁸⁵ azonban a kodifikációs kísérletek vádelvet illető koncepcióját⁸⁶ korhűen fejezi ki az 1882. évi Csemegi-tervezet⁸⁷ 4. §-ban található rendelkezése, amely szerint a bűnvádi eljárás csak vád folytán indítható meg. A korabeli felfogásnak megfelelő szabályozás szerint a vádelv a Csemegi-tervezet 472. §-a alapján a következőképp hangzott: „azt illetőleg, hogy a vádlott ellen fennforgó cselekmény, a büntető törvények szerint, mely büntetendő cselekményt állapít meg: a törvényszék, a vádhatározathoz, vagy a királyi ügyész indítványához nincs kötve. Súlyosabb büntetés azonban, mint a mely a királyi ügyész által a főtárgyaláson indítványoztatott, még az esetben sem állapítható meg: ha a cselekményre, melyben vádlott bűnösnek ítéltetett, a büntető törvényekben súlyosabb büntetés lenne rendelve.”⁸⁸

A „vádelv túlzó apostolai”⁸⁹ szerinti elvárásnak megfelelően, a tervezet szellemében tehát a bíróság oldalán a büntetéskiszabás az ügyészi indítványoz képest in peius kizárt, aminek legfőbb oka a merev vádelvhez való ragaszkodás volt.⁹⁰

⁸⁴ STEFFLER (1978.) 975-976.

⁸⁵ Ehhez lásd: KOVÁCS (2007.) 3-6.

⁸⁶ KERESZTY (1992.) 311.

⁸⁷ Annak oka, hogy az ismertetett törvényjavaslatok közül miért az 1882. évi Csemegi-tervezetet emeltem ki nem más, minthogy a Bp. indokolása is ezt a törvényjavaslatot veszi górcső alá és hasonlítja össze a vonatkozó rendelkezéseket.

⁸⁸ CSEMEGI (1882.)

⁸⁹ ZEHERY (1923.) 91.

⁹⁰ Ennek helytelenségére a legtalálóbban HEIL FAUSZTIN reflektál: „Ámde a két fogalom „tettazonosság” és büntetés- (büntetési tétel) azonosság” nem csak hogy nem fejez ki egyenlő büntetőjogi értéket, de ellenkezőleg, ez utóbbi a vádlott tettazonosság körüli jogának oly kiszélesítését tartalmazza, melynek

3.1.2. A Bp. szabályozása

Az első eljárási törvény, a Bp. 325. § (1) és (2) bekezdése a következőképp fogalmazta meg a vádelv és a tettazonosság fogalmának viszonyát: „A bíróság semmisség terhe alatt nem tehet ítélete tárgyává oly tettet, mely miatt a vádló vádat nem emelt. Sem a tett minősítése, sem a büntetés kiszabása tekintetében nincs a törvényszék a vádló indítványához kötve.”

Ennek megfelelően a Bp. a mérsékelt álláspontot képviselte,⁹¹ azaz a „vegyes vádrendszer behozatalával elkerülte úgy a tiszta vádelv merev formalizmusát, mint a bírói szabadság korlátlan radikalizmusát s elhelyezkedett a két végleges erő eredőjének vonalán, az arany középúton, amely leginkább biztosítja az anyagi igazság érvényesülését.”⁹²

A Bp.-ben tehát a minősítés teljes szabadsága érvényesült már, azonban ez annak ellenére is nehezen ment át a bírói gyakorlaton,⁹³ hogy a korábbi törvényjavaslatok kötelezően alkalmazandó jogi normaként nem funkcionáltak.

3.1.3. Az 1951. évi III. törvény szabályozása

Ezt követően az 1951. évi III. törvény 178.§-val⁹⁴ még nem, de az 1954. évi V. törvény általi novelláris módosítás során a vádelv jelentősége erősen erodálódott. Az 1951. évi III. törvény módosított 178. §-a⁹⁵ által olyannyira, hogy a törvény a vádhoz kötöttség vonatkozásában kizárólag a törvényes vád nélkül való eljárást tiltotta, emellett azonban a bíróság a tények tekintetében teljesen szabadon kezelhette az ügyész álláspontját. Nem kötötte tehát a minősítés a büntetésre vonatkozó indítvány mellett a vád tényállása sem, és ítéletét kiterjeszthette olyan cselekményekre is, amelyek nem képezték a vád tárgyát, a bírói ítékezésének egyetlen feltétele volt, hogy valamilyen cselekménnyel vádolják a

formulázása elegendő, hogy azonnal mint tarthatatlan s elfogadhatatlan visszautasíttassék. Mert a vádlottnak azon joga, hogy ne büntessék más tett miatt, mint a mely miatt ellene vád emeltetett, nem azonos azon joggal, s nem is foglalja magában, mint sokkal messzebbmenőt, azon jogot, mely pedig a megváltozott formulával vádlottnak megadtnék, hogy a vád tárgyát képező tett miatt ne sujtassék súlyosabb büntetéssel, mint a melyet vádló indítványozott.” HEIL (1887.) 6.

⁹¹ FINKEY (1903.) 250.

⁹² A m. kir. Curia jogegységi tanácsának 12. számú büntető döntvénye.

⁹³ FINKEY (1908.) 9.

⁹⁴ 178. § (1) A bíróság csak olyan tények alapján hozhat ítéletet, amelyek miatt vádat emeltek.

(2) A vád tárgyává tett tények jogi elbírálásánál a bíróságot az ügyész, illetőleg a magánvádló indítványa nem köti.

⁹⁵ 178. § (1) A bíróság a terhelt cselekményét - az alábbi rendelkezésekben meghatározott kivételektől eltekintve - a vád alapján bírálja el.

(2) A vád tárgyává tett tények jogi elbírálásánál a bíróságot az ügyész, illetőleg a magánvádló indítványa nem köti.

(4) Ha a tárgyaláson megvizsgált bizonyítékok szerint a terhelt a vádban megjelölt bűncselekményen felül más bűncselekményt is elkövetett, a bíróság a terhelt bűnösségét ennek alapján is megállapíthatja.

terheltet. Az ügyész ennek kapcsán olyannyira nem volt a vád ura a perszakban, hogy a bíróságot még az ügyészi vádelejtés sem kötötte és a bíróság ennek ellenére is folytathatta az eljárást.⁹⁶ Ez gyakorlatilag a tettazonosság tanának olyan alkonyi időszakát jelentette, amikor a bűnvádi perrendtartás „a vádelvvel szakított.”⁹⁷ A bíróság ügyészi vád nélkül hozhatta meg végső ügydöntő határozatát, amivel pedig a vádlói és ítélkezői funkció is egy kézben összpontosult.⁹⁸ Ezt MÓRA úgy írta le, hogy „a tettazonosság felett is túl korán kondították meg egyesek a lélekharangot,” ugyanakkor – álláspontja szerint – e szabályozás csupán azt jelentette, hogy a tettazonosság „bálványa dőlt le,” hiszen a tettazonosság a fontosabbik területén, azaz a jogerő terjedelmének, valamint a kétszeres eljárás tilalmának meghatározásánál továbbra is érvényesült.⁹⁹

3.1.4. Az 1962. évi 8. törvényerejű rendelet szabályozása

A törvényalkotás az 1962. évi 8. törvényerejű rendelet 224. §-a¹⁰⁰ szemantikailag is visszatért az 1951-es Bp. által eredetileg megfogalmazottakhoz és ragaszkodott is annak elveihez.¹⁰¹ Bár az ügyészi vádelejtés esetében az eljárás megszüntetését még itt is a bíró mérlegelésétől tette függővé,¹⁰² de – mint az az indoklás szövegében is feltűnik – a vádelv szélesebb körű érvényesülésével kapcsolatos az 1962. évi 8. törvényerejű rendelet 224. § (2) bekezdésének azon rendelkezése, amely szerint a bíróság csak olyan tények alapján hozhat ítéletet, amelyek miatt vádat emeltek. Ebből kifolyólag pedig a bíróság hivatalból nem terjesztheti ki a vádat, hanem ilyenkor az 1962. évi 8. törvényerejű rendelet 224. § (4) bekezdése alapján felhívja a vád képviselőjét a vádkiterjesztési jog gyakorlására.

3.1.5. Az 1973. évi I. törvény szabályozása

Az 1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról már a vád urának teljes mértékben az ügyészt tekintette. Ez az első eljárási törvény, amely alapvető szinten is rendezte a vádelvet

⁹⁶ STEFFLER (1978.) 976.

⁹⁷ SZABÓ LÁSZLÓNÉ (1960.) 610.

⁹⁸ A szabályozás visszasságát a hozzá kapcsolódó joggyakorlat még tovább árnyalta, így a BH1955. 2. számú döntés szerint a bíróság a vádlottat a vád tárgyává nem tett más bűncselekményben olyan esetben is bűnösnek mondhatta ki, amikor a vádlottat a vádban szereplő bűncselekménynek vádja alól felmentette. MÓRA (1958.)A 231.

⁹⁹ MÓRA (1961.) 388.

¹⁰⁰ 224. § (1) A bíróság csak olyan tények alapján hozhat ítéletet, amelyek miatt vádat emeltek.

(2) A vád tárgyává tett tények jogi elbírálásánál a bíróságot az ügyész, illetve a magánvádló indítványa nem köti.

¹⁰¹ Írásában megjegyzi KADLÓT, hogy a büntető eljárási törvények ebben az időben a „politikai argó szerepét töltötték be,” ennek eredményeként e jogszabályok alatt a „tettazonosság fogalmilag veszítette érvényét.” KADLÓT (2008.) 650.

¹⁰² STEFFLER jegyzi meg ezzel kapcsolatban, hogy a vádelejtés miatt lényegében vád nélkül folytatódott az eljárás, ezért „bírói vádról” lehetett beszélni. STEFFLER (1974.) 334.

az eljárási feladatok megosztása alatt a 9. § (2) bekezdése szerint bírósági eljárás csak törvényes vád alapján indulhat. A bíróság annak a személynek a büntetőjogi felelősségéről dönthet, aki ellen vádat emeltek, és csak olyan cselekmény alapján, amelyet a vád tartalmaz. Az 1973. évi I. törvény 163.§. (2) bekezdése akként rendezte a vád és az ügydöntő határozat viszonyát, hogy „a bíróságnak az ügydöntő határozatban a vádról határoznia kell; a tényállás jogi elbírálásában az indítványok nem kötik.” Ez az utolsó eljárási törvény, amely tartalmazta azt a rendelkezést, hogy a bíróság az ügyészséget felhívhatja a vádkiterjesztés jogának gyakorlására. Az 1973. évi I. törvény 171. § (2) bekezdése alapján, ha a vád kiterjesztésének lehet helye, a bíróság erre az ügyész figyelmét felhívja. Felhívhatja az ügyész figyelmét arra is, hogy az ügy adatai a vád tárgyává tett cselekménnyel szorosan összefüggő bűncselekmény miatt más személlyel szemben is vádemelésre adnak alapot. Ebben az esetben az iratokat az ügyésznek – indítvány megtétele érdekében – megküldi. Míg az 1973. évi I. törvény 227. §-a értelmében, ha a vád kiterjesztésének feltételei állnak fenn, és az ügyész nincs jelen a tárgyaláson, erről a bíróság az ügyészt a tárgyalás elnapolása vagy az eljárás elkülönítése mellett értesíti.¹⁰³

3.1.6. A régi Be. szabályozása

A ténykérdésekben való kötöttséget a régi Be. is a korábbi törvényeknek megfelelő tartalommal szabályozta. Érdekes ugyanakkor, hogy a törvény közlönyállapotában a jogkérdésekben való kötetlenségről nem rendelkezett a jogalkotó. A 2002. évi I. törvény módosította a régi Be. 257. §-át azzal, hogy 2003. július 1-jei hatálybalépésével már rendelkezett arról, hogy a bíróságot a tényállás jogi elbírálása során az indítványok nem kötik. Az alapvető rendelkezések közé csak a 2006. évi LI. törvény novelláris változtatása hozta be a vádelv szabályát. A régi Be. 2. § (4) bekezdése innentől a következőként szólt: „a bíróság köteles a vádat kimeríteni, a vádon túl nem terjeszkedhet, de nincs kötve a vádlónak a vád tárgyává tett cselekmény Btk. szerinti minősítésére, a büntetés kiszabására vagy intézkedés alkalmazására vonatkozó indítványához.”

3.2. A Be. szabályozása

De lege lata a Be. a vádelv kapcsán csak a ténykérdésekben való kötöttséget szabályozza, amelynek 6. § (2) bekezdése a következőképp rendelkezik: „a bíróságnak a

¹⁰³ A rendelkezés egészen 2002. március 19. napjáig volt hatályban. A 14/2002. (III. 20.) AB határozat e két rendelkezést alkotmányellenesség okán megsemmisítette, ugyanis a rendelkezések szemben állnak a „funkciómegosztás elvével, minek folytán alapjaiban sértik a tisztességes eljáráshoz való jog elvének garanciális szabályait.”

vádról döntenie kell, a vádon túl nem terjeszkedhet.” A tényállás jogi elbírálására vonatkozó kötetlenséget azonban a Be. már nem szabályozza.

A funkciómegosztás elvének biztosítéka a bíróságnak a ténykérdések és a jogkérdések vonatkozásában a vádtól eltérés lehetősége határának, másik oldalról pedig a vádhoz kötöttség mértékének meghatározása. A lényegi kérdés tehát az, hogy hol van az a határ, ameddig a bíróság az elbírálás során elmehet anélkül, hogy a vádelvet megsértené. A már kifejtetteknek megfelelően a vád tárgyának értékelése során a vádhoz kötöttség szabályainak túlzottan szigorúan vétele a bíróság ítélező funkciójának teljesítését akadályozná,¹⁰⁴ míg a szabálytól való elszakadás a funkciómegosztás elvét a vádfunkciók csorbitásával sértené. Így a bírói és a vádlói funkció relációját illetően a ténykérdések kapcsán „függőségről”, míg a jogkérdések kapcsán „szabadságról” beszélhetünk.¹⁰⁵

3.2.1. Ténybeli kötöttség

Ténykérdéseknél főszabály szerint a kötöttség elve érvényesül, a Be. 6. § (1) bekezdése alapján a bíróság vád alapján ítélezik. Ugyanezen szakasz (3) bekezdése alapján a bíróság csak a megvádolt személy büntetőjogi felelősségéről dönthet és csak olyan cselekményt bírálhat el, amelyet a vád tartalmaz.

A ténykérdések tekintetében való kötöttség részletszabályokban is felfedezhető, így a Be. 398. § (2) bekezdés e) pontja szerint az ügyészség megszünteti az eljárást, ha olyan bűncselekmény miatt van folyamatban, amelynek az elkövetett jelentősebb tárgyi súlyú bűncselekmény mellett az elkövető felelősségre vonása szempontjából nincs jelentősége.

Kivételesen érvényesül a kötetlenség elve a ténykérdések vonatkozásában, és így a bíróság nincs minuciózus módon kötve a mellékkörülmények tekintetében, amelyet a bírói gyakorlatra vonatkozó alfejezet alatt fejtek ki. Továbbá a Be. 519. § (4) bekezdés b) pontja alapján a bíróság mellőzheti a bizonyítást az olyan bűncselekmény miatt, amelynek a vád tárgyává tett jelentősebb tárgyi súlyú bűncselekmény mellett a felelősségre vonás szempontjából nincs jelentősége.

3.2.2. Minősítésbeli kötetlenség

A jogkérdések megítélése során főszabály szerint a kötetlenség elve érvényesül, a Be. kifejezett szabályozási hiányosságai ellenére is a régi Be. 2. § (4) bekezdésének megfelelően értelmezendő, miszerint a bíróság nincs kötve a vádlónak a vád tárgyává tett

¹⁰⁴ MÓRA (1961.) 387.

¹⁰⁵ IRK (1931.) 150.

cselekmény Btk. szerinti minősítésére, a büntetés kiszabására vagy intézkedés alkalmazására vonatkozó indítványához, e joga a régi Be. 257. §-a alapján a határozathozatal során is kifejezetten szabályozva volt, így a bíróságnak az ügydöntő határozatban a vádról határoznia kell, azonban a tényállás jogi elbírálásában az indítványok nem kötik.

Kivételként a kötöttség elve érvényesül a jogkérdések tekintetében a Be. 539. §-a alapján az ügyészi vád ejtése következtében. A bíróságnak ilyenkor nincs miről döntenie, az eljárást tehát kötelező megszüntetnie, még annak ellenére is, ha a bíró meggyőződése szerint a vádejtés háttérében álló ügyészi döntés téves volt.¹⁰⁶ A vádejtés tehát a vádlónak az erre vonatkozó kifejezett nyilatkozata, amelyet az ügyész indokolni is köteles.¹⁰⁷ Annak perbeszédbeli indítványozása az ügyész részéről, hogy valamely vád tárgyává tett cselekmény miatt felmentés indokolt, vádejtésnek nem minősül, az eljáró bíróságot ez nem köti, és nem zárja ki, hogy a bíróság erre nézve bűnösséget állapítson meg.¹⁰⁸

A jogi minősítés vagy szubszumció az a szellemi tevékenység, amely során vizsgálendő, hogy „a vádnak a tárgyát képező történeti esemény, a büntető törvény által védett melyik jogi érdek védelmére alkotott törvényszakaszok közül melyiknek a tényálladékat meríti ki jobban, illetőleg teljesen.”¹⁰⁹ Ideális esetben a vádló a vád tárgyává tett tényeket kimerítően minősíti, amely minősítés megegyezik a bíróság által alkalmazott értékelő tevékenység eredményével.

Ugyanakkor ennek gyakorlati alkalmazása legtöbbször kihívásokat rejtő jogalkalmazási feladatkört képez. Így, ha A fegyvert fog B re, az a szubjektív oldal tisztázását megelőzően több bűncselekményt is realizálhat, attól függően, hogy milyen szándék (továbbá célzat, motívum) vezérelte A-t, ennek megfelelően a történeti esemény – az egyéb körülményektől függően – minősülhet kényszerítésnek, rablásnak, zsarolásnak, testi sértésnek, de akár emberölésnek, továbbá annak minősített esetei valamelyikének is.

A tettnek olykor azonban nem csupán a belső, szubjektív oldala kapcsán merül fel bizonyítási nehézség, hanem annak külső megjelenése sem egyértelmű. Így, ha a terheltet tettenérik lopott dologgal a birtokában úgy, hogy a (jóhiszemű) szerzését nem tudja

¹⁰⁶ FANTOLY – GÁCSI (2014.) 149.

¹⁰⁷ Ennek oka lehet, hogy hiba esetén kifejezetten nehezen orvosolható ügyészi tévedés, hiszen a meggondolatlan vádejtés eredményeként a hiba rendes eljárásban nem, adott esetben pedig rendkívüli jogorvoslati eljárásban, perújítással sem, vagy csak rendkívül nehezen korrigálható. Ha ugyanis a meglévő bizonyítékokat az ügyészség tévesen értékeli, és ennek következtében ejti a vádat, bár nem kizárt, de ritkán hozható fel olyan további új bizonyíték, amely a perújítási eljárás lefolytatására lehetőséget adna. PÁSZTOR (1975.) 5.

¹⁰⁸ BH2014. 9.

¹⁰⁹ KRENEDITS (1904-1905.) 396.

megfelelően tisztázni, úgy az idegen dolog kerülhetett a birtokába elvétel útján (lopás, elkövetési módtól függően akár rablás), megszerzés útján (pénzmosás), találás útján (jogtalan elsajátítás), amely mind mind más törvényi tényállást merít ki.¹¹⁰ A fenti példák megfelelően szemléltetik, hogy milyen egyszerűen változhat a történeti esemény törvényes minősítése.

A jogi minősítés kötetlenségének oka egyfelől az, hogy a vádhoz kötöttség vonatkozásában nincs különbség a közvádlói és a magánvádlói státusz között, a magánvádló azonban általában nem rendelkezik jogi ismeretekkel és nem is várható el tőle, hogy az adott történeti tényállást helyesen szubszumálja a megfelelő törvényi tényállás alá.¹¹¹ Ez különösen igaz annak fényében, hogy a történeti tényállást helyesen minősíteni olykor még jogi ismeretekkel rendelkező, adott esetben jogtudományok területén jártas gyakorló jogásznak sem egyszerű feladat. Ennek megfelelően ZÖLDY megfogalmazásában a jogi minősítésben való kötetlenség az anyagi igazság szolgálatában fejezi ki, hogy „a vádló tévedhet vagy felületes lehet abban a tekintetben, hogyan értékeli a vádbeli cselekményt.”¹¹²

Másfelől a bíróság jogi minősítéshez való kötetlenségének okai kapcsán legalább ekkora szerepe van a büntetőeljárás természetének, az ítélező és vádló funkció eltérő jellegének. Az ügyész és a bíróság rendelkezésére álló eszközök ismeretében az ítéletben szereplő cselekmény legtöbbször jobban megközelíti az eredeti tettet.¹¹³ A vádhoz kötöttség értelemszerűen kijelöli az ítélezés kereteit, emellett meghatározza annak vonulatát is, így a bizonyítás irányát, de a bizonyítás során kiderülhetnek olyan tények, amelyek az adott cselekmény jogi minősítésére kiható változásokat eredményezhetnek.

3.2.2.1. A minősítésbeli kötetlenség útkeresése a jogalkalmazásban

A vád tárgyává tett tények és az ügyész által jogilag minősített tények kérdésében az 1960-as években éles ellentmondás mutatkozott a LÜ és a LB véleménye között, amely azon esetkörökben nyilvánult meg, amikor a vádirat „leíró” része, valamint annak „indítványozó” része között nincs meg a szükséges összhang. Ez alapvetően két okra vezethető vissza, az első eset, amikor az ügyész a vádirat tényleíró részében közölt büntetőjogi felelősséget megalapozó tényeket elvételéből vagy a téves jogi felfogásából eredően jogi értékelés nélkül hagyja, így pedig az indítványozó rész a leíró részhez képest

¹¹⁰ BINDOKAT (1967.) 364.

¹¹¹ STEFFLER (1974.) 334-339.

¹¹² ZÖLDY (1935.) 107.

¹¹³ MECSÉR (1937.) 133., SZILI (1985.) 85.

hiányossá válik. Ezek körében tipikus ügyészi hibaként említhető a téves minősítés, a téves minősítéssel mellőzött vádemelés (például látszólagos alaki vagy anyagi halmazatnak minősített cselekmények esetében), valamint az egyes cselekményekre elmulasztott minősítés. A másik, amikor az ügyész diszkrecionális jogkörét érvényesítendő, a leíró részben közölt tények egy része miatt nem kívánja a terhelt büntetőjogi felelősségre vonását, azaz mellőzi a vádemelést.¹¹⁴ A kérdés, hogy az ismertetett ügyészi értékelő tevékenységből fakadó hibának, illetve hiányosságnak, továbbá diszkrecionális jogkör gyakorlásának milyen kihatása van a bíróság ítélkezésére.

A LÜ álláspontja szerint csak és kizárólag azok a tények és magatartások jelentették a vád tárgyát, amelyeket az ügyész kifejezetten értékel büntetőjogilag, és amelyek miatt kifejezetten nem mellőzte a vádemelést.¹¹⁵ Ennek megfelelően e nézet különbséget tesz a vád tárgyává tett tények, azaz lényegében a vádemelés, valamint vádiratban leírt tények előadásának köre között a jogi értékelés függvényében.¹¹⁶ Ez az álláspont az ügyészi jogkör és vád feletti rendelkezés terjedelmét szélesíti azzal, hogy megkívánja a büntetőigény kétséget kizáró kifejezését, emellett pedig megfelel a vádelvnek és a védelem elvének is.¹¹⁷

Ennek azonban ellentmondott a LB gyakorlata, amely szerint a vád tárgyát képezi mindaz, amit az ügyész megtörtént eseményként előad az indoklásában, függetlenül attól, hogy azt értékeli-e büntetőjogilag vagy nem, helyesen minősíti-e vagy tévesen.¹¹⁸

Utóbbi álláspont konzerválódott a gyakorlatban, így ha a vádiratban leírt tényállás egy részét az ügyész – tévedésből – nem minősíti, az nem tekinthető a vádemelés mellőzésének.¹¹⁹ Ennek megfelelően a BH2000. 478. számú eseti döntés III. pontja szerint a nyereségvágyból elkövetett emberölés kísérletét megvalósító vádlottak bűnösségét a magánlaksértés büntetében abban az esetben is meg kell állapítani, ha az ügyész vádirata

¹¹⁴ TAMICS JENŐNÉ (1966.) 544.

¹¹⁵ Ügyészségi Közlöny 1965. évi 6. szám 70. számú állásfoglalás. A szakirodalomban ezt az álláspontot képviselte: SALAMON (1966.) 203-205., FÖLDVÁRI (1966.) 251-255.), akinek nézete azon alapszik, hogy különbséget kell tenni a vádban leírt és a vád tárgyává tett tények között. Álláspontja szerint utóbbiakat azon tények képezik, amelyeket az ügyész jogilag is értékelt, minden más tény az előbbi kategóriába tartozik.

A későbbiekben: SZILI (1985.); Legutóbb: FÁZSI (2012.) 71-78.

¹¹⁶ FÖLDVÁRI (1966.) 253., NAGY monográfiájában a vádelvből fakadó konzekvenciák mellett a tág értelemben vett in dubio pro reo elvével is indokolta a megszorító értelmezés alkalmazásának létjogosultságát. NAGY (1974.) 427-428.

¹¹⁷ FÖLDVÁRI (1966.) 254-255.

¹¹⁸ A bírói gyakorlatban a Kúria álláspontja érvényesül. BJD 2080., BJD 4459., BJD 5401., BJD 5439. számú jogesetek. Az Ügyészségi Közlöny 1973. évi 11. szám 43. számú állásfoglalása már a Legfelsőbb Bíróság álláspontját tartalmazta. A jogtudományban ezt helyeselte először: BAGI (1966.) 57-59., ugyanígy TAMICS JENŐNÉ (1966.) 543-547. Mára pedig ez az irodalom többségi álláspontja, továbbá a disszertációban elfogadott történeti esemény azonosságára vonatkozó álláspontnak is ez az értelmezés felel meg.

¹¹⁹ BH1975. 552.; BH1976. 393.

az ennek alapjául szolgáló tényeket tartalmazza ugyan, de az ügyész ezt a magatartást jogilag nem minősíti; e bűncselekményben való bűnösség kimondásának hiányában az elsőfokú bíróság eljárási szabályt sért, mivel a vádat nem meríti ki.

Ezzel összefüggésben pedig a vádmódosításnak a vád törvényességére nincs kihatása, mivel a bíróság nem az ügyész jogi minősítéséhez, hanem a vádirat tényállásához van kötve, azt köteles kimeríteni, de azon túl nem terjeszkedhet.¹²⁰

Ezt erősíti a BH2006. 281. számú eseti döntés is, amelynek alapján az ügyészi vádiratnak – egyebek mellett – a vád tárgyává tett cselekmények leírását, azok Btk. szerinti minősítését kell tartalmaznia. A vád tárgyává tett cselekmények történeti tényállásának leírása határozza meg a vád kereteit. Nem tekinthető a vádemelés mellőzésének, ha a vádiratban leírt tényállás egy részét az ügyész nem minősíti, hacsak nincs arra vonatkozó kifejezett utalás, hogy valamely cselekmény büntetőjogi értékelését az ügyész nem kívánja.

A bírói gyakorlat több eseti döntésében is megerősíti, hogy a tettazonosság keretei között megállapított tényállás esetén nem sérti a vádelvet, ha a vádiratban leírt és hűtlen kezelésnek minősített cselekményt a bíróság csalásnak minősíti,¹²¹ vagy lopás helyett önbíráskodást állapít meg.¹²² Nem jelenti a vádelv sérelmét, ha a bíróság – a vád tárgyává tett cselekménnyel megsértett – közlekedési szabályt nem a vád szerint, hanem attól eltérően jelöli meg.¹²³

Nem jelenti a vádelv sérelmét az sem, amikor a bíróság „ügyészebb az ügyésznél”, és a vádban meghatározottakhoz képest súlyosabban minősíti az elkövető cselekményét, valamint az sem, ha a bíróság a felmentésre irányuló ügyészi indítvány ellenére mondja ki a vádlott bűnösségét.¹²⁴

3.2.2.2. A minősítésbeli kötetlenség a jogalkotásban

A vádelv szabályozásának jogtörténete bemutatja, hogy – főszabály szerint – a jogalkotó a vádelv kapcsán következetesen rendelkezett a bíróságot megillető jogosultságok és kötelezettségek vonatkozásában. Pozitív irányú joga és egyben kötelezettsége¹²⁵ a bíróságnak a történeti tényállás kimerítése, amelyen túl nem terjeszkedhet. A történeti tényállás ténybeli kimerítése során ugyanakkor jogosultága, hogy jogkérdésekben kötetlen a tényállás jogi elbírálására vonatkozó indítványok tekintetében.

¹²⁰ BH2011. 189.

¹²¹ BH2006. 278.

¹²² BH1986. 9. I.

¹²³ BH2006. 346. II.

¹²⁴ MEZŐLAKI (2014.) 24-26.

¹²⁵ SALAMON (1966.) 205.

Ez juttatja ugyanis kifejezésre a bírói ítélkezés szabadságát és függetlenségét, ezzel pedig különösen az anyagi törvények alkalmazásában való „szuverenitást.”¹²⁶ Kérdésként merül fel, hogy a vádelv immanens részét képező, több mint 100 éves múlttal rendelkező, jogkérdésekben való kötetlenség szabályozásának elhagyása – de lege lata – hatással bírhat-e, és ha igen, hogyan a vádelv és a tettazonosság elméleti értelmezésre és gyakorlati alkalmazására.

A bírói minősítés kötetlenségének a jogszabály szövegéből való elhagyása kapcsán vélelmezni kell, hogy nem véletlen jogalkotói mulasztásról van szó, hanem okkal nem került bele a törvénybe, az alábbiakban ennek lehetséges okait vizsgálom.

3.2.2.2.1. A funkciómegosztás elve alapján

Egyrésztől felmerülhet az indokolásban is megjelenő funkciómegosztás következetes szabályozásának jogpolitikai célja. A funkciómegosztás elve önmagában azonban nem lehet elfogadható érv, ugyanis a jogi elbírálásban való kötöttség egyrészt a bírósági funkciókat, az igazságszolgáltatást és az ítélkezést csorbítaná, másrésztől az ügyészbíráskodást erősítené, és ezzel az ügyészség tulajdonképpen ítélkezési funkciót gyakorolna. Másrésztől a büntetőeljárás hagyományokkal is szembe menne a jogkérdésekben való kötöttség. Argumentum ad absurdum, abban az esetben, ha a vád tárgyának ténybeli elbírálása kapcsán a bíróság és az ügyészség álláspontja megegyezik, de a bíróságnak a cselekmény jogi elbírálása kapcsán más az álláspontja, mint az ügyészségé, akkor a bíróságnak felmentő tartalmú ítéletet kellene hoznia.¹²⁷

3.2.2.2.2. Az egyezség esetén való eljárás szabályai alapján

A másik ilyen főbb ok lehet a terhelti együttműködés rendszerének átalakítása, és különösen az egyezség, pontosabban a bűnösség beismerésének központi szerepe. Ezzel kapcsolatban nem túlzás azt mondani, hogy a Be. megalkotása során a jogalkotó kiemelt hangsúllyal kezelte az egyezséget, valamint az előkészítő ülésen való bűnösséget beismerő eljárásgyorsító szabályokat, és komoly reményeket fűzött a jogintézményhez. Előbbi továbbra is külön eljárásként szabályozza a jogszabály, ugyanakkor előkészítő ülést – fő szabály szerint – minden eljárásban kötelező tartania a bíróságnak. Az értekezés keretei között a terhelti együttműködés rendszerének változásairól nem ejtek szót, annak csak a

¹²⁶ FINKEY (1916.) 441.

¹²⁷ ERDEI (2018.)A 38.

tényállás jogi elbírálásában való kötetlenség szabályozásához releváns aspektusait tárom fel.¹²⁸

Az egyezség kapcsán a Be. 736. § (3) bekezdése rendelkezik az egyezség tartalmáról, amely szerint a bíróság az ítéletben a vád szerinti tényállástól, minősítéstől nem térhet el. Az egyezség körében a minősítés kérdéséhez kapcsolódó bírói kötöttség fontos garancia annak érdekében, hogy az együttműködő terhelt ne kerülhessen hátrányosabb helyzetbe annál, mint amiben az ügyészséggel megegyezett.

Ez a garancia ugyanakkor nem lehet indoka annak, hogy a jogalkotó nem szabályozta a rendes eljárás keretében mint főszabályt a tényállás jogi elbírálását illető kötetlenséget.¹²⁹ A Be. 734. § (1) bekezdése rendelkezik az egyezség feltételéről, annak e) pontja kimondja, hogy a bíróság az egyezség jóváhagyását megtagadja, ha a vádtól eltérő minősítés látszik megállapíthatónak. Jogalkotási szempontból a kijelentő mód a bíróság kötelezettségévé teszi ebben az esetben az egyezség megtagadását. Így tehát a bíróság csak abban az esetben van kötve a minősítésben az egyezség tartalma tekintetében, ha nincs helye az egyezség megtagadásának. Első lépésként ugyanis azt kell vizsgálnia a bíróságnak, hogy nem áll-e fenn valamely – jelen esetben a Be. 734. § (1) bekezdés e) pontjában meghatározott – megtagadási ok. Ha igen, akkor a minősítés tekintetében fennálló kötöttség kérdése fel sem merülhet, annak követelménye ugyanis csak az egyezség jóváhagyása esetében érvényesülhet.

A kérdést pedig tovább tisztázza a külön eljárás természete is, amely a rendes eljárással megegyezően ugyancsak büntetőjogi főkérdésben dönt, attól azonban különböző részletszabályokkal, főszabály szerint az eljárásjogi alapelvek megtartásával, de kivételek megtűréseivel.¹³⁰ Ennek megfelelően az egyezség hangsúlyosnak szánt szerepe nem lehet valódi oka annak, hogy a vádelv kapcsán a törvény nem rendelkezik a tényállás jogi elbírálása során érvényesülő kötetlenségről.

3.2.2.2.3. A bűnösség beismerése esetén való eljárás szabályai alapján

¹²⁸ Ahhoz lásd bővebben: GÁCSI (2018.) 273-286.

¹²⁹ Már csak azért sem, mert ugyanilyen tartalmú rendelkezést a régi Be. is tartalmazott. A régi Be. 534. § (1) bekezdése értelmében, ha a terhelt a vádemelést megelőzően bűnösségére is kiterjedő beismerő vallomást tesz és a tárgyaláshoz való jogáról lemond, a bíróság az ügyész indítványára, nyilvános ülésen hozott ítélettel megállapíthatja a vádirattal egyező tényállás, valamint a vádirattal egyező minősítés miatt a vádlott bűnösségét, és büntetést szabhat ki, illetve intézkedést alkalmazhat.

¹³⁰ FANTOLY – GÁCSI (2014.) 246.

A jogi minősítés szabadságának kérdésében való kötetlenségre utaló generális szabályozás hiányának harmadik jogalkotási indokaként nevezhető még meg az előkészítő ülésen történő bűnösséget beismerő nyilatkozat esetén követendő eljárási szabályok köre. Maga az előkészítő ülés jelentősége nem kérdőjelezhető meg, a jogalkotó azt főszabállyá tette, ugyanis az elsőfokon eljáró bíróság előkészítő ülést tart. A Be. 499. § (1) bekezdése alapján az előkészítő ülés a vádemelés után a tárgyalás előkészítése érdekében tartott nyilvános ülés, amelyen a vádlott és a védő a tárgyalást megelőzően kifejtetheti a váddal kapcsolatos álláspontját és közreműködhet a büntetőeljárás további menetének alakításában.

A Be. 504. § (1) bekezdése alapján, ha a vádlott a bűnösségét beismeri, és a beismeréssel érintett körben a tárgyaláshoz való jogáról lemond, a bíróság e tényt, az eljárás ügyiratai, valamint a vádlott kihallgatása alapján vizsgálja meg, hogy a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozatát elfogadja-e. Ugyanezen szakasz (2) bekezdésének a kérdéskör szempontjából is releváns c) pontja szerint a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadásának a feltétele, hogy a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozata egyértelmű és azt az eljárás ügyiratai alátámasztják.

Az előkészítő ülésen tett bűnösséget beismerő nyilatkozat feltételrendszere kapcsán a vádtól eltérő minősítés megállapíthatósága mint önállóan nevesített megtagadási ok nem található, ahogy az egyezség kapcsán, így a kérdés eldöntéséhez, miszerint a bíróság a jogi minősítés kérdésben kötetlenséget élvez-e, vagy ellenkezőleg, kötve van az ügyész minősítéséhez, a kapcsolódó normákat kell górcső alá venni. A Be. a kérdés kapcsán explicit szabályozást nem tartalmaz. A helyes értelmezéshez történő eljutás érdekében elsőként azt kell megvizsgálni, mit tartalmaznak a Be. vonatkozó rendelkezései. A Be. 565. § (1) bekezdése alapján, ha a bíróság a bűnösséget beismerő nyilatkozatot elfogadta, a vádlott bűnösségét a bűnösség beismerésére, a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadására és az eljárás ügyirataira alapítja. Ugyanezen szakasz (2) bekezdése alapján, ha a bíróság a bűnösséget beismerő nyilatkozatot az előkészítő ülésen fogadta el, – a (3) bekezdésben foglalt kivétellel¹³¹ – nem szabhat ki súlyosabb büntetést, illetve nem alkalmazhat súlyosabb intézkedést, mint amelyet a vádirat, illetve az 502. § (1) bekezdése alapján előterjesztett ügyészi, ún. „mértékes indítvány”¹³² tartalmaz.¹³³ Ennek megfelelően,

¹³¹ A Be. 565. § (3) bekezdése szerint a (2) bekezdésben meghatározott esetben a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadásáról hozott végzéshez fűződő jogkövetkezmények nem alkalmazhatóak, ha a bíróság az 521. § (1) bekezdésének korlátai között lefolytatott bizonyítás során a korábban indult büntetőeljáráshoz újabb ügyet egyesít és abban a vádlottat bűnösnek mondja ki.

¹³² GELLÉR – BÁRÁNYOS (2019.) 305.

ha a bíróság az előkészítő ülésen a vádlott beismerő nyilatkozatát elfogadja, a döntéshozatala során az ügyész által indítványozott büntetés vagy intézkedés mértékére vagy tartamára nézve az ügyészi indítvány annyiban köti a bíróságot, hogy annál súlyosabb büntetést nem szabhat ki, annál súlyosabb intézkedést nem alkalmazhat. Ez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy az indítványozottnál enyhébb szankciót nem szabhat ki, illetve alkalmazhat a bíróság, a kötöttség ugyanis csupán a mérték, illetve a tartam maximumát tekintve érvényesül. Ennek megfelelően, a bíróság számára irányadó a vádirati tényállás és a bűnösség megállapítására vonatkozó kötelezettség, valamint a súlyosabb szankció alkalmazásának tilalma, amely az elbírálás során köti.¹³⁴

A Be. 521. § (1) bekezdése szerint, ha a bíróság a bűnösséget beismerő nyilatkozatot elfogadta, a vádirati tényállás megalapozottságára és a bűnösség kérdésére nem folytatható le további bizonyítás. Ugyanezen szakasz (3) bekezdése pedig kimondja, hogy ha a bíróság az (1) bekezdés korlátai között lefolytatott bizonyítás eredményéhez képest úgy látja, hogy a tényállás, illetve a Btk. szerinti minősítés változása folytán a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadásának nem lett volna helye, az erről hozott végzést az ügyészség és a vádlott nyilatkozatának beszerzése után hatályon kívül helyezheti.

A jogtudományban uralkodó álláspont szerint¹³⁵ a bíróság a minősítésbe nem nyúlhat bele, annak kérdésében ugyanis kötve van az ügyész által indítványozott minősítéshez.¹³⁶ Ennek megalapozásaként *BELOVICS* kifejti, hogy „a vádlotti beismerés nyilvánvalóan egyrészt a vádirati tényállásban leírt történetre, másrészt annak az ügyészség által meghatározott jogi minősítésére vonatkozik.”¹³⁷ Első kérdésként merül fel tehát, hogy mire is vonatkozik pontosan a vádlott beismerő vallomása. A Be. 183. § (1) bekezdése alapján a terhelt vallomásának minősül a terhelt minden olyan, a büntetőeljárásban a terhelti figyelmeztetés utáni, bíróság, ügyészség vagy nyomozó hatóság előtt tett, illetve ezeknek címzett szóbeli vagy írásbeli közlése, amelyben a bizonyítás tárgyára vonatkozó tény állít. A vádlotti beismerés ennek megfelelően csakis a vád tárgyává tett tényekre vonatkozik, az csakis ténybeli beismerés lehet, nem pedig a minősítésre vonatkozó

¹³³ A Be. 422. § (3) bekezdése szerint az ügyészség a vádiratban indítványt tehet a büntetés vagy intézkedés mértékére vagy tartamára is arra az esetre, ha a terhelt az előkészítő ülésen a bűncselekmény elkövetését beismeri.

¹³⁴ *BELOVICS* (2018.)B 48.

¹³⁵ A kommentáritudalom egyelőre nem igazán érinti a kérdéskört, továbbá a szakirodalomban megjelent gondolatok sem elsősorban a minősítés kötöttségének vagy kötetlenségének kérdését vizsgálják az előkészítő ülés kapcsán.

¹³⁶ *BELOVICS* (2018.)B 48-49., *BELOVICS* (2018.)A 601-602.; *SZIGETI* (2018.) 98.

¹³⁷ *BELOVICS* (2018.)B 48.

állítások összessége. A minősítés így a bírói kogníció körébe tartozó kérdéskör, amely nem tehető függővé attól, hogy a terhelt milyen bűncselekményt ismer el, az a beismert tények összességéből következő jogi értékelő tevékenység eredményeként állapítható meg. Ez megfelel a gyakorlat, illetve a jogpolitikai megfontolásnak is, hiszen nem a minősítés függvényében, hanem a kiszabott büntetés, illetve alkalmazott intézkedés mértékének, azaz a mértékes indítvány tartalmának a függvényében dönt a terhelt arról, hogy beismeri-e a vád tárgyává tett cselekmény elkövetését, valamint ezzel összefüggésben lemond-e a tárgyaláshoz való jogáról. Úgy gondolom, ennek megfelel az az értelmezés, amely szerint a vád tárgyává tett cselekmény ügyész általi minősítése és az ügyészi mértékes indítványban megjelölt szankció kérdésköre nem mosható össze, a vádlotti beismerő vallomás pedig e kettő közül egyikre sem vonatkozik.

Álláspontom szerint a *BELOVICS* által hivatkozott, a vádirati minősítéshez való kötöttség értelmezésének elvi alapját nyújtó Be. 521. § (3) bekezdése sem kifejezetten a minősítés kérdésére vonatkozó bírósági jogkört taglal, hanem az inkább a később „bizonyítást nyert” megtagadási okra, a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadásának feltételére, így pedig a téma szempontjából a Be. 504. § (2) bekezdésének c) pontjában megjelölt szempontokra utal vissza, amely az ügyiratok által alátámasztott bűnösséget beismerő nyilatkozatot szabályozza. A vádtól eltérő minősítés lehetőségének tilalma e rendelkezésekből azonban nem vezethető le.

A *BELOVICS* által a harmadikként megjelölt jogszabályi alap is épphogy a jogi minősítésben való kötetlenség irányába ható rendelkezés, amely a Be. 2021. január 01. napjától hatályos szövege szerint már leszabályozott kérdéskörnek tekinthető. A fellebbezés szabályaiból, ehhez kapcsolódóan pedig a másodfokú bíróságra vonatkozó szabályokból is következik az, hogy a bíróság a minősítés tekintetében eltérhet a vádtól. A Be. 580. § (2) bekezdés b) pontja alapján, ha a bíróság a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozatát végzéssel elfogadta, nincs helye fellebbezésnek az ítélet ellen a váddal egyező tényállás és minősítés miatt. Ebből azonban *a contrario* következik, hogy fellebbezésnek van helye, ha a bíróság a vádtól eltérően minősíti a vád tárgyává tett cselekményt. Ha azonban az elsőfokú bíróság ítélete a vádlott beismerő nyilatkozatának elfogadásán alapult, akkor a Be. 606. § (3) bekezdése alapján, a másodfokú bíróság a fellebbezéssel megtámadott ítéletnek a bűnösség megállapítására, valamint a vádirati minősítéssel egyező minősítésre vonatkozó rendelkezéseit akkor változtathatja meg, ha a

terhelt felmentésének, az eljárás megszüntetésének, vagy a bűncselekmény minősítése megváltoztatásának van helye.¹³⁸

Az előkészítő ülésen tett beismerő vallomással érintett cselekmény értékelése során érvényesülő minősítés szabadságának – a dolgozatban képviselt álláspont szerint – csakis az az estkör képezi akadályát, amely alapján a bíróság a vád tárgyává tett cselekményt akként minősíti a vádbeli minősítésnél súlyosabban, hogy az a büntetési tételkeret olyan mértékű emelkedését jelenti, amelynek tükrében a mértékes indítványban megjelölt szankció már törvénysértően enyhe.¹³⁹ Ilyet eredményezhet valamely minősítő körülmény felmerülése okán a minősített esetnek a tettazonosság körén belül történő megállapítása. Ebben az esetben a vádtól eltérő minősítés lehetőségét kinyilvánító végzés meghozatala után a bíróság a Be. 504. § (2) bekezdés c) pontja alapján kell, hogy megtagadja a bűnösséget beismerő nyilatkozatot, ugyanis elfogadásának – többek közt az egyik – feltétele, hogy a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozata egyértelmű és azt az eljárás ügyiratai alátámasztják, így jelen álláspont szerint az „eljárás ügyiratai” fordulat nem csupán faktuális tartalommal, hanem jogi tartalommal is bír.

Ugyanakkor azonos büntetési tételű tényállások tekintetében a bíróság szabadon minősítheti a cselekményt, így lopás helyett megállapíthatja a sikkasztást, hűtlen kezelést, stb. Ugyanez igaz arra az esetre is, ha a bíróság minősítése az ügyész minősítésénél enyhébb törvényi tényállást állapít meg, így a bíróság minden akadály nélkül megállapíthatja a rablás helyett a lopást, vagy éppen az emberölés kísérlete helyett – a magánindítvány megléte esetén – a zaklatás vétségét.

ERDEI gondolatait találónak tartom mindezek fényében, miszerint „az alapelvek érvényesülését nem a nevesítésük, hanem a hatókörükbe tartozó rendelkezések tartalma biztosítja.”¹⁴⁰ Ugyanez *KADLÓT* szavaival: „az elvek – akár törvényi szintű kinyilatkoztatás ellenére – csak annyiban juthatnak érvényre és kérhetők számon egy konkrét eljárásban,

¹³⁸ A törvénynek a szerző által elemzett időállapotában hatályos szövegváltozata szerint: „a másodfokú bíróság a fellebbezéssel megtámadott ítéletnek a bűnösség megállapítására, a váddal egyező tényállásra, valamint a vádirati minősítéssel egyező minősítésre vonatkozó rendelkezéseit csak akkor változtathatja meg, ha a terhelt felmentésének vagy az eljárás megszüntetésének van helye.” A Be. hatályos szövege már explicit rendezi a jogosultságot, azonban a korábban hatályos szövegből is a kifejtett jelentéstartalom következett. Ehhez lásd még: Győri Ítéltábla ÍH2021. 11. I. számú döntését, amely szerint az egyező vádirati és elsőfokú ítéleti tényállásban leírt bűncselekmény minősítéséről korlátozott felülbírálat esetén is rendelkezni kell, ha azt az elsőfokú bíróság elmulasztotta.

¹³⁹ Erre szolgálhat például a rongálás és az emberölés kísérletének viszonya tekintetében közzétett klasszikus jogeset, amely szerint nem a rongálás büntetnének, hanem a több emberen elkövetett emberölés büntetnének a kísérletét valószínűsíti meg az elkövetőnek az a cselekménye, hogy bosszúból a tanyaépület ajtajára gázolajat locsolva azt felgyújtja, és a bent tartózkodók menekülésének a megakadályozása érdekében az ajtót kívülről elrekeszti. (BH1993. 83. II.)

¹⁴⁰ *ERDEI* (2011.) 131.

amennyiben maguk mögött tudják a tételes rendelkezések garanciáit.”¹⁴¹ Az eddigiek rámutattak, hogy a jogi minősítésben való kötetlenség továbbra is a tettazonosság tanának eleme. Elképzelhetőnek, és a fentiek során kifejtett jogtörténeti és a norma célját is alapul vevő értelmezésnek megfelelően indokoltnak is tartom, hogy a jogalkotó a régi Be. megalkotási folyamatához hasonlóan a későbbiekben rendelkezzen a tényállás jogi elbírálásának kötetlenségéről. Így de lege ferenda javaslatként fogalmazom meg a vádelv kapcsán a tényállás jogi elbírálását garantáló bírói minősítésbeli kötetlenség szabályát, amelynek tekintetében a Be. 6. § (2) bekezdését a következővel egészíteném ki: „A bíróságnak a vádról döntenie kell, a vádon túl nem terjeszkedhet, *de – ha e törvény eltérően nem rendelkezik*¹⁴² – a tényállás jogi elbírálásában az indítványok nem kötik.”

4. Az azonosság fogalmának jelentősége a német büntetőeljárás törvényben

A bevezetőben megfogalmazott célkitűzések teljesítése érdekében a tettefogalom értelmezése előtt szükséges kitérni mindazon német jogszabályi rendelkezésekre, amelyek meghatározzák a tettazonosság kérdéskörét a német jogszabályi környezetben. A teljesség elérése érdekében elemzésemben kitérek a legfontosabb ún. „testvérnormákra”¹⁴³ is, amelyek a tettefogalom rendszertani értelmezéséhez szükségesek.¹⁴⁴

A StPO egyik alapja a vádelv, így a StPO 151. §-a alapján a bírósági vizsgálat megnyílásának feltétele a vádemelés, amely a StPO 152. § (1) bekezdése szerint az ügyészség feladata. Ennek kapcsán kérdésként merülhet fel, hogy pontosan mit is takar a bírósági vizsgálat, és annak miként határozható meg a terjedelme. A StPO 155. § (1) bekezdése szerint a bíróság vizsgálata és a döntése csak a vádban megjelölt tette és a vádban megvádolt személyekre terjed ki. Ugyanezen szakasz (2) bekezdése alapján pedig ezen a határon belül a bíróságok jogosultak és kötelesek a vádban megjelölt tettet értékelni, amelynek során nincsenek kötve a StGB alkalmazásának vonatkozásában az

¹⁴¹ KADLÓT (2005.) 65.

¹⁴² A törvény eltérő rendelkezése mint kivétel lehet az előkészítő ülés szabályai körében a minősítés szabadságának korlátját jelentő, a mértékes indítvány fent kifejtettek szerint érvényesülő kerete.

¹⁴³ NOROUZI (2016.) Rn. 2.

¹⁴⁴ Mindezek bemutatása előtt azonban szükséges a német büntetőeljárás vázlatos bemutatása. Kiindulópontként kell rögzíteni, hogy a német büntetőeljárásnak három szakasza van, amelyek a nyomozási szakaszra, a közbenső eljárásra és a tárgyalási szakaszra osztják fel a büntetőeljárást. A tettazonosság szempontjából releváns procedúra a közbenső eljárással kezdődik, amikor is a nyomozási szakot lezáró ügyészi vádemelést követően a bíróság a vád alkalmasságáról dönt, annak figyelembevételével, hogy a nyomozás eredményeként – álláspontja szerint is – megalapozottan gyanúsítható-e a terhelt valamely bűncselekmény elkövetésével. Amennyiben a bíróság alkalmasnak tartja a vádat, erről a tárgyalást megnyitó végzésében rendelkezik, amelynek következtében kezdetét veszi a tárgyalási szakasz, ahol az eljárás alakulásának függvényében ítélettel vagy végzéssel határoz az ügy érdemében, azaz a büntetőjogi felelősség tárgyában.

indítványokhoz. Így megjelenik a bíróságok vizsgálati joga és kötelezettsége, amely a vád kimerítésének jogosultságát, illetve kötelezettségét fejezi ki. A vád megítélése során is irányadó, hogy a bíróságot a tárgyalást megnyitó végzés meghozatala során, így pedig a döntéshozatalnál a StPO 206. §-a értelmében nem kötik az ügyészség indítványai. Az indítványok tekintetében való kötetlenség mellett kiemelt jelentőségű rendelkezés ebből a szempontból, hogy a StPO 156. §-a értelmében az ügyész a tárgyalás megnyitása után a vádat már nem ejtheti (Immutabilitätsprinzip).¹⁴⁵

A StPO 244. § (2) bekezdése határozza meg a tárgyalási szakasz ténykérdésekre vonatkozó alaptételét, amelynek értelmében a bíróság az igazság feltárása érdekében a bizonyítás felvételét hivatalból köteles minden olyan tényre és bizonyítékra kiterjeszteni, amelynek a döntés meghozatala kapcsán jelentősége lehet. Ezzel a törvény *expressis verbis* fejezi ki a materiális igazság feltárásának igényét. Így tehát a vádban megjelölt tettet nemcsak értékelni köteles a bíróság, hanem azt a materiális igazság szem előtt tartásával fel is kell tárnia, amelyre *ex officio* köteles.

A tényfeltárási kötelezettség nemcsak a tényállás felderítésében merül ki, hanem amellet minden olyan tény fel kell deríteni, amelynek a tett elbírálása során jelentősége lehet. Ebbe beletartoznak a súlyosító, illetve enyhítő körülmények is, ilyeneknek tekinthetők különösen a terhelt személyes (szubjektív) körülményei, például a terhelt előélete,¹⁴⁶ továbbá a büntethetőségi akadályok feltárása is, így például a beszámítási képesség vizsgálata.

A materiális igazság kiderítésének igénye a mai napig áthatja a német büntetőeljárás lényegét, és – legalábbis a magyar eljárásjogi gondolkodás szemüvegén keresztül tekintve – az anyagi igazság hajtása előbbrevaló érdeknek tűnhet a funkciómegosztás elvénél. Azonban a német büntetőeljárás is a vádelven alapul, a bíróság tényállás-felderítési kötelezettsége pedig csak ugyanazon tett hatókörén belül érvényesülhet, így az a vád, illetve a tárgyalást megnyitó végzésben foglalt tetten túl nem terjeszkedhet. A tettefogalom vonatkozásában inkvizitórius elemekkel tűzdelt vegyes szabályozási modell rajzolódik ki, amelynek legfőbb behatárolója a funkciómegosztás elve mellett a vádelv.

Ezzel összefüggésben a tárgyalás során a StPO 264. §-a határozza meg az ítélezés tárgyát. A rendelkezés tulajdonképpen a jogszabály hatályba lépése (1879) óta – kisebb

¹⁴⁵ HEGHMANNS (2014.) 204.

¹⁴⁶ VELTEN (2016.) 629.

módosítással ugyan, de – változatlan formában¹⁴⁷ szabályozza az ítélezés tárgyát, ennek megfelelően egyes szerzők a normát „öskövületként” aposztrofálják.¹⁴⁸ A StPO 264. § (1) bekezdése szerint az ítélezés tárgya a vádban megjelölt tett, ahogyan az a tárgyalás eredményeként mutatkozik, míg ugyanezen szakasz (2) bekezdése alapján a bíróság nincs kötve a tárgyalást megnyitó határozatában alapul fekvő tett minősítésének kérdésben. Amíg a StPO 155. § (1) és (2) bekezdései a bíróság vizsgálati jogkörét határozzák meg, addig ez a rendelkezés már a bíróság kogníciós jogát és kötelezettségét nyilvánítja ki. A két norma kapcsán megfogalmazott jogosultságok és kötelezettségek ugyanakkor – hatókörükben – egyenlő tartalommal bírnak.¹⁴⁹ A bírói kogníció a jogkérdésekre irányuló jogosultság és kötelezettség,¹⁵⁰ amely a ténybelileg minden elemében feltárt tett teljes körű kimerítésére és minden részletére kiterjedő jogi értékelésére irányul.¹⁵¹ A kogníciós kötelezettség egyfelől fontos a vád és az ítélet tárgyának nexusában, de ennél is fontosabb a vád kimerítése és a ne bis in idem elv vonatkozásában, hiszen a kérdés nem arra irányul, hogy a bíróság pontosan mit bírált el, és mit tett pontosan az ítélet tárgyává, hanem hogy a vád tárgya kapcsán a bíróság – a kogníciós kötelezettség keretében – jogilag mit tudott volna figyelembe venni, illetve mit kellett volna értékelnie.¹⁵²

5. A tett azonosságának határai a bírói gyakorlatban

A Be. 6. § (2) bekezdése alapján a bíróság köteles a vádat kimeríteni, azonban a vádon túl nem terjeszkedhet. A meghatározás önmagában nem sok kiindulópontot szolgál, így találó *HEIL* megállapítása, aki szerint „a meghatározás önmagában semmit sem mond és *circulus vitiosus*ban mozog.”¹⁵³ Ennek fényében más irányból kell megközelíteni a kérdést annak érdekében, hogy a tett fogalma meghatározható legyen. A vád kereteit a vád tárgyává tett cselekmények történeti tényállásának leírása határozza meg.¹⁵⁴

A jogkérdések vonatkozásában sérülhet a tettezonosság elve, ha a bíróság nem meríti ki a vádat, azaz nem a teljes vádról határoz. Ténykérdések tekintetében a vádon való túlterjeszkedéssel sérülhet a doktrína, amelynek eredményeként a vád tárgyává nem tett cselekményeket is elbírál a bíróság. Ahogyan korábban már kifejtettem, a joggyakorlat szerint a bíróságnak a teljes vádat ki kell merítenie, kivéve, ha az ügyész kifejezetten

¹⁴⁷ Jelentéktelen ortografikus, illetve stilisztikai módosításokat leszámítva.

¹⁴⁸ NOROUZI (2016.) Rn. 1.

¹⁴⁹ VELTEN (2016.) 627.

¹⁵⁰ VELTEN (2016.) 666.

¹⁵¹ KINDHÄUSER (2016.) 307.

¹⁵² ROSENAU (2018.) Rn. 3.

¹⁵³ HEIL (1902.) 120.

¹⁵⁴ BH2006. 281.

mellőzte a vádemelést a halmazatban álló jelentéktelen bűncselekmény miatt,¹⁵⁵ illetve, ha bíróság maga mellőzi a bizonyítás felvételét.

BAUMGARTEN csoportosítása szerint a bíróság három módon térhet el a vádtól. Az első esetkör az új tények felvételét jelenti a minősítés megváltoztatása nélkül.¹⁵⁶ A második csoport a minősítésre kiható változást jelenti, de a tények azonosságával, míg a harmadik eset a minősítésre és tényekre is kiható változást jelenti.¹⁵⁷

MECSÉR írásában lényeges és nem lényeges tettismérveket különít el egymástól. Előbbibe tartozik a tevékenység, míg utóbbiba a jogi jószágsértő, vagy –veszélyeztető irány, az akaratelhatározás, a tett eredménye, valamint az individualizáló körülmények, amely alá a tett helye, ideje, elkövetési tárgya, passzív alanya, elkövetési módja és eszköze tartoznak.¹⁵⁸

Részint a fenti szerzők által megállapítottakat továbbvezetve, *STEFFLERNEK* a tettazonosság sérelmére vonatkozó *exemplifikatív* felsorolása figyelemreméltó kiinduló alapnak tekinthető.¹⁵⁹ Felsorolása során nagyrészt a jogi minősítést megváltoztatható, másodlagos jellegű, úgynevezett mellékkörülményeket írt le. A mellékkörülmények elhagyása, hozzátoldása, másként való feltüntetése pedig mindaddig közömbös, amíg a tett magva egy és ugyanaz.¹⁶⁰ Ezek jó része individualizációs körülmény, amelyek elsősorban valamely tettnek más tettektől való megkülönböztetését célozzák,¹⁶¹ ennek megfelelően nem elemei a tettnek, hanem sokkal inkább annak megismerési módjai, bizonyítékai.¹⁶²

A retrospektív joggyakorlati módszertan alkalmazása során a *STEFFLER* által létrehozott csoportosítás fonalán végigvezetve – további esetekkel kiegészítve – mutatom be a magyar bírósági gyakorlat¹⁶³ irányát.

5.1. Az elkövetés objektív körülményei

Nincs jelentősége annak, ha a vádlott azonos cselekményének más az *elkövetési helye vagy ideje*,¹⁶⁴ továbbá nem változik a vád tárgya, ha utólag kiderül, hogy az elkövető

¹⁵⁵ BH1982. 41.

¹⁵⁶ Ennek tipikus esete, amikor a vádló valamely tényt mellékkörülményként értékel, miközben azt a bíróság jogi értékelő tevékenysége során valamely bűncselekmény törvényi tényállási elemének minősíti.

¹⁵⁷ *BAUMGARTEN* (1889.) 60. Ugyanezen csoportosítást veszi át *SZILI* is írásában. *SZILI* (1985.) 88-89.

¹⁵⁸ *MECSÉR* (1937.) 136-153.

¹⁵⁹ *STEFFLER* (1978.) 978.-981.

¹⁶⁰ *VARGHA* (1889.) 28.

¹⁶¹ *MECSÉR* (1937.) 147.

¹⁶² *SZOLNOK* (1936.) 99.

¹⁶³ Értekezésemben a német joggyakorlatot ebből a szempontból nem mutatom be, az az alább bemutatott szempontok tekintetében nagymértékben hasonlít a magyar joggyakorlathoz. Lásd bővebben: *KUCKEIN* (2013.) Rn. 16-17.

más eszközt használt, más a cselekményének az *eredménye*,¹⁶⁵ vagy más *indítékból* vagy *célből* (*motívum, célzat*) történt az elkövetés, esetleg az *elkövetés módja*¹⁶⁶ más (például: nyitott törvényi tényállású bűncselekmények) ezek ugyanis legfeljebb a cselekmény minősítésére kiható változások.

Tehát nem jelenti a vádelv sérelmét, ha a vádirat tényleíró része és a bíróság ítéletének a tényállása nem minden részletében és mozzanatában azonos, az ítéleti tényállás – az elkövetés helye, ideje, módja, motívuma, eszköze, eredménye stb. tekintetében eltérhet a vádirati tényállástól.¹⁶⁷ Eszerint a vádhoz kötöttség elvéből fakad a tettazonosság szükségessége, vagyis az ítéletnek a vádirat által leírt cselekménnyel kapcsolatos tényeket kell tartalmaznia. A bíróság olyan tényeket is rögzíthet ítéletében, amit a vádirati tényállás nem tartalmaz.¹⁶⁸ A bíróságnak a bizonyítás során a tényállás valóságnak megfelelő tisztázására kell törekednie; a bizonyítás eredményéhez képest az ítéleti tényállás több vonatkozásában eltérhet a vádirati tényállástól anélkül, hogy az a vádelvet sértené. Ezért a vád keretein belül a tényállásnak az elkövetés módja tekintetében történő pontosítása nem sérti a vádhoz kötöttséget.¹⁶⁹

5.2. A sértett személye

Adott esetben, nincs jelentősége a vád tárgyává tett magatartás azonosságára annak, hogy a *sértett személye más*, vagy más is, azaz az eljárás későbbi szakaszában kiderül, hogy *további sértettek is vannak*. Ezt támasztja alá a jelenlegi bírói gyakorlat, amely a hűtlen kezelés kapcsán fejti ki, hogy a vádelv sérelme nem valósul meg, ha a bíróság a vádiratban megnevezett terheltnek a vádiratban terhére rótt cselekmény elkövetési

¹⁶⁴ Az individualizáció során a tett „oly mérvben specializálандó, hogy az annak tárgyát képező tett minden más hasonló tettetől megkülönböztethető, a tettnek azonossága megállapítható legyen.” HEIL (1905-1906.) 381-382.

¹⁶⁵ A LB a BH2006. 42. számú eseti döntés I. pontjában a hűtlen kezeléssel összefüggésben jegyezte meg, hogy nem jelenti a vádelv sérelmét, ha a vádban szereplő vagyoni hátrány (kár) összege bírósági bizonyítás eredményeként módosul.

Az eredmény tekintetében ugyanígy nem sérti a tettazonosság elvét, ha bíróság veszélyeztető bűncselekmény helyett sértő deliktumot állapít meg, és fordítva. BAUMGARTEN (1889.) 80., VARGHA (1909.) 440. Ennek megfelelően a BH1996. 456. számú döntés alapján, abban az esetben, ha a cselekmény tárgyi és alanyi ismérveinek az együttes vizsgálata során nincs elegendő adat annak a megnyugtató és teljes bizonyossággal történő megállapítására, hogy az elkövető tudata a véghezviteli magatartás kifejtésének időpontjában átfogta az életveszélyes sérülés bekövetkezésének a reális lehetőségét: a cselekmény nem a be nem következett eredmény szerinti életveszélyt okozó testi sértés büntette kísérletének, hanem a tényleges gyógytartamhoz igazodó testi sértés bűncselekményeként minősül.

¹⁶⁶ BH1986. 9. I. Így a LB a tettazonosság sérelme nélkül állapította meg, hogy a büntetőügyben a dolog elvétele milyen módon történt, nevezetesen azt, hogy vasrúddal történő fenyegetés hatása alatt történt a dolog elvétele. Ezzel kapcsolatban a jogirodalomban kritikai megállapítás olvasható TÓTHNÁL. TÓTH (2001.) 31.

¹⁶⁷ BH2001. 213.; BH2001. 57.; BH2011. 245.; EH2005.1199.; BH2010. 174. II., EH2011. 2385. II.

¹⁶⁸ BH2005. 7. I és II. pont

¹⁶⁹ EH2009. 2030.; BH2005. 242.; EH2005. 1199.; BH2014. 136.

magatartását rögzíti, és a tettazonosság keretei között a sértett személyét – a vádiratban foglaltaktól – eltérően állapítja meg. Akkor sem valósul meg a vádhoz kötöttség sérelme, ha a bíróság ténymegállapítása szerint a vádiratban leírt és elbírált cselekményeknek nem egy, hanem több sértettje van.¹⁷⁰

Ugyanakkor ez nyilvánvalóan csak korlátokkal érvényesül, hiszen főszabály szerint a passzív alany személyének „kicserélődése,” illetve megváltozása a tettet is mássá teszi és a vádelv sérelmét eredményezi. Így a szexuális erőszak sértettjének személye nem változhat, amennyiben a bűncselekménynek más volt a sértettje, az más tettet keletkeztet.¹⁷¹

Más a helyzet azonban, ha csupán a passzív alany személyének minősége változik.¹⁷² Így nem sérti a tettazonosság elvét, ha a nemi erkölcs elleni bűncselekmények kapcsán a sértett életkorát a bíróság a vádtól eltérően állapítja meg, vagy az élet, testi épség elleni bűncselekményeknél, ha bizonyítás eredményeként kiderül, hogy a cselekményt védekezésre képtelen személy, avagy a bűncselekmény elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személy sérelmére követték el.

A sértettek tekintetében a vádon túlterjeszkedésre példa a bírói gyakorlatból a BH2009. 6. számú eseti döntés, amelynek I. pontja kimondja, hogy a törvényes vád hiánya kizárja – a programgyártó jogtulajdonosok tekintetében – a szerzői jogok megsértése miatt a büntetőeljárás lefolytatását és a bűnösség megállapítását. Ebben a körben nincs helye a vádtól eltérő további tények megállapításának. Az elsőfokú bíróság így túlterjeszkedett a vádon, amikor olyan gyártók és általuk forgalmazott szoftverek tekintetében is ítélezett, amelyet a vádirat történeti tényállása nem tartalmazott.

5.3. A tettességhez szükséges ismérvek

Nem jelenti a vád tárgyának változását, ha bíróság megállapítja a terhelt speciális alanyi mivoltát.¹⁷³ Így például a passzív gazdasági vesztegetés esetében, ha a vesztegetést elfogadó személy vonatkozásában megállapítható a Btk. 291. § (3) bekezdése szerinti minősítő körülmény, miszerint a bűncselekményt gazdálkodó szervezet részére vagy érdekében tevékenységet végző, önálló intézkedésre jogosult személyként követte el.

5.4. Elkövetési alakzat (a bűncselekmény stádiuma)

¹⁷⁰ EBH2015. B.13.

¹⁷¹ NEUHAUS (1985.) 6-7.

¹⁷² BAUMGARTEN (1889.) 76., AUER (1930.) 116.

¹⁷³ TÓTH (2001.) 30.

Nem érinti a vád lényegét az sem, ha a bíróság ügydöntő határozatában a bűncselekmény *más stádiumát (előkészület, kísérlet, befejezett bűncselekmény)* állapítja meg. Így a BH2003. 48. számú eseti döntés is kifejezi stádium szerinti minősítés szabadságát, amely szerint a vádlottól több mint három méterre álló sértettel szemben a késnek szűrésre emelése még nem tekinthető az emberölés büntette megkezdésének; a cselekmény nem – a vádirati minősítés szerinti – emberölés büntette kísérletének, hanem emberölés előkészülete büntettének minősül.

Ebben az esetben az elkövetési idő mint mellékkörülmény megítélése merül fel, ugyanis az előkészület kifejtése időben mindig megelőzi a bűncselekmény megkezdésének időpontját, ekként az elkövetési idő mellékkörülményként való értékelése helyes.

5.5. Bűnösségi forma (szándékosság, gondatlanság, motívum, célzat)

Nem sérti a bíróság a vádelvet, ha a vádirathoz képest más bűnösségi formát (szándékosság, gondatlanság), vagy más indítékot, célt (motívum, célzat) állapít meg.

A célzat kapcsán megállapítható, hogy nem jelenti a vádelv sérelmét, ha a másodfokú bíróság a változatlan és releváns tények alapján a vádirattól és az elsőfokú bíróság döntésétől eltérő jogi következtetéseket von le a cselekmény motívumát, vagy a terhelt célzatát illetően.¹⁷⁴ A bíróság ezen megállapítást annak kapcsán tette, hogy az ügyben a védelem kifogásolta azt, hogy az eredeti vádban sem a csalás, majd a vádmódosítást követően a módosított vádban a hivatali visszaélés kapcsán sem utalt az ügyész a jogtalan haszonszerzésre irányuló célzatra mint a törvényi tényállások szubjektív tényállási elemére. Ennek ellenére a bíróság mégis megállapította a haszonszerzési célzatot, hiszen nem elsődleges tényként tekintett rá, hanem a célzatot az elsődleges tényekből kikövetkeztethető másodlagos jellegű jogi tényként határozta meg.

Egy másik határozatban a Kúria a célzat vádiraton túli vizsgálatáról a következőket fejtette ki: nem állapítható meg, hogy az elsőfokú bíróság a vádon túlterjeszkedett volna, amikor a terhelt jogtalan haszonszerzési szándékát úgy vizsgálta, hogy azokat az ügyészség nem tette a vád tárgyává, ugyanis a bíróság a haszonszerzési célzatot kizárólag a vád tárgyává tett tények keretein belül vizsgálta és jutott arra a következtetésre, hogy az nem állapítható meg. Ehhez hozzátette, hogy egyebekben a szubjektív oldal szükséges vagy esetleges ismérveinek vizsgálata a tárgyi oldalon lévő elkövetési magatartás nélkül

¹⁷⁴ BH+2011. 4.146

nem is végezhető el, ugyanis a célzat mint speciális szándék, jellemzően a vád tárgyává tett elkövetési magatartásból – a vádirat történeti tényállásából – ismerhető fel.¹⁷⁵

Az elkövetői tudattartamra vonatkozó kötetlenség egyik legfontosabb magyarázatát a BH2005. 167. számú döntés I. pontja adja meg, amelynek értelmében az elkövető tudattartalmát érintő – jogi fogalmak formájában megjelenő – következtetések a jogi értékelés körébe tartoznak, miután nem ténymegállapítások; a másodfokú eljárásban a megalapozatlanság kiküszöbölése kapcsán megfogalmazott kötöttségek nélkül módosíthatók. Miután tehát a tudattartam *questio iuris*, az nem tartozik a tényállás keretei közé, hanem annak már a jogi indokolásban kell szerepelnie, így az a tettazonosság szempontjából sem köti a bíróságot.

5.6. Elkövetői alakzat (tetteség, részesség, utólagos bűnkapcsolat, társas bűnelkövetési alakzatok)

Nem sérül a tettazonosság, ha a bíróság más elkövetői alakzatot (tettes, részes, utólagos bűnkapcsolat) állapít meg.¹⁷⁶ Így a vádelv sérelme nem valósul meg, ha a bíróság a vádiratban megnevezett terheltnek a vádiratban terhére rótt cselekmény során megvalósított elkövetési magatartását a bizonyítás eredményeképp a vádiratban foglaltaktól eltérően állapítja meg, akár akként is, hogy annak alapján a terheltnek a vádtól eltérő elkövetői minőségét állapítja meg.¹⁷⁷

A Pécsi Ítéltábla ÍH2016.7. számú döntése alapján a vádelv nem követeli meg a vád és az ítélet tényállása közötti teljes történeti azonosságot, és nem sérti a vádhoz kötöttség elvét, ha a bíróság a bizonyítási eljárás eredményeként a vádiratban leírtaktól eltérő részesi magatartásban állapítja meg a terhelt bűnösségét.

A konzekvens bírói gyakorlat által érvényesített álláspont kristályosodik ki a bűnszervezet mint társas bűnelkövetési alakzat megállapítása során is. A törvényes vád követelményét nem sérti, ha a bíróság a bűnösséget kimondó ítélete – a vádbeli jogi értékeléstől eltérően – bűnszervezetben elkövetővel szemben szabja ki a büntetést, ha ennek ténybeli alapjai a vádban leírt tények között szerepelnek. Ettől függetlenül a

¹⁷⁵ EH2015. 03.B10.

¹⁷⁶ HÁRS (1943.) 24-25. Ezzel ellentétes álláspontot képvisel írásában TÓTH, aki szerint a tettesi, illetve részesi formák, vagy a tett megvalósulási szakaszai szükségképpen eltérő tevékenységet, más elkövetési magatartást feltételeznek. TÓTH (2001.) 30. Hasonlóan: MECSÉR (1937.) 158-162.

¹⁷⁷ BH2021. 66. A hivatkozott döntés mind a tettes (önálló tettes) – részes (felbújtó), mind pedig a részes (felbújtó) – részes (közvetett felbújtó) viszonytal összefüggésben kifejti, hogy a vádelv alapja a tettazonosság, azaz az ítéletben a terhelt vád tárgyává tett – és nem másik – ténybeliségét (hely, idő, esemény) során kifejtett magatartását kell elbírálni, így nem annak megítélése során nem az elkövetési magatartás azonosságából kell kiindulni.

Lásd még: Szegedi Ítéltábla ÍH2013. 138.

tettazonosság keretei között a bűncselekmény bünszervezetben való elkövetésének tényét akkor is megállapítja, és ennek megfelelően szabhatja ki a büntetést, ha a bünszervezetben elkövetésre vonatkozó adatokat a vád nem rögzíti, azokra csak a bíróság előtti bizonyítási eljárás nyomán derült fény.¹⁷⁸

A vádelv nem sérül azzal sem, ha a bíróság a bünszövetségben, üzletszerűen elkövetett lopás büntetteként vád tárgyává tett cselekményeket illetően csak az üzletszerű (és a dolog elleni erőszakkal) elkövetést tekinti a lopás minősítő körülményének, és a terheltekkel szemben a büntetést – a bünszövetséghez szükséges szervezettséget messze meghaladó összehangoltsággal véghezvitt bűncselekmények sorozatára tekintettel – mint bünszervezetben elkövetőkkel szemben, a felemelt büntetési tétel keretei között szabja ki.¹⁷⁹

Az alaphűncselekmény tettesének cselekményéhez képest az utólagos bűnkapcsolat vonatkozásában kifejtett cselekmény időben mindig későbbi, adott esetben napokkal, hetekkel későbbi is lehet, mint az alaphűncselekmény elkövetési ideje,¹⁸⁰ ugyanakkor a jogi értékeléstől mentes történeti esemény vizsgálata eredményeként a tettazonosság fennállása megállapítható.¹⁸¹ Ennek megfelelően nem sérti a vádelvet, ha a bíróság a lopás miatt emelt vád alapján orgazdaságot¹⁸² vagy más vagyon elleni bűncselekményt állapít meg.¹⁸³

5.7. Egység-többségtani minősítés

Nincs eljárásjogilag relevanciája annak sem, hogy a vád tárgyává tett cselekmény vagy cselekmények *egységnek*, avagy *halmazatnak* minősülnek-e, így törvényesen minősítette a másodfokú bíróság – a vádelv sérelme nélkül – annak a terheltnek a cselekményét lopáson kívül, aljas indokból elkövetett könnyű testi sértésnek is, aki a sértettet gázspray-vel lefűjja és ezt a tényt a vádirati tényállás is tartalmazza.¹⁸⁴ Egy másik eseti döntés szerint, elvétel esetén a minősítés kérdésében a bíróság a vádelv sérelme nélkül, a vádirati minősítéstől nem korlátozva foglalhat állást, tekintet nélkül arra, hogy egy vagy két bűncselekménynek minősíti-e a terhelt egyetlen tevékenységét.¹⁸⁵ Nem

¹⁷⁸ EH2013. 04.B.10.

¹⁷⁹ BH2014. 71.

¹⁸⁰ Az elkövetési idő és az elkövetés helye miatti különbség okán veti el a tettazonosságot MECSÉR. MECSÉR (1937.) 139., 173.

¹⁸¹ HÁRS (1943.) 25-27.

¹⁸² A hatályos Btk. értelmében pénzmosást (Btk. 399. §).

¹⁸³ BH2011. 245.; BH1995. 504.; BH2014. 331.; FBK 1994/37.; EBH2002. 617.; EH2012. B.25. II.

¹⁸⁴ BH2005. 96.

¹⁸⁵ BH1975. 60.

tekinthető a vádelv sérelmének, ha a bíróság olyan – valóságos alaki halmazat körébe tartozó – bűncselekmény miatt is megállapítja a vádlott bűnösségét, amelyre az ügyész – a minősítés vonatkozásában képviselt téves álláspontja miatt – kifejezetten nem tett indítványt.¹⁸⁶ Az 1/2007. BK vélemény szerint a bíróság, ha a vádló álláspontját tévesnek találja, a vádelv sérelme nélkül önálló bűncselekményként értékelheti a vádló indítványa szerint önálló részselekménynek, büntetlen eszköz-, mellék-, vagy utócselekménynek tekintendő cselekményt, azaz valóságos anyagi halmazatot állapíthat meg.

Kérdésként merül fel ennek kapcsán, hogy halmazatban álló cselekmények esetén mi a helyes eljárás a vád tárgyává tett cselekmény(ek) elbírálása során.¹⁸⁷ A bírói gyakorlat értelmében, ha a terhelt ellen anyagi bűnhalmazatban álló bűncselekmények miatt emelnek vádat, és a bíróság nem állapítja meg a bűnösségét valamennyi bűncselekményben, azon bűncselekmények miatt, amelyeket a bűnösség köréből kirekesztett, felmentő rendelkezést kell hozni. Ellenben az alaki halmazatot képező bűncselekmények körének szűkítése a bűncselekmény minősítésének fogalmába tartozik, ezért felmentő ítéleti rendelkezésnek nincs helye.¹⁸⁸ Annak eldöntése ugyanis, hogy a tényállás szerinti egyetlen cselekmény több törvényi tényállást is megvalósít-e, és így a terhelt terhére megállapítható-e alaki halmazat, nem a bűnösségben, hanem a jogi minősítés kérdésében történő állásfoglalást jelenti.¹⁸⁹ Ennek megfelelően a bíróság látszólagos alaki halmazat esetén – amennyiben csak a vád szerinti egyik bűncselekményben állapítja meg a vádlott bűnösségét – nem hozhat felmentő rendelkezést a másik bűncselekmény vonatkozásában, a minősítés jogi indokait mindössze határozatának indokolásában kell kifejtenie.¹⁹⁰

5.8. A folytatólagosság megítélése

STEFFLER szerint a *folytatólagos bűncselekmények* vádban megjelölt időintervallumon belül elkövetett részselekményeinek a bíróság által a tényállásban történő rögzítése nem sérti a tettazonosság elvét, ha azok a jogerős ügydöntő határozat meghozatalát megelőzően történtek, itt ugyanis nem más cselekményről van szó, hanem

¹⁸⁶ BH2005. 5. II.

¹⁸⁷ Lásd bővebben: AMBRUS (2016.) 196-198.

¹⁸⁸ BH2014. 130. III., Ugyanígy: BH2019. 73.

¹⁸⁹ Pécsi Ítéletábla ÍH2020. 64.

¹⁹⁰ BH2005. 338. II.

ugyanazon egységbe tartozó részcselekményekről,¹⁹¹ ugyanakkor a gyakorlat a később kifejtetteknek megfelelően, szűkebben értelmezi.

5.9. Büntethetőségre, büntetéskiszabásra vonatkozó körülmények

Nem sérti a tettazonosság elvét a *büntethetőségre vagy a büntetéskiszabásra vonatkozó körülmények változása* sem,¹⁹² amely körülmények a tényállás-felderítési kötelezettség körébe tartoznak, és nem a történeti tényállás kimerítésének, azaz a kogníciós kötelezettség gyakorlásának körébe. Ugyanígy nem sérti a vádelvet a történeti tényállásban foglalt cselekmény előzményeinek feltárása.¹⁹³

5.10. Minősítő körülmények

A bíróságok ugyancsak nincsenek kötve a *minősítő körülmények vonatkozásában* és nem tekinthető a vádon való túlterjeszkedésnek a minősítő körülmény, tény ítéleti megállapítása sem.¹⁹⁴ Hiszen, ha a jogi minősítéstől lecsupaszított történeti eseményt veszi alapul a bíróság, akkor a különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés kapcsán a tett alatt azt kell érteni, hogy A megölte B-t. Az, hogy ezt egy késszúrással követte-e el vagy harminccal, az nem befolyásolja a tett azonosságát, hiszen a további késszúrásokat ilyen értelemben az elkövetés módjának kell tekinteni, amely kapcsán a minősítésbeli kötetlenséget már az első pontban ismertettem.

¹⁹¹ STEFFLER (1978.) 979., TÓTH (2001.) 29. Ugyancsak a 1/2007. BK. vélemény A.I.3.e) pontja akként fogalmaz, hogy a folytatatlagosság törvényi egységébe tartozó részcselekményeket az elkövetési magatartás és az elkövetési körülmények kellően pontos leírásával kell vád tárgyává tenni. Ha az indítvány csupán általánosságban utal arra, hogy az elkövető meghatározott időtartamon belül a vád tárgyává tett részcselekményeken kívül más részcselekményeket is elkövetett, ezek a részcselekmények nem tartoznak a vád tárgyához.

A gyakorlat ezirányú konkretizálása szűkíti a korábbi gyakorlat és a jogtudomány által meghatározottakat. Argumentum a minore ad maius azt is jelentheti, hogy újabb részcselekményt nem vehet fel a bíróság a tényállásába, hiszen, ha a nem kellően pontosan körülírt részcselekmény nem tartozik a vád tárgyához, akkor nyilvánvalóan az sem, amiről az ügyészség egy szót sem ejtett a vádiratban, mert az csupán a bizonyítási eljárás során merült fel.

¹⁹² Ilyen lehet a jogellenességet vagy a bűnösséget kizáró, illetve megszüntető körülmények felmerülése. Stádiumtanilag az alkalmatlan kísérlet elkövetésre utaló körülmények, az önkéntes elállás vagy az eredmény elhárítására, míg az előkészület esetében a Btk. 11. § (2) bekezdésében foglalt feltételek fennálltára utaló tények rögzítése. Ide sorolhatóak továbbá a Btk. különös részében szereplő, a büntetés korlátlan enyhítését lehetővé tevő feltételek teljesülése is. (Pl. Btk. 241. § (3) bekezdés, Btk. 396. § (8) bekezdés, amennyiben a költségvetési csalással okozott vagyoni hátrány a vádemelés előtt megtérült, de annak időbeli közelsége miatt ezt a tényt a vádirat nem tartalmazza.) DEDES (1965.) 106.

¹⁹³ A BH2000. 193. számú döntés II. pontja szerint így nem sérti a vádelvet, ha a bíróság a bűncselekmény történeti tényállásával összefüggésben olyan részleteket is megállapít, amelyeket a vádirat nem tartalmazott; az előzmények tényállásának való rögzítésének a büntetőjogi felelősség megállapítása szempontjából általában nincs jelentősége, ezért ebben a körben az ítéleti tényállás a vádirattól eltérhet.

¹⁹⁴ MEZŐLAKI (2014.) 25., SZEPESI (2009.) 35.

Ezzel ellentétes álláspont: HÁGER (2018.) 82-83.

Ugyanakkor olyan általános kijelentés sem tehető meg, hogy minősített esetet a bíróság szabadon megállapíthat, hiszen erre is található kivétel a magyar büntetőjogban. Így ilyennek kell tekinteni az emberölés több emberen elkövetett minősítő körülményének megállapíthatóságát, amely az egység-többség tana szempontjából összefoglalt bűncselekményt képez. A több emberen elkövetett emberölés az összefoglalt bűncselekmény azon esete, amikor anyagi halmazatot képező cselekmények kapcsán minősül az adott – egyébként homogén anyagi halmazatot megvalósító – törvényi tényállás alapját képező egyetlen cselekmény törvényi egységként. A több emberen elkövetett emberölés alapját képező emberölések így megvalósulhatnak akár egymással sem időben, sem térben össze nem függő, egymástól elkülönülő ölési cselekmények összességként is. Ekként pedig az emberölés ezen minősített esetének, azaz az ennek alapját képező – a vádban nem szereplő – további „részcselekmények” megállapítása sértené a vádelvet.

Értekezésemben nem foglalkozom a tettkülönbözőséggel, azaz azon esetkörökkel, amikor sérül a tettazonosság elve. Úgy gondolom, a teljesség igényével ezeket nem lehet felsorolni.¹⁹⁵ Ehhez – álláspontom szerint – elég annyi, hogy amennyiben a tett magva, azaz az emberi magatartás zsinórmértékként történő vizsgálatával megállapítható, hogy a vád és az ítélet tárgya nem ugyanarra a történeti eseményre vonatkozik, akkor sérül a tettazonosság elve. Ilyen tettet nemcsak a vád tárgya helyett, hanem amellett sem szabad az ítélet tárgyává tenni.¹⁹⁶

6. Tettfogalom a német ítélkezésben

A magyar ítélkezési gyakorlat bemutatását követően a német judikatúra ismertetésével szükséges folytatni, amely a jogtudományi álláspontok megfelelő értelmezése érdekében nyújt támpontot.

Az ítélkezés tárgya – a StPO 264. § (1) bekezdése értelmében – a vádban megjelölt tett, ahogyan az a tárgyalás eredményeként jelentkezik. A joggyakorlat és az uralkodó jogirodalmi felfogás szerint a tett fogalma minden eljárási szakaszban egységes, és azonos tartalommal bír,¹⁹⁷ azaz ugyanaz a vád tárgyat képező tett az alapja a bírói kogníciónál is, mint ami a jogerőhatás folytán az ítélt dolog megítélésénél.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Hasonlóan: MECSÉR (1937.) 170-171. Ugyanakkor kísérletet tett rá például: AUER (1930.) 117-119.

¹⁹⁶ BAUMGARTEN (1889.) 54.

¹⁹⁷ KUCKEIN (2013.) Rn. 2.

¹⁹⁸ NOROUZI (2016.) Rn. 7. Míg a kisebbségi álláspont szerint, amelynek fő képviselője PETERS, a tett foglama a büntetőeljárás dinamikus előrehaladásával egyre szűkebb jelentéstartalommal bír, így a közbenső

A tettefogalom meghatározása során a cél az, hogy olyan egyensúlyra kell törekedni, amely a tettazonosság körében, a jogerő beálltát megelőzően nem szabja túl tágira a tett fogalmát, míg a jogerőt követően nem korlátozza túl szűkre azt.¹⁹⁹ Előbbi esetben az eljárás túlzottan formálissá válik, ezzel a büntetőeljárás lefolytatása megnehezül, azonban a jogerőre emelkedés után az újabb büntetőeljárás lefolytatásának nem, vagy csak szűk körben képezi akadályát a korábbi eljárás. Utóbbi esetben az eljárás lefolytatását a korábban már kifejtettek alapján megkönnyíti a tág fogalom, míg az ügydöntő határozat jogerőre emelkedését követően megnehezíti az újabb, további eljárás megindítását,²⁰⁰ így amennyiben sérül a materiális igazság elve, annak érvényesítését szinte ellehetetlenítheti.²⁰¹

A német bírói gyakorlat²⁰² felfogása faktuális alapú (használatos még: természetes, történeti, illetve az ontologikus tettefogalom),²⁰³ amelyet mind pozitív, mind negatív megközelítés²⁰⁴ szerint értelmezett már a BGH. Előbbi értelmében tett alatt azon történeti eseményeket kell érteni, amelyek a természetes életfelfogás alapján egységet képeznek, és amelynek keretében a terhelt magatartása egy vagy több büntető törvényi tényállás keretei közé illeszkedik.²⁰⁵ Míg a negatív megközelítés szerint a tett azonossága fennáll, amikor a különböző terhelti cselekmények egymással olyan szoros kapcsolatban állnak, hogy a különböző eljárásokban történő, elkülönített értékelése az egységes tett természetellenes felosztásaként hatna.²⁰⁶

A tett szoros összefüggést mutat a bíróság kogníciós jogával és kötelezettségével, amely abban nyilvánul meg, hogy a bíróságnak a tett mindazon részére kiterjed ezen kötelezettsége, amelyet „absztrakt-hipotetikus” értelemben, azaz jogilag lehetősége volt kimeríteni.²⁰⁷ Ebből következik, hogy az elbírálás kiterjed a történeti esemény minden jogi, illetve ténybeli megjelenési formájára, függetlenül attól, hogy azt figyelembe vette-e a bíró vagy sem,²⁰⁸ az eljárásban felmerült-e rá adat vagy sem, a tett valamely részének jogerős elbírálása ítélt dologt teremt a tett egésze vonatkozásában. Ebből következően fontos

eljárásban a vád alkalmasságáról történő döntés során tettefogalom még mint életbeli történés érvényesül, azonban a jogerő után – a korábban már kifejtett anyagi jogi elem – a cselekmény iránya értendő a tett alatt. VELTEN (2016.) 641. Hasonló álláspontot képvisel még NEUHAUS. NEUHAUS (1985.) 210-214.

¹⁹⁹ WOLTER (1986.) 151.

²⁰⁰ MARXEN HANNEMANN (2009.) 5-6.

²⁰¹ HERZBERG (1972.) 114-116.

²⁰² A Reichsgericht gyakorlatától kezdődően. NEUHAUS (1985.) 33.

²⁰³ NOROUZI (2016.) Rn. 10.

²⁰⁴ MARXEN – HANNEMANN (2009.) 3.

²⁰⁵ BGHSt 45, 385, 388.

²⁰⁶ BGHSt 41, 385, 388.

²⁰⁷ SCHMIDT (1966.) 90., ROSENAU (2018.) Rn. 3.

²⁰⁸ ACHENBACH (1975.) 74., NEUHAUS (1985.) 41.

hangsúlyozni, hogy a tett értékélésének jogi lehetősége adott esetben (például több részcselekményből álló tett esetén) jóval tágabb érvényesülési hatókört jelent az elbírálás tényleges lehetőségéhez képest.²⁰⁹

A német joggyakorlat által kimunkált tettefogalom legfőbb ismérve, hogy annak kapcsán elismert az egység és a többség tanával fennálló szoros összefüggése,²¹⁰ amikor is ez a gyakorlatban úgy érvényesül, hogy ami főszabály szerint anyagi jogi értelemben egységgént minősül, azt eljárásjogilag is egy tettként, míg ha halmazat áll fenn, akkor azt több tettként kell értékelni,²¹¹ amely orientatív kiindulópont, egyfajta indíci²¹² a bírói gyakorlat számára. Azonban ezt kizárólag főszabályként ismeri el a német judikatúra, amely mellett ugyanakkor érvényesülnek kivételek. Ennek értelmében anyagi jogi egység esetén is elképzelhető több eljárásjogi tett,²¹³ míg fordítva anyagi jogi többség esetén is elképzelhető egységes eljárásjogi tett.²¹⁴ Ez azt jelenti tehát, hogy az összefüggés vitathatatlanul fennáll az egység-többségtan cselekmény (*Handlung*) fogalom és az eljárásjogi tett (*Tat*) fogalom között, ugyanakkor azok tartalma nem egyezik meg. Ennek

²⁰⁹ Ebből következik a tett fogalmát a tények megismerésének, illetve a vád kimerítésének tényleges, a bíróságnak az adott eljárásban, in concreto fennálló lehetőségére korlátozó szerzők indokolásának magva. HENKEL (1968.), Idézi: HERZBERG (1972.) 116.

²¹⁰ BGH 3 StR 566/08 – Beschluss vom 5. März 2009.

²¹¹ MEYER-GÖBNER (2006.) 1013.

²¹² NOROUZI (2016.) Rn. 19., ROSENAU (2018.) Rn 8., Kindhäuser (2016.)

²¹³ Az alapul fekvő tényállás szerint a terhelt a Vörös Hadsereg Frakciójának (RAF) tagja volt, amely bűnszervezet céljainak megvalósítása érdekében – a bűnszervezet fennállásának ideje alatt – különböző bűncselekményeket valósított meg. Ezek egy része miatt, így a bűnszervezetben való részvétel és a vele anyagi jogi értelemben is egységet képező további cselekmények, azaz két rendbeli okirat-hamisítás, lőfegyverrel visszaélés, hivatalos személy elleni erőszak miatt 4 év 6 hónap szabadságvesztés büntetésre ítélte a Hamburgi Tartományi Bíróság 1977. április 19. napján jogerőre emelkedett ítéletében. A Heidelbergi Tartományi Bíróság ugyanúgy a bűnszervezet céljainak elérése érdekében végrehajtott további, ám a korábbiaknál jóval jelentősebb tárgyi súlyú bűncselekmények miatt, azaz három rendbeli emberölés büntette, hat rendbeli emberölés kísérletének büntette, valamint egy robbantás előidézése miatt életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélte. Anyagi jogi értelemben – a bűnszervezetben való részvétel – mint időben kiterjedt szervezeti bűncselekmény (Organisationsdelikt) egységbe foglalja mindazon bűncselekményeket, amelyeket a bűnszervezet célja érdekében hajt végre a bűnszervezet tagja. Ugyanakkor a BGH érvelésében kifejtette, hogy azon bűncselekmények, amelyeknek a büntetési tételkerete jelentősen magasabb, mint a bűnszervezetben való részvétel törvényi tényállásánál szabályozott büntetési tételkeret, a ne bis in idem elv nem érvényesül, ha azok ténylegesen nem képezték a korábbi eljárás tárgyát. BGH Urt. v. 11.06.1980, 3 StR 9/80 (BGHSt 29, 288) Ugyanezek érvényesülnek az állapot- és tartós bűncselekmények vonatkozásában is, így a lőfegyverrel visszaélés miatti elítélés az anyagi jogi egység ellenére – nem akadályozza a felfegyverkezve elkövetett zsarolásnak, akkor sem, ha a lőfegyverrel visszaélés beveződését megelőzően követte el a terhelt ugyanazon lőfegyverrel. BGH Urt. v. 16.03.1989, Az.: 4 StR 60/89 (BGHSt 36, 151)

²¹⁴ Az ittas állapotban közlekedő T egy parkoló autónak ütközik és úgy dönt, hogy onnan rögtön továbbhajt. Anyagi jogi értelemben az ittas járművezetés és a cserbenhagyás (baleset helyszínének meg nem engedett elhagyása) egymással (valóságos anyagi) halmazatban állnak, ugyanakkor a BGH álláspontja szerint nemcsak külső (objektív) összefüggés áll fenn, hanem a két bűncselekmény egymással olyan szűk belső (szubjektív, büntetőjogi) kapcsolatban áll, hogy a cserbenhagyás jogtalansági és bűnösségi tartalma nem értékelhető megfelelően azon körülmények figyelembevétel nélkül, amely alatt a baleset bekövetkezett. BGHSt 22, 141, STEINBERG – STAM (2010.) 909-910. Lásd még: BGH 3 StR 556/08 – Beschluss vom 5 März 2009., BGHSt 23, 141, 146, MARXEN – HANNEMANN (2009.) 6.

legfőbb oka, hogy a német felfogás függetlenítette egymástól az egység-többségtan alapját képező cselekmény fogalmát és az eljárásjog tett fogalmát.

A tett azonosságának vizsgálata során az irányadó kritériumok az elkövetés helye, az elkövetés ideje, illetve az elkövetés tárgya. Ezek jelentik lényegében a cselekmények közötti külső kapcsolatot, amelyek objektív, faktuális jellegűek. Mindehhez jön végül, de nem utolsó sorban a támadás irányultsága, amely arra a kérdésre ad választ, hogy melyik jogtárgyra irányul a tett.²¹⁵ Ez a belső kapcsolat már egy normatív tartalmat takar, e kapcsolat pedig fennáll, amennyiben az egyik cselekmény jogtalansági, illetve bűnösségi tartalma nem értékelhető azon körülmények figyelembevétel nélkül, amelyek a másik cselekményhez vezettek.²¹⁶ Ennek következménye, hogy a bíróság akár olyan cselekményt is bevonhat az ítélezésbe, amely nem szerepelt az ügyész vádiratában, ha az ugyanazon történeti eseményhez tartozik, azaz ugyanazon tett körében értékelendő.²¹⁷

A tettfogalom alkalmazási kérdései tekintetében az egység-többségtani eltérések mellett további speciális esetek azonosíthatók, így a folytatólagosság, a tett történeti lefutásának alternativitása, valamint a jogtalansági tartalom teljes félreismerése.

6.1. Exkurzus: A folytatólagosság megítélése

Ezek közül a folytatólagosság gyakorlati relevanciával a német jogban már nem bír,²¹⁸ ugyanis a BGH a BGHSt 40, 138 (GSSt 2/93., GSSt3/93.) számú 1994. május 3. napján kelt határozatában a szokásjogi eredetű (jogi egység) folytatólagos bűncselekménynek a jogalkalmazásban történő alkalmazhatóságát olyannyira lekorlátozta, hogy azt lényegében kiiktatta a német jogból,²¹⁹ ugyanakkor ez is az anyagi jogi egység folytán processzuális egységet alkotó kategóriába tartozott.

Eszerint a vádban elő nem adott részcselekményeket – a vádban megjelölt időintervallumtól függetlenül – is elbírálhatta a bíróság, azokat bevonhatta az eljárásba. Elítélés esetén az el nem bírált részcselekmények vonatkozásában is érvényesült a *ne bis in idem* elve, a jogerős ítélet cselekményegységet lezáró hatása folytán.²²⁰ Ellenben valamely részcselekmény vonatkozásában hozott felmentő rendelkezés nem hatott ki azon

²¹⁵ STEINBERG – STAM (2010.) 909., GEMEINHARDT – SCHUBERT (2019.) 4.

²¹⁶ DREYER (1999.) 30.

²¹⁷ PFEIFFER (2005.) 718.

²¹⁸ Ekként jelen helyen exkurzusként kerül bemutatásra, ugyanakkor a magyar joghelyzet értelmezése miatt szükségesnek tartom annak rövid, az alapokra fókuszáló bemutatását.

²¹⁹ ARZT (1994.) 1000-1002., AMBRUS (2018.) 13.

²²⁰ NEUHAUS (1985.) 57.

részcselekményekre, amelyek nem képezték az elbírálás tárgyát, ezek vonatkozásában tehát a *ne bis in idem* elve nem érvényesült.²²¹

6.2. A tett történeti lefutásának alternativitása

A tett történeti lefutásának alternativitása valójában a *Wahlfeststellung*, azaz a vagylagos büntetőítélet meghozatalának kérdéskörét érinti, amely nem jelentkezik problémaként alternatív vádemelés esetében. Azonban, ha a történeti esemény alternatív lefutása először a tárgyalási szakaszban merül fel, az már a tettazonosság vizsgálatát teszi szükségessé.²²²

A vagylagos büntetőítélet lényegében az *in dubio pro reo* elve alóli kivételt képez.²²³ A vagylagos büntetőítélet valamennyi konstellációja közül jelen téma szempontjából a valódi vagylagos büntetőítélet bír relevanciával. A valódi vagy nem hasonló vagylagos büntetőítélet (*echte oder ungleichartige Wahlfeststellung*) esete áll fenn,²²⁴ amikor valamennyi egyéb lehetőség kizárását követően a történeti esemény két vagy több olyan lehetséges történeti lefutása merül fel, amelyek – megállapításuktól függően – különböző bűncselekmény alá szubszumálhatók, ugyanakkor megállapítható, hogy a terhelt az egyik bűncselekményt biztosan elkövette, azonban annak kérdése nem tisztázható, hogy melyiket, ez pedig az egyértelmű, egyetlen bűncselekmény miatti elítélést kizárja.²²⁵ A vagylagos büntetőítélet rendelkező része értelmében: „a terhelt bűnös vagy A bűncselekményben vagy B bűncselekményben.” Megállapíthatóságának konjunktív eljárásjogi és anyagi jogi feltételei vannak. Így eljárásjogi feltétel, hogy valamennyi bizonyíték számbavételét és értékelését követően a történeti tényállás egyértelműen nem tisztázható, azonban teljes bizonyossággal megállapítható, hogy a két vagy több, büntető törvénykönyvbe ütköző magatartás alternatív módon áll fenn. Minden más lehetőség, mint az így felmerülő két vagy több büntetendő magatartás, kizárt. E két alternatívának pedig –

²²¹ HERZBERG (1972.) 114., BINDOKAT (1967.) 367. A jogintézménnyel szembeni kritikákat jól mutatja a klasszikus jogeset, amelyben A-t folytatólagosan elkövetett csalás bűncselekménye miatt bűnösnek mondta ki a bíróság. Az ítélet tényállását hét részcselekmény képezte. Az ítélet jogerőre emelkedését követően derült fény a bűncselekmény valódi terjedelmére, miszerint az valójában 376 részcselekményből áll. Ítéletében a BGH kifejtette, hogy a vád „felhasználása” okán, *res iudicata* miatt a maradék 369 részcselekmény miatt nincs helye újabb büntetőeljárás lefolytatásának. BGHSt 6, 122

²²² KINDHÄUSER (2016.) 325.

²²³ BEULKE - FAHL (1998.) 265. DREYER (1999.) 42.

²²⁴ A nem valódi vagy hasonló vagylagos büntetőítélet a történeti tényállás alternativitását jelenti, amely azonban egyazon törvényi tényállás alá szubszumálható, és csak a törvényi tényállást megvalósító, eltérő elkövetési magatartások megállapítása vonatkozásában merül fel. BEULKE - FAHL (1998.) 265.

²²⁵ DREYER (1999.) 45-46.

ahogy maga a szó jelentése is jelzi – úgy kell fennállnia, hogy az egyik megállapítása szükségképpen kizárja a másikat, és fordítva (*exklusive Alternativität*).²²⁶

Anyagi jogi feltétel, hogy a két vagy több szóba jövő törvényi tényállás között nem áll fenn tágabb értelemben vett normatív fokozati viszony (*normatives Stufenverhältnis*),²²⁷ azaz a történeti tényállásoknak ugyanolyan tárgyi súlyúaknak kell lenniük. Az ugyanolyan súlyú bűncselekményeknek pedig jogerkölcsileg és pszichológiailag egyenértékűnek, összehasonlíthatónak kell lennie. A jogerkölcsi összehasonlíthatóság alatt a bűnösség hasonló súlyát, valamint az általános jogérzet szerinti ugyanolyan vagy hasonló erkölcsileg és jogilag összehasonlítható értékelését kell érteni, amely lényegében az azonos vagy nagyon hasonló jogtárgyra vonatkozik. Míg a pszichológiai összehasonlíthatóság fennáll, ha az elkövetőnek közel hasonló lelki, akaratí viszonya állapítható meg a szóba jövő elkövetési magatartásokkal összefüggésben.²²⁸

A régi joggyakorlat értelmében mindig egységes processzuális tettet alkotott, amikor a terhelt az egyik vagy a másik – ugyanazon elkövetési tárgyra irányuló deliktumot valósította meg.²²⁹ Az újabb gyakorlat értelmében azonban az, hogy az alternatív viszonyban álló cselekmények ugyanazon elkövetési tárgyra irányulnak, nem feltétlenül alapozza meg a tattanossága fennállását.²³⁰

6.3. A jogtalansági tartalom teljes félreismerése

²²⁶ DREYER (1999.) 49-50.

²²⁷ Ennek két formája van, a logikai fokozati viszony alapján a csekélyebb tárgyi súlyú bűncselekmény a jelentősebb tárgyi súlyú bűncselekménnyel áll ilyen viszonyban (például valamely bűncselekmény alapesete vagy minősített esete), ilyenkor pedig a gyakorlat szerint az *in dubio pro reo* elve alapján a terheltre nézve kedvezőbb, azaz a csekélyebb tárgyi súlyú törvényi tényállást kell megállapítani. Míg a szűkebb értelemben vett normatív fokozati viszony vonatkozik a bűncselekmény elkövetési formájára (szándékos – gondatlan) vagy annak elkövetői alakzatára (tettesség – részesség). A gyakorlat értelmében az *in dubio pro reo* elve alapján ez esetben is az enyhébb elkövetési formát, illetve elkövetői alakzatot kell megállapítani. DREYER (1999.) 41-42.

²²⁸ DREYER (1999.) 50-51.

²²⁹ STEINBERG – STAM (2010.) 910. KINDHÄUSER (2016.) 325-326.

²³⁰ A vád tárgyává tett történeti tényállás szerint B vádlott 1983. december 28. napján két ismeretlenül maradt személytől S. településen részvényeket és hozzájuk tartozó osztalékszervényeket szerzett meg egy korábbi kölcsön biztosítékeként, amely egy 1983. december 19. napján ugyanazon településen elkövetett bankrablásból származott. A bíróság orgazdaság és más bűncselekmények miatt 1 év 3 hónap szabadságvesztésre ítélte a vádlottat. A büntetés kiállása után, derült fény arra a tényre, hogy B vádlott az alapbűncselekményt képező rablás egyik elkövetője volt, amely miatt 6 év 3 hónap szabadságvesztés büntetésre ítélték. A BGH felülvizsgálati eljárásában kimondta, hogy a második eljárás nem sérti a kétszeres eljárás tilalmát, mert nem ugyanazon tett a két eljárás tárgya, a történeti tényállások alternatívítása nem állapítható meg, azok ugyanis az elkövetési idő, az elkövetés helye, a tett körülményei, valamint a jogi tárgy tekintetében egymástól elhatárolhatók, a természetes életszemlélet alapján pedig nem képeznek egységes tettefogalmat. BGH, Urteilv. 29. 9. 1987 – 4 StR 376/87., Lásd még: BGH, Beschluß v. 16. 10. 1987 – 2 StR 258/87.

A jogtalansági tartalom teljes félreismerése (*Verkennung*) az ügydöntő határozat jogerőre emelkedése után felmerülő új, a terhelt büntetőjogi felelősségét érintő olyan tény esetére alkalmazható formula, amely eredményeként a terhelttel szemben indított új eljárásban az új tény is elbírálható, és vele szemben lényegesen súlyosabb büntetés szabható ki.²³¹

6.4. Részösszegzés

Összegezve tehát a processzuális tett az a vádban és a tárgyalást megnyitó végzésben megjelölt történeti esemény, amely a természetes életfelfogás alapján egységet képez, és amelyen belül a terhelt mint elkövető valamely büntetőjogi törvényi tényállást megvalósított. A meghatározó kérdés, hogy a történeti eseményt alkotó cselekmények között fennáll-e olyan szűk tárgyi összefüggés, hogy felosztásuk természetellenes lenne. Ennek meghatározásához az irányadó kritériumok az elkövetési hely, az elkövetési idő, az

²³¹ A klasszikus jogeset szerint O-t emberölés büntette, míg A-t bűnpártolás büntette miatt vádolta meg az ügyészség. A vádirat szerint O 1981. október 17. nap éjszakája folyamán a 14 éves B-t megerőszakolta, majd megfojtotta, ezután felkeltette A-t, akit rábírt arra, hogy segítsen neki a holttest eltüntetésében. Később a bizonyítási eljárás során derült ki, hogy A volt az, aki a sértettet megerőszakolta, majd megölte, és ő volt az is, aki a holttestet eltüntette, így a bíróság O-t az ellene emelt vád alól felmentette, A-t pedig a váddal ellentétben nem a járulékos jellegű bűnpártolás büntetése, hanem az alapbűncselekményben (emberölés) mondta ki bűnösnek. Az eljárás során az ügyészség nem élt a vádkiterjesztéssel, így a fő kérdés az volt, hogy a tettazonosság keretein belül maradt-e a bíróság a cselekmény elbírálása során. A BGH ítéletében akként foglalt állást, hogy a bíróság túllépte a tettazonosság kereteit, ezért a Kasseli LG ítéletét az emberölés büntette és a vele egységben álló cselekmények vonatkozásában hatályon kívül helyezte és az eljárást megszüntette. Indokolásában kifejtette, hogy az O vádlott-társsal szemben, emberölés büntette miatt mint önálló tettel szemben emelt vádban foglalt tett még csak részben sem azonos az A-val szemben bűnpártolás miatt emelt vádban foglalt történeti eseménnyel. Habár az emberölés és a bűnpártolás tág értelemben olyan „közreműködés” amelyet ugyanazon történeti esemény felelhet, azonban a két bűncselekmény alapját képező cselekmények iránya (egyik oldalról az emberi élet kioltása, a másik oldalról az arra való törekvés, hogy az előbbi cselekmény ne jusson a hatóság tudomására, és így a büntetést elkerülje az alapbűncselekmény elkövetője) különböző. BGH Urt. v. 21.12.1983, 2 StR 578/83., ROXIN (1984.) 344-349. JUNG (1984.) 533-535.

STEINBERG és STAM „tankönyvi példája” szerint T le akarja löni O-t, akinek azonban – tévedésből a kutyáját öli meg. Először elítélik rongálás miatt majd a jogerőre emelkedés után derül ki, hogy T valójában O-t akarta megölni. Anyagi jogi értelemben egységről, egyetlen cselekményről van szó, ezen túl az egységes életbeli esemény kritériumai szerint az elkövetési idő és az elkövetési hely is azonos, így ezek alapján az újabb eljárásnak helye nincs ugyanazon tett miatt, ez azonban az igazságosság követelményét sérti, ezért jön szóba a támadás irányultságának (elkövetési tárgy, illetve jogi tárgy azonosságának) kérdése. A rongálás idegen dologra irányul, és vagyoni érdeket sért, míg az emberölés jogi tárgya az emberi élet és más élő ember életének kioltására irányul. Mindez a tettek egy teljesen más jogi jelleget ad, ami többek közt a mindenkori büntetési tételkeretben is megnyilvánul, ezért a jogtalansági tartalom teljes félreismerése okán indokolt a processzuális értelemben két külön tettként értékelni. STEINBERG – STAM (2010.) 909-910.

HUBER példájában A-t jogerősen elítélik járművezetéstől eltiltás hatálya alatti járművezetés, valamint betöréses lopás miatt. E-t mint az ingatlan tulajdonosát tanúként nem hallgatják meg, ugyanis a bejárónő még a nyomozás során tájékoztatja a hatóságot, hogy E világ körüli utazásra ment, amelynek végét nem jelölte meg. Az eljárás során nem is tartotta a hatóság szükségesnek a meghallgatását, a bejárónő minden elmozdított tárgyat megjelölt, amely kapcsán A beismerő vallomást tett. Egy későbbi nyomozás kapcsán derült fény arra, hogy a közeli erdőben a világgörűli útról korábban hazaérkező E holttestét találják meg, aki A-t a betörés során tetten érte, ezért ő E-t megölte és a közeli erdőben elásta. A szerző álláspontja szerint a jogtalansági tartalom teljes félreismerése az oka annak, hogy A-val szemben a korábbi elítélés nem jelenti az emberölés miatti eljárás lefolytatásának akadályát. HUBER (2012.) 209.

elkövetési tárgy. Ehhez jön még a támadás irányultsága, amely arra a kérdésre ad választ, hogy a tett mely jogtárgyat sérti, veszélyezteti.²³²

Más szavakkal a tárgyalást megnyitó végzés által megjelölt történeti esemény, beleértve minden hozzátartozó és ahhoz kapcsolódó történést, amely alkalmas arra, hogy a vádlott ily módon felőlelt cselekménye valamely jogi szempont mentén büntetendőnek minősüljön, azaz a terhelt valamennyi cselekménye, ameddig a tárgyalást megnyitó végzésben megjelölt történeti esemény az életbeli felfogás szerint egy egységes történést alkot.²³³

A fenti meghatározások persze nem tekinthetők definíciónak, hiszen minden esetre alkalmazható formula nem is alkotható, ez sokkal inkább az egyedi ügyekben a tettazonosság eldöntése érdekében mérvadó körülményeket jelöli meg a jogalkalmazás számára.²³⁴

A meghatározást ugyanakkor a német szakirodalomban gyakran illetik kritikával, így *JESCHECK* szerint a természetes életfelfogás homályos és üres fogalom, mert lényegében a bíró jogérzékére van bízva annak megítélése.²³⁵

HERZBERG szerint pedig a „történeti esemény”, a „természetes életfelfogás”, az „egységes életbeli történet” és a „természetellenes felosztás” homályos és határozatlan fogalmak, a bírói gyakorlatban érvényesülő faktuális tettfogalom parttalan és bizonytalan.²³⁶ Kritikája szerint a processzuális tettfogalom, egyrészt bizonyos esetekben lemondást jelent a materiális igazság érvényesítésének igényéről és lehetőségéről, ami az elkövető érdekét szolgálja azzal, hogy adott esetben az eljárás lefolytatását és a büntetés kiszabásának érvényesítését tilalmazza. Másrészt a jogbiztonság elvét sérti azzal, hogy különösen az alsóbb fokú bíróságok vonatkozásában, az egységes judikatúra kialakítására

²³² T állapotos nő folytatólagosan elkövetett magzatelhajtást kísérelt meg terhessége alatt, legutoljára a születés előtti napon. Miután a gyermek T számára is tudottan életképesen megszületett, néhány percen belül megölte őt. Az ülnökbíróság előtt a magzatelhajtás, az esküdtbíróság előtt pedig emberölés miatt volt folyamatban büntetőeljárás, amelyek közül előbbi fejeződött be hamarabb jogerősen. A BGH ítéletében a két bűncselekmény vonatkozásában halmazatot állapított meg, így azt vizsgálta, hogy fennáll-e a két cselekmény vonatkozásában a belső kapcsolat, amely a tettazonosság megállapíthatóságának feltétele. Mivel a belső kapcsolatot nem találta megállapíthatónak, a két eljárás tárgyát képező cselekményt két önálló processzuális tetteként értékelte. A magzatelhajtás kísérlete és az életképesen világrajött újszülött megölése tehát két különböző tett, amelynek alapja a cselekmények, valamint azok jogi tárgyának, jogtalansági tartalmának különbözősége, továbbá az életképes újszülött megszületése után jelentkező újabb akaratelhatározás. BGHSt 13, 21, BGH, 24.02.1959 - 1 StR 29/59, BINDOKAT (1967.) 369. Ezzel elentétes döntés a magyar bírósági gyakorlatból FINKEY (1903.) 249-253., Lásd még: BGHSt 32, 215, STEINBERG - STAM (2010.) 909.

²³³ KUCKEIN (2013.) Rn. 3.

²³⁴ KUCKEIN (2013.) Rn. 3., NOROUZI (2016.) Rn. 10.

²³⁵ JESCHECK (1957.) 30.

²³⁶ HERZBERG (1972.) 117.

alkalmatlan eseti jogalkalmazást (orientierungslose Von-Fall-zu-Fall-Judikatur) eredményez.²³⁷

7. A tettazonosság logikai és szemantikai vizsgálata

A tettazonosság kifejezést vizsgálva jegyzi meg *IRK*, hogy a szó valójában egy „perjogi mester kifejezés”,²³⁸ amely több okból is kifejező. Az első maga a „tett” szó, amely annak ellenére konzerválódott az eljárásjogi terminológiában, hogy a magyar törvényalkotás már a Bp. óta nem operál a „tett” kifejezéssel, ugyanis az azt követő törvények a „tények”, illetve a „cselekmény” szavakat használták a vád tárgyának megjelöléseként. Ebből következik az első fontos kérdés, hogy mit is kell „tett” alatt érteni, amely a következő cím tárgya.

A tettazonosságnak mint „műszónak” a másik eleme pedig az „azonosság” kifejezést jelöli, amely ugyancsak nem szabatos. A szakirodalom az „egyenlőség”, „egyezőség”, valamint az „azonosság” fogalmak tisztázásával²³⁹ igyekszik feloldani a problémát. Az „azonosság” olyan fogalom, amely egyrészt mindig valaminek az önmagával való összehasonlítását,²⁴⁰ másrészt teljes, minden körülmény tekintetében fennálló ekvivalenciáját feltételezi.²⁴¹ Így nem lehet azonos az, aminek bármely része is különbözik.²⁴² Míg az azonosság, ahogyan az egyezőség is inkább minőségi, az egyenlőség inkább mennyiségi összehasonlítási mérték.²⁴³ Egy és ugyanaz a dolog viszont legfeljebb egy másikkal lehet egyenlő, de semmi esetre sem önmagával.²⁴⁴ *HELLER* és *HÁRS* mutatja ki helyesen, hogy a tettazonosság alatt sem az „egyenlőséget,” sem az „egyezőséget,” sem pedig az „azonosságot” nem szabad érteni, a doktrína csupán azt követeli meg, hogy a vád tárgya és az ítélet tárgya ugyanarra a tetre vonatkozzon.²⁴⁵ Ennek módszertanát ábrázolandó *HÁRS* kifejti, hogy miután a bíróság a bizonyítási eljárás eredményeként a történeti tényállást megállapította, az ítéleti tényállást képező történeti eseményt, eseménysorozatot tényelemeire, mozzanataira bontja, majd összeveti azt az ugyancsak tényelemeire, mozzanataira bontott vádirati tényállásban foglalt eseménnyel, majd a kettőt összeveti egymással, hogy megállapítsa, a kettő ugyanarra a történeti eseményre

²³⁷ HERZBERG (1972.) 114-116.

²³⁸ IRK (1931.) 150.

²³⁹ MECSÉR (1937.) 155., HELLER (1939.) 202-203., HÁRS (1940.) 265-266.

²⁴⁰ HELLER (1939.) 202.

²⁴¹ NEUHAUS (1985.) 27.

²⁴² STEFFLER (1978.) 978.

²⁴³ MECSÉR (1937.) 155.

²⁴⁴ HÁRS (1940.) 266.

²⁴⁵ HELLER (1939.) 203., HÁRS (1940.) 266.,

vonatkozik-e.²⁴⁶ A kifejtetteknek megfelelően a dolgozatban e jelentéstartalommal használok az azonosságot mint fokmérőt.

MECSÉR e fokmérőt kifejezendő, a példájában ugyanazon tett vonatkozásában vádbeli és ítéletbeli tettekéről értekezik, amelyek kapcsán az egyes (lényeges és nem lényeges) tettismérvek vizsgálata szükséges ahhoz, hogy a tettazonosság fennállása megállapítható legyen. Ezt vizualizálандó a tettazonosság vizsgálatát a fényképész tevékenységével állítja párhuzamba, hiszen ahogy a fényképész is ugyanazon személyt, tárgyat vagy tájat különböző irányból, eltérő beállításban veheti le, amelynek eredményeként a képek sem lesznek teljesen egyformák, azonban mégis ugyanazt ábrázolják.²⁴⁷ Ezen analógia kifejezi, hogy a tettazonosság vizsgálata során sem másról van szó a vádirat és az ítélet tárgya vonatkozásában, hanem – főszabály szerint – ugyanarról, csak ugyanazon tett meghatározásához – mint azt az anyagi igazság keresése kapcsán már kifejtettem – az eljárás különböző szakaszaiban eltérő eszközök állnak rendelkezésre.

A tettazonosság körében különös nehézséget jelent annak megítélése, hogy a „résazonosság” esetén mikor vonatkozik a vádbeli tett és a bíróság által megállapított tett ugyanarra a tetre. A résazonosságot ennek megfelelően az előbbi tétel, az azonosság valódi jelentéstartalmának meghatározása adja, mivel pedig a tett elbírálása során nem az azonosság a fokmérő, hanem az, hogy a vádbeli és az ítéletbeli tett ugyanarra vonatkozzon, így gyakorlati relevanciával bír az az esetkör, amikor a vád tárgyát képező tett a tettek komplexumnak csupán egy részét tartalmazza, amelyet aztán a bizonyítás eredményeként a bíróság kiegészít, majd azt az ítélet tárgyává is teszi a tett teljeskörű elbírálása, és így a vád kimerítése mint a vádelvből fakadó kötelezettségének teljesítése érdekében. Kérdés tehát, hogyha az ügyész a vád tárgyává teszi A-t, ami B-vel részegysége C-nek, akkor a bíróság az ügyész vádkiterjesztése nélkül bevonhatja-e a tett elbírálásába B-t. *MECSÉR* fényképész példáját továbbvezetve másra vonatkozik-e az a két fénykép, amelyek közül az egyik valamely személy portréját mutatja be, míg egy másik kép ugyanazon személynek csupán a száját vagy csupán a szemeit jeleníti meg.²⁴⁸ A résazonosság esetköre kapcsán így a legfőbb kérdés, hogy mikor merül fel a bíróság részéről a vádon való túlterjeszkedés, és mikor marad a bíróság a vádirat helyesbítése útján ugyanazon tett elbírálása körében.

²⁴⁶ HÁRS (1940.) 269.

²⁴⁷ *MECSÉR* (1937.) 130., 133. Hasonló gondolat: VELTEN (2016.) 630.

²⁴⁸ Hasonló módon, ugyanakkor klasszikus művészeti alkotáson keresztül veti fel a problémát tanulmányában BODONY. BODONY (2017.) 463-467.

A probléma nem feltétlenül a természetes egység körében, hanem sokkal inkább a törvényi egység egyes esetei és a halmazat kapcsán bírnak relevanciával. A részazonosság megítélése nagyban függ azonban az azonosság-fogalom tartalmának meghatározásától.

8. Az *identicus* értelmezési keretei a jogtudományban

A tett fogalma a büntetőeljárás egyik központi, működtető eleme.²⁴⁹ Ahogy STEFFLER is rámutat, a tett jelentéstartalma nem egy törvényben meghatározható fogalom, azzal szemben a részletes szabályozás igényét támasztani nem lehet, ugyanis a kazuisztikus megoldás csak gátja lenne az egységes jogalkalmazásnak.²⁵⁰ Ezzel a törvényalkotó, amióta a tettazonosság tana a magyar jogrendszer része, – helyesen²⁵¹ – nem is próbálkozott.²⁵² Ehelyett a jogalkalmazás eseti döntések útján, *in concreto*, míg a jogirodalom képviselői *in abstracto* igyekeztek a tett fogalmát meghatározni.²⁵³ Írásomban a XIX. századi és a XX. század első felét felölelő joggyakorlat vizsgálatával részletesebben nem foglalkozom, annak feldolgozását az alábbiakban bemutatott jogtudósok már elvégezték.

A tettazonosság kapcsán a lényegi elem meghatározása jelöli ki a bíróság mozgási szabadságát a vád tárgyának elbírálása során, megmondja, mi a tettazonosság „Achilles sarka,”²⁵⁴ amit a bírónak megsértenie nem szabad.

A magyar jogtudományban többféle nézet is fellelhető, amelyek vonatkozásában osztályozási ismérvként jelölhető meg egyfelől a *quantitatív* csoportosítás, amelynek értelmében a jellegadó elsődleges körülmény(ek) száma a meghatározó. Így monisztikus (egyetlen lényegi ismerv), dualisztikus (kettő jellegadó ismerv), valamint pluralisztikus (több lényegi ismerv), avagy legutóbbi vonatkozásában VARGHA elnevezésében

²⁴⁹ VELTEN (2016.) 628.

²⁵⁰ STEFFLER (1978.) 981.

²⁵¹ Ezzel részben ellentétesen hiányolja centrális szerepe miatt a StPO-ból a fogalmat HUBER. HUBER (2012.) 208.

²⁵² Ennek egyik oka már a Bp. indokolása kapcsán is olvasható: „habár az elmélet elsőrangú férfiúi kísérelteték meg a probléma megoldását, kielégítő, általános formában válaszolniok még nem sikerült.”

²⁵³ Utóbbival kapcsolatban fogalmaz meg kirikát SZEGHŐ, amikor azt mondja, „habár meg kell jegyezni, a tettazonosság kérdése biztosan csak esetről esetre, az összes körülmények figyelembevételével dönthető el, mert annak eldöntésére nézve a tudományos buvárlatok eredményeiben biztos és minden tekintetben kielégítő támpontot hiába keresünk.” SZEGHŐ (1909.) 2.

²⁵⁴ VARGHA (1926.) 68.

„szinkretikus”²⁵⁵ felfogásokról beszélhetünk, valódi jelentősége azonban csak előbbi kettőnek van.²⁵⁶

Másfelől pedig a *qualitatív* csoportosítás értelmében annak mentén tehető meg az osztályozás, hogy milyen minőségében szükséges fennállnia az azonosság-fogalomnak. A fő kérdés így az, hogy az azonosság, jogkérdésnek (*quaestio iuris*), avagy ténykérdésnek (*quaestio facti*) tekintendő-e.²⁵⁷ Előbbi nézetet vallók leginkább normatív elemekkel kívánták a tett fogalmát kitölteni. A normatív álláspontok fokmérője kapcsán VARGHA – a generálistól a speciális felé tartó – csoportosítása kiváló szemléltetőeszköz a kategorizálás rendszerezésénél. Ahogy kifejti, az emberi magatartás axiológikus szempontú értékelése során különböző értékelési nemek (*genusok*) léteznek, így büntetőjogi, erkölcsi, stb. A büntetőjogi genus következő lépcsőfokát a *speciesek*, azaz a büntetőjogi értékfajok, a jogi tárgyak képezik. A speciesen belüli differenciálást a *varietasok*, azaz a bűnfajok változatai, az azonos jogi tárgyat sértő különös részi törvényi tényállások adják. A varietason belül is megkülönböztethető – törvényi szabályozástól függően – a minősített, illetve privilegizált eset, amelyet további individualizációs bűnösségi körülmények specifikálhatnak.²⁵⁸ Ezen osztályozások tekintetében, különösen a species és a varietas közötti tartományban mozognak a később bemutatott normatív azonosságfogalmak. Közös jellemzőjük ezen álláspontoknak, hogy a tettazonosság kérdésére inkább anyagi jogi kérdésként tekintenek, mint alaki, azaz eljárásjogi kérdésre.²⁵⁹

Míg azok, akik a tettazonosság tanát ténykérdésnek tekintették, a „mindennapi életben kifejlődött emberi empirismust”²⁶⁰ tükröző, faktuális jellegű, a fizikai történet megragadó álláspontot képviselnek. Így a tettnek, illetve a tettelemeknek a jogi

²⁵⁵ Elemzésében kifejti, hogy e felfogásnak az értelmében az azonosság valamennyi körülmény, mind az elsődleges, mind pedig a másodlagos körülmények vonatkozásában – többek közt az elkövetési helyet és időt is beleértve – fennáll a vád és az ítélet között. A jogtudományban ugyanakkor ez a nézet nem talált követőket, így teoretikus kategóriának tekintendő. VARGHA (1926.) 66.

²⁵⁶ Ugyanakkor erre példa a régi Be. kommentárja által tett megállapítás, amely szerint: a tett büntetőjogi fogalmába beletartozik a történeti tényállásban körülírt magatartás, annak kísérő körülményei, ideértve az eredményt is. Továbbá az elkövető viszonyulásának büntetőjogi tartalma a cselekményéhez (szándékosság, gondatlanság, motívum, célzat), az elkövetés során tanúsított „aktivitás”, amely - más körülményekkel együtt - egyaránt kihathat a cselekmény stádiumára (előkészület, kísérlet, befejezett bűncselekmény) és az elkövetői minőségre (tettes, társtettes, közvetett tettes, felbújtó, bűnsegéd). BODONY – HACK – HERKE – IGNÁCZ – KADLÓT – MOHÁCSI

²⁵⁷ Lényegében ugyanez a két csoport jelenik meg MÓRA megfogalmazásában is, aki kifejti, hogy a XIX. század végén, valamint XX. század elején a jogirodalom uralkodó része a tettazonosságot anyagi jogi jogintézménynek tekintette, azaz annak jelentéstartalmát lényegileg az anyagi büntetőjog egység-többség tanától tette függővé, míg azok, akik a tettazonosságra ténykérdésként tekintették sokkal inkább eljárásjogi szempontból megítélendő kérdésnek tartották. MÓRA (1958.)A 228.

²⁵⁸ VARGHA (1926.) 68.

²⁵⁹ BAUMGARTEN (1889.), TARNAI (1890.), MECSÉR (1937.)

²⁶⁰ KÁRMÁN 1906.) 133.

vonatkozásoktól mentes tartalmát kell alapul venni, ennek megfelelően mutat rá *HELLER*, hogy a passzív alany oldaláról például a „magzat” és a „gyermek”, az elkövetési magatartás tekintetében az „eltulajdonítás”, az „elvétele”, a „megszerzés” ugyanazon tettek a jogi értékeléstől mentes kifejeződései, amit azonban az egyes törvényi tényállások más-más oldalról értékelnek.²⁶¹

Annak függvényében, hogy melyik értelmezést fogadjuk el, különböző jelentéssel töltjük meg a doktrína tartalmát. Ugyanakkor az ismertetett tettefogalmak kapcsán meg kell jegyezni, hogy az esetek egy bizonyos hányadában valamennyi értelmezés – ugyan eltérő elvi alapokra helyezkedve – ugyanarra az eredményre vezetne, ám szép számban vannak olyan problematikus esetek, amikor teljesen más, egymással ellentétben álló megoldási javaslatot eredményezhetnek.

Mivel a német jogtudományban létező állásfoglalások összessége hatással bírt a magyar jogelméleti életre is, és lényegében ezek nyújtottak iránymutatást a magyar gondolkodásnak, egy helyen elemzem a magyar és a német jogtudomány vívmányait. A német jogirodalom bemutatása a teljesség igényével – jelen disszertáció keretei között – lehetetlen feladat, így a közvetlen, illetve közvetett források alapján igyekszem vázolni azt, hogy az azonosság értelmezése során milyen főbb irányok alakultak ki.²⁶² Ennek során azonban a bemutatott elméletek alapján az azonosság kérdéskörének teljes körű – jogerőn túli – bemutatására sem vállalkozom, hiszen ahhoz a német egység-többség tani alapjainak, és az azokhoz tartozó elméleteknek a bemutatása is szükséges volna, amely azonban önmagában egy külön értekezés tárgyául szolgálhatna, mindezekkel összefüggésben pedig az egység-többség érvényesülésének ismertetése az eljárásjog azonosság fogalmával kapcsolatban a különböző elméletek tükrében még egy további disszertáció terjedelmét ölelné fel.

8.1. Az azonosság tárgya mint a törvényi tényállás

A tettazonosság kérdésében leghamarabb – és sokáig kizárólag – abban sikerült konszenzust teremteni, hogy mi nem minősül eljárásjogi szempontból tetteknek. *BAUMGARTEN* már a kontroverziák alatt álló, de még hatályba nem lépett Bp.-t megelőzően

²⁶¹ *HELLER* (1939.) 204-205.

²⁶² A német jogirodalom átfogóbb vizsgálatát a magyar jogtudományi munkák tekintetében *MECSÉR* végezte még el. Írásában normatív (jogi), valamint az extranormatív (jogon kívüli) szempontok mentén négy csoportba osztotta a fogalom-meghatározásokat tömörítő elméleteket. Az első csoport a kizárólag normatív ismérvek útján meghatározott tettefogalmat, a második csoport a kizárólag extranormatív ismérvekkel meghatározott tettefogalmat elismerő elméletek adják, a harmadikat a kombinatív elméletek, a negyediket pedig az alternatív tettefogalmat érvényesítő álláspontok. *MECSÉR* (1937.) 105-128. Mivel azonban jelen értekezés más osztályozási rendszert követ, így indokolt a reklaszifikáció.

kifejtette, hogy „végre kétségtelen, hogy a vádhatározatnak a vizsgálat tárgyát képezett tett iránt kell nyilatkoznia, és nem a vizsgálatot elrendelő végzésben vagy panaszos feljelentésében megjelölt büntetendő cselekmény iránt, és az eljárást csak akkor szabad megszüntetni, ha semmiféle büntetendő tényálladék nem észlelhető.”²⁶³ BAUMGARTEN későbbi fejtegetései során világossá teszi, hogy büntetendő cselekmény alatt a bűncselekmény fogalmát érti, amelyet a Bp. indokolása is kinyilvánít: „a vád keretét a tett, s nem a cím [...] szabja meg.” Tehát a vád tárgya alatt nem a címet, azaz a bűncselekményt kell érteni.

Ennek ellenére LUKÁCS nyomán mégis található olyan álláspont a jogtudományban, amely a tett kifejezésben a „tényálladékot”, azaz a bűncselekmény törvényi tényállását azonosítja. A tettazonossághoz tartozó minősítésben való kötetlenség kapcsán kifejti, hogy ha a bíróság a vád tárgyává tett tényeket más különös részi tényállás tényállási elemei formájában határozza meg, mint amelyekre az ügyész utalt, akkor az ennek eredményeként megállapított „különböző tényálladék: tettkülönbség és nem tettazonosság.”²⁶⁴ Megoldási javaslatában súlyosabban minősülő cselekmények kapcsán a vádtól eltérő minősítés lehetőségére vonatkozó bírói figyelmeztetést, annak eredményeként pedig a vádkiterjesztést, míg azonos tárgyi súlyú bűncselekmények kapcsán az alternatív, avagy „eshetőleges”²⁶⁵ vádemelést tekintette megoldásnak. Felfogása egyedül az enyhébben minősülő bűncselekmény esetében engedte meg a vádtól eltérő bírói minősítést, amelynek ugyan elméleti alapját – önmaga által is elismerve – nem tudta megadni, de az anyagi igazság elvével és az újabb vádemelés megakadályozásának gondolatával igyekezett igazolni.²⁶⁶

A minősítés kötöttségének jelentőségét hangsúlyozta azon bírósági gyakorlat is, amelyet írásában DÚS²⁶⁷ illetett kritikával. Eszerint a XIX. század végi ítélkezés kapcsán mind az alsó-, mind pedig a felsőbbírósági gyakorlatban felfedezhető volt a vád és az ítélet között a tettek a minősítés különbözőségéből eredő, a rendelkező részben alternatív módon történő megfogalmazása. E formalista felfogás eredményeként a rendelkező rész – a jogszabályhely megjelölése nélkül – a következőképp hangzott: „a vádlott gyilkosság büntetnének vádja és következményei alól felmentetik, ellenben szándékos emberölés

²⁶³ BAUMGARTEN (1889.) 2-3.

²⁶⁴ LUKÁCS (1902.) 115.

²⁶⁵ Pl: „lopás, esetleg sikkasztás miatt” LUKÁCS (1902.) 115.

²⁶⁶ LUKÁCS (1902.) 111-115.

²⁶⁷ DÚS (1891.) 145-148.

büntetésben nyilvánítatik bűnösnek.”²⁶⁸ Ennek kapcsán megjegyzendő, hogy ennek kifejezése az ügydöntő határozat rendelkező részében „perjogi abszurditás,”²⁶⁹ így az ügydöntő határozat szerkesztése során a vádtól eltérő minősítés kifejezésének nem a rendelkező részben, sokkal inkább az indokolásban van helye.²⁷⁰

A bemutatott elméletnek megfelelő gyakorlat a formalizmust előtérbe helyezve, indokolatlanul növelné meg az új vádemelés lehetőségének számát, ami ellentmond a tettazonosság kontinentális felfogásának. Másrészt kiüresítheti a felmentő rendelkezés jelentőségét a kétszeres eljárás tilalma kapcsán, ugyanis a törvényi tényállás alapú azonosság fogalom abban az esetben is lehetővé teszi az új eljárást, amennyiben bűncselekmény hiányában történne a felmentés, hiszen a korábbi eljárás tárgyát képező tett nem ütközött semmilyen büntető törvényben meghatározott törvényi tényállásba.

8.2. Az azonosság tárgya mint a cselekmény

A magyar jogtörténet tekintetében a Bp. hatálybalépését megelőző irodalmi fejtegetések egyik markáns álláspontját képezi az a nézet, amely a tettazonosság tanában anyagi jogi problémát lát. Ennek egyik képviselője *TARNAI*, aki három részes közleménysorozatában amellett érvel, hogy a Bp.-ben szereplő tett fogalmi elem meghatározása tulajdonképpen elhibázott grammatikai megfogalmazása a törvénynek, amely valójában egy szinonim fogalmat,²⁷¹ az anyagi büntetőjogban használatos cselekmény (a bűncselekmény egyik fogalmi elemének) fogalmát jelenti.²⁷² Ennek körében több problematikus pont is felmerülhet, legelsőként az, hogy mely irányzat cselekményfogalma alkalmazandó. A természetes cselekményfogalom nézetének az akarat tartalmát is magában foglaló teóriája – amelyet *TARNAI* a tettel azonosított – erre nyilvánvalóan nem alkalmas, hiszen az alkalmazásának korlátja, és egyben legfőbb hibája, hogy túlzottan formalisztikus keretek közé szorítja a tettazonosság határait, amely így szükségtelen mértékben korlátozza a vádtól eltérés eseteit. Álláspontom szerint a kérdésen a redukált cselekményfogalmakat valló nézetek,²⁷³ – amelyek az akarat tartalmától megfosztva tekintenek a cselekményre – sem segítik a vizsgálódást, lévén normatív tartalommal bír, a

²⁶⁸ DÚS (1891.) 145.

²⁶⁹ BAUMGARTEN (1889.) 24. Hiszen az nem más, mint ugyanazon eljárásban, ugyanazon bíróság által a vád tárgya feletti kétszeres, ugyanakkor ellentétes irányú rendelkezés.

²⁷⁰ SZÖLÖSY (1905.) 98.

²⁷¹ A két fogalmat azonosnak tekinti írásában STEFFLER is, aki azonban fordítva, a cselekménynek ad faktuális tartalmat oly módon, hogy a tett a külvilágban végbement, időben és térben körülhatárolt történeti esemény, amelynek a büntetőeljárásban történő büntetőjogi értékelése a cselekmény. Ahogy megjegyzi: „ez a megkülönböztetés csak játék a szavakkal.” STEFFLER (1978.) 977-978.

²⁷² TARNAI (1890.) 73-87.; 137-179.; 244-251. Hasonló álláspont: DÚS (1891.) 146-147.

²⁷³ A cselekményfogalom főbb irányzatai kapcsán lásd: NAGY (2014.)A 144-150., FILÓ (2016.) 85-93.

tett meghatározása kapcsán pedig ez nem lehet a helyes értelmezés elvi kiindulópontja. A cselekmény ugyanis nem más, mint a jogilag értékelt tett.²⁷⁴ Amellett, hogy a cselekmény fogalma a törvényi és a tudományos bűncselekmény fogalom alapja is, az egység-többség tan alapját is az jelenti. Amennyiben mindezen jelentéstartalommal a cselekményfogalom képezi a tettazonosság elvi alapját, akkor a részazonosság kérdéskörének megoldása bizonyos esetekben jelentősen tágítja a bírói gyakorlatban érvényesülő tett fogalmat, hiszen negatív oldalról megközelítve a bíróság ugyan más cselekményt nem bírálhat el, mint, amit az ügyészség a vád tárgyává tett, azonban a cselekményt önálló jogi egységként, egészében, mellékmozzanattal együtt elbírálnak.²⁷⁵ Mindez a törvényi egység egyes eseteire, különösen az összefoglalt bűncselekmény egyes eseteiben a vádelvet sértő értelmezést tenne lehetővé. A tettazonosság cselekmény-azonossággal való azonosításának legfőbb akadálya így abban áll, hogy a cselekmény fogalmát használó egység-többség tana nem léphet a tettazonosság helyébe.²⁷⁶

A cselekmény-azonosság kialakulása szempontjából jelentős lépés volt annak felismerése, hogy az azonosság megállapításához normatív szempontok figyelembevétele is szükséges, annak megválaszolása ugyanis, hogy bizonyos tények a történeti eseményhez tartoznak-e, csak az anyagi jog útján lehetséges.²⁷⁷

MITTERMAIER álláspontja szerint a vádban megjelölt törvényi tényállást megvalósító cselekményből kell kiindulni. Ennek keretében azonban a bíróság szabadon minősítheti a cselekményt, továbbá ezen tényállás keretében minden újonnan felmerülő, vagy az ügyészség által figyelembe nem vett tényt el kell bírálnia, ami ezen konkrét törvényi tényállás megvalósításához tartozik. Akkor pedig, ha a bíró a vádló által meghatározott cselekmények értékelése során más deliktum megvalósulását látja fennállni, akkor az ennek kifejtéséhez tartozó új tényeket is el kell bírálnia.²⁷⁸ A történeti tények megváltoztatása ennek keretében addig engedélyezett, amíg a törvényi tényállást megvalósító cselekmény nem változik.²⁷⁹

KEETSIN LIU nézete szerint a tettazonosság kérdése az anyagi jog segítségével úgy oldható fel, hogy az azonosság kérdésének kiindulópontját a bűncselekmény fogalma adja, amelyet a lényeges (*substantivisch*) és a mellékes (*adjektivisch*) elemek alkotnak. Előbbi

²⁷⁴ VARGHA (1889.) 24.

²⁷⁵ STEFFLER (1978.) 978.

²⁷⁶ MECSÉR (1937.) 120.

²⁷⁷ SCHWINGE (1932.) 205-206.

²⁷⁸ MITTERMAIER (1901.) 233.

²⁷⁹ MITTERMAIER (1901.) 234.

alá tartozik a cselekmény fogalma, míg utóbbi alá a törvényi tényállás többi eleme. Csak a lényeges elem, a cselekmény változása szünteti meg a tett azonosságát.²⁸⁰

OEHLER megfogalmazásában az azonosság tárgya a cselekmény lényege (*Handlungssubstanz*).²⁸¹ A tettazonosság fennáll, amennyiben a konkrét tényállásokat megvalósító cselekmények átfedésben állnak egymással, míg hiányzik, amikor a tényállásszerű cselekményeknek nincs olyan cselekményrésze, amelyek egymással közösek.²⁸² A gondolatmenetének kiindulópontja a klasszikus eset, amelyben az első eljárásban az apát a gyermekének a felesége általi megölésével összefüggésben felmerülő feljelentési kötelezettségének elmulasztása miatt emelt vád alól felmentették. Később felmerült tények alapján azonban megállapíthatóvá vált, hogy ő volt az, aki a feleségét a közös gyermekük megölésére felbújtotta. Utóbbi eljárást azonban a *ne bis in idem* elv okán a *Reichsgericht* megszüntette.²⁸³ *OEHLER* az eljáró bírósággal ellentétben tett alatt nem a történeti eseményt, hanem a tényállásszerű magatartást azonosította, amely alapján így a tettazonosság nem áll fenn a példajogesetben.²⁸⁴

OEHLER ugyanakkor az eljárásjogi tettet nem azonosította az anyagi jogi cselekmény fogalmával, *HERZBERG* azonban *OEHLER* nézetét továbbfűzve jelenti ki, hogy az eljárásjogi tettet és az anyagi jogi cselekményfogalmat ugyanazon jelentéstartalommal kell használni, így pedig az azonosság kritériumot az egység-többség tan cselekmény-fogalmaként határozza meg,²⁸⁵ ezzel egy „redukált tettefogalmat” alkotva.²⁸⁶

DEDES álláspontja szerint az azonosság meghatározó eleme a cselekmény, amely lehet tevés vagy mulasztás, illetve az eredmény, annak függvényében, hogy materiális vagy immateriális deliktumról van-e szó.²⁸⁷

PETERS finális elemet²⁸⁸ határoz meg a tett fogalmában, a cselekmény irányát („*Richtung des Tätigkeitsakts*”) jelöli meg az azonosság meghatározásának fő

²⁸⁰ KEETSIN LIU (1927.) 22., Idézi: MANNHEIM (1929.) 706-708., WERDER (1929.) 289-290., NEUHAUS (1985.) 118.

²⁸¹ *OEHLER* (1949.) 139-159.

²⁸² *OEHLER* (1949.) 148-150. Idézi: *HERZBERG* (1972.) 116.

²⁸³ RGSt 21, 78., *SCHMIDT* (1966.) 90., *Herzberg* (1972.) 114.

²⁸⁴ *SCHMIDT* (1966.) 90.

²⁸⁵ *HERZBERG* (1972.) 118.

²⁸⁶ *HERZBERG* (1972.) 119.

²⁸⁷ *DEDES* (1965.) 104-105.

²⁸⁸ *ACHENBACH* (1975.) 79.

szempontjaként.²⁸⁹ Indokolásának kiindulópontja az orvvadászat és a szándékos emberölés kísérletének viszonya.²⁹⁰ A például szolgáló jogeset szerint az első eljárásban a vádlottat orvvadászat miatt pénzbüntetésre ítélték. Az ítélet jogerőre emelkedése után a terhelt felesége szeretőjének félig elbomlott testét megtalálják, akire a vádlott lövését valójában irányította. A kérdés, hogy később indítható-e újabb eljárás a terhelttel szemben. Míg a régi német bírói gyakorlat szerint az egységes történeti esemény nézetének alapulvételével egy és ugyanazon tettről van szó,²⁹¹ addig a cselekmény irányának alapulvételével nem érvényesül a ne bis in idem kizáró hatása, hiszen nyilvánvalóan másra irányul az orvvadászattal összefüggésben értékelt lövés és a nówumok folytán felmerült, emberöléssel összefüggésben értékelendő lövés.

A büntetőeljárásban a tettefogalomnak garanciális funkciója van a terhelt vonatkozásában is, ezért fontos, hogy az olyan kritériumok mentén legyen meghatározva, hogy az eljárás tárgya valamelyest a terhelt számára is érthető legyen.²⁹² Ez a garanciális funkció az egység és a többség tanára vonatkozó jogi tételek bevonásával nyilvánvalóan erodálódik.

Ugyanakkor megjegyezhető, hogy az azonosságnak a cselekmény fogalmával való azonosítása a vádelv „legradikálisabb” és legkonzekvensebb alkalmazása, amely tehát formális-normatív tettefogalmat határoz meg.²⁹³

8.3. Az azonosság tárgya mint az elkövetési magatartás

A cselekmény-azonosság képviselői közé sorolható TÓTH is, aki ugyan nem konkrétan a cselekményt nevezte meg a tettazonosság tárgyának, hanem álláspontja szerint a cselekménynek a Btk. egyes különösreszi tényállásaiban konkretizált objektív tényállási elemként megjelölt formájának, a tárgyi oldal szükséges ismervének, az elkövetési magatartásnak (a tevés vagy mulasztás vádbeli megfogalmazásának) van meghatározó szerepe.²⁹⁴ Ez a nézet így már a tényállásszerű cselekményt veszi alapul, ez azonban

²⁸⁹ PETERS (1966.) 439. Idézi: HERZBERG (1972.) 116., Ugyanígy: JESCHECK (1957.) 30.

²⁹⁰ Lásd még a példajog esetet: HRUSCHKA (1966.) 700., BINDOKAT (1967.) 365., ROXIN (1984.) 346., 348., A Reichsgericht joggyakorlatában felmerülő jogeset képezi a példa alapját, amely ügyben a lakott területen történő lövöldözés miatt pénzbüntetésre ítélt terhelt vonatkozásában merült fel adat arra, hogy az ügydöntő határozat jogerőre emelkedése után, hogy a terhelt lövései valójában egy meghatározott személyre irányultak, akit megkísérelt megölni. (RGSt 4, 243, 70, 30) HERZBERG (1972.) 113.

²⁹¹ KINDHÄUSER (2016.) 324.

²⁹² JUNG (1984.) 535.

²⁹³ NOROUZI (2016.) Rn. 13.

²⁹⁴ TÓTH (2001.) 30., 40., TÓTH (2009.) 423. A szerző szerint így az elkövetői alakzatok, az elkövetési alakzatok, továbbá az alaphűncselekmény (lopás) és az utólagos bűncapcsolati alakzatot megvalósító bűncselekmény (tanulmányában: orgazdaság, ma: pénzmosás) között a tettazonosság az elkövetési

ugyancsak túlságosan megszorító értelmezés, hiszen a vád tárgyává tett tényeket már így is jogi *deductio* befolyása alatt állnak, amikor az ügyészség az általa fontosnak tartott tényeket hangsúlyozza a vádiratban.²⁹⁵ Ennek kapcsán problémát jelenthet, hogy olyan tények, amelyekre az ügyészség csak mint mellékkörülményre, vagy mint a vád magyarázatára utalt, az a bíróság jogi felfogása alapján akár tényállási elem vagy épp minősítő körülmény is lehet.²⁹⁶ Ugyanakkor a kérdés a fentieknek megfelelően már tisztázott, vagyis jogkérdésekben a bíróság nincs kötve az ügyészi állásponthoz.

Ennek tükrében a gyakorlat is kifejezi a BH2017. 217. számon közzétett eseti döntés I. pontjában, hogy a vád tárgyává tett történeti tényekben nem a különös részi törvényi tényállás jogi fogalmait kell felsorolni, hanem konkrétan azokat a tényeket, amelyek alkalmasak az indítványozott (vagy akár attól eltérő), ám mindenképpen büntetőtörvénybe ütköző cselekmény megállapítására. Nem értékelhető a törvényes vád hiányaként és a vádon túlterjeszkedésként az, ha a bíróság egy bűncselekmény törvényi tényállását megvalósító elkövetési magatartás kapcsán a tettazonosság keretei között a vádiratban le nem írt tényt is megállapít. A BH2017. 252. számú döntés indokolása is úgy ír, hogy nem értékelhető a törvényes vád hiányaként és a vádon túlterjeszkedésként az, ha a bíróság egy bűncselekmény törvényi tényállását megvalósító elkövetési magatartás kapcsán a tettazonosság keretei között eltér mind a vád, mind az elsőfokú bíróság minősítésétől. Az elkövetési magatartás meghatározása így nem a tettazonosság alapját jelöli, hanem az már a történeti esemény jogi értékeléséhez kapcsolódó mozzanat.²⁹⁷

A törvényi tényállás azonosságának további képviselője MECSÉR, aki szerint tett alatt „valamely jogi jószág ellen irányuló olyan emberi magatartás, amelyre a büntetőtörvénykönyv különös részének valamelyik tényálladéka ráillik. Röviden: a tett jogsértő, vagy veszélyeztető tényálladékszerű tevékenység.”²⁹⁸

Formalista felfogásában²⁹⁹ stádiumtani korlátokat állított, amikor az előkészületi cselekmény és a kísérlet vagy befejezett bűncselekmény között nem tartotta megállapíthatónak a tettazonosságot.³⁰⁰ Ugyanígy a vádelv sérelmét látta az elkövetői

magatartások különbözősége okán nem állapítható meg. TÓTH (2001.) 30-33. Hasonlóan: MECSÉR (1937.) 139., 158-162.

²⁹⁵ BAUMGARTEN (1889.) 82.

²⁹⁶ BAUMGARTEN (1889.) 61.

²⁹⁷ Ugyanakkor helytelen elvi alapokon nyugvó eseti döntés is található, mint például a BH1986. 9. vagy a BH+2013.12.493. számú döntések, amelyeknek az értelmében nem jelenti a vádelv sérelmét, ha a bíróság által megállapított tényállás nem fedi ugyan teljesen a vádiratban leírt tényeket, de a bűncselekmény törvényi tényállásának lényeges elemeit alkotó tények tekintetében annak megfelel.

²⁹⁸ MECSÉR (1937.) 126.

²⁹⁹ Ahogyan később TÓTH is. TÓTH (2001.) 30-34.

³⁰⁰ MECSÉR (1937.) 158-159.

alakzatok vonatkozásában a tettesség (kivételesen a közvetett tettesség) és a részesség viszonylatában.³⁰¹

8.4. Az azonosság tárgya mint az akaratirány, az extrém-szubjektív teória

BAUMGARTEN sem tisztán eljárásjogi kérdésként tekint az azonosság fogalmára, ugyanis ennek kapcsán azt mondja, hogy a „tett azonosságának kérdése identicus az egység és a többség kérdésével; eldöntése inkább az anyagi, mint az alaki jog köréhez tartozik. A bűnhalmazat képezi a tett azonosságának negatív határát.”³⁰²

Finalista jellegű nézetének alapját az adja, hogy az azonos akaratirányt jegyzi a tettazonosság lényegének. Álláspontja szerint: „a helyes felismerés útját elzárja maga elől a communis opinio, midőn a tett fogalmát a fizikai körülményekre szorítja, holott (...) a legeltérőbb jellegű actusok (fenyegetés és erőszak (...)) között) amennyiben ugyanazon vagy rokon büntett elkövetési cselekményeit képezik, a tett azonosságának körén kívül nem esnek (...) tett alatt nem a tettes összes fizikai tevékenységét értjük bizonyos időben és térben, hanem a bizonyos akaratirány által egybefoglalt concret tevékenységet ellentétben a delictummal, mely tisztán jogi abstractio mive.”³⁰³

BAUMGARTEN nézete alapjaiban nézve a cselekmény-azonosságot alapul vevő nézetekhez is sorolható, ugyanis ahhoz hasonlóan a tettazonosság kérdéskörét az anyagi jogi ismérvként meghatározható akaratirány mellett a fizikai körülmények azonosságában, a tettben is látja. Ezen megállapítás alapján, tehát a hasonló *dolusban* és *culpában* látja a tettazonosság tárgyát, így tettazonosság csak akkor áll fenn, ha nemcsak a külső fizikai körülmények azonosak, hanem a vádban és az ítéletben megállapított elkövetői akaratirány is *identicus*.

Álláspontja szerint a tettazonosság fennáll, amennyiben a vádban és az ítéletben megjelölt bűncselekmény a *consumtio*, a *subsidiaritas* vagy az *alternativitás* viszonyában állnak egymással, míg megszűnik a bűnhalmazat estében. Véleménye szerint a doktrína célja, hogy „mint bűnhalmazat meg ne büntettség a törvényhalmazat esete.”³⁰⁴

A német jogiradolomból BERNER naturalisztikus-pszichológikus azonosságfogalma említhető, amely szerint a cselekmény fogalma mellett a fő jellegadó szempont a tettesi akarat iránya. Álláspontja szerint a szubjektív oldal vizsgálata nélkül az azonosság meghatározása nem lehetséges, ugyanis csak ekként határozható meg, hogy mi

³⁰¹ MECSÉR (1937.) 160-161.

³⁰² BAUMGARTEN (1889.) 86.

³⁰³ BAUMGARTEN (1889.) 82-83.

³⁰⁴ BAUMGARTEN (1889.) 86.

tartozik az egységes tett fogalmába, és mi az, ami már nem.³⁰⁵ E tekintetben azonban önellentmondásos az álláspontja, hiszen a tettazonosság fennállását állapítja meg a szándékos és a gondatlan, valamint a tettesi és a részesi cselekmények közt is, amely per definitionem nem következik a fenti meghatározásból.³⁰⁶

Ezt felismerve *EICHHORN* azt mondta, hogy a tett azonossága minden esetben fennáll, amikor a tethez kötődő akarat általánosságban ugyanaz, és csak a megvalósítás módja vagy az akarat intenzitása különbözik.³⁰⁷

Az akaratirány azonosságának meghatározása homályos és bizonytalan kiindulópontot nyújt,³⁰⁸ attól ugyanis, hogy a tárgyalás során a bizonyítás eredményeként kiderül, hogy a vád tárgyává tett történeti tényálláshoz képest a tettes akaratiránya más, az még nem teszi a maga fizikai valójában megvalósult tettet is mássá.

További kritikaként jegyezhető meg, hogy egy olyan szubjektív, elvont, illetve pszichológiai természetű fogalom, mint az akaratelhatározás vagy a szándék megállapítása állandó bizonyítási nehézségekbe ütközne.³⁰⁹

8.5. Az azonosság tárgya mint a jogi tárgy

A jogtárgyazonosság monisztikus nézetét valló szélsőséges álláspont a történeti esemény azonosságát mellőzi a tett fogalmából, és kizárólag az azonos jogtárgysérelem fennálltát követeli meg. Legjelentősebb magyar képviselője *VARGHA* a kései munkásságában, aki egy 1926-os jogeset-magyarázatában a történeti esemény azonosságát elhagyja a tettefogalomból, amikor azt mondja a „vád tárgya nem a fizikai cselekmény,”³¹⁰ „a váddal szemben teljes szabadsága van a bírónak a bűncselekmény elkövetésének s modalitásának meghatározásánál.”³¹¹ *SZÖLLŐSY* álláspontja megegyezik *VARGHA* kései nézetével. Szerinte a tett büntető-perjogi értelemben „valamely konkrét jogérdeknek bűnvádi úton megtorolható, bármely módon történt megtámadása vagy veszélyeztetése.”³¹² és „nem a vád részéről tüzetesen körülírt történeti jelenség.”³¹³

³⁰⁵ *BERNER* (1891.) 64. Idézi: *NEUHAUS* (1985.) 103.

³⁰⁶ *NEUHAUS* (1985.) 104.

³⁰⁷ *EICHHORN* (1886.) 416.

³⁰⁸ *NEUHAUS* (1985.) 104.

³⁰⁹ *SCHWINGE* (1932.) 208., *MECSÉR* (1937.) 110.

³¹⁰ *VARGHA* (1926.) 66-67.

³¹¹ *VARGHA* (1926.) 72.

³¹² *SZÖLLŐSY* (1917.) 30.

³¹³ *SZÖLLŐSY* (1931.) 274.

A német jogirodalomban a jogtárgyazonosság elméletének egyik legjelentősebb képviselője BERTEL.³¹⁴ Monográfiájában az azonosság tárgyaként a jogi tárgyat jelöli meg, amely a jogtárgyak részleges azonossága esetén áll fenn.³¹⁵ Az elméletének alátámasztására szolgáló jogeset szerint a terhelt, aki az abortusszal járó beavatkozást csak színlelte, azt csak látszólag végezte el azért, hogy a pénzt a műtét elvégzéséért megkapja, habár egy és ugyanazon tényleges tevékenység képezi az eljárás tárgyát, a magzatelhajtás mint tett és a csalás mint tett a jogi tárgyak különbözősége folytán nem azonosak. Álláspontja szerint a jogi tárgy alapul vétele a tettazonosság problémájára a „legelőnyösebb”, illetve a „lehető legjobb megoldás.”³¹⁶

A jogtárgyazonosság gondolata kapcsán fontos ellenérvként kell felhozni azt, hogy a tettazonosság tárgya nem a vád tárgyává tett büntetőigény (*ius puniendi*), amiből következik, hogy a tettazonosság tárgyául nem jelölhető meg sem a jogi tárgy, sem pedig a jogi minősítés.³¹⁷ Ez a nézet ugyanakkor – pontosan ennek hatására – olyannyira elszakadt a tettazonosság lényegétől, hogy olyan új tények ítéleti megállapítását is lehetővé teszi, amelyek teljesen más történeti eseményre vonatkoznak, addig, amíg az nem sért vagy veszélyeztet más jogi érdeket.³¹⁸

Azonban, a tettazonosság értelmezése nem keverhető össze az érdekazonosság fogalmával, az ugyanis túlfutóan adna a bíróság kezébe a vád önkényes kezelésére. Így például vagyoni érdekeket védő bűncselekmények (lopás; sikkasztás; csalás; hűtlen kezelés) tényállásai vonatkozásában a bíróság ügyészi vádmódosítás nélkül változtathatja meg a korábban vád tárgyává tett bűncselekmény fajtáját és térhet át másakra az ügydöntő határozatában. E teória alapján, azonban TÓTH megállapítása alapján az a téves jogi konzekvencia vonható le, hogy „az azonos jogi tárgy körébe eső érdeksérelem mindig megalapozza, a sértett vagy veszélyeztetett érdek különbözősége pedig feltétlenül kizárja a tettazonosságot.”³¹⁹

A jogtárgyazonosság nézete problémát vet fel a komplex jogtárgysérelmet magában hordozó egységes történeti esemény kapcsán is. Így NEUHAUS példájában a betöréses lopás

³¹⁴ Annak ellenére is, hogy a szerző osztrák, monográfiájában pedig az osztrák büntetőeljárás joggal összefüggésben tesz javaslatokat. Írásában tett megállapításait ugyanakkor a német jogra is kiterjeszti értekezése végén.

³¹⁵ BERTEL (1970.) 140. Hasonló álláspontot képviselt még: GÖSSEL (1982.) 114.

³¹⁶ BERTEL (1970.) 196-198.

³¹⁷ DEDES (1965.) 103.

³¹⁸ SZÖLLŐSY (1931.) 31.

³¹⁹ TÓTH (2001.) 26.

három jogi tárgyat is sért, a magánlakás, illetve a lakáshoz tartozó egyéb helyiségek zavartalanságához fűződő jog, valamint a vagyoni jog két oldalról, a rongálás körében okozott kár, valamint a lopás körében elvett ingó dolog értéke.³²⁰ Hasonló problematikát hordoz magában a korai német jogirodalom egyik klasszikus tankönyvi példája, a házasság szerinti testvérrel szemben elkövetett szexuális erőszak.³²¹ Amíg a jogtárgyazonosság nézete alapján három különböző tett állapítható meg, addig mind a cselekmény-azonosság, mind pedig a később bemutatott történeti esemény azonosságát elfogadó álláspont szerint egyetlen tett forog fenn.

MECSÉR a jogtárgyazonosság elméletét a „vádolt túlzott védelmét szem előtt tartó liberális-individualista büntetőjogi irányzat” termékeként jelölte meg,³²² ugyanakkor ez legfeljebb egy eljárás belüli igazságtétel. Hiszen a jogi tárgy különbözősége miatt fennálló eltérés, és az emiatt történő felmentés ellenére – mivel az adott jogtárgyat sértő tettet nem bírálták el – új vád emelésének van helye, amely a kétszeres eljárás tilalmának oldaláról vizsgálva már nem a terhelt érdekeit védi.

Hasonló nehézséget hordoz magában a *NEUHAUS* által ismertetett konstelláció, amelyben az első eljárásban nem realizálódik jogtárgysérelem, azt tévesen állapítja meg a bíróság. Az A ellen emelt vád szerint B-t egy hegyi túra alkalmával megöli, valójában azonban B nem halt meg, csupán elrejtőzött és új életet kezdett. A bíróság jogerősen több év szabadságvesztés büntetésre ítéli A-t, aki szabadulása után B-t ténylegesen megöli azért, hogy a rács mögött töltött évek miatt bosszút álljon. A nézet következetes alkalmazása alapján a jogi tárgy azonossága miatt A nem büntethető B tényleges megölése miatt, mert a jogi tárgy megsértése miatt már jogerősen elítélték.³²³

8.6. A vegyes (*kombinatorisch*) teóriák

8.6.1. Kumulatív vegyes teória

E nézet találóan faktuális-normatív teóriaként³²⁴ jelölhető meg, ugyanis a tettalapú nézetet kombinálja valamilyen normatív szemponttal. A magyar jogirodalomban a normatív szempont a jogi tárgy azonossága volt, amely nézet *VARGHA* nevéhez, az ő korai munkásságához fűződik, alapja a Bp. hatálybalépése előtti időre nyúlik vissza, és számos

³²⁰ *NEUHAUS* (1985.) 127.

³²¹ *BINDOKAT* (1967.) 364.

³²² *MECSÉR* (1949.) 307.

³²³ *NEUHAUS* (1985.) 128.

³²⁴ *WOLTER* (1986.) 144-145.

követőre talált. VARGHA véleménye szerint a jogi tárgy és a védett jogi érdek azonosságán van a hangsúly a vádelv körében. Erre a megállapításra úgy jut el, hogy a történeti eseménynek miszerint A megöli B-t, önmagában pusztán történeti értéke van, azonban annak függvényében, hogy mely tudomány szemszögéből vizsgálják meg, eltérő nézőpontra vezethet. Ha orvosszakértő vizsgálja, akkor ő a halál élettani szempontjait értékeli, ha fegyverszakértő, akkor ő megint más szemszögből, az elkövetés eszközéül használt lőfegyver, illetve lőszer használata miatt ballisztikai szempontból értékeli ugyanazon történeti eseményt, míg a jogalkalmazás és a jogtudomány jogi szempontból értékeli azt. A történeti esemény pedig büntetőjogi szempontból annyiban releváns, amennyiben valamely jogvédte érdeket sért vagy veszélyeztet.³²⁵

Hasonlóképpen érvel BERTEL is, aki helyesen mutat rá, hogy önmagában a történeti esemény és az, hogy mi tartozik ugyanazon történeti eseményhez, rendkívül nehezen meghatározható fogalom. Majd ahogy folytatja, a német joggyakorlatban alkalmazott „természetes életfelfogás szerinti” meghatározás nagyban függ a szemlélő intenciójától. Példájában rámutat arra, hogy a természetes szemlélet meglehetősen inadekvát fogalom, hiszen a látásmód céljától és módjától függően változhat a tartalma. Ahogy a második világháború a maga összességében tekinthető egy egységes történeti eseménynek úgy tekinthető minden egyes csata egyenként is egy történeti eseménynek, amelynek megfelelően a második világháború már több történeti eseményből áll. Ugyanígy tekinthető azonban minden egyes ölési cselekmény is egy-egy történeti eseménynek.³²⁶ Valamennyi szemléletmód elfogadható, és annak célja szerint helyezhető egyik vagy másik előtérbe. Egy történész, aki a politikai, illetve ideológiai változásokat írja le a második világháborúról mint egység beszélhet. A hadtörténész már számos történeti eseményt láthat benne a megvívott csaták számától függően, míg a jogász az emberölési cselekményeket egyenként egy történeti eseményként is értékelheti. A történeti esemény így nem más, mint a történeti elemek sokaságának egysége valamely értékelési szempont alatt. Ez az általános életfelfogás alapján nem ítélt meg, ugyanis azt nagyban meghatározza a naturális szemléletmód, hogy mely célból és milyen szempontok mentén érvényesül. Gondolatsorait akként zárja, hogy az ontologikus szemléletmód, amely a természetes életfelfogást veszi alapul tartalom nélküli, amely csupán látszatmegoldásként szolgál.³²⁷

³²⁵ VARGHA (1909.) 435-436.

³²⁶ BERTEL (1970.) 35.

³²⁷ BERTEL (1970.) 35-36.

Mindennek megfelelően VARGHA szerint: „a tett büntetőjogi szempontból mindig valamely a törvény által védett érdek sérelme vagy veszélyeztetése. Azt kell tehát elsősorban megállapítani, hogy a vádló mily érték sérelme vagy veszélyeztetése miatt emelt vádat.”³²⁸ Tehát, ha „a sértett jogi érdek identicus, akkor a tettazonosság szabálya nincs megsértve.”³²⁹

A századeleji tankönyvirodalom számos képviselője vette át VARGHA nézetét, így például IRK,³³⁰ VÁMBÉRY,³³¹ ANGYAL,³³² AUER,³³³ ennek hatására pedig ez a nézet vált dominánssá.

A XX. század elején a bírói gyakorlatban is – főszabály szerint – ez az álláspont érvényesült,³³⁴ így a Kúria 12. számú jogegységi döntvénye értelmében a tettazonosság alatt „korántsem a vád szó szerinti szövege értendő, hanem csak az a történeti esemény, amelyből kifolyóan a vádló a büntető törvények szerint felelős valamely egyénnek mások törvény által védett értékét sértő vagy veszélyeztető cselekménye, avagy mulasztása miatt vádat emel.”³³⁵

8.6.2. Alternatív vegyes teória

SCHWINGE álláspontja a cselekmény-azonosság vagy a jogtárgyazonosság elméletét veszi figyelembe. Elsősorban a cselekmény-azonosság elméletét kell alkalmazni abban az esetben, amikor a törvényi tényállást megvalósító cselekmény(ek) (*Ausführungstätigkeiten*) a vád tárgya és az ítélet tárgya nexusában legalább részben azonos(ak). Míg a jogtalansági tartalom azonossága az irányadó az egymással összehasonlítható, de külsőleg különböző cselekmények vonatkozásában. Ez azt jelenti, hogy a cselekményeknek ugyanazon jogi

³²⁸ VARGHA (1909.) 436.

³²⁹ VARGHA: (1909.) 438.

³³⁰ IRK (1931.) 150-151.

³³¹ VÁMBÉRY (1916.) 261.

³³² ANGYAL (1917.) 109-110.

³³³ AUER (1930.) 111-113.

³³⁴ Kizárólag főszabály szerint mondható ez el, ugyanis a Kúriai gyakorlat megosztott volt. A B.I.3689/1918., B.II.2711/1930., B.I.2867/1931. és B.II.2265/1932. számú határozatok értelmében a tettazonosság nem pusztán a történeti eseményeknek az egysége, hanem egyenlő terjedelmű és tartalmú fogalom a jogilag védett érdek sérelmével, ami azt jelenti, hogy a vádba tett és az ítélet alapjául szolgáló jogi érdeknek mindenkor azonosnak kell lenni. Míg a Kúria B.II.3073/1926., B.III.2790/1927. és B.II.4001/1931. számú határozatai alapján a tettazonosság csupán a vád és az ítélet tárgyává tett történeti eseménynek, mint külvilági jelenségnek egységét jelenti. BALOGH (1934.)b 211. Ez utóbbiak indoka a jogtárgyazonosság alapú nézet ellentmondásos megoldásaiban keresendő, amelyek bizonyos esetekben túlzottan megszorító eredményre vezettek, ezáltal pedig sértették az anyagi igazság elvét. Ezen irányt üdvözlendőnek tartotta BALOGH a Kúria B.III.3629/1933. számú ügyben hozott határozatához fűzött megjegyzései kapcsán. BALOGH (1934.)a 60-64.

³³⁵ A m. kir. Curia jogegységi tanácsának 12. számú büntető döntvénye. A jogegységi azonban felébresztette a szakirodalom kritikai felhangját, így HÁRS a jogegységi döntvényt összefüggésben tanulmányát akként zárja, hogy az „igazságszolgáltatás egyöntetűségének és a jogegység megóvásának érdekében újabb döntvény meghozatalát és a kérdésnek oly értelmű eldöntését” tartaná szükségesnek, amely a tettazonosságot kizárólag az eseményazonosságban határozza meg. HÁRS (1940.) 272.

tárgyat kell sérteniük vagy veszélyeztetniük, illetve a különböző cselekmények vonatkozásában ugyanannak kell lennie az elkövetési tárgynak.³³⁶ Ez az első esetben alaki szempontból a formális (cselekmény) elem azonosságát, míg a második esetben materiális (jogi tárgy, elkövetési tárgy) elem azonosságát követeli meg.³³⁷

Lényegében ugyanezt veszi át *BUSCH*, aki szerint tettazonosság áll fenn, ha a konkrét törvényi tényállást megvalósító cselekmények (*Ausführungshandlungen*) a kérdéses deliktumok tekintetében teljesen vagy részben lefedik egymást, avagy anyagi jogi értelemben jogi cselekményegység áll fenn. Továbbá akkor is, ha a törvényi tényállást megvalósító cselekmények nincsenek átfedésben, akkor a szóban forgó bűncselekmények ugyanazon jogi tárgyat sértik vagy veszélyeztetik. A *SCHWINGE* által meghatározott főszabályon túl *BUSCH* további speciális esetekre is konkretizálja álláspontját, így a folytatólágosságra, bizonyos egységkategóriákra, továbbá amennyiben a bűncselekmény az ítélethozatal időpontján túlnyúlik.³³⁸ Ennek megfelelően az általa hozott példa értelmében, amikor a terhelt büntetőjogi felelősségét testi sértés bűncselekménye miatt jogerősen megállapítják, majd a jogerőre emelkedést követően a bántalmazással ok-okozati összefüggésben a sértett elhalálozik, akkor a halálos eredmény bekövetkezése okán a testi sértés miatti elítélés nem zárja ki az újabb eljárást a halált okozó testi sértés bűncselekménye miatt.³³⁹

ROXIN álláspontja szerint az egymástól elválaszthatatlan, egymásba átlépő anyagi jogi értelemben is egységben álló történeti események esetében a tett azonossága független annak jogi minősítésétől, egyedül a vádban leírt „cselekmény” a mérvadó. Míg az egymástól elválasztható, anyagi jogi értelemben halmazatban álló, vagy időben egymástól elváló cselekmények (lopás és orgazdaság) esetében az időbeli, illetve tárgyi összefüggés ellenére csupán abban az esetben ismerhető el a tettazonosság, amennyiben az azok által sértett, illetve veszélyeztetett jogi tárgy, azaz a jogtalansági tartalom tekintetében (*Unrechtsdimension*) összehasonlíthatók.³⁴⁰

WOLTER a felsorolt szerzőkhöz hasonlóan képviseli ezt az álláspontot³⁴¹ azzal, hogy a tettazonossághoz szükséges a magatartások elválaszthatatlansága (anyagi jogi értelemben

³³⁶ *SCHWINGE* (1932.) 236.

³³⁷ *SCHWINGE* (1932.) 236.

³³⁸ *BUSCH* (1956.) 13.

³³⁹ *BUSCH* (1956.) 11.

³⁴⁰ *ROXIN* (1984.) 348., *ROXIN* (1988.) 261.

³⁴¹ Azonosságfogalmát normatív-funkcionális tettefogalomnak nevezi írásában. *WOLTER* (1986.)

cselekményegység) vagy a törvényi tényállások egyenértékűsége, a szűk időbeli és térbeli összefüggés (kontinuitás), illetve az, hogy a tett felcserélhetőségének veszélye kizárt legyen. A törvényi tényállások egyenértékűsége kapcsán a *HRUSCHKA* által meghatározottakat veszi alapul.³⁴² Ahogyan összefoglalja, „a tettazonosság a cselekmény azonosságát vagy a kontinuitás esetében a jogtalansági tartalom azonosságát jelenti.”³⁴³

ACHENBACH a német joggyakorlatban is egzisztáló tettalapú nézetet vette alapul, azonban azon speciális esetekben, amikor e nézet nem vezet megnyugtató megoldásra, úgy normatív, anyagi jogi szempontok figyelembevételét is alkalmazhatónak tartja,³⁴⁴ ugyanakkor a jogi szempont követelményének további, ennél pontosabb magyarázatát írásában már nem adja.

8.7. Az azonosság tárgya mint a tények azonossága³⁴⁵

A német nemzeti szocialista rendszer alatt alakult ki a *ne bis in idem* elv német joggyakorlatban érvényesülő hatókörét erodáló nézet szerint „egyelten (bűn)cselekmény sem maradhat megfelelő büntetés nélkül.”³⁴⁶ *PREISER* álláspontját az anyagi jog oldaláról alapozta meg úgy, hogy a törvényi, illetve jogi egység konstrukciókat bontotta szét anyagi halmazattá. Ezt továbbfűzve állapította meg, hogy a korábbi ítélet tárgyává tett cselekmények (részcselekmények) nem a tett részének tekintendők, hanem az maga a tett, ennek megfelelően, ha utóbb olyan elbírátlan (cselekmények) részcselekmények merülnek fel, amelyeket az uralkodó jogirodalmi felfogás és a joggyakorlat is egységesnek tekint, akkor azok vonatkozásában a korábbi ítélet tárgyává tett cselekmények (részcselekmények) nem képezik az új eljárás megindításának akadályát.³⁴⁷

E tényazonosságot megkövetelő álláspont egyrészt a bíróság tényállásfelderítési, valamint mérlegelési jogkörét erodálja, másrészt az eljárást kizáró hatás terjedelmét rendkívül szűkre szabja, így a tettazonosság tényazonosságként való azonosítása nem igazolható.

8.8. Értékelő teória

³⁴² Ennek kifejtése az Értékelő teória alatt.

³⁴³ WOLTER (1986.) 175-176.

³⁴⁴ ACHENBACH (1975.) 91-93.

³⁴⁵ NEUHAUS elnevezésében: „radikális bűnhődés teória.” NEUHAUS (1985.) 104.

³⁴⁶ PREISER (1939.) 774.

³⁴⁷ PREISER (1939.) 783.

A tett faktuális, természetes szemléletmód szerinti meghatározása helyett, annak homályossága miatt HRUSCHKA a tett jogi magvában (*rechtliche Kern*), azaz a deliktumok jogerkölcsi és pszichológiai egyenértékűségében látja az azonosság értelmezésének megoldását.³⁴⁸ Ehhez a – korábban már kifejtett – vagylagos büntetőítélet (*Wahlfeststellung*) körében kialakult szempontokat veszi figyelembe.

Ahogy HRUSCHKA írásában kifejti, a vagylagos büntetőítélet esetében is alkalmazott, fentiekben bemutatott szempontok értelmezése, illetve összevetése útján oldható fel a tettazonosság kérdése. Amennyiben jogerkölcsi és pszichológiai egyenértékűség (például a lopás és orgazdaság között)³⁴⁹ fennáll, úgy megállapítható a tettazonosság, azonban ha ilyen viszony nem áll fenn (mint például a rablás és orgazdaság között)³⁵⁰ akkor a tettazonosság nem állapítható meg. A valódi vagylagos büntetőítélet mellett a tettazonosság körébe vonja a nem valódi büntetőítélet vonatkozásában a tág értelemben vett normatív fokozati viszony két esetét, azaz a logikai és a szűk értelemben vett normatív fokozati viszonyt is. Majd megjegyzi, a tettazonosság megállapítása – ahogyan a vagylagos büntetőítéletek megítélése során is – csak az egyedi eset összes körülményeinek értékelése útján lehetséges.³⁵¹

8.9. Megismerési teória

HENKEL nézetében jelenik meg a jogerőre emelkedést követő kiegészítő vád (*Ergänzungsklage*)³⁵² alkalmazásának lehetősége, illetve szükségessége a tettazonosság alkalmazása körében. A kiegészítő vád kettő feltétellel megengedett, az első szerint a nem értékelt jogtalansági tartalom (*Unrechtsgehalt*) – ami a német bűncselekményi fogalom felépítésében a tényállásszerűséget és a jogellenességet jelöli – jelentős, azaz magának a tettnek mint történeti eseménynek a jogtalansági tartalma kapcsán a jelentősebb tárgyi súlyt magában hordozó rész maradt értékelés nélkül. Másodsorban pedig ezen rész vizsgálatára a körültekintően eljáró bírónak (*Normalrichter*) semmilyen arra utaló jel nem állt rendelkezésére, hogy az el nem bírált részt is ítélezési tevékenysége körébe vonja, azaz –

³⁴⁸ HRUSCHKA (1966.) 700-703.

³⁴⁹ BGH Urt. v. 29. 03. 1990. – 4 StR 681/89.

³⁵⁰ BGH, Urt. v. 11. 11. 1966. – 4 StR 387/66.

³⁵¹ HRUSCHKA (1966.) 703.

³⁵² A kiegészítő vádnak két formája van, így a kijavító vád (*Berichtigungsklage*) arra az esetre szolgál, amikor már az elbíráláskor fennállt körülményt értékelt helytelenül a bíróság, amely utólag derül ki, míg a szűk értelemben vett kiegészítő vád (*Vervollständigungsklage*) útján, az elbírálást követően felmerült körülmény, így például valamely eredménynek az utólagos értékelését kívánja a vádló elérni. ACHENBACH (1975.) 75-76. HENKEL formuláját az alább kifejtettekből következően az előbbi esetre alkalmazta.

az absztrakt-hipotetikus vádkimerítési lehetőséggel ellentétben – ténylegesen nem volt meg a lehetősége arra, hogy a tettnek ezen részét is értékelje.³⁵³

Ez a megoldási javaslat azonban több szempontból sem tekinthető helyesnek. Egyrészt rendkívül nehéz meghatározni olyan mércét, amely kapcsán kijelenthető, hogy egy bíró nem volt ténylegesen abban a helyzetben, hogy a tett meghatározott részét az ítélkezése körébe bevonja. Ez mindig csak utólagosan, az eset összes körülményeinek figyelembevételével megválaszolható kérdés, amely kiszámíthatatlanná tenné a tetteazonosság alkalmazási körét.³⁵⁴ Másodsorban pedig – mivel utólagosan megválaszolható szempont alapján történik az értékelés – rendkívüli bizonyítási nehézségeket vet fel annak megítélése, hogy egy bíró ténylegesen abban a helyzetben volt-e, hogy a tettet egészében, egyszeri elbírálás körében értékelje.³⁵⁵

8.10. Az azonosság tárgya mint a történeti esemény, a tág értelemben vett történeti tényállás azonossága

A fentebb bemutatott szerzők nagy része arra hivatkozik, hogy a tett fogalmára büntetőjogi szempontból kell tekinteni, ami vitathatatlan, ugyanakkor a döntő az, hogy mihez használjuk a büntetőjogi látásmódot: magának a tett fogalmának a meghatározásához, vagy csak az azt követő jogi értékeléshez.

A Bp. indoklása ennek alapján a következőt mondta: „A vád keretét a tett, s nem a cím és nem is a vádló pusztá véleményeként indítványozott büntetés szabja meg. A vádlott konkrét és a büntetőtörvénnyel összeütközésbe jött magatartása a vád tartalma. E magatartás fölött a bírónak szabad belátása szerint kell határoznia, mert különben a vádló megbolygatva a hatáskörök egyensúlyát, valóságos ítélőbírájává válik a tettnek és pedig a legkényesebb ponton, ott, ahol legkevésbé lehet megállapítani, mi az igazság?”³⁵⁶

³⁵³ HENKEL (1968.) 387-390., Idézi: HERZBERG (1972.) 116. A kiegészítő vád gondolatát egyes szerzők támogatták, míg mások elvetették annak lehetőségét, a vita végére a BVerfG tett, amikor döntésében (BVerfGE 65, 377.) azt mondta, hogy a kiegészítő vád ellentétes a GG 103. cikk (3) bekezdésében megfogalmazott ne bis in idem alappal. A jogirodalomban korábban a BVerfG álláspontját képviselte: BUSH (1956.) 7.

³⁵⁴ BUSCH (1956.) 6.; BINDOKAT (1967.) 370.

³⁵⁵ SCHMIDT (1966.) 90.

³⁵⁶ Ugyanakkor a Bp. indoklása nem lehet kiindulópont, ugyanis a szubjektív teleologikus értelmezést képező miniszteri indokolásból többen is a saját nézetüket erősítő jogalkotói akaratot olvastak ki. Így SZÖLLŐSY OSZKÁR a Bp. vonatkozó indoklását a jogtárgyazonosság igazolásaként értelmezte. SZÖLLŐSY (1931.) 275.

ZÖLDY megfogalmazásában a tett „a vád és az ítékezés egymáshoz való viszonyában megfelelően és maradéktalanul értékelt esemény vagy eseménysorozat történeti jelensége, vagyis az ún. originális történelmi identitás.”³⁵⁷

HELLER szerint a tett meghatározása során a legfontosabb módszertani eszköz az absztrakció azon fokát elérni, amely minden ügyre alkalmazható megoldást nyújt. Ennek érdekében a történeti eseményt határozza meg a tett tárgyaként,³⁵⁸ amelynek lényegi elemeként az emberi magatartást, cselekvést, valamint az állapot létrejövetelét³⁵⁹ jelöli meg,³⁶⁰ minden más mellékkörülménynek tekintendő. A szerző hangsúlyozza, hogy – ténykérdés lévén – az azonosság kérdésének eldöntéséig a bírónak laikus szemmel kell a vád tárgyára tekintenie, jogász szemmel csak onnantól, amikortól az ítélet tárgyává tett történeti eseményt – amely ugyanarra a történeti eseményre vonatkozik, mint amelyre a vád utalt – jogilag is értékelve lehatárolja.³⁶¹ Érvéle és a jogtárgy azonosságát hirdető nézetre vonatkozó kritikája szerint „módszertani hiba terheli a tettazonossági probléma felállítását” akkor, ha a tett fogalmát a büntetendő cselekményre korlátozzák, hiszen az is lehet tett, amely a büntetőjog által védett érdeket nem sért vagy veszélyeztet.³⁶²

Ennek jelentősége ott érhető tetten – ahogy a szerző kifejti – hogy amikor a vádló a vád tárgyát megjelöli, körülhatárolja az eseményt is, amelynek megfelelően a bíróság azonban „nincs kötve a vádbeli körülírás által adott keretekhez.” Mert a történeti esemény alapul vételével, „ha a vádbeli körülírásban olyan cselekvési vagy állapotlétrejöveteli mozzanat van, amelynek büntetőjogi jelentőségű összes mozzanataira nem terjeszkedik ki a vádbeli körülírás, akkor a bírónak az összes ilyen mozzanatokot ítékezés tárgyává kell tennie. Enélkül a ne bis in idem elve olyan eseménymozzanatot is védene, amely ítékezés

³⁵⁷ ZÖLDY (1935.) 109-110.

³⁵⁸ Ennek megfelelően a tett és az esemény fogalmát szinonimaként használja azzal, hogy utóbbi a szabatosabb kifejezés, ugyanakkor – e fogalom-meghatározás ismeretében – a jogtudományi tradíciókból táplálkozó „tettazonosság” kifejezést nem tartja szükségesnek felcserélni az „eseményazonosság” kifejezéssel. HELLER (1939.) 203.

³⁵⁹ Valamely állapot létrejövetelét meg kell különböztetni az eredménytől, amely utóbbi alatt az az ismérvként szereplő külvilági változás értendő, amely az elkövetési magatartással összefüggésben jön létre. NAGY (2014.)A 165. Míg az állapot létrejövetele esetén nemhogy az okozati összefüggés, de az elkövetési magatartás megállapíthatósága sem merül fel.

³⁶⁰ Erre lehet példa, hogy mind az emberi közreműködéssel, mind pedig az emberi közreműködés nélkül beállott halál tett, pontosabban eseményazonossági viszonyban állhatnak. Így fennáll a tettazonosság az emberölés miatt emelt vádirati történeti tényállás a bíróság által meghozott – öngyilkosság vagy baleset miatt – bűncselekmény hiányában történő eljárás-megszüntetés vagy felmentést tartalmazó ügydöntő határozatban foglalt történeti tényállással. Hiszen a bíróság az ítélezési tevékenysége során nemcsak azt vizsgálja, hogy valamely történeti tényállás mely törvényi tényállás alá szubszumálható, hanem azt is, hogy van-e ilyen törvényi tényállás, azaz bűncselekményt valósít-e meg a vád tárgyává tett történeti esemény. HELLER (1939.) 201-202.

³⁶¹ HELLER (1939.) 196-210.

³⁶² HELLER (1939.) 201.

tárgyául még nem szolgált.”³⁶³ „A tettazonosság tehát nemcsak akkor forog fenn, ha a vádbeli és az ítéletbeli eseményleírásba előforduló főmozzanatok (cselekvés és állapotlétrejövetel) előfordulnak és maradék nélkül ki is merítik egymást a két eseményleírásban, hanem akkor is, ha az ítéletbeli eseményleírás [...] esetleg olyan mozzanatokat is tartalmaz, amelyeket a vádbeli eseményleírás nem foglal magában.”³⁶⁴ A történeti esemény alapulvételével így az ítékezés körébe vonhatók mindazon tényelemek, ténykörülmények, amelyek a tettazonosság folytán magához az eseményhez elválaszthatatlanul kapcsolódnak.

Írásában *HÁRS* is amellet érvel, hogy nem szabad a jogi értékelés által megszorító értelmezést alkalmazni a tett meghatározása során, ily módon „merev, üres, lélek nélküli formalizmusként” kezelni,³⁶⁵ helyette a tett általános fogalmát kell használni, amely a logikai és a nyelvtani értelmezésnek is megfelel. Ennek megfelelően „tett” helyett „eseményt” mondhatunk, amely fogalom felölel minden öntudatos vagy öntudatlan emberi magatartást, cselekvést, vagy attól akart vagy nem akart tartózkodást, aktív vagy passzív tevékenységet, valamint annak eredményét – sőt, továbbmenve ezen absztrakcióban – tettnek tekinthető az emberi magatartástól független minden oly esemény is, amely valamilyen állapot keletkezésével, változásával, vagy megszűnésével jár.”³⁶⁶

A bíróságnak a tettazonosság meghatározása során a jogi értékelésektől mentes történeti eseményeket (történeti tényállásokat) kell összevetnie, annak érdekében, hogy megállapíthassa, azok ugyanazon eseményre vagy eseménysorozatra vonatkoznak-e.³⁶⁷

Majd hozzáteszi: „amikor a tettazonosság lényegét kutatjuk, meg kell maradnunk a tettefogalom körén belül, vagyis az onotológikus tények, létezők és történések világában, és nem szabad sem a normák, sem pedig az axiológikus értékelések világába kalandoznunk. Nem szabad tehát a tett lényegét a rajta kívül álló normatívumban, a jog által védett érdekekben, értékekben keresnünk.”³⁶⁸

A jogtárgyazonosság álláspontját képviselőkkel szemben a korai tankönyvirodalom történeti esemény azonosságát hirdető képviselői³⁶⁹ *BURSICS*,³⁷⁰ *FINKEY*,³⁷¹ *MÓRA*.³⁷²

³⁶³ Ennek megállapításához az eseményt a bírónak már jogász szemmel kell vizsgálnia. HELLER (1939.) 207.

³⁶⁴ HELLER (1939.) 208.

³⁶⁵ HÁRS (1943.) 43-44.

³⁶⁶ HÁRS (1940.) 263. E fogalom-meghatározáson túlmenően tettnek tekinti a „képzetszülte”, fiktív eseményeket is, amelyről azonban a szerző bővebben nem értekezik. HÁRS (1943.) 3. Ezzel kapcsolatban valószínűleg a német judikátúra gyakorlata vonatkozásában kifejtett, a tett történeti lefutásának alternatívása kapcsán megállapítottakat vonhatta ily módon az értelmezésbe.

³⁶⁷ HÁRS (1940.) 264.

³⁶⁸ HÁRS (1943.) 4.

³⁶⁹ Érdekes, hogy korai munkájában ide tartozik *VARGHA* is, aki így fogalmaz: „a vád tárgyát mindig valamely tett, bizonyos külvilági esemény képezi, összefüggésben a beszámítási képességgel bíró ember akaratával.

A bíróság az 1973. évi I. törvényben meghatározott objektív valóságfeltárási kötelezettségeiből fakadó szabályozás alapján a SZABÓNÉ NAGY–KISS szerzőpáros a vádhoz kötöttség szempontjából a tettazonosságot a tárgy értelemben vett tényállás-azonosság formájában határozta meg.³⁷³ Hasonlóan vélekedett STEFFLER is, aki szerint a vádelv alatt nem a „szoros értelemben vett tettazonosságot, hanem egy tágabb körű [történeti] tényállás-azonosságot kell érteni.”³⁷⁴

HEIL FAUSZTIN a tettazonosság szinonimájaként a „tárgyazonosság” kifejezést alkalmazta, ennek fényében „a mi nem tárgya a vádnak, az az eljárásnak sem lehet tárgya.”³⁷⁵ Amint később írja, „a tett, a tárgy (vádnak tárgya), a mi mindig quaestio facti, összezavartatik annak jogi méltatásával, a mi mindig quaestio juris. A vád tárgyát az embernek bizonyos, térben és időben meghatározott magatartása képezi. Ezen s nem más magatartás képezheti az ítélet tárgyát.”³⁷⁶ Későbbi írásában kifejti, hogy „a tett a történet dolog, a külvilágban előidézett változást, az ember beszámítható akaratára visszavezethető eseményt jelenti, a tettazonosság alatt tehát ennek a történet dolognak az azonosságát kell érteni, teljesen függetlenül annak jogi minősítésétől. (...) A tettazonosság kérdése tehát nem jogi, hanem ténykérdés, s így annak elvont fogalom-meghatározása sem lehetséges. A tettazonosság konkrét esetben megállapítása nem az absztrakt fogalmakkal operáló „ész”, hanem a szemlélhető fogalmakkal operáló „értelem dolga”.”³⁷⁷

8.11. A magyar judikatúra azonosság-fogalma

Mindezeknek megfelelően a gyakorlatban is megjelenő álláspont szerint tehát a tettazonosság tana valójában azt követeli meg, hogy a vád tárgya és az ítélezés tárgya ugyanarra a történeti eseményre vonatkozzon.³⁷⁸ A tettazonosság egyes nézetei közül a

Tehát a vád alapja mindig időben és térben körülhatárolt cselekmény.” VARGHA (1889.) 22. Ugyanezen munkájában továbbá: „a tett térben és időben meghatározott s a törvénnyel összeütközésben lévő külvilági jelenség, melynek subjectiv kutforrása a bűnös akarat. Jóllehet a vád által a tett mint jogi tény adatik elő, mindazáltal semmiképen sem tévesztendő az össze a cselekménnyel. A tett, jogilag meghatározva, valamely törvény keretében cselekményt képez, de csak akkor, ha eképp van feltüntetve; ellenben, ha csupán mint a külvilágban megjelenő, idő és tér által határolt történeti eseményt szemléljük, előttünk áll a tett (factum).” VARGHA (1889.) 24.

³⁷⁰ BURSICS (1933.) 178.

³⁷¹ FINKEY (1916.) 440.

³⁷² MÓRA (1961.) 388.

³⁷³ SZABÓNÉ NAGY – KISS (1979.) 407.

³⁷⁴ STEFFLER (1978.) 980.

³⁷⁵ HEIL (1887.) 3.

³⁷⁶ HEIL (1887.) 4.

³⁷⁷ HEIL (1902.) 120.

³⁷⁸ Ennek példája a bírói gyakorlatból a BH+2003.1.11. számon közzétett eseti döntés, amely szerint „nem sérti a vádelvet, ha a bíróság a vád tárgyává tett lopás helyett gazdaságban állapítja meg a vádlott bűnösségét, de sem a sértett személyiségébe, sem a cselekménnyel érintett dolgokban nincs változás, a

történeti esemény azonosságát alapul vevő nézet az, ami a megfelelő garanciális biztosítékok mellett egyensúlyt eredményez a büntetőeljárásban. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a történeti esemény a szűkebb jelentéstartalmában érvényesül, ahhoz ugyanis nem kapcsolódnak a történeti eseményhez elválaszthatatlanul kötődő körülmények. Ennek mentén a részazonosság kérdésköre sem mérvado a gyakorlatban, amelyet többek közt a 101/2012. BK vélemény is megjelenít, amikor a tartási kötelezettség elmulasztásának vádhoz kötöttségével összefüggésben kifejti, hogy a vádelv a „vád szerinti és az ítélet szerinti tényállás „tettazonosságának” a követelményét jelenti. Ha a bíróság a vádon túl terjeszkedik, akkor az általa megállapított és a vád szerinti tényállás között a tettazonosság már nem állapítható meg. Márpedig a bíróság túlterjeszkedik a vádon, ha olyan cselekményt vagy részcselekményt is elbírál, amelyet a vádló nem tett vád tárgyává.”

Ennek következtében azonban az azonosság-fogalom ilyen, szűkebb terjedelemben való meghatározása a *ne bis in idem* elvvel összefüggésben szűkíti a vádkimerítés lehetőségét is. Ennek okán a szűkebb értelemben vett történeti esemény a részcselekményeket magukat jelenti, amely a vádelv körében szabályozott cselekmény fogalomnál szűkebb körben szabályozza a tettazonosságot, hiszen így a nyelvtani értelmezéssel ellentétben nem a cselekmény fogalma érvényesül a maga hatókörében a vádelv kapcsán, hanem a részcselekmény fogalma, amely alól kizárólag a folytatólagosság tekintetében a vádban megjelölt időintervallumon belül elkövetett részcselekmények köre minősül kivételnek, hiszen azokat a bíróság külön ügyészi aktus nélkül is a vád tárgyává teheti.

Álláspontom szerint azonban az azonosság-fogalom ilyen szűk körű érvényesítése az eljárásjogi rendelkezésekből nem következik, az leginkább az azonosság-fogalmát mindinkább korlátok közé terelő eljárásjogi hagyományokból eredeztethető, így a 6/2009. BJE-ben, az összefoglalt bűncselekmény vonatkozásában meghatározott kivételen kívül, egyéb cselekményegység kategóriák (természetes egység, folytatólagosság, üzletszerűség) kapcsán, amelyek a történeti esemény azonosságát is feltételezik, nem tartom kizártnak és a vádelv szabályaival ellentétesnek a cselekményfogalom alkalmazhatóságát, amely így ekvivalens a történeti esemény fogalmával is. A tettazonosság elvének az egység-többség

dolgok megszerzése azonban nem közvetlenül történt.” A történeti esemény az emberi magatartás, amely idegen dolog megszerzésére utal. Az azonban már a jog által értékelt mozzanat, hogy a vádlott azt a lopás által elveszi, azért, hogy azt jogtalanul eltulajdonítsa, vagy az orgazdaság törvényi tényállásába illeszkedve a lopásból származó dolgot megszerzi, és a tettazonosság szempontjából az is irreleváns, hogy az idegen dolog közvetve vagy közvetlenül került-e hozzá. Ugyanígy: EBH 2002.617.

tan kategóriáival összefüggésben érvényesülő hatókörét bővebben a ne bis in idem elvet érintő fejezetben tárgyalom.

Ugyanakkor a fent kifejtettek figyelembevételével megállapítható, hogy a magyar bírósági gyakorlat a szűk értelemben vett történeti esemény (tényállás) azonosságát tekinti mérvadónak. Ez az álláspont jegecesedett ki a hazai ítélkezési gyakorlatban és ennek szellemében is érvényesül a doktrína tartalma.

9. A hatékony védelemhez való jog garanciái

A védekezés joga, a hatékony védelemhez való jog csak úgy érvényesülhet, ha az eljárás a medrében marad, és a tények tekintetében nem kell attól tartani, hogy az bírósági eljárás túllépi a vád kereteit.³⁷⁹ Ugyanakkor a jogkérdések kapcsán jelentkező eltérések már másként érintik a hatékony védelemhez való jogot. A vádbeli minősítés megváltoztatásának lehetősége esetén a bíróság biztosíthatja, hogy a terhelt, illetve a védője a megváltozott minősítéssel szemben, és az ezeket megalapozó tényekkel kapcsolatban is kifejthesse álláspontját.

9.1. A magyar szabályozás

A bíróság már a tárgyalás előkészítése során a Be. 495. § (1) bekezdése alapján, ha megalapozottan feltehető, hogy a vád tárgyává tett cselekmény a vádirati minősítéshez képest más bűncselekmény vagy további bűncselekmény megállapítására lehet alkalmas, illetve a vádirati minősítés szerinti bűncselekmény súlyosabban vagy enyhébben minősülhet, a bíróság végzésével megállapítja, hogy a vád tárgyává tett cselekmény a vádtól eltérően hogyan minősülhet.

Míg a Be. 548. §-a értelmében, ha a bíróság a perbeszédeket, a felszólalásokat, illetve az utolsó szó jogán elhangzottakat követően állapítja meg, hogy a vád tárgyává tett cselekmény a vádirati minősítéstől eltérően minősülhet, a tárgyalást a védelem előkészítése érdekében elnapolhatja, erre nézve az ügyészt, a vádlottat és a védőt meghallgatja.

A másodfokú eljárásban a tárgyalás tartása vonatkozásában a Be. 601. § (6) bekezdése szerint, ha a másodfokú bíróság az ügydöntő határozat meghozatala előtt azt állapítja meg, hogy a cselekmény az elsőfokú bíróság által megállapított minősítéstől eltérően minősülhet, a Be. 548. §-ban foglaltaknak megfelelően jár el.

9.2. A hatékony védelemhez való jog próbája Strasbourgban

³⁷⁹ STEFFLER (1978.) 975.

A tettazonosság és a tisztességes eljárás, ezen belül pedig a védelemhez való jog gyakorlásának összefüggései azonban nem mindig voltak ekként megfogalmazva a törvényben,³⁸⁰ így a hazai eljárásjog hiányosságainak orvoslására Strasbourgban, az EJEB előtt került sor.

A büntetőügy tényállása szerint a terheltet sikkasztással vádolta meg az ügyész és e bűncselekmény elkövetésében találta bűnösnek az elsőfokú bíróság az ítéletben, ám a terhére rótt cselekményt a másodfokú bíróság csalásnak minősítette. A védelem álláspontja szerint ez meggátolta a terheltet abban, hogy megfelelően gyakorolhassa a (hatékony) védelemhez fűződő jogait.³⁸¹ A kérelmet megelőzően az ügyben a LB is eljárt felülvizsgálati eljárás keretében, ahol megállapította, hogy az 1973. évi I. törvény helyes értelmezése szerint a bíróság ugyan kötve van vádhoz, de a minősítéshez nem fűződik ilyen kötöttség, a ténybeli elemeket pedig, amelyek – a másodfokú eljárásban – a bűncselekmény átminősítését indokolták tették, lényegében már a vádirat is tartalmazta.

Az EJE az előtte fekvő ügyben úgy találta, hogy a LB előtti eljárásban a kérelmezőnek lehetősége volt előterjeszteni védekezését az átminősített váddal szemben is. Az eljárás tisztességes voltának értékelésekor megállapította, hogy a másodfokú bíróság előtti eljárás esetleges hibái orvoslásra kerültek a LB előtti eljárásban. Az EJE ezért hangsúlyozta, hogy a kérelmező joga nem sérült arra vonatkozóan, hogy a legrészletesebb módon tájékoztassák az ellene felhozott vád természetéről és indokairól, valamint, hogy rendelkezzen a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel.

Az EJE a tisztességes eljárással kapcsolatos alapjogokat tartalmazza a 6. cikkben,³⁸² amelynek a gyakorlatban való érvényesülése nemcsak azt a jogot biztosítja a terhelt számára, hogy tájékoztatást kapjon a vád "indokáról", azaz azon cselekményekről, amelyeket állítólagosan elkövetett, és amelyeken a vád alapul, hanem a cselekmények jogi minősítéséről is szükséges a tájékoztatás, amely tájékoztatásnak részletesnek kell lennie.³⁸³ Az EJE tartalmát Magyarország magára is kötelezőként ismerte el. A hozzá kapcsolódó joggyakorlatot az EJE az egyezmény szövegének értelmezésével alakítja ki, aminek

³⁸⁰ Az alábbiakban kifejtett ügy a 2003. június 30. napjáig hatályban lévő 1973. évi I. törvénnyel kapcsolatban tett fontos megállapításokat.

³⁸¹ Dallos v. Hungary (Application no. 29082/95.) Judgement of 8 February 2001.

³⁸² EJE 6. cikk 3. pont: Minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van – legalább – arra, hogy: a) a legrövidebb időn belül tájékoztassák olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetéről és indokairól;

b) rendelkezzen a védekezésének előkészítéséhez szükséges idővel és eszközökkel

³⁸³ Pélissier and Sassi v. France (Application no. 25444/94.) Judgement of 25 March 1999.

megfelelően, mivel „az egyezmény a magyar belső jog része, így a bíróság ítélkezési gyakorlatában a védekezés jogára nézve követett jogelvek közvetlenül alkalmazandók.”³⁸⁴

9.3. A vádtól eltérő minősítés lehetőségének értékelése

A bíróságnak a vádtól eltérő minősítés lehetőségének a büntetőeljárásban részt vevő személyekkel való közlése, és az ennek eredményeként – a körülmények függvényében – alkalmazandó elnapolás eszköze a materiális védelem³⁸⁵ egyik konkretizálásaként, másrészt a tisztességes eljárás és a hatékony védelemhez való jog pilléreiként tekinthető.

Ahogy *MEZŐLAKI* kifejti – a régi Be.-re vonatkozóan, azonban a hatályos Be. tekintetében is érvényesen – a Be. szövege alapján az eltérő minősítés lehetőségének bírói megállapítása nem abszolút kötelesség, mert a megszegéséhez a törvény semmilyen konkrét jogkövetkezményt nem helyez kilátásba, így a Be. alapján legfeljebb relatív eljárási szabálysértésként értékelhető. Majd a judikatúra értékelése során kifejti, hogy a bírói gyakorlatban viszont – általában véve – nem kerül alkalmazásra, ugyanis lényegében előrevetíti a bűnösséget megállapító ügydöntő határozat meghozatalát, legfeljebb a minősítés kérdését hagyja nyitva, azonban arra is megállapítható a bíróság álláspontja.³⁸⁶ Álláspontja szerint figyelmen kívül hagyja a vádelvet és a tettazonosság elvét, valamint sérti a bírói tanácskozás titkosságához fűződő érdeket, ezzel törvényen belüli inkoherenciát okoz.³⁸⁷

A vádtól eltérő minősítés lehetőségéről történő határozathozatal a bírói minősítés határainak in concreto, a büntetőeljárásban részt vevő személyek számára is megismerhetővé tétele és a hatékony védelem biztosítása érdekében valódi garanciát nyújtó jogintézmény lehet.³⁸⁸ A prejudikációval³⁸⁹ kapcsolatban megjegyzendő, hogy a bíróság e pervezető végzése nem bír kötőerővel, attól az ügydöntő határozat meghozatala során eltérhet, ezért az lényegében deklaratív jellegű.³⁹⁰ Úgy gondolom, a tisztességes eljárás követelménye és a hatékony védelemhez való jog, amelyek a Be. alapköveit

³⁸⁴ BÀN (2000.) 143-144.

³⁸⁵ FINKEY (1902.) 81.

³⁸⁶ MEZŐLAKI (2014.) 27. Hasonlóan: TÓTH (2001.) 38.

³⁸⁷ MEZŐLAKI (2014.) 27-28.

³⁸⁸ Ezzel ellentétes álláspontot képvisel TÓTH, aki szerint a jogintézmény „olyan álgarancia, amely olykor a valódiak elfedését segítheti,” más szavakkal – bizonyos esetekben – a „túlzott óvatosság szülte díszítőelem.” TÓTH (2001.) 39.

³⁸⁹ Érdemes megjegyezni, hogy elsősorban nem a vádtól eltérő minősítés lehetősége vetíti előre a bűnösséget megállapító határozat meghozatalának tényét, hanem lényegében maga a vádemelés, ugyanis a váderedményességi mutató Magyarországon kiemelkedően magas, 2019.-ben 98,3 %-os volt. <https://www.parlament.hu/irom41/12207/12207.pdf>

³⁹⁰ BELOVICS (2018.)A 590.

jelentik, előbbrevaló érdeket hordoznak magukban, mint – a főszabály szerint elsőfokon nem is érvényesülő – tanácskozás titkosságához fűződő érdek.

Álláspontom szerint a hatékony védelem szempontjából is indokolt volna a jogintézmény széleskörű alkalmazása, hiszen az nem képezi vita tárgyát, hogy a vád tárgyává tett tényekkel szemben védekezik a védő és a terhelt. Azonban a vád tárgyává tett tények minősítése kapcsán egészen más védekezési stratégiát tehet szükségessé az, ha a terhelt és védője részesi cselekményre építik fel a védekezést, ennek ellenére a bíróság később tettesi cselekmény miatt állapítja meg büntetőjogi felelősségét. Ez a bűncselekmény stádiumára is igaz, ha kísérlet helyett befejezettként minősíti a bíróság a terhelt cselekményét, továbbá ugyanilyen jelentőséggel bír az is, ha terheltet az alaphűncselekmény tetteseként (lopás) vádolta meg az ügyészség, azonban a bíróság utólagos bűncapcsolati alakzat fennállta, így például pénzmosás miatt mondja ki a büntetőjogi felelősségét.

Kiválóan foglalja össze ennek lényegét *BAUMGARTEN*, amikor azt mondja: „mihelyst a tett más jogi fogalom alá kerül, alkatrészeinek jelentősége gyökeres változáson megy keresztül. A mi előbb legnagyobb fontosságú volt, mellékkörülménnyé válik és az imént figyelemre sem méltatott adatok határozottan előtérbe nyomulnak. Míg a védelem alig törődött ilyen látszólag mellékes terhelő adatok megczáfolásával és minden erejét más helyen összpontosította, egyszerre kitűnik, hogy épen ezen elhanyagolt körülményekből meríti a támadás fő erejét. A tett azonossága magában véve még nem biztosítja a vád és a védelem közötti fegyveregyenlőséget.”³⁹¹

A vádtól eltérő minősítés lehetőségére történő utalásnak a terhelt tekintetében – egybehangzóan a Be. szabályozásával is – nemcsak *in peius*, hanem a fent leírtak fordított esetében, *in melius* is érvényesülnie kell.³⁹²

9.4. A német szabályozás

Ahogy már utaltam rá, a német jogban is érvényesül az, hogy a minősítés kérdésében a bíróság a tett értékelése során kötetlen, de fontos garanciát fogalmaz meg a StPO 265. § (1) bekezdése, amely szerint a vádlottat nem lehet a bíróság által engedélyezett vádban indítványozott más büntető rendelkezés alapján elítélni anélkül, hogy a bíróság a jogi szempont megváltoztatása előtt erre külön utalna, és a vádlottnak a

³⁹¹ BAUMGARTEN (1889.) 40.

³⁹² VARGHA (1909.) 441-442. Ezzel ellentétben csak *in peius* tartja indokoltnak *IRK*. *IRK* (1931.) 152.

védekezés lehetőségét biztosítaná.³⁹³ A StPO 265. § (2) bekezdése szerint ugyanígy kell eljárni, ha először a tárgyaláson derül ki olyan körülmény, amely a terheltre nézve terhelőként hathat a büntethetőség, illetve a büntetéskiszabás szempontjából,³⁹⁴ továbbá, ha a bíróság a tárgyaláson valamely kétséges joghelyzet vagy ténykörülmény előzetes értékelésétől el kíván térni, végül pedig, ha az utalás a megváltozott ténykörülményekre a terhelt megfelelő védekezésének biztosítását teszi szükségessé.

E rendelkezések ratio legise abban áll, hogy a terheltet megvédjék a meglepetésszerű ítélettől, és hogy megakadályozzák a hatékony védelemhez való jog korlátozását. Ezért követeli meg a törvény, hogy a terhelt és a védő olyan helyzetbe kerüljön, hogy védekezésüket az újonnan felmerülő jogi, illetve ténykörülményeknek megfelelően alakíthassák.³⁹⁵ A StPO 265. § (3) bekezdése szerint, ha a terhelt vitatja, hogy a védekezésre nem tudott megfelelően felkészülni, az újonnan felmerült körülmények miatt, amelyek vele szemben egy súlyosabb rendelkezés alkalmazását teszik lehetővé a bíróság által engedélyezett vádban előterjesztettnél, vagy azok miatt, amelyek rá nézve terhelőként hathatnak a büntethetőség, illetve a büntetéskiszabás szempontjából, a tárgyalás elnapolásának van helye. Az elnapolásnak – időtartamtól függetlenül – a jogkövetkezménye, hogy a tárgyalást meg kell ismételni.³⁹⁶

A bíróság mérlegelési jogkörében eljárva³⁹⁷ a StPO 265. § (4) bekezdése alapján hivatalból vagy indítványra akkor is elnapolhatja a tárgyalást, ha az a tények megváltozása következtében, a vád vagy a védelem részére a megfelelő felkészüléshez szükségesnek tűnik.

A vádtól, illetve a tárgyalást megnyitó végzéstől eltérő jogi szempont változásának lehetőségére utalás megsértése felülvizsgálati eljárás³⁹⁸ alapját képezheti,³⁹⁹ amelyben a felülvizsgálati indítvány alapossága a sérelmezett határozat hatályon kívül helyezését és a korábban eljáró bíróság új eljárás lefolytatására utasítását eredményezheti.

9.5. Részösszegzés

³⁹³ Ide sorolható: a különböző elkövetési magatartás (tevés vagy mulasztás), másik elkövetői alakzat (tettesség, részesség), elkövetési forma (szándékosság, gondatlanság) stb. MEYER-GÖBNER (2006.) 1018-1019.

³⁹⁴ Például a minősített eset megvalósulása PFEIFFER (2005.) 724.

³⁹⁵ BGH 1 StR 34/18 - Beschluss vom 13. Juli 2018.

³⁹⁶ MEYER-GÖBNER (2006.) 831.

³⁹⁷ PFEIFFER (2005.) 726.

³⁹⁸ A német büntetőeljárásban a felülvizsgálati eljárás a rendes jogorvoslati rendszer részét képező szuszpenzív, devolutív hatályú perorvoslati forma, amely során jogi (anyagi vagy eljárási szabálysértés) szempontból vizsgálja felül a felsőbb bíróság a sérelmezett döntést. PFEIFFER (2005.) 827.

³⁹⁹ MEYER-GÖBNER (2006.) 1025.

A két szabályozásból eredő fő különbség a jogkövetkezményekből adódik. A magyar jogi szabályozásban – önmagában⁴⁰⁰ – szankció nélküli követelményt állapít meg a vádtól eltérő minősítés kapcsán a jogalkotó, amely a joggyakorlatban nem is túl széles körben alkalmazott jogintézmény. Ugyanakkor a jogtörténeti hagyományokat tekintve a Bp. egészen más jelentőséget tulajdonított a rendelkezésnek. A Bp. 325. §-a szerint, „ha a bíróság azt látja, hogy a vád tárgyaúl szolgáló tett súlyosabb bűncselekmény tényálladékát állapíthatja meg, mint a melyre a vád irányult, vagy hogy arra oly minősítés is alkalmazható, mely a védelemnek új irányban való előkészítését teszi szükségessé: köteles a feleket ezekre az eshetőségekre nézve semmisség terhe alatt meghallgatni és a vádlottnak tudtul adni, hogy a védelem előkészítése céljából a főtárgyalás elnapolását, esetleg vizsgálat elrendelését is indítványozhatja.” Ebben az esetben a bíróságnak a napolásra lehetősége van, azonban a következő mondat már a bíróság kötelességévé teszi ezt, és így „az elnapolás iránt tett indítvány el nem utasítható, ha a törvény a vád alapjául szolgáló bűncselekményre határozott tartamu szabadságvesztés-büntetést rendel, a bíróság pedig oly minősítés lehetőségét sem látja kizártnak, melynél fogva a törvény szerint halálbüntetés, vagy életfogytig tartó fegyház volna megállapítandó, vagy ha az elnapolás a védelem előkészítése érdekében szükséges.” A rendelkezés a jogkövetkezmények tekintetében is egyértelmű, amennyiben a bíróság e kötelezettségét elmulasztotta, az semmisségi okot valósított meg. Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy e szabályok nem a minősítés anyagi jogi korlátját jelentették, csupán „alaki tekintetben kötik meg a bíróság kezét a súlyosításban s az alakiságok megtartása mellett azután a súlyosítás is a fentebb részletezett értelemben szabadságában áll.”⁴⁰¹

Amíg nálunk e jogkövetkezménynek legfeljebb jogtörténeti jelentősége van, addig a német jogban a bíróság részéről, a mulasztás formájában megjelenő eljárási szabálysértés felülvizsgálati eljárás alapját képezheti, eképp a megsértéséből eredő jogkövetkezmény miatt garanciális szempontból nagy jelentőségű rendelkezés, amelynek alkalmazása kikerülhetetlen. A vádtól eltérő minősítés lehetőségére utalás ily módon való bebátyázása a magyar jogban is üdvözlendő volna, amely egyfelől a nemzetközi jognak is megfelelő, a hatékony védelem lehetőségét biztosító jogalkalmazást tenne lehetővé.

⁴⁰⁰ Alkalmazását a joggyakorlatban leginkább egyéb kérdések alapozzák meg, így a hatáskör (Be. 19-20. §), valamint az illetékesség vizsgálata (Be. 21-22. §), amelyek vizsgálatára a Be. 23. §-a alapján bíróság hivatalból, az eljárás minden szakaszában köteles, ebből fakadóan pedig az áttételről történő rendelkezés, az eljáró bíróság összetétele (Be. 13. § (5) bekezdés), továbbá a kötelező védelem biztosítása (Be. 44. § (1) bekezdés a) pont).

⁴⁰¹ FINKEY (1902.) 83.

10. A vád bíróság általi átalakítása, valamint a vádmódosítás – a vád „fejlődőképességének” határai

A tettazonosság keretein belül a bíróság a vád módosítása hiányában is állapíthat meg a vád által nem tartalmazott tényeket. Ehhez képest a tettazonosság keretein túlmutató tények bíróság általi megállapítására csak abban az esetben kerülhet sor, ha az ügyész a vádat e tényekre kiterjesztette. Ezért a vád kiterjesztése magában foglalhatja a vádnak a tettazonosság keretein túlmutató tények vád tárgyává tételét is. Ebből azonban szükségszerűen az következik, hogy a vád kiterjesztésének feltételét képező tartalmi összefüggés – a tettazonossághoz képest – az eredeti vád tárgyát képező tények körével fennálló lazább és távolabbi kapcsolat esetén is megállapítható.⁴⁰²

10.1. A magyar szabályozás

A bírósági szakaszban – különösen a bizonyítás eredményeként – előfordulhat, hogy a vádiratban leírt bűncselekmény helyett más, avagy amellett további bűncselekmények látszanak megvalósulni.⁴⁰³ Ennek megfelelően a Be. 538. § (1) bekezdés a) pontja alapján, ha az ügyészség – a vád tárgyává tett és azokkal összefüggő tények tekintetében – úgy látja, hogy a vádlott más bűncselekményben bűnös vagy a vádirati minősítés szerinti bűncselekmény súlyosabban vagy enyhébben minősül, a vádat megváltoztatja, míg a b) pont értelmében, ha úgy látja, hogy más bűncselekményben is bűnös, mint amely miatt ellene vádat emelt, a vádat kiterjeszti.

A vádmódosítás célja, hogy biztosítja a vád „fejlődőképességét” és „alkalmazkodását” annak érdekében, hogy a történeti esemény vonatkozásában, annak a büntetőeljárás alakulásának függvényében történő vád tárgyává tételével, kiigazításának, helyesbítésének lehetőségével minél szélesebb körben érvényesülhessen a vád kimerítése.⁴⁰⁴

Így valamely ténybeli nívó – amely a tettazonosság lényegét érinti – csak vád megváltoztatása útján tehető az eljárás tárgyává, míg további, a cselekmény fogalmán túlmutató nívóknak az eljárás tárgyává tétele vádkiterjesztés útján eszközölhető. Ezzel

⁴⁰² BH2020. 138.

⁴⁰³ Ugyanakkor fontos feltétel, hogy a vád tárgyává tett történeti tényállás bűncselekményt valósítson meg, ugyanis amennyiben az ügyészség (vádló) olyan cselekmény miatt emel vádat, amely nem bűncselekmény, azt a bíróság nem egészítheti ki olyan tényekkel, amelyek már bűncselekményt alapoznak meg, (BH2020. 32.) mert az nem a tettazonosság keretén belüli tényállás-alakítás, hanem az a (törvényes) vád funkciómegosztás elvét sértő bíróság általi pótlása lenne.

Így a régi Be. hatálya alatt közzétett BH2011. 60. számú döntés szerint a törvényes vád hiányát a vád alaki vagy tartalmi elégtelensége eredményezheti. A tartalmi követelményeknek nem felel meg a vád, ha nem tartalmazza a cselekmény pontos körülírását, s emiatt abból az adott magatartás büntetőtörvénybe ütközése nem állapítható meg, s a bűnösségre vonatkozó anyagi jogi következtetés levonására alkalmatlan.

⁴⁰⁴ BAUMGARTEN (1889.) 38-39.

kapcsolatban megjegyezhető, hogy de lege lata a vád megváltoztatása a tettazonosság keretén belül is megtehető vádmódosító eszköz, míg a vádkiterjesztés mindig azon túlmutató jogintézmény.

Az, hogy az ügyész csupán a vád tárgyává tett és azokkal összefüggő tények tekintetében módosíthatja a vádat, lényegében az ügyészség, a vádmonopólium birtokosa számára állapít meg kötöttségeket, mégpedig ebből a szempontból az adott ügyben a tág értelemben vett vádhoz kötöttség követelményét. A szabályozás így az ügyészség rendelkezési szabadságát korlátozza, ugyanakkor a vádlott és a védő részére fokozottabb garanciát nyújt.⁴⁰⁵ Kérdésként merülhet fel azonban, hogy mit ért a jogalkotó azon, hogy „a vád tárgyává tett és azzal összefüggő tények tekintetében.” Ezzel kapcsolatban pontosabb meghatározás nem áll a gyakorlat rendelkezésére, az mindig in concreto, az adott ügy összes körülményeinek figyelembevételével válaszolható meg. Ugyanakkor iránymutatásul szolgálhat a – már ismertetett – német judikatúrában használatos tettefogalom, amely a faktuális kritériumok alapján kialakított, naturalisztikus szemléletmódot teszi irányadóvá.

A vádmódosítás kapcsán megjelenő, a hatékony védelem lehetőségét biztosító rendelkezés a Be. 538. § (5) bekezdése, amely szerint a vád megváltoztatása esetén a bíróság a tárgyalást elnapolhatja, ha azt az ügyész vagy – a védelem előkészítése érdekében – a vádlott, illetve a védő indítványozza. Míg ugyanezen szakasz (6) bekezdése szerint a vád kiterjesztése esetén a bíróság a tárgyalást legalább nyolc napra a vádlott és a védő együttes indítványára elnapolja vagy hivatalból elnapolhatja, vagy azt az ügyet, amelyre a vádat kiterjesztették, elkülöníti. Ugyanakkor a törvény az elnapolást csak lehetőségként jelöli meg, a bíróságra nézve ilyen kötelezettséget nem állapít meg. Részint ebből következően a gyakorlat az elnapolás elmulasztását csupán relatív eljárási szabálysértésként értékeli.⁴⁰⁶

10.2. A német szabályozás

⁴⁰⁵ VARGA (2016.)

⁴⁰⁶ Ugyanígy értelmezi a gyakorlat az elnapolás kérdéskörét is.

Enyhébb minősítés kapcsán lásd: BH2011. 189. II. A vádiratban súlyos testi sértés büntette kísérletének értékelt cselekmény - tárgyaláson - könnyű testi sértés vétségére történő módosítása, a védelem ellátása szempontjából felkészülést nem igényelt, és a tárgyalás elnapolásának szükségességét sem alapozta meg, ezért az ennek indítványozására felhívás elmulasztása csupán formális (relatív) és az ügyre kihatással nem bíró lényegtelen eljárási szabálysértést valósított meg, amely felülvizsgálati okot nem képez.

Súlyosabb minősítés kapcsán: BH2002. 259. I. Relatív eljárási szabálysértést valósít meg, és nem eredményezheti az elsőfokú bíróság ítéletének hatályon kívül helyezését az a mulasztás, hogy az emberölés alapesete helyett a minősített esetre történő vádmódosítást követően az elsőfokú bíróság a védőt nem hallgatta meg a tárgyalás elnapolásának indítványozásáról, ha a védő a vád tárgyává tett tények körére figyelemmel már a vádirat kézhezvétele után felkészülhetett arra, hogy a vádlott cselekménye súlyosabban minősülhet.

A német joggyakorlat a „vád kialakítása, illetve átalakítása” alatt a bíróság azon jogkörét jelöli, amelyen belül a vádtól eltérhet. Ennek alapján a bíróság a tárgyaláson felmerülő újabb körülményekre, tényekre, vagy a már meglévő bizonyítékokból eltérő jogi értékelő tevékenységekre tekintettel eltérhet a vádtól.⁴⁰⁷ Ennek határa és legfőbb korlátja, hogy a bíróság ezt csakis a vádban megjelölt tett körén belül teheti meg, amíg tehát ugyanarról a tettről van szó, addig a bíróság a tényállás felderítése és a vád kimerítése érdekében a vádtól eltérhet.⁴⁰⁸ A német gyakorlat szerint a tett azonossága nem áll fenn, ha a tett képe jelentősen megváltozik. Ez abban az esetben merül fel, ha az elkövetés helyének, idejének, az elkövetési magatartásnak, a támadás irányultságának, illetve az elkövetés tárgyának különbözősége oly mértékű, hogy már nem az eredeti, individualizált történeti eseményről van szó. Mivel azonban e kritériumok soha nem azonosak, in concreto, az eset összes körülményei döntenek el, milyen súlyúak, így egységes zsinórmérték nem állítható fel.⁴⁰⁹

A német jogi szabályozás kapcsán a vádkiterjesztés (Nachtragsanklage) funkciója, hogy lehetővé tegye, hogy a vádló új, további tettet vonjon be az eljárásba és tegye azt annak tárgyává. A StPO 266. § (1) bekezdése értelmében a bírósági eljárásban az ügyészség a terhelt által elkövetett további bűncselekményekre terjesztheti ki a vádat, amiket a bíróság határozatával az eljárás tárgyává tehet, ha a bíróságnak a módosított tett esetében is fennáll a hatásköre, továbbá, ha ahhoz a vádlott hozzájárul. A vád tárgyát képező tett és a vádkiterjesztés során megjelölt további tett között nem szükséges a tárgyi összefüggés fennállta.⁴¹⁰ A vádkiterjesztést az ügyészségnek szóban, a tárgyaláson kell előterjesztenie, amelyet tartalmaznia kell a tárgyalási jegyzőkönyvnek.⁴¹¹ Továbbá tartalmában meg kell felelnie a StPO 200. § (1) bekezdésének, amely a vádirat tartalmi kellékeit szabályozza.⁴¹² Annak kérdése azonban a bíróság mérlegelési jogkörébe tartozik, hogy a vádkiterjesztésben meghatározott új tettet bevonja-e az eljárásba vagy sem, amely döntését nem köteles indokolni.⁴¹³

⁴⁰⁷ KUCKEIN (2013.) Rn. 14.

⁴⁰⁸ KUCKEIN (2013.) Rn. 15.

⁴⁰⁹ NOROUZI (2016.) Rn. 45-46.

⁴¹⁰ MEYER-GÖBNER (2006.) 1028.

⁴¹¹ PFEIFFER (2005.) 729.

⁴¹² A jogszabályi rendelkezés téma szempontjából releváns része pedig a következőképpen rendelkezik: a vádirat a terhelt terhére rótt tettet, az elkövetés idejét és helyét, a bűncselekmény törvényi körülményeit és az alkalmazandó büntetőjogi rendelkezés megjelölését tartalmazza. Ennek során vádiratában az ügyészségnek a tettet olyan precízen kell körülírnia, hogy az eljárás tárgyát „felcserélhetetlenül”, további történeti eseménnyel össze nem téveszthető módon jelölje meg. GEMEINHARDT – SCHUBERT (2019.) 4., 6.

⁴¹³ MEYER-GÖBNER (2006.) 1029.

A StPO 266. § (2) bekezdése alapján vádkiterjesztést követően a bíróság biztosítja a terheltnek a lehetőséget a megfelelő védekezésre. A StPO 266. § (3) bekezdése értelmében, amennyiben a tanácselnök szükségesnek tartja, vagy ha a terhelt azt indítványozza, és nyilvánvaló, hogy indítványát nem az eljárás akadályozásának szándékával terjesztette elő, a tárgyalást félbeszakítja. A terheltet azon jogára, hogy a tárgyalás félbeszakítását kérheti, figyelmeztetni kell.

10.3. Részösszegzés

A magyar és a német rendelkezések hatókörének egyik fő különbsége a vád fölötti rendelkezési jogból, valamint az immutabilitás elvéből, azaz a tárgyalási szakban az ügyészi vádejtés lehetőségének tilalmazásából ered,⁴¹⁴ a másik ilyen különbség pedig a tettfogalom hatóköre. A vádemelést követően, amennyiben a bíróság a tárgyalást megnyitó határozatában a vádat alkalmasnak találta, egyrészt beáll a perfüggőség, amely eljárási akadályt képez a kétszeres eljárás tilalma alapján, másrészt pedig az ügyészség elveszíti a vád feletti rendelkezési jogot. Azt nem ejtheti és nem is módosíthatja.⁴¹⁵ Ettől kezdve a vád tárgyát képező tett az ítékezés tárgyává lesz, amelyről a bíróság dönt. A tág, naturalisztikus tettfogalom lehetőséget teremt arra, hogy a természetes felfogás szerint a bíróság az ugyanazon történeti eseményhez tartozó, valamint az ahhoz elválaszthatatlanul kötődő körülmények összességét is figyelembe vegye ítékezése során. Így a vád kiegészítésére, amíg ugyanazon tetről van szó, nincs szükség, ahogy a vád pontosítására sincs, hiszen a bíróság a tényállás felderítésének kötelezettségével összefüggésben a bizonyítás eredményeként felmerült pontatlanságokat, ellentmondásokat a tettfogalom hatókörén belül korrigálja.⁴¹⁶ Ebből fakadóan nincs szükség a vádkiterjesztés kapcsán a ténybeli összefüggés megjelölésére, hiszen azon tények felett – főszabály szerint – a bíróság döntési jogosultsággal rendelkezik, a vádkiterjesztés így csupán más tethez tartozó bűncselekményekkel összefüggésben képzelhető el, amelyhez azonban a terhelt hozzájárulása és a bíró célszerűségi szempontok mérlegelésével meghozott végzése is szükséges.

Ezzel ellentétben a magyar jogban az ügyészség a vád felett az elsőfokú bíróság ügydöntő határozatának meghozataláig rendelkezési jogosultsággal bír, azt megváltoztathatja, kiterjesztheti, akár ejtheti is. Ennek is köszönhető, hogy terhelti beleegyezés a vádkiterjesztéshez sem kell, megszorító feltétel ugyanakkor, hogy csak a vád

⁴¹⁴ HEGHMANNS (2014.) 204.

⁴¹⁵ PFEIFFER (2005.) 467.

⁴¹⁶ Erre egyébként a bírói gyakorlat alapján a magyar bíróságoknak is lehetősége van.

tárgyává tett tényekkel összefüggésben lehet gyakorolni a vádkiterjesztést. Ez összhangban van a szűkebb tettefogalom alkalmazásával is.

11. A tettazonosság megsértésének jogi konzekvenciái

A tettazonosság szabályait a bíróság a Be. 6. § (2) bekezdése szerint a vád ki nem merítésével és a vádon való túlterjeszkedéssel sértheti meg. A vádon túlterjeszkedés esete valósul meg, ha a vád tárgyát képező tett helyett a bíróság másik tettet bírál el, vagy ha a vádiratban megjelölt tett mellett további tettet tesz az ítélet tárgyává.⁴¹⁷

11.1. A vádon túlterjeszkedés

A régi Be. 373. § (1) bekezdés c) pontja alapján, ha a bíróság a ténykérdések értékelésének körében túlterjeszkedett a vád tényállásán, a törvényes vád hiányában történő eljárás abszolút hatályon kívül helyezési okot eredményezett. A Be. már nem nevesíti külön a vádon túlterjeszkedés esetét az abszolút hatályon kívül helyezési okokat megjelölő taxatív felsorolásban, így ezen eljárásjogi szabálysértés esetén a Be. 609. § (1) bekezdése irányadó, amelynek értelmében a másodfokú bíróság nem ügydöntő végzésével hatályon kívül helyezi az elsőfokú bíróság ítéletét, és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasítja, ha a másodfokú eljárásban nem orvosolható olyan eljárási szabálysértés történt, amely lényeges hatással volt az eljárás lefolytatására, a bűnösség megállapítására, a bűncselekmény minősítésére, a büntetés kiszabására, illetve az intézkedés alkalmazására. Ezzel abszolút hatályon kívül helyezési ok helyett most már relatív eljárási szabálysértést jelent, amennyiben a bíróság a vádon túlterjeszkedik.

Ennek megértését segítheti elő az 1973. évi I. törvény kapcsán korábban érvényesült bírói gyakorlat, amely a vádon túlterjeszkedés esetén realizálódó relatív hatályon kívül helyezési ok esetén sem tartotta feltétlenül indokoltnak a hatályon kívül helyezést, hanem vizsgálta annak az eljárásra történő kihatását. Ennek megfelelően fejezte ki a judikatúra, hogy a vádirati tényállásban le nem írt cselekményt, amelyre az ügyész utóbb sem terjesztette ki a vádat, a bíróság – törvényes vád hiányában – nem bírálhatja el. Ha mégis így jár el, és ez az ítéletet lényegesen befolyásolta, azt hatályon kívül kell helyezni.⁴¹⁸ Más szavakkal, ha az elsőfokú bíróság a vádon ténybelileg túlterjeszkedik, ez csak akkor eredményezi szükségszerűen az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezését és az iratoknak az ügyész részére visszaküldését, ha a vádlott bűnösségének a további

⁴¹⁷ BAUMGARTEN (1889.) 54.

⁴¹⁸ BH1993. 151.

bűncselekményben való megállapítása – vagyis a törvényes vád hiánya – az elsőfokú ítéletre lényeges kihatással van.⁴¹⁹

A vádon túlterjeszkedésnek minősül például, ha a vádban szereplő azon tényállással szemben, miszerint a terhelt nem tudott a társa csalási szándékáról, a másodfokú ítélet azt állapítja meg, hogy tudott, és erre alapítja a vádtól és az elsőfokú ítélettől eltérő minősítést.⁴²⁰ A gyakorlat szerint azonban nem értékelhető a törvényes vád hiányaként és a vádon túlterjeszkedésként sem, ha a vádhoz képest az elkövető kilétét és valamely bűncselekmény törvényi tényállásába illeszkedő elkövetési magatartás lényegét illető változtatás nélkül, tehát a tettazonosság keretei között a bíróság a vádiratban le nem írt tény – pl: egy másik bűncselekmény törvényi tényállásának részét alkotó eredményt – is megállapít, és a cselekményt ennek figyelembevételével értékeli.⁴²¹

11.2. A vád ki nem merítése

Másik eljárási hibaként említhető az az esetkör, amikor az elsőfokú bíróság nem meríti ki teljes körben a vádat. Így például az, amikor az elsőfokon eljáró bíróság a cselekmény nem minden részcselekményét bírálja el, és utóbb, de még a jogerőt megelőzően a másodfokú eljárásban merülnek fel további részcselekmények.

A tényálláshoz kötöttség a másodfokú eljárásban igen megszorító, így főszabály szerint a Be. 591. § (1) bekezdése alapján a másodfokú bíróság a határozatát az elsőfokú bíróság által megállapított tényállásra alapítja, kivéve, ha az elsőfokú bíróság ítélete megalapozatlan. Amennyiben tehát a bíróság az egységes cselekmény nem minden részcselekményét bírálta el, úgy a másodfokú eljárás legfőbb kérdése, hogy a megalapozatlanság kiküszöbölhető-e vagy sem.⁴²²

Ennek függvényében kell differenciálni teljes és részbeni megalapozatlanság között. A Be. 592. § (1) bekezdés a) és b) pontja alapján az elsőfokú bíróság ítélete teljes egészében megalapozatlan, ha az elsőfokú bíróság nem állapított meg tényállást vagy a tényállás teljes egészében felderítetlen. Míg ugyanezen szakasz (2) bekezdésének a) pontja szerint az elsőfokú bíróság ítélete részben megalapozatlan, ha az elsőfokú bíróság a tényállást hiányosan állapította meg, a b) pontja értelmében a tényállás részben felderítetlen, c) pontja alapján, ha a megállapított tényállás ellentétes a bíróság által

⁴¹⁹ BH2001. 266.; BH2003. 146.

⁴²⁰ BH2014. 8.

⁴²¹ BH2009. 5.II.

⁴²² GÁL (1980.) 987.

lefolytatott bizonyítást érintő ügyiratok tartalmával, míg a d) pont szerint, ha az elsőfokú bíróság a megállapított tényekből további tényre helytelenül következtetett.

Azonban speciális esetet valósít meg a bizonyítás szabályainak a Be. 164. § (1) bekezdésében szabályozott alapvetése alapján, a Be. 593. § (4) bekezdésében meghatározott kivétel, amely szerint, ha a megalapozatlanság nyilvánvalóan arra a bizonyítási alapvetésre vezethető vissza, hogy a vád bizonyításához szükséges tények feltárása, az alátámasztásukra szolgáló bizonyítási eszközök rendelkezésre bocsátása, illetve beszerzésének indítványozása a vádlót terheli; akkor a megalapozatlanság következményei nem alkalmazhatók.

Ez tehát azt a helyzetet jelenti, amikor az ügyészség vádiratban meghatározott bizonyítási indítványainak hiányossága, illetve a bizonyítási eljárásban tanúsított passzivitása miatt a bíróság tartalmilag ugyan megalapozatlan ítéletet hoz, azonban a megalapozatlanság jogkövetkezményei alaki okból (az ügyészi passzivitás) nem alkalmazhatók.

Ha azonban a megalapozatlanság nem a fenti okból áll fenn, akkor a Be. 593. § (1) bekezdése alapján a másodfokú bíróság az ítélet részbeni megalapozatlanságát kiküszöböli és a Be. 606. § (2) bekezdése értelmében az elsőfokú bíróság ítéletét megváltoztathatja.

Az, hogy az elsőfokú bíróság tényállása a részcselekmények hiánya okán a hiányos tényállás, illetve a felderítetlen tényállás miatt teljes vagy részleges megalapozatlanságban szenved-e, az kiküszöbölhető-e vagy sem, és hogy ebből fakadóan mi a megalapozatlanság jogkövetkezménye, korábban (1973. évi I. törvény és a régi Be. hatályba lépését követően rövid ideig) mennyiségi és minőségi értékelést tett szükségessé, amely értékelést a bíróságnak az adott ügy összes körülményeinek figyelembevétele alapján kellett elvégeznie.⁴²³

Azonban a bírói gyakorlatban kezdett kikristályosodni már a régi Be. hatálya alatt is az az irány, hogy a részbeni megalapozatlanságot ki kell küszöbölni.⁴²⁴ Ez a Be. hatálya alatt egyértelművé vált, a részbeni megalapozatlanságot minden esetben ki kell küszöbölni, amely az eljáró bíróság kötelezettsége. Ezt juttatja kifejezésre az EBH2019. B.9. számú döntés I. pontja is, amely szerint a hatályos Be. csak a teljes – a másodfokú eljárásban

⁴²³ BK. 84. számú kollégiumi állásfoglalás, GÁL (1980.) 988.

⁴²⁴ Az EBH2018. B.8. számú döntés II. pontja szerint megalapozatlanság miatt az elsőfokú ítélet csak akkor helyezhető hatályon kívül, ha a megalapozatlanság a másodfokú eljárásban nem küszöbölhető ki. A részleges megalapozatlanság másodfokon az iratok tartalma alapján, helyes ténybeli következtetés vagy bizonyítás útján kiküszöbölhető, annak mennyiségi korlátja nincs, részleges megalapozatlanság kiküszöbölése a másodfokú eljárásban kötelező. A hiányos vagy iratellenes tényállás tehát teljes, a másodfokú eljárásban ki nem küszöbölhető megalapozatlanságot fogalmilag nem eredményezhet.

helyre nem hozható – megalapozatlanság okából engedi meg a hatályon kívül helyezést, míg az ítélet részleges megalapozatlanságának kiküszöbölését a másodfokú bíróság kategorikus – mérlegelést nem tűrő – kötelezettségévé teszi. A részleges megalapozatlanság ezért hatályon kívül helyezés alapjául nem szolgálhat. E törvényi tilalom nem játszható ki olyan módon, hogy a másodfokú bíróság a részleges megalapozatlansághoz egy önmagában hatályon kívül helyezési okot meg nem valósító eljárási szabálysértést (indokolási kötelezettség megsértése) társít. Az indokolási kötelezettség teljesítése csak a megalapozott vagy megalapozottá tett tényállás tekintetében vizsgálható, amennyiben ugyanis a tények megállapítása hiányzik, úgy az azokra vonatkozó indokolás sem kérhető számon. Ezért a részleges megalapozatlanságban szenvedő ítélet indokolásának megsértését eljárási szabálysértésként értékelni fogalmilag kizárt.

11.3. A német szabályozás

A német szabályok értelmében, amennyiben törvényes vád hiányában ítélte el a bíróság a vádlottat, az felülvizsgálati okot képez, amelynek eredményeként a BGH a korábban eljáró bíróság ítéletét hatályon kívül helyezi, és az eljárást megszünteti.⁴²⁵ Másrészt az ügyészség által indítványozható felülvizsgálati okot képez az az eset, amikor a bíróság a kogníciós kötelezettségét megsérti, azaz a vádkimerítési kötelezettségét nem teljesíti. A rendes jogvoslati eljárásban az ítélt dolgot, a perfüggőséget, továbbá a vádon túlterjeszkedést a bíróságok hivatalból kötelesek figyelembe venni és vizsgálni.⁴²⁶

⁴²⁵ PFEIFFER (2005.) 721.

⁴²⁶ VELTEN (2016.) 670., NOROUZI (2016.) Rn. 48.

III. A *ne bis in idem* elv, az azonosság-fogalom a jogerőn túl

A tett azonosságának vizsgálata a jogerőn túl a *ne bis in idem* elv alkalmazásának kérdését veti fel. Jelen fejezetben azonban a *ne bis in idem* elvnek csupán a szakjogi vetületével foglalkozom, nem térek ki az alapjogi funkciójára és az alkalmazási körében felmerülő érdekkérdésekre. Annak bővebb, elméleti alapokkal bíró kifejtése rendszertanilag helyesebb, ha a következő fejezetben, az alkotmányjogi dimenzióban történik meg. Így jelen fejezet keretében a tilalom elméleti alapjaival, és a büntetőjogon kívüli érvényesülési kérdéseivel nem foglalkozom.

Ahogy SZEGHŐ fejezte ki, a „tettazonosság kérdése sarkpontját képezi a *non bis in idem* alkalmazásának.”⁴²⁷ Annak ellenére azonban, hogy a magyar jogirodalomban a tettazonosság több mint százéves jogintézmény, még mindig nem teljesen tisztázott „a tettazonosság – a jogerő és a – *ne bis in idem* viszonya.”⁴²⁸ HELLER meghatározása szerint a tettazonosság és a *ne bis in idem* viszonya kapcsán a tettazonosságnak kettős jelentősége van. Negatív irányban ki kell zárnia az eljárás tárgyából mindent, ami miatt vádat nem emeltek, pozitív irányban pedig át kell fognia mindent, ami az eljárás tárgyához tartozik.⁴²⁹ Ez VARGHA gondolataival kifejezve azt jelenti, hogy ahol a tett azonossága megszűnik, addig tart a bíróság vádkimerítési joga. A tettazonosság határán belül azonban a vád tárgya, annak konszumpciója folytán a jogerős ügydöntő határozat tárgyát képezi, és e határon túl kezdődik az újabb, másik vád emelésének joga.⁴³⁰

Ezeket összegezve tehát kijelenthető, hogy a *ne bis in idem* elvének a tettazonosság tisztázása a kulcsa, ugyanis csak ebből kiindulva határozható meg, hogy a vádat kimerítették-e már.⁴³¹

Kérdés, hogy a régi vád és az új vád relációjában vagy az ítélet és az új vád relációjában kell-e vizsgálni az azonosság tekintetében a kizáró hatás terjedelmét. MÓRA írásában az 1951. évi III. törvény – már bemutatott – 178. § (4) bekezdése okán az összehasonlítást a korábbi jogerős ítélet tárgyává tett történeti eseménysorozatot tette mércévé, hiszen amit a bíróság jogerősen elbírált, azt az ítélet tárgyává tette, ugyanakkor ez nem mindig azonos a vád tárgyával. Így ahogy összefoglalja, a *ne bis in idem* hatás

⁴²⁷ SZEGHŐ (1909.) 2.

⁴²⁸ KADLÓT (2008.) 649.

⁴²⁹ HELLER (1939.) 207.

⁴³⁰ VARGHA (1889.) 128.

⁴³¹ SZILI (1985.) 90.

szempontjából nem a korábbi és az új vád összevetése a mérvadó,⁴³² hanem az összemérést az újabb eljárás (és esetleg vád) tárgyául szolgáló és a korábbi ítélet tárgyát képező historikum között kell elvégezni.⁴³³

A vázoltaknak megfelelően ebben az esetben a kérdés az, hogy mi minősül ugyanazon cselekménynek a jogerős ügydöntő határozatot követő újabb vádemelés történeti tényállásának, illetve a jogerős ügydöntő határozat után meghozott másik ügydöntő határozat történeti tényállásának relációjában, hiszen, ha a vád tárgyává tett cselekményekből az ítélet tárgyává tett cselekmények lesznek, a kétszeres eljárás tilalmának folyományaként ezek a cselekmények már nem tehetők ismételten a vád tárgyává.⁴³⁴ Ugyanakkor vannak olyan jogintézmények, amelyek indokoltá tehetik a korábbi vád vizsgálatát is, ilyen a korábban ismertetett vádejtés, valamint ilyennek tekinthető a későbbiekben bemutatott eljárásjogi egység esetköre is. Így nem minden esetre vonatkozóan helyeselhető csupán a bíróság ügydöntő határozatában elbírált történeti eseménynek a vizsgálata az újabb eljárást kizáró hatás terjedelmének megítélésénél, hanem bizonyos esetekben a vádirati történeti tényállás figyelembevétele is szükségessé válhat.

1. A ne bis in idem elv hazai szabályozása

1.1. A ne bis in idem elv szabályozás-története

A Bp. általános rendelkezései között a ne bis in idem elv még nem található meg, az a részletszabályokból, így a Bp. 326. § 1. pontjából,⁴³⁵ valamint a Bp. 352. §-ának szabályozásából⁴³⁶ olvasható ki, amely azonban nem konzekvensen rendelkezett, ugyanis nem az eljárás megszüntetését rendelte el res iudicata esetén, hanem felmentő ítélet meghozatalát. Továbbá megjegyzendő, hogy a jogszabály a „bűncselekmény” fogalmával illette az idem megjelölését.

Az 1951. évi III. törvény már az alapvető elvek szintjén a többszöri eljárás tilalma alatt a 6. §-ban rendelkezik az elvről, oly módon, hogy a már jogerősen elbírált bűncselekmény miatt ugyanazon személy ellen újabb büntető eljárásnak – a perújítás és a

⁴³² Ugyanakkor a korábbi és az újabb vád összevetésének is van relevanciája, hiszen az ügyek egyesítésének követelményének érvényesülése csakis ennek mentén garantálható.

⁴³³ MÓRA (1961.) 397.

⁴³⁴ TREMMEL (2001.) 268., SZABÓ (2021.) 39.

⁴³⁵ Felmentő-ítélet hozandó: 1. ha a vád tárgyává tett cselekmény nem bűncselekmény; vagy ha bűncselekmény ugyan, de tárgyában korábban már jogerős ítélet volt hozva.

⁴³⁶ Ha a főtárgyalás alatt kiderül, (...) hogy a vád tárgyává tett bűncselekményre vonatkozólag korábban már jogerős ítéletet hoztak (...) a bíróság a felek meghallgatása után, azonban az esküdtek meghallgatása nélkül felmentő ítéletet hoz.

törvényesség érdekében használt perorvoslat esetét kivéve – nem lehet helye. A szóhasználat az identicus meghatározására e jogszabályban is a „bűncselekmény.”

Az 1962. évi 8. törvényerejű rendelet 9. §-a már az „alapelvek” szintjén rendelkezik a tilalomról ugyancsak a többszöri eljárás tilalma alatt. Így a már jogerősen elbírált büntett miatt ugyanazon személy ellen újabb büntető eljárásnak – a perújítás és a törvényességi óvás esetét kivéve – nincs helye. E törvény szakít a bűncselekmény fogalommal és a „büntettet” jelöli meg az eljárás tárgyául.

1973. évi I. törvény a tilalmat az alapvető rendelkezések közt szabályozza, a büntetőeljárás akadályai között, amely a régi Be. és a Be. szabályozási modelljét is adja. A jogszabály 13. § d) pontja szerint büntetőeljárást nem lehet indítani, és a már megindult eljárást meg kell szüntetni vagy felmentő ítéletet kell hozni, ha a terhelt cselekményét már jogerősen elbírálták, kivéve a perújítás, a felülvizsgálat és a törvényesség érdekében emelt jogorvoslat esetét.⁴³⁷

A kivételek törvényi megfogalmazását leszámítva ugyanígy szabályozta a ne bis in idem elvét a régi Be. 6. § (3) bekezdés d) pontja is.

1.2. A ne bis in idem elv hatályos szabályozása

De lege lata a kétszeres elítélés tilamának eljárásjogi szabályait a Be. 4. § (3) bekezdése tartalmazza, amelynek értelmében büntetőeljárás nem indítható, illetve a megindult büntetőeljárást meg kell szüntetni, ha az elkövető cselekményét már jogerősen elbírálták, kivéve a rendkívüli jogorvoslati eljárások és egyes különleges eljárások esetét.⁴³⁸ A rendelkezés az identicus szempontjából a vádelvhez hasonlóan a tettazonosság és a személyazonosság⁴³⁹ körét veti fel. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy az alanyi terjedelmet illetően a Be. a „terhelt” helyett most már az „elkövetőt” jelöli meg a rendelkezés alanyaként, amely a büntető eljárásjogi terminológia okán – álláspontom

⁴³⁷ Az ehhez kapcsolódó gyakorlat az ittas járművezetés alapesetének és minősített esetének külön eljárásokban való elbírálása kapcsán fejtette ki, hogy ítélt dolog címén az eljárás megszüntetésének van helye, ha a korábbi ítélet a terheltnek – helyileg és időbelileg is körülhatárolt – ugyanazt a magatartását bírálta el, amely miatt utóbb vádat emeltek. (BH1989. 394.)

⁴³⁸ Míg uniós jogi vonatkozásban a Be. 4. § (7)-(9) bekezdései szabályozzák a szakjogban a ne bis in idem elvét, amely a későbbiekben kerül bővebb kifejtésre.

⁴³⁹ Ahogy a vádelvnél sem, úgy a ne bis in idem elv értelmezésénél sem kívánok bővebben a személyazonosság kérdéskörével foglalkozni. Ennek körében értelemszerűen a büntetőeljárás akadályaként, ha a terhelt vád tárgyává tett cselekményét már jogerősen elbírálták. Másik oldalról pedig ugyanazért a cselekményért később más személyt nem lehet felelősségre vonni, ha azért valakit már elítéltek. Ezzel nem ellentétes a BH1993 278. számon közzétett határozat, amely kifejti, hogy a társtettesként elkövetett, életveszélyt okozó testi sértés büntette elkövetőinek a felelősségre vonását nem akadályozza, hogy a bűncselekmény két másik elkövetőjét a bíróság már jogerősen elítélte.

szerint – indokolatlan eltérés, a terhelt meghatározás helyesebb, ugyanis a terhelt nem feltétlenül elkövető is.⁴⁴⁰

Ahogy a tettazonosság kapcsán, úgy a jogalkotó itt is a „cselekmény” szóval jelöli a tilalom tárgyát, azaz az *idem* fogalmát. Az elméleti alapokat illetően irányadónak tekintendők a tettazonosság kapcsán kifejtett identicus álláspontok osztályozási szintjei. Ennek kapcsán obiter dictum jegyzendő meg, hogy a magyar jogirodalomban fellelhető munkák jelentős része, a vád és az ítélet viszonyán túl nem, vagy csak marginális jelleggel foglalkozott az azonosság kérdésével, ennek okán a ne bis in idem elv kérdésköre a magyar jogirodalomban finoman szólva sem nevezhető „túlírtnak.” Ugyanakkor a tettazonosság és a ne bis in idem elv összefüggéseiből következik, hogy igazán értékesnek azon írások tekinthetők a témában, amelyek a tettazonosság alkalmazási körét a ne bis in idem elv érvényesülésére kihatóan is megvizsgálták,⁴⁴¹ vagy ezt fordított irányból kísérelték meg.⁴⁴² Az ismertetett szoros összefüggések kapcsán ugyanis a tettazonosság szűkre szabása (bűncselekmény-azonosság), valamint kitágítása (történeti esemény azonossága) hatással bír a ne bis in idem és a rendkívüli perorvoslatok alkalmazási körére.⁴⁴³

A fő kérdés ennek kapcsán, hogy mely fogalom mentén határozandó meg az azonosság tárgya, ebből a szempontból a bűncselekmény, a cselekmény és a (történeti) tényállás fogalmát kell kiemelni. A történeti tényállás vagy – ahogy a német felfogás nevezi – tett olyan konkrét történeti esemény, amely több cselekményt is magába foglalhat, utóbbi ugyanis a történeti tényállásban megjelenő, anyagi jog által értékelt immanens részelemet jelenti. Amennyiben pedig a konkrét cselekmény, a bíróság értékelő, illetve minősítő tevékenysége eredményeként anyagi jogi jogszabály alá szubsumálható, tehát tényállásszerű, ezen túl pedig büntető-jogellenes és bűnös, akkor bűncselekmény(ek) valósul(nak) meg.

De lege lata kijelenthető, hogy a szakjogi ne bis in idem elv kapcsán szabályozott cselekményfogalom összemosódott az anyagi büntetőjog által értelmezett cselekményfogalommal,⁴⁴⁴ különösen annak az egység-többségi tani jelentéstartamával, de – az alább bemutatottaknak megfelelően – nem azonosítható a vádelv körében szabályozott cselekmény fogalmával.

⁴⁴⁰ Itt különösen a felmentő rendelkezés ne bis in idem hatására kell gondolni.

⁴⁴¹ BAUMGARTEN (1889.), VARGHA (1889.), HÁRS (1943.), MÓRA (1958.)B

⁴⁴² TREMMEL (2003.) 267. A szerző írásában „a tettazonosság nagyon régi „hamis” kérdéseit és a viszonylag újszerű vonatkozásait, összefüggéseit a végéről, azaz az ún. ne bis in idem elv tilalmából kiindulva vizsgálja fel.”

⁴⁴³ TREMMEL (2003.) 272.

⁴⁴⁴ NAGY (2014.)A 144-150., FILÓ (2016.) 85-93.

Az eljárásjogi tett értelmezésének dinamikáját a joggyakorlatban a 6/2009. BJE rendezi, amely irányadó a bíróságok számára a *ne bis in idem* elv értelmezésénél.⁴⁴⁵ Ennek során a szakbírói gyakorlat az egység és a többség közötti megkülönböztetés anyagi jogi kereteit használja fel az ugyanazon cselekmény miatti újabb eljárást kizáró hatás terjedelmének megítélésénél, azaz a *ne bis in idem* elv,⁴⁴⁶ és az extenzív (azaz jogerőn túli) tettazonosság értelmezésénél.

2. A magyar joggyakorlat *idem* fogalma a 6/2009. BJE tükrében

Hogy mi számít azonos tettnek és mi tartozik a bűncselekmény egységébe az egyes részselekmények vonatkozásában, komoly kihívásokat szolgáltató kérdés a jogalkalmazó számára és a joggyakorlat korántsem volt egységes, így a LÜ indítványában, majd a LB a döntésében helyesen látta, hogy a judikatúrában jelentkező diszkrepancia, és az – akár ugyanazon ügyben is – eltérő értelmezések feloldására jogegységi határozat meghozatala szükséges, amelyet a LB a 6/2009-es BJE formájában alkotott meg.⁴⁴⁷ Ennek rendelkező része szerint:

„Amennyiben a bíróság a vád tárgyává tett és a bűncselekmény egységébe tartozó cselekményt jogerősen elbírálta, határozata a bűncselekmény tekintetében res iudicatum eredményez. A (rég) Be. 6. § (3) bekezdésének d) pontjára figyelemmel nincs helye újabb vádemelésnek olyan részselekmény miatt, amely a már elbírált bűncselekmény egységébe tartozik, de nem képezte a jogerős határozatban megállapított tényállás részét.”

A BJE-ben foglaltak alapján egységes az ítélkezési gyakorlat arra vonatkozólag, hogy a természetes és a törvényi egység mint egyrendbeli bűncselekmény különböző részselekményeit egy eljárásban kell elbírálni. A bírói gyakorlat konzekvens abban is, hogy az olyan bűncselekmény tekintetében, amely időben egymástól elkülönülő részselekményekkel valósul meg, a bíróság jogerős ügydöntő határozatának cselekményegységet teremtő hatása van. A jogerős határozat a megszületéséig terjedő időszak tekintetében a cselekményegységet behatárolja és lezárja.

⁴⁴⁵ Lásd: ELEK (2012.) 150-157.

⁴⁴⁶ MÓRA (1958.)B 396-397., Kúria Bfv.III.1085/2015/18., Kúria Bpkf.III.169/2016/7. [46]

⁴⁴⁷ Hasonló ratio decidendi olvasható a Szegedi Ítéltábla egyik közzétett határozatában. ÍH 2009.152 A folytatólagos egységbe tartozó részselekmények miatti jogerős elítélés után további részselekmények miatt újabb rendes eljárás nem folytatható, csak perújításnak lehet helye.

A jogerős ügydöntő határozatot követően továbbra is megvalósuló újabb részcselekmények pedig már egy újabb rendbeli bűncselekmény megállapításának az alapjául szolgálhatnak.

Ezzel párhuzamosan azonban mindinkább ellentmondásosság feszült a bűncselekményi egység behatárolásának kérdését illetően. Ahogy értekezésében Szabó is utal rá, a Debreceni Ítéltábla Büntető Kollégiuma 2020. február 24. napján kelt, a Kúria Büntető Kollégiuma részére címzett jogegység érdekében előterjesztett előzetes döntéshozatali indítványában kifejtette, hogy a recens joggyakorlatban többféle értelmezés érvényesül a bűncselekményegység időpontjának lezárása tekintetében, amely ellentmondásosság különösen a Btk. 396. §-ában szabályozott költségvetési csalás törvényi tényállásának alkalmazása kapcsán jelentkezett.⁴⁴⁸

Már a BJE hatálya alatt is érvényesült a gyakorlat, hogy a tettazonosság oldaláról a vádemelés időpontja zárja le a bűncselekményegységet, így valamennyi, az addig eltelt időszakban megvalósult tényállásszerű részcselekmény a törvényi egység körébe tartozik függetlenül attól, hogy azt különböző adó- és járuléknemekre követték el, ahogy akkor is, ha azok külön-külön nem minősülnek bűncselekménynek. A bűncselekmény minősítésénél a részcselekményekkel együttesen okozott vagyoni hátrányra kell tekintettel lenni.⁴⁴⁹ Míg a ne bis in idem elv oldaláról, abban az esetben, ha a terhelttel szemben utóbb emelt vád szerinti, az általa tettesként elkövetett költségvetési csalást megvalósító bűncselekmény elkövetési ideje megelőzi a bíróság által korábban jogerősen elbírált, és a terhelt által tettesként elkövetett költségvetési csalási cselekmény miatti vádemelést, azok törvényi egységbe tartozóként az elbírált bűncselekmény részcselekményei és ítélt dolognak tekintendők. Erre tekintettel e cselekmények kapcsán a büntetőeljárást meg kell szüntetni.⁴⁵⁰ Ennek alapját a gyakorlat a költségvetési csalás törvényi tényállásában a Btk. 396. § (8) bekezdése alatt szabályozott, korlátlan enyhítést lehetővé tevő körülményben, azaz a költségvetési csalással okozott vagyoni hátránynak a vádirat benyújtásáig történő megtérítésében látja, amely elől elzárna a terheltet a bíróság abban az esetben, ha olyan részcselekményeket is bevonna az ítélezésébe, amelyet a vádirat nem tartalmazott.

⁴⁴⁸ A Btk. hatályba lépése óta a költségvetési csalás törvényi tényállása tekintetében a jogalkotó törvényi egységet teremtett az „ezzel egy vagy több költségvetésnek vagyoni hátrányt okoz” alakjában történő eredményre utalással. Több költségvetés érintettsége esetén a törvényi egység tekintetében a szakirodalom is megosztott, az egyik álláspont szerint ebben az esetben összefoglalt bűncselekmény (delictum complexum) létesül, (SCHMIDT (2017.) 106.) a másik álláspont szerint indokolt a törvényi egység önálló különös típusaként kezelni, (JACSÓ (2017.) 286.) míg egyetlen költségvetés érintettsége esetén természetes egység létesül. BELOVICS (2020.) 1565.

⁴⁴⁹ BH2018. 162.

⁴⁵⁰ EBH2019. B.6. II.

A joggyakorlatnak egyéb bűncselekményekre is kiterjedő áttekintése alapján az alábbi lehetőségek között differenciált a jogegység érdekében előterjesztett előzetes döntéshozatali indítvány:

- a vádirat benyújtásának napja, a vádemelés időpontja,
- a vádirat tényállásában rögzített elkövetési időszak,
- a végindítvány megtételének időpontja,
- a végindítványban fenntartott elkövetési időszak,
- az ítélet jogerőre emelkedésének napja,
- az elsőfokú ítélet meghozatalának időpontja,
- a (kihirdetett nem jogerős) ítélet tényállásában foglalt elkövetési időszak,
- a jogerős ítélet tényállásában foglalt elkövetési időszak.⁴⁵¹

A jogalkalmazás helyett azonban a jogalkotó vette kezébe a kérdés megoldását,⁴⁵² és a Btk. 2022. március 01. napjával történő módosulásával a Btk. 6. §-a a halmazat és folytatólágosság szabályozásán túl a (3) bekezdéssel egészült ki, amelynek értelmében, ha az elkövető több vagy tartós cselekménye egy bűncselekményt valósít meg, vagy több bűncselekménye e törvény rendelkezése alapján egy bűncselekményt valósít meg, és e bűncselekmény miatt az elkövetővel szemben vádemelésre került sor, az elkövető által a vádemelést követően elkövetett újabb ugyanolyan bűncselekmény önálló bűncselekményként bírálendő el. Ennek megfelelően a (törvényes)⁴⁵³ vád emelésének objektív időpontja (és nem annak tartalma) határolja be a bűncselekményegységet, így a BJE-ben foglalt iránymutatás már nem érvényesül, hiszen a törvényi szabályozás lerontja a jogegységi határozatban írtakat. Ebből az okból pedig a BJE módosítása vált szükségessé, hiszen a jogegységi határozat jogszabállyal nem lehet ellentétes.

Ennek alapján megállapítható, hogy az új szabályozás a *ne bis in idem* elv hatókörének korlátozását jelenti az azonosság-fogalom restrikcioja útján, hiszen a bűncselekményegység már nem az ügydöntő határozat meghozataláig terjedő időtartamot öleli fel, hanem az csupán a vádemelés időpontjáig tartó időszakot foglalja magába.

⁴⁵¹ Lásd még: SZABÓ (2021.) 40-42.

⁴⁵² A jogalkotó az új szabályozást a joggyakorlat egységesítése mellett a pergazdaságosság elvével, az anyagi igazság megállapításának igényével, valamint a valósághű tényállásra alapozott bírói döntés követelményével indokolta.

⁴⁵³ Az egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódóan egyéb törvények módosításáról szóló 2021. évi CXXXIV. törvénynek a 90. §-ához kötődő jogalkotói indokolás alapján a vád törvényességi elemeit nélkülöző vád emelése cselekményegységet behatároló funkcióval nem rendelkezik.

Ha az egy eljárásban való elbírálásra bármely okból nem kerül sor, az utóbb ismertté vált részcsелеkmények önálló elbírálását a res iudicata kizárja, ezért ilyen esetben vádirat benyújtására nincs törvényes lehetőség.⁴⁵⁴

A jogegységi határozatot vizsgálva az extenzív tettazonosság eljárást kizáró hatásának vizsgálatát az egység-többségtan egyes esetköreinek górcső alá vételével kell meghatározni. A 6/2009. BJE ebben a tekintetben az egység-többségtan valamennyi jelenségét átfogó szabályrendszert állított fel, amely a természetes és a törvényi egység, valamint az alaki és az anyagi halmazat eseteire is kiterjed.⁴⁵⁵ Az alábbiakban ezen jogi absztrakciók gyakorlati alkalmazását mutatom be.

A kérdés azért különösen nehéz, mert az anyagi jog eljárásjogi rendelkezések folytán érvényesül, amelyek a statikus egység-többségtant dinamizálják. Az egység-többségtan területén általános, egységes elvi alap nem állítható fel. Az kétségtelen, hogy egyetlen diszpozíció egyszeri megvalósítása mindig egység, ugyanakkor a halmazat kapcsán már csak ún. rendező elvek jelölhetők meg, így halmazat megállapítására vezet(het): a sértettek száma, ugyanazon jogtárgy többszöri sérelme, a különböző jogtárgyak sérelme, bizonyos kivételektől eltekintve az üzletszerűség, valamint ha a tényállások között nincs szükségszerű kapcsolat.⁴⁵⁶ Ebből következik, tehát hogy egységes elvi alap ugyan nem állapítható meg az egység-többség tan területén, ugyanakkor negatív oldalról meghatározható ilyen fundamentum a kétszeres értékelés tilalmából kiindulva, miszerint semmi sem értékelhető kétszeresen, ugyanakkor semmi sem maradhat értékelés nélkül.⁴⁵⁷

A ne bis in idem alkalmazása során azonban az anyagi jogi jogalkalmazás nehézsége mellé az eljárásjogi jogértelmezés problematikája is társul. Ennek megfelelően semmi sem értékelhető kétszer, de semmi sem maradhat értékelés nélkül, ezen túl pedig semmi sem bírálható el kétszer, ugyanakkor – főszabály szerint – semmi sem maradhat elbírálás, pontosabban jogi értékelés, azaz a vádnak a kimerítése nélkül.

2.1. A természetes egység

Az egység-többség tan keretében a természetes egység megítélése tűnik a legegyszerűbbnek eljárásjogi szempontból, hiszen mindazon jelenség, amely a természetes

⁴⁵⁴ Kúria Bfv.II.462/2007/5.

⁴⁵⁵ Ennek kapcsán helyesen érzékelt a bírói gyakorlat, hogy a jogerő tárgyi terjedelmének és a ne bis in idem elv alkalmazási körének legfőbb nehézségei az egység és a többség tanával függnek össze. TREMMEL (2003.) 268.

⁴⁵⁶ NAGY (2014.)B 77-78.

⁴⁵⁷ NAGY (2014.)B 77.

életfelfogás alapján egységet képez, természetes egységet eredményez.⁴⁵⁸ Ennek gyakorlati alkalmazása azonban korántsem olyan egyszerű, mint amilyen az alaptétel.

A 6/2009. BJE vonatkozó megállapításai során a LB a természetes egység vizsgálata körében abból indult ki, hogy a cselekmény természetes egységként értékelhető attól függetlenül, hogy egy vagy több mozzanattal valósul meg. Feltétel azonban, hogy az azonos alkalommal tanúsított részecselekmények ugyanabba a törvényi tényállásba illeszkedjenek, azonos legyen a sértettjük és bár önmagukban is megvalósítanak a bűncselekményt, azonban az egymást megszakítás nélkül követő tevékenység-sorozat összességében is csak egy törvényi tényállást merítsen ki.

Egyes bűncselekményekre, illetve bűncselekmény típusokra nézve jogértelmezési instrumentumként jogegységi határozatok, valamint a bírói gyakorlat részére irányadónak tekintendő értelmezési irányok a közzétett eseti döntésekben is találhatóak. Így például a hűtlen kezelés kapcsán az 1/2016. BJE,⁴⁵⁹ a kitartottság vonatkozásában a 3/1999. BJE,⁴⁶⁰ a kábítószer birtoklás, illetve a kábítószer-kereskedelem (korábban kábítószerrel visszaélés) tekintetében az 1/2007. BJE, valamint a gyermekpornográfia helyes minősítéséhez a 2/2018. BJE⁴⁶¹ tartalmaz megállapításokat.

2.1.1. A természetes egység a tettazonosság tükrében

A recens bírósági gyakorlat a tettazonosság elvében foglalt cselekmény fogalmát a grammatikai értelmezéshez képest megszorítóan alkalmazza, azalatt csupán a részecselekményt érti, így nemcsak olyan cselekmény, hanem olyan a természetes egység bűncselekményegységébe tartozó részecselekmény sem képezheti az ítékezés tárgyát, amelyet az ügyészség nem tett a vád tárgyává. E megszorító értelmezéshez kapcsolódó kritikai megjegyzés elvi alapjait a folytatólágosság mint törvényi egységkategória kapcsán

⁴⁵⁸ HÁRS (1943.) 34.

⁴⁵⁹ Természetes egységként értékelendő a hűtlen kezelés, ha az elkövető a megbízás alapján kezelt vagyonban akár egyetlen, akár több - különféle vagy ismétlődő - (többféle) vagyonkezelési kötelezettség megszegésével okozza a szabálysértési értékhatárt meghaladó összegű vagyoni hátrányt, függetlenül attól, hogy az egyszerre, egy alkalommal vagy több részletben, ismétlődően következik be.

Ezzel szemben, ha a vagyonkezelési kötelezettséget megszegő többféle (különböző) elkövetési magatartás több különböző, azonban egyenként önmagában is bűncselekménynek minősülő vagyoni hátrány keletkezéséhez vezet, a cselekmény folytatólágosan elkövetett hűtlen kezelés, feltéve, hogy a folytatólágosság megállapításához szükséges egyéb feltételek is teljesültek.

⁴⁶⁰ A kitartottság (Btk. 206. §) akkor is természetes egység, és nem létesül bűnhalmazat, ha az elkövető több olyan személlyel tartatja ki magát, aki üzletszerű kéjelgést folytat.

⁴⁶¹ I. A gyermekpornográfia büntetnének a Btk. 204. § (1) bekezdésében írt eseteiben nem eredményez halmazatot önmagában az, hogy az elkövetési magatartás - az azokon szereplő tizennyolcadik életévét be nem töltött személyek számától függetlenül - több pornográf felvételt érint. Ugyanakkor bűncselekményegységet csak az azonos törvényi tényállásba ütköző magatartások képeznek. E bűncselekmény tekintetében nem azonos, hanem külön-külön törvényi tényállást tartalmaznak a Btk. 204. § (1) bekezdésének a), b) és c) pontjai.

tett megállapítások körében fejtem ki, ugyanakkor már itt is megjegyezhető, hogy a részcselekmény azonosság-fogalomként való alkalmazása bizonyos esetekben indokolatlanul szűk mederbe tereli a bíróság vádkimerítési jogkörét. Álláspontom szerint ugyanis a bíróság az egységes történeti eseményt alkotó cselekményt elbírálhatja ítéletében a maga egészében. Ehhez képest restriktív jelentéstartalmat hordoz az, hogy a bíróság olyan egységes történeti eseményhez és cselekményhez tartozó részcselekményt nem bírálhat el, amelyet az ügyészség nem tett vád tárgyává, ugyanis a vád tárgyát a vád tárgyává tett (egységes történeti eseményt alkotó) cselekmény képezi, nem pedig a részcselekmény.

2.1.2. A természetes egység az extenzív tettazonosság tükrében

A BH2020. 28. számú eseti döntés értelmében természetes egységbe az azonos törvényi tényállást kimerítő, egymással személyi és tárgyi összefüggésben levő cselekmények közül is csak azok tartoznak, amelyek között szoros térbeli és időbeli kapcsolat van. Így a hét hónapos időintervallum ellenére sem állapította meg a természetes egység fennálltát.⁴⁶² A konkrét ügyben a terhelt ellen járművezetés bódult állapotban vétsége és kábítószer birtoklásának vétsége miatt volt folyamatban büntetőeljárás. A járásbíróság ítélete a törvényszék ítélete folytán 2017. szeptember 13. napján emelkedett jogerőre. A cselekmény elkövetési ideje 2016. február 7. napja.

A felülvizsgálati indítvány szerint a járásbíróság ezt követően kelt „jogerős ügydöntő határozatának tényállásában megállapított – 2016. augusztus 30. napján elkövetett – cselekmény a járásbíróság korábbi jogerős ügydöntő határozatával elbírált bűncselekmények egyikével azonos törvényi tényállásba ütközik, azonban a természetes egység előfeltétele, az azonos törvényi tényállást kimerítő cselekmények között felismerhető szoros tér- és időbeli kapcsolat nem áll fenn. A terhelt által elkövetett, a Btk. 178. § (6) bekezdésében meghatározott kábítószer birtoklásának vétségét megvalósító cselekmények között ugyanis közel hét hónap telt el, ezért az utóbbi elítélést a korábbi elítélés alapján elbírálnak, ítélt dolognak tekinteni nem lehet.”

Az ittas járművezetés mint folyamatos magatartás természetes egység akkor is, ha az elkövető a járművét megszakítás után az eredetileg fogyasztott alkohol hatása alatt ismét vezeti.⁴⁶³ De további BH-k vonatkoznak az állatkínzás,⁴⁶⁴ a zsarolás,⁴⁶⁵ illetve a lopás⁴⁶⁶ bűncselekményére is etc..

⁴⁶² Ugyanez igaz, hét hónapos, (BH2019. 287.) valamint közel egy éves időtartammal (BH2018. 163.)

⁴⁶³ FBK 1991/27.; BH1992 155.

A természetes egység körébe tartozó részcelemekények körében nincs akadálya annak, hogy a bíróság a vád tárgyává tett bűncselemekény törvényi tényállásának keretein belül az irányadó tényeket részben a vádtól eltérően állapítsa meg, és a bűncselemekényt ne a vád alapján, hanem ennek megfelelően minősítse.⁴⁶⁷

A természetes egység körébe tartozó bűncselemekény kapcsán kifejtett tett olyan, amelyet a természetes életfelfogás, szemlélet is egységesnek tart, a bíróság a tettazonosság fennforgását különösebb nehézség nélkül állapíthatja meg, annak hiányosságait pótolhatja, esetleges hézagait kitöltheti, a vád tárgyát pontosíthatja, helyesbítheti, amelybe a tartós, valamint az állapot-bűncselemekények (*delictum continuum*) is beletartoznak.⁴⁶⁸

Amennyiben a bíróság a vád tárgyává tett, természetes egységként értékelendő bűncselemekényt jogerősen elbírált, határozata e cselemekény kapcsán *res iudicata*-t teremt, és nincs helye újabb vádemelésnek azon részcelemekények miatt, amelyek ugyan a már elbírált bűncselemekényi egységbe tartoznak, azonban nem képezték a jogerős határozat alapjául szolgáló tényállás részét, azonban perújításnak lehet helye.

2.2. A törvényi egység

HÁRS a törvényi egység kategóriáit⁴⁶⁹ illető általános kijelentése értelmében, ha az ügyészség a törvényi egységhez tartozó valamely részcelemekényt a vádiratban nem jelölt meg, amely a bizonyítás során merül fel, akkor a bíróság a tettazonosság elvének sérelme nélkül bevonhatja az ítékezésbe az adott részcelemekényt, azt külön ügyészi aktus nélkül elbírálhatja és arra nézve büntetést szabhat ki, azon elvi alapon, hogy a törvényes egység valamennyi esete nem egyéb, mint a deliktum minősített esete.⁴⁷⁰ Ezzel kapcsolatban a kérdés, hogy ez a megállapítás mennyiben érvényesül a *recens* bírósági gyakorlatban, azaz hogy a vádból kimaradt részcelemekényeket a bíróság bevonhatja-e ítékezésébe, valamint e részcelemekényekhez kapcsolódik-e ne *bis in idem* hatás.

⁴⁶⁴ BH2013. 148.

⁴⁶⁵ EBH2015. B.26.

⁴⁶⁶ BH2013. 177., BH2010. 291.

⁴⁶⁷ 6/2009. BJE

⁴⁶⁸ HÁRS (1943.) 34.

⁴⁶⁹ Amelybe azonban a folytatólágosság, akkor még nem tartozott bele, lévén törvényi alapja nem volt, azt a bírói gyakorlat alakította ki, ezért jogi vagy bírói egységnek is hívták. AMBRUS (2014.)B 86-87.

⁴⁷⁰ HÁRS (1943.) 48-49.

2.2.1. A folytatólagosság

A 6/2009. BJE meghozatalának okát a folytatólagosság törvényi egysége generálta, hiszen e konstrukció értelmezése körében merültek fel a legjelentősebb nehézségek a bírói gyakorlatban.

A Btk. 6. § (2) bekezdése értelmében nem bűnhalmazat, hanem folytatólagosan elkövetett bűncselekmény az, ha az elkövető ugyanolyan bűncselekményt, egységes elhatározással, azonos sértett sérelmére, rövid időközönként többször követ el.

2.2.1.1. A folytatólagosság a tettazonosság tükrében

A tettazonosság alatt már kifejtett alaptétel szerint a folytatólagos bűncselekmény vádban megjelölt időintervallumon belül elkövetett részcselekményeinek a bíróság által a tényállásban történő rögzítése nem sérti a tettazonosság elvét, ha azok az új szabályozás alapján a vádemelés időpontját megelőzően történtek, itt ugyanis nem más cselekményről van szó, hanem ugyanazon egységbe tartozó részcselekményekről. Ekként a tett részazonossága azonossággént érvényesülne, ugyanakkor a vádban megjelölt időintervallumon kívüli részcselekmények megítélése tekintetében a bírói gyakorlat és a jogtudomány is olyan irányt vett,⁴⁷¹ amely alapján az azonosság jelentéstartama sem a cselekmény-azonosságnak, sem pedig a történeti esemény azonosságának nem felel meg.⁴⁷²

Dogmatikailag helyeselhető azon álláspont, hogy a korábbi szabályozásnak megfelelően a bíróság jogerős ügydöntő határozatának,⁴⁷³ újabban a Btk. 6. § (3) bekezdése alapján a vádemelés időpontjának a cselekmény egységét behatároló funkciója van, a törvényi egység ugyanis nem értelmezhető parttalan jogi kategóriaként. A jogerős

⁴⁷¹ Azért mondható, hogy elment, ugyanis a folytatólagosság kapcsán a tettazonosság értelmezésének kezdetén a vádirat által megjelölt időintervallum nem volt lényegadó körülmény, hanem a bíróság a részcselekményeket attól függetlenül az ítélkezésének körébe vonhatta, hogy az a vádban meghatározott vagy azon kívüli időszakra esik. BAUMGARTEN (1889.) 67-68., VARGHA (1909.) 439. Ugyanígy elvi tartalommal írt később erről ZÖLDY is a Kúria 1939. január 9. napján kelt, a B.III.4689/1938. számú büntetőügyben hozott határozatával összefüggésben (ZÖLDY (1939.) 120-121.), valamint HELLER is a Kúria 1939. évi október hó 31. napján kelt B.III.2047/1939. számú büntetőügyben hozott határozatával összefüggésben. HELLER (1940.) 36-37.

⁴⁷² MECSÉR az üzletszerűség, majd a folytatólagosság kapcsán a Kúria B.II.169/1921. számú büntetőügyben hozott döntése alapján – amelyben a bíróság pusztán a vádban megjelölt időintervallumon belül felmerült újabb részcselekmény eljárásba történő bevonásáról határozott – fejti ki, hogy ha a vádhatóság csak példálózva sorol fel részcselekményeket, az időtartamot azonban nem jelöli meg pontosan, akkor újabb részcselekmények eljárásba történő bevonása csupán annyiban foghat helyt, amennyiben azok a vádban megjelölt időintervallumon belül esnek. Míg AUER pusztán a Kúriai álláspont pozitív irányú megállapítására szorítkozott (AUER (1930.) 114.), addig MECSÉR abból a contrario olyan következtetést is levont, amelyet a bíróság nem mondott ki. MECSÉR (1937.) 164-168. E megállapítása azonban máig érvényesülő hatással van a bírói gyakorlatra.

⁴⁷³ 6/2009. BJE

elbírálást követően megvalósított részcselekmény már más tethhez tartozik. Ugyanakkor annak már nincs dogmatikai alapja, hogy az ügyészség által a vádban megjelölt időintervallum az elkövetés ideje folytán cselekmény-behatároló funkcióval bírjon a jogerőre emelkedést megelőző elbírálás során. Ebben az esetben ugyanis a bírói gyakorlat lényegében a korábban már mellékkörülményként nevesített elkövetési időnek tulajdonít lényegadó jelleget.

Amennyiben a történeti esemény vagy a cselekményfogalom a lényegadó körülmény, úgy nem igazolható más történeti esemény vagy cselekmény fennállta annak alapján, hogy az ügyészség vádiratában megjelölt időintervallumon kívül esik egy adott részcselekmény. Így amennyiben a vád tárgya szerint hat lopást követett el a terhelt egységes akaratelhatározással, két hetente ugyanazon sértett sérelmére 2018. május 15-től 2018. július 30-ig, úgy az ítéleti tényállásba bevont további három lopási részcselekmény, amely az elkövetési időintervallumot ugyanúgy két hetente törénő részcselekmények megállapításával 2018. május 01-től 2018. augusztus 30-ig tartó időszakra terjeszti ki, nem teszi másabbá a történeti eseményt vagy a cselekményt annál, ha a bíróság a korábban említett hat lopási részcselekmény mellé további hat lopási részcselekményt állapít meg, mert a bizonyítás során kiderül, hogy – a vádban megjelölt időintervallumon belül – nem kéthetente, hanem hetente lopta meg a sértettet a terhelt.

Ez utóbbi példa jelenti egyúttal azt is, hogy sem a történeti esemény azonossága, sem pedig a cselekmény azonossága nem lehetett ebben az esetben a gyakorlat tájolója, hiszen, ha a fenti két esetet az ugyanazon történeti tényállás, avagy történeti esemény szemüvegén keresztül tekintjük, nem merülhet fel kétely afelől, hogy mindkettő konstelláció ugyanarra a történeti eseményre vonatkozik.

Megjegyzendő, hogy a cselekményfogalom alapulvételével sem igazolható dogmatikai síkon a fenti gyakorlat, hiszen a részcselekmények – függetlenül attól, hogy a vádban megjelölt időintervallumon belül vagy azon kívül követték el – ugyanazon cselekményhez tartoznak. Így ebben az esetben azt kell mondani, hogy az elkövetési idő a bírói gyakorlatban lényegadó körülmény, mégpedig a folytatólagos bűncselekmények megítélése körében. E megállapítás értelmében pedig különösen érdekes az elkövetői alakzatokhoz kapcsolódóan a tettesség és az utólagos bűnkapcsolat viszonyának megítélése a tettazonosság tükrében.

HÁRS a jogalkalmazás nehézségei tekintetében az anyagi igazság minél tökéletesebb „érvényrejuttatása” jegyében jegyzi meg, hogy mivel az elkövetési idő másodlagos, mellékkörülményként tartható számon, amely a tett vonatkozásában nem jellegalkotó

tényező, így a vádban rögzített időintervallumot sem szabad változtathatatlannak felfogni.⁴⁷⁴ A szerző sokkal inkább a *ne bis in idem* és a *res iudicata* elvet tartja meghatározónak a folytatólagosság elbírálása során, ennek megfelelően pedig a vádbeli időintervallumot megelőző, illetve az azt követő, de még a jogerőre emelkedés időpontjánál korábban megvalósított részcselekmények tekintetében aszerint differenciál, hogy az említett elvek tükrében utóbb elbírálásra kerülhetnek-e a felmerülő részcselekmények, vagy sem. Így, ha az adott „részcselekmények miatt új eljárásnak, vagy újrafelvételnek helye nincsen, úgy okszerűen következtethető, hogy e részcselekmények annyira önállótlannak, hogy azoknak különálló jogi létük és értékük el nem ismerhető, – ekként azok a tettazonosság körében még akkor is ítélezés tárgyává tehetők, ha az alapcselekmény előadásakor vád tárgyává egyáltalán nem tétettek.”⁴⁷⁵

Annak eldöntéséhez, hogy az adott részcselekménynek van-e jogi önállósága, a perújítás szabályait kell megvizsgálni. A Be. 637. § (1) bekezdés a) pontja alapján a bíróság jogerős ügydöntő határozatával befejezett büntetőeljárás esetén perújításnak van helye, ha az alapügyben akár felmerült, akár fel nem merült tényre vonatkozó olyan új bizonyítékot hoznak fel, amely valószínűvé teszi, hogy a terheltet fel kell menteni, lényegesen enyhébb büntetést kell kiszabni, vagy büntetés helyett intézkedést kell alkalmazni, illetve a büntetőeljárást meg kell szüntetni, vagy a terhelt bűnösségét kell megállapítani, vagy lényegesen súlyosabb büntetést, intézkedés helyett büntetést kell kiszabni, vagy büntetés helyett alkalmazott intézkedésnél lényegesen súlyosabb intézkedést kell alkalmazni.

E fokmérő, vagyis a részcselekmények jogi önállósága és a perújításra való alkalmassága megítélése vagy épp a részcselekmény(ek) önállótlansága okán az eljárásba való bevonás útján történő elbírálás a bíróság által az ügydöntő határozat meghozatalát megelőző értékelés útján volna meghatározandó. Ugyanakkor ez ilyen formában alkalmazhatatlan mérce, amely divergáló joggyakorlat táptalajául szolgálna. Ugyanis in abstracto meghatározni a részcselekmények halmazánál, hogy az újabban felmerülő részcselekmény(ek)nek van-e jogi önállósága vagy sem, későbbi perújítás alapjául szolgálhatnak-e vagy sem, csakis utólagosan eldönthető kérdés. Az eljárás során ez nem ítéltető meg, továbbá parttalanná is teheti ezen értékelő tevékenységet, mert ha a bíróság először kettő részcselekmény, majd később három részcselekmény, végül öt részcselekmény külön-külön történő bevonását követően, részegységenként ugyan

⁴⁷⁴ HÁRS (1943.) 57.

⁴⁷⁵ HÁRS (1943.) 58.

megállapította a jogi önállótlan­ ságot, azonban mindezen tíz rész­ cselekmény összességében történő bevonása az eredeti, öt rész­ cselekményt tartalmazó vád vonatkozásában már kétséges lehet, ennek következtében pedig indokolt­ tá teheti a jogi önállóság megállapíthatóságát is.

A folytatólagos egység körébe tartozó rész­ cselekmények megítélésére jelentős hatással bír, hogy a jogtudomány a korai időszakban mint „az írásba nem foglalt szokásjognak láthatatlan fluiduma”⁴⁷⁶ foglalkozott a folytatólagossággal. Mivel pedig a bírói gyakorlat kovácsolta egységgé a lényegében anyagi jogi halmazatban álló cselekményeket, így igazolható az a felfogás, amely a vád keretének korlátját szabta meg a bíróságok részére a rész­ cselekmények eljárásba való bevonását illetően. Érezhető ugyanis, hogy a bírói szokás­ jog által terem­ tett egységbe további, a vádirati tényállás keretein kívüli rész­ cselekményeknek – jogszabályi alap nélküli – felvétele komoly aggályokat vethet fel a vádelv érvényesülését illetően.

Azonban a folytatólagosság törvényi egységként való felvételével e korlát elhárult, az egységet már a jogszabály konstruálja, amelyre már mint törvényi egység­ kategória igazak a HÁRS által is megállapítottak, miszerint a bűncselekmény tényálladé­ kán és annak keretén belül, azaz a cselekmény fogalmán belül a tettazonosság elvét nem sérti meg a bíróság még akkor sem, ha a vád által nem érintett mozzanatokra is kiterjeszkedik.⁴⁷⁷ Ugyanakkor a rész­ cselekmények jogi önállóságának, illetve önállótlan­ ságának vizsgálata már nem igazolható. A dolgozatban képviselt állás­ pont szerint így a folytatólagosság törvényi egységébe tartozó rész­ cselekmények a vádelv sérelme nélkül bevonhatók a bíróság íté­ lkezésébe, amely mind a cselekmény fogalmának, mind pedig a törté­ neti esemény alapulvétele folytán ugyanarra az eredményre vezet.

Ezzel kapcsolatban persze kérdésként merül fel, az az eset, ha a bevont rész­ cselekmény a bűncselekményt „felminősítő” hatással bír, azaz, ha az elkövetési érték, a kár vagy a vagyoni hátrány összege miatt a bűncselekmény a megállapított rész­ cselekményre tekintettel minősül súlyosabban. Hasonló problémát vet fel, ha a bíróság által megállapított, illetve bevont rész­ cselekmény önmagában súlyosabb minősítést von maga után, (így például lopás esetében a dolog elleni erőszakkal elkövetés⁴⁷⁸ vagy a sértett nélkül folytatólagosságot képező bűncselekmények köréből az embercsempés­ zés büntet­ tének valamely minősített esete) mint a többi rész­ cselekmény, hiszen a

⁴⁷⁶ HÁRS (1943.) 56.

⁴⁷⁷ HÁRS (1943.) 61.

⁴⁷⁸ 40/2007. BK vélemény

folytatólagosság meghatározása során a minősítés a súlyosabban fenyegetett, illetve a leghátrányosabb jogkövetkezményekkel járó részcselekményhez igazodik.⁴⁷⁹

A részcselekmény jogi önállóságának, önállótlanóságának kérdéséhez megfelelő fokmérő lehet a fenti két esetkör, azaz a minősített eset megvalósulása, ugyanakkor e tétel alkalmazhatóságának eldöntése előtt vizsgálendő, hogy van-e akadálya annak, hogy a bíróság a vádban megjelölt időintervallumon belül elkövetett minősített esetet konstruáló részcselekményt bevonja a cselekmény elbírálásába.

Ilyen korlátozás nem vezethető le sem az eljárásjogi rendelkezésekből, sem pedig az anyagi jogi rendelkezésekből. Eljárásjogilag a minősítés tekintetében a bíróságot nem köti a vádiratban leírt cselekmény minősítése, míg az anyagi jog oldaláról a folytatólagosság alapfeltétele, hogy a bűncselekmények ugyanazon alaptényállásba illeszkedjenek. Mindezek alapján elvi akadálya nincs annak, hogy a bíróság a vádban megjelölt időintervallumon belül elkövetett, súlyosabb minősítést megalapozó részcselekményt is az elbírálás körébe vonjon.

A fent kifejtettek alapján tehát – a vád tárgyának helyes értelmezése esetén – a vádban megjelölt időintervallumon kívül megvalósított, de a folytatólagosság törvényi egységébe tartozó, súlyosabb minősítést megalapozó részcselekmény bevonásának sincs akadálya.

2.2.1.2. A folytatólagosság az extenzív tettazonosság tükrében

A 6/2009 BJE meghozatalának fő okát az a körülmény adta, hogy a bíróságok eltérő gyakorlatot folytattak abban a kérdésben, hogy mi a követendő, ha a jogerős ügydöntő határozatot követően olyan, a bűncselekményegységbe tartozó részcselekmények válnak ismertté, amelyeket az elkövető – az akkori szabályozás értelmében – az ügydöntő határozat jogerőre emelkedését megelőzően valósított meg.

Az első álláspont szerint a bíróság a vádiratot *quasi* perújítási indítványnak tekintve folytathatja le a jogszerű eljárást, ugyanis, ha nem így tenné, törvényes vád hiányában járna el.⁴⁸⁰ Míg a másik vélemény ennek a szöges ellentéte, miszerint a terheltek terhére bejelentett perújítási indítvány érdemi elbírálásához nem szükséges, sőt, mi több, nem is lehetséges az indítványban megjelölt új tények miatt vádirat benyújtása, ugyanis a jogerősen elbírált cselekmény miatt, ugyanazon terhelttel szemben, a többszöri eljárás tilalma folytán újabb büntetőeljárás nem indulhat, amennyiben ugyanis a jogerős ügydöntő

⁴⁷⁹ BH1994. 648.

⁴⁸⁰ Veszprémi Városi Bíróság 4.B.436/2007/4.; Veszprém Megyei Bíróság 3.Bkf.808/2007/2.; Veszprém Megyei Bíróság 1.Bpi.149/2008/2.

határozatot követően válik ismertté, hogy a terhelt azt megelőzően további olyan cselekményeket követett el, amelyek a már elbírált bűncselekményi egységbe tartoznak, azok – tettazonosság folytán – ítélt dolognak minősülnek. Ebben az esetben pedig csak rendkívüli jogorvoslati eljárás (perújítás) indulhat, ahol az eljárás tárgya már nem a vád, hanem a jogerős bírósági határozat.⁴⁸¹ A kérdés nem újkeletű, így a joggyakorlat ellentmondásos jogértelmezési tendenciáira *URBÁN* már 1941-ben is felhívta a figyelmet.⁴⁸²

A joggyakorlati ellentmondások oka, hogy a bíróságok az eredeti értelmezéstől elszakadva a folytatólágosság törvényi egységének alkalmazását *contra legem* kiterjesztették a jogerős ügydöntő határozatot megelőzően elkövetett részecselekményekre is.⁴⁸³

Az ellentmondást a LB a perújítás javára döntötte el, tehát a helyes és következetes gyakorlat alapján a perújítás a követendő megoldás. Ugyanakkor azt is kimondta, hogy perújítás alapjául csak a jogerős ügydöntő határozat meghozatalát megelőzően elkövetett részecselekmények szolgálhatnak, mert ezek tartoznak a bűncselekmény egységébe, amely az új szabályozás alapján akként módosul, hogy a vádemelés időpontja minősül e cselekményegységet behatároló időpontnak. A Btk. 6. § (3) bekezdésének beiktatásával pedig már nem a jogerős ügydöntő határozatot követően, hanem a vádemelés objektív időpontját követően elkövetett cselekmények tekintetében állapítható meg az, hogy az újabb vádemelés felel meg a helyes joggyakorlat követelményeinek.

2.2.1.3. A felmentő rendelkezés jelentőségének megítélése

A felmentő rendelkezések problematikája vonatkozásában a recens gyakorlatból az ugyanazon eljáráson belüli ellentmondásosság a BH2016. 260. számú eseti döntésből olvasható ki, amelyben az elsőfokú bíróság a folytatólágos törvényi egységet alkotó négy részecselekményt elemeire bontva, azaz anyagi halmazatként bírálta el oly módon, hogy egy cselekményben megállapította a vádlott büntetőjogi felelősségét, míg további három (rész)cselekmény tekintetében felmentő rendelkezést hozott. A másodfokú bíróság a részecselekményeket egy rendbeli folytatólágos bűncselekményként minősítette azzal, hogy valamennyi részecselekmény tekintetében megállapította a terhelt büntetőjogi felelősségét. Az eseti döntés III. pontja kapcsán fejtette ki a Kúria, hogy a folytatólágosság egységébe tartozó részecselekmények elbírálása csak egységes lehet; amennyiben a törvényi egységet alkotó részecselekmények valamelyikében a bíróság az elkövető büntetőjogi felelősségét

⁴⁸¹ Szegedi Ítéltőtaála Bpi.II.119/2009/2.; LB Bkf.I.236/2008/2.; valamint ez volt a LÜ álláspontja is.

⁴⁸² *URBÁN* (1941.) 17-23.

⁴⁸³ *MOLNÁR* (2011.) 419.

nem állapítja meg, e cselekmény kapcsán nincs helye külön felmentő rendelkezésnek,⁴⁸⁴ az érintett részcselekményt a tényállásból kell kirekeszteni.⁴⁸⁵ Ugyanakkor a lehetőség a harmadfokú eljárásra a felmentő rendelkezés helytelen volta ellenére is adott, miután az a helyes rendelkezés mellett, azaz akkor is megnyílik, ha a tényállásból kirekesztett részcselekmények valamelyikében állapítja meg a másodfokú bíróság a terhelt büntetőjogi felelősségét akként, hogy azt a folytatólágosság egységébe illeszti.

A különböző eljárásokban elbírált részcselekményeket érintő felmentő rendelkezés jelentőségéről, az ahhoz fűződő jogerőhatásról, valamint eljárást kizáró hatásról BODONY részletesen értekezik tanulmányában.⁴⁸⁶ Ezzel kapcsolatban kifejti, hogy a részcselekmények egységhez tartozása kapcsán vizsgálni kell az elbírálás mikéntjét, ennek során pedig – függetlenül attól, hogy egy vagy több eljárásról van szó – részcselekményenként kell vizsgálni a tényállási elemek megvalósulását, valamint az elkövető büntethetőségét. Általános megállapítása szerint, valamely részcselekményt érintő „felmentő rendelkezés akkor eredményez a többi részcselekményt illetően is *res iudicata* hatást, ha a cselekmény olyan lényeges elemére vonatkozik, amely a cselekményösszesség valamennyi részcselekményének megítélésére kihat. Amennyiben a felmentéshez vezető ok csak egyes részcselekmények tekintetében állapítható meg, azokat e körülmény kirekeszti az egységből és a fennmaradó cselekményösszesség tekintetében nincs akadálya a további, elkülönült eljárásban történő vizsgálódásnak.”⁴⁸⁷ A szerzővel egyetértve tehát nem korlátlan a részcselekményt érintő felmentő rendelkezés *ne bis in idem* hatása, az ugyanis akkor érvényesül, hogyha annak oka a cselekményre, a cselekményösszességre is kihat.

2.2.2. Összetett bűncselekmény

Az összetett bűncselekmény (*delictum compositum*) mint törvényi egység esetén a törvény olyan alkotórészekből hoz létre törvényi egységet, amelyek egymással szerves összefüggésben, rendszerint a cél és az eszköz viszonyában vannak.⁴⁸⁸ Legtipikusabb példaként a rablás, valamint a dolog elleni erőszakkal elkövetett lopást szokás említeni.

⁴⁸⁴ Ha mégis ilyen rendelkezést hoz a bíróság jogerős döntésében, akkor az már rendkívüli jogorvoslattal nem orvosolható eljárási szabálysértés. A rendkívüli jogorvoslati eljárások természetéből és annak indokából következik, hogy a szükségtelen felmentés orvoslása nem indokolja a jogerő feltörését, erre pedig törvényes alap sem található a Be.-ben. BODONY (2017.) 467.

⁴⁸⁵ Hasonlóan: BH2020. 67.

⁴⁸⁶ BODONY (2017.) 463-467.

⁴⁸⁷ BODONY (2017.) 465.

⁴⁸⁸ NAGY (2014.)B 84.

Első esetben a célcselekmény a lopás, míg az eszközcselekmény a személyi szabadság elleni támadás, utóbbi esetben a célcselekmény ugyancsak a lopás, az eszközcselekmény pedig a rongálás.

2.2.2.1. Az összetett bűncselekmény a tettazonosság tükrében

Az eszköz- és célcselekmény viszony bizonyos esetekben megalapozhatja a tettazonosság elvén belül történő bíróság általi elbírálást, így amennyiben a vád tárgya lopás vétsége, a tárgyaláson felmerült új tények alapján az ügyész vádmódosítása nélkül a cselekmény rablás büntettének,⁴⁸⁹ sőt, a körülmények fennállta esetén – nyilvánvalóan a hatásköri szabályok betartása mellett – nyereségvágyból elkövetett emberölés kísérletének is minősülhet. Ebben az esetben ugyanis a vád tárgyává tett tény az idegen dolog elvétele, minden más pedig az elkövetés módjának (erőszak vagy fenyegetés, szubjektív oldalon a sértett életének kioltása a dolog elvétele érdekében) tekintendő.

2.2.2.2. Az összetett bűncselekmény az extenzív tettazonosság tükrében

Míg a *ne bis in idem* elv oldaláról nézve az eszközcselekmény és a célcselekmény külön eljárásban történő elbírálásának nincs helye, az ugyanis a másik vonatkozásában ítélt dolgot teremt, így újabb eljárás megindításának helye nincs.

2.2.3. Összefoglalt bűncselekmény

Az összefoglalt bűncselekmény (*delictum complexum*) alatt azon törvényi egységkategória értendő, amelynek indoka abban áll, hogy a jogsértés súlya kapcsán a jogalkotó nem tartja elegendőnek önmagában a halmazati büntetés kiszabászáására vonatkozó szabályok alkalmazását,⁴⁹⁰ azaz a törvény a részecselekményeket kriminálpolitikai okokból foglalja egységbe.⁴⁹¹

Az összefoglalt bűncselekmény iskolapéldája a Btk. 160. § (2) bekezdés f) pontja szerinti több ember sérelmére elkövetett emberölés volt. Ezen összefoglalt bűncselekmény megállapításának akkor volt helye, ha az elkövető akár egyetlen akarat-elhatározásból fakadóan, egyidőben, illetőleg egymást követően, akár különböző időpontokban és eltérő akarat-elhatározásból hajtotta végre vagy kísérelte meg több ember megölését. Nem volt előfeltétele tehát a törvényi egységbe foglalásnak az akarat-elhatározás egységessége és az

⁴⁸⁹ PÁSZTOR (1975.) 3.

⁴⁹⁰ NAGY (2014.)B 85.

⁴⁹¹ HÁRS (1943.) 39.

időbeli közelség sem, de a felelősségrevonásnak egy eljárásban kellett megtörténnie. A 3/2013. BJE értelmében ez azt jelentette, hogy az emberölés büntettét megvalósító cselekményeknek egymással quasi halmazati viszonyban kellett állniuk (következésképpen az emberölés büntettét elbíráló ügydöntő határozat jogerőre emelkedését követően véghezvitt emberölés már nem volt törvényi egységbe foglalható), s az egy eljárásban történő felelősségre vonás feltétele fennállt akkor is, ha perújítási tárgyalás eredményeként került sor a több ember sérelmére elkövetett emberölés megállapítására.

Ugyanakkor ezen esetkört illetően a Btk. 6. § (3) bekezdése okán a jogalkotó az emberölés tényállásának minősített eseteit tovább bővítette. Így a Btk. 160. § (2) bekezdés 1) pontja szerint minősül az emberölés büntette, ha az emberölést az elkövetővel szemben emberölés miatt történt vádemelés után követik el. A Btk. 160. § (7) bekezdés a) pontja értelmében a (2) bekezdés 1) pontja akkor alkalmazható, ha az elkövetőt a vádemelés után elkövetett emberöléssel egy eljárásban a korábban elkövetett emberölés miatt is elítélik, vagy a b) pont értelmében, ha az elkövetőt a korábban elkövetett emberölés miatt jogerősen elítélték.

Az összefoglalt bűncselekmény mint egységkonstrukció kapcsán differenciálni lehet abban a tekintetben, hogy homogén alaki vagy anyagi, avagy hogy heterogén alaki vagy anyagi halmazat helyébe lép-e az összefoglalt bűncselekményi egység. Előbbire, azaz a homogén halmazatra például szolgálhat az államhatár átlépéséhez több személynek segítséget nyújtva elkövetett embercsempészség büntette (Btk. 353. § (2) bekezdés b) pont) vagy az állatkínzás, amennyiben az elkövető több állat maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza (Btk. 244. § (2) bekezdés b) pont). Míg utóbbi kapcsán a heterogén alaki halmazatra példa a hivatalos személy sérelmére, hivatalos eljárása alatt, illetve emiatt elkövetett emberölés (Btk. 160. § (2) bekezdés e) pont), a heterogén anyagi halmazatra pedig a szándékos emberölést is megvalósító emberrablás (Btk. 190. § (1) bekezdés, (4) bekezdés), továbbá a Btk. 314. § (1) bekezdésében szabályozott terrorcselekmény.⁴⁹²

2.2.3.1. Az összefoglalt bűncselekmény a tettazonosság tükrében

A tettazonosság szempontjából abban az esetben válik különösen ellentmondásossá az összefoglalt bűncselekmény eljárási alkalmazása, amennyiben az egymástól független, egyébként anyagi halmazatban álló cselekmények – az összefoglalt bűncselekmény

⁴⁹² AMBRUS (2014.)B 164-166.

tekintetében részcselekmények – csak egy bizonyos hányadát tette vád tárgyává az ügyészség.

A kérdést a 6/2009 BJE is rendezi, amely szerint, ha a vád az összefoglalt bűncselekmény alapcselekményének a tényállási elemeit nem tartalmazza, törvényes vád hiányában a bíróságnak nincs lehetősége arra, hogy a vád tárgyává tett cselekményt – a vádtól eltérően – az abból hiányzó részcselekmény figyelembevételével minősítse. Ebből következően a történeti tényállás azonossága az irányadó az összefoglalt bűncselekmény megítélése során.

2.2.3.2. Az összefoglalt bűncselekmény az extenzív tettazonosság tükrében

Az összefoglalt bűncselekmény esetén – hasonlóan a természetes egységhez és a folytatólágossághoz – a Btk. 6. § (3) bekezdésében foglaltaknak alapján a vádemelés időpontjának egységtteremtő hatása van. A törvényi egységbe tartoznak mindazok a (rész)cselekmények, amelyek elkövetésére a vádemelés időpontját megelőzően került sor.⁴⁹³ Amennyiben utóbb derül ki, hogy a terhelt a vádemelés időpontját megelőzően további olyan cselekményt is elkövetett, amely a már elbírált bűncselekménnyel az összefoglalt bűncselekmény törvényi egységébe tartozik, a többszöri eljárás tilalma miatt nem újabb vádemelésnek, hanem perújításnak van helye.⁴⁹⁴

2.2.4. Üzletszerűség

A Btk. 459. § (1) bekezdés 28. pontja értelmében üzletszerűen követi el a bűncselekményt, aki ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekmények elkövetése révén rendszeres haszonszerzésre törekszik.

Az üzletszerűen elkövetett bűncselekmények jogi megítélése 1982., azaz a Legfelsőbb Bíróság BK. 104. számú állásfoglalása óta egységesnek tekinthető, amely folytán a Legfelsőbb Bíróság Büntető és Katonai Kollégiumának 5/1979. számú tanácselnöki értekezleti állásfoglalása⁴⁹⁵ tárgytalanná vált.

⁴⁹³ 6/2009. BJE

⁴⁹⁴ LB Bfv.III.131/2005/2.

⁴⁹⁵ Amely szerint az üzletszerűen elkövetett ugyanolyan vagy elleni bűncselekmények törvényi egységet alkotnak, míg a különböző törvényi tényállásokban meghatározott hasonló vagyon elleni bűncselekmények üzletszerű elkövetés esetén is bűnhalmazatban állnak egymással. Ennek kritikáját lásd bővebben: GÁL (1980.) 983-996.

Az üzletszerűség akkori jogi megítéléséhez fűződő joggyakorlat értelmében. ha az üzletszerűen elkövetett csalás miatt szabadságvesztésre ítélt terheltnek utóbb válik ismertté olyan csalási cselekménye, amelyet a korábbi ítélet jogerőre emelkedése előtt követett el: ítélt dolog címen az eljárás megszüntetésének van helye. (BH1981. 55.)

Ettől kezdve az üzletszerű bűncselekmények megítélése egység-többségtani szempontból attól függ, hogy az üzletszerűség tényállási elemként, avagy minősítő körülményként jelentkezik-e. Erre vonatkozóan a judikatúra által meghatározott tétel a 37/2007. számú BK vélemény alapján, hogy az üzletszerűen elkövetett – ugyanolyan vagy hasonló – cselekmények egy eljárásban elbírálása esetében bűnhalmazatot kell megállapítani, ha az üzletszerűség a bűncselekmény minősítő körülménye, vagy ha a szabálysértési értékre elkövetett cselekmény az üzletszerűség folytán bűncselekmény. Ennek megfelelően ezen esetkörre az anyagi halmazat kapcsán megállapítottak tekintendők irányadónak.

Nincs helye viszont bűnhalmazat megállapításának, ha a cselekmények a folytatólagosság egységébe tartoznak, az üzletszerűség az alaptényállás eleme, vagy a cselekmények elkövetési magatartása folyamatos jellegű.⁴⁹⁶ Az első esetben az üzletszerű bűncselekmény kapcsán a törvényi egység egy másik esete, a folytatólagosság a jellegadó ismérv. Ha azonban a folytatólagosan elkövetett cselekmény egyúttal üzletszerűen megvalósítottként is minősül, a folytatólagosság mellett az üzletszerűséget is meg kell állapítani.

Ami jelen alpont szempontjából fontos, hogy nincs helye bűnhalmazat megállapításának, ha az üzletszerű elkövetés az alaptényállás eleme. Ebben az esetben bűncselekményegység valósul meg, mivel az üzletszerűség a büntetőjogi felelősségre vonás feltétele. Ez az ún. sajátképi üzletszerű bűncselekmény,⁴⁹⁷ amely szabályozási forma a hatályos Btk.-ban kizárólag a zugírászat bűncselekménye kapcsán érvényesül,⁴⁹⁸ amelynek joggyakorlati jelentősége azonban csekély.

Így a 6/2009. BJE-nek megfelelően az üzletszerűség folytán törvényi egységet képező részcselekmények elbírálására a folytatólagos bűncselekmények kapcsán tett megállapítások érvényesülnek a Btk. 6. § (3) bekezdésben foglalt követelménnyel. Azaz egyfelől a bíróság a vádban foglalt időintervallumon belül – a vádelv sérelme nélkül – az ítélet tárgyává tehet olyan részcselekményeket is, amelyek a vádban nem szerepeltek, másfelől a jogerőre emelkedést követően felmerült, de a vádemelés időpontját megelőzően

⁴⁹⁶ A 37/2007. számú BKv. ebben a tekintetben utal a természetes egységnél már megállapítottakra, amely szerint, ha a törvényi tényállás szerinti elkövetési magatartás folyamatos jellegű, akkor természetes egységbe olvad a törvényi tényállást kimerítő – fizikai értelemben vett – több cselekmény. Ilyenkor az üzletszerűen elkövetés minősítő körülményének fennállása sem változtat az elkövetési magatartás folyamatossága miatt létrejött egységen.

⁴⁹⁷ NAGY (2014.)B 86.

⁴⁹⁸ A Btk. 286. § (1) bekezdése alapján, aki jogosulatlanul és üzletszerűen ügyvédi, szabadalmi ügyvivői vagy közjegyzői tevékenységet végez, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

megvalósított részcselekmények önálló elbírálásának helye nincs, azok ugyanis a jogerős ügydöntő határozatban foglalt cselekmény egységébe tartoznak.

2.2.5. Érték-egybefoglalás

A 6/2009. BJE ugyan nem szól külön az érték-egybefoglalásról mint törvényi egység kategóriáról, ugyanakkor a teljesség érdekében annak ismertetése elengedhetetlen. A Szabs. tv. 177. § (6) bekezdése értelmében az elkövetési érték, kár, illetve okozott vagyoni hátrány összegének megállapítása céljából érték-egybefoglalásnak van helye, ha az eljárás alá vont személy az (1) bekezdés a)-c) pontjában⁴⁹⁹ meghatározott ugyanolyan cselekményt több alkalommal, legfeljebb egy éven belül követte el és ezeket együttesen bírálják el. Nincs helye érték-egybefoglalásnak, ha az üzletszerű elkövetés megállapítható. Míg az érték-egybefoglalásnak a törvényesség elvének megfelelő büntetőjogilag történő törvényi egységkénti elismerését a Btk. 462. § (4) bekezdése szabályozza.

Míg az érték-egybefoglalás és az üzletszerűség viszonyát maga a Szabs. tv. rendezi, addig a jogszabálynak megfelelő jogalkalmazást segítő jogértelmezési instrumentumként tekinthető a 87/2010. BK vélemény, amelynek megállapításai szerint a folytatólagos elkövetés megállapítására szabálysértések esetén nincs törvényes alap, ezért az azonos sértett sérelmére elkövetett szabálysértések is csak érték-egybefoglalás folytán alkothatnak bűncselekményt, valamint a folytatólagosság törvényi fogalmából következően bűncselekmény és szabálysértés folytatólagos egységet nem alkothatnak.

Az érték-egybefoglalás sajátos törvényi egységi konstrukciónak tekinthető, amelynek azonban gyakorlati jelentősége 2009-ben történő ismételt bevezetése óta csekélynek tekinthető.⁵⁰⁰

Az érték-egybefoglalás törvényi egységét képező részcselekmények ne bis in idem hatásához VISZOKAY írásában annyit fűz, hogy az együttes elbírálásból kimaradó szabálysértések esetében – amennyiben az elévülés még nem következett be – lehetőség van a „szétparcellázásra”, így ezek tekintetében akár szabálysértési eljárásnak, akár az ismételt érték-egybefoglalás eredményeként büntetőeljárásnak is helye lehet.⁵⁰¹

⁴⁹⁹ Szabs. tv. 177. § (1) bekezdés értelmében, aki

a) ötvenezer forintot meg nem haladó értékre lopást, sikkasztást, jogtalan elsajátítást, orgazdaságot,

b) ötvenezer forintot meg nem haladó kárt okozva csalást, szándékos rongálást,

c) ötvenezer forintot meg nem haladó vagyoni hátrányt okozva hűtlen kezelést

követ el, úgyszintén, aki e cselekmények elkövetését megkísérli, szabálysértést követ el.

⁵⁰⁰ PÖLÖSKEI (2018.) 714.

⁵⁰¹ VISZOKAY (1983.) 113.

Ugyanakkor a 6/2009. BJE-nek megfelelő analógia értelmében a törvényi egységbe tartozó egyes szabálysértési részcselekmények res iudicatum képeznek, így a helyes értelmezés alapján nincs helye további érték-egybefoglalásnak a vádemelést megelőzően elkövetett, de a jogerős ügydöntő határozatot követően felmerült szabálysértések vonatkozásában.⁵⁰² Az azonban ismét hangsúlyozandó, hogy az üzletszerűség, illetve a folytatólagosság mint törvényi egység konstrukciók primátusa, valamint a szabálysértések kapcsán érvényesülő két éves objektív elévülési idő okán az érték-egybefoglalás gyakorlati jelentősége csekély.

2.3. Alaki halmazat

A gyakorlatban előfordulhat, hogy az ügyész a vádiratban nem értékeli büntetőjogilag bizonyos, a vád tárgyává tett tényeket, de a bíróság által ez a hiányosság az eljárás során orvosolhatóvá válik, mert – a már többször is hivatkozott alaptétel szerint – a bíróság nincs kötve az ügyészi minősítéshez. A valódi probléma, ha az ügydöntő határozatában a bíróság sem rendelkezik ezekről a cselekményekről.

Alaki halmazat esetében a bíróság a vád tárgyává tett bűncselekmény(ek) törvényi tényállásának keretein belül a vádtól eltérő tényállást állapíthat meg, valamint a cselekményt a vádtól eltérően minősítheti. A Be. 4. § (4) bekezdése azonban világosan fogalmaz, ha az elkövető egy cselekménye több bűncselekményt valósít meg, és a bíróság nem a vádirati tényállás szerint megállapítható valamennyi bűncselekmény miatt állapította meg a terhelt bűnösségét, akkor az res iudicatum eredményez. A jogszabályi rendelkezés előzményeként már a korai bírói gyakorlatban is megjelent az alaki halmazatot képező cselekmény elbírálásának újabb eljárást kizáró hatása a LB Büntető Kollégiumának véleményében.⁵⁰³ Az alaki halmazat elbírálásának konzekvenciájaként megállapítható, hogy a téves minősítésben megnyilvánuló törvénysértés a továbbiakban – a rendkívüli jogorvoslati eljárások körét leszámítva – nem orvosolható, mert az sérti a kétszeres eljárás tilalmát.

Következtetésképpen tehát nincs helye újabb vádemelésnek azon részcselekmények kapcsán, amelyek ugyan nem képezték a jogerős határozat alapjául szolgáló tényállás részét, azonban a már elbírált alaki bűnhalmazatba vagy az azt kizáró bűncselekményi

⁵⁰² Lásd: AMBRUS (2012.) 20-21., valamint PÖLÖSKEI (2018.) 713-714.

⁵⁰³ 23/2001. BK vélemény: Ha ugyanannak az elkövetőnek egy cselekménye több bűncselekményt valósít meg, a bíróság azonban ennek ellenére – a vád szerinti minősítésnek megfelelően – csupán a vádban említett egyik bűncselekményben állapítja meg a terhelt bűnösségét, az ítélet jogereje a másik bűncselekményben való bűnösség megállapítását célzó újabb vád emelését és a büntetőeljárás lefolytatását – a perújítás és a felülvizsgálat esetét kivéve – az 1973. évi I. törvény 13. § d) pontja értelmében kizárja.

egységbe tartoznak.⁵⁰⁴ A helyes eljárás ebben az esetben a Be. 637. §-a alapján a perújítás mint rendkívüli perorvoslat.

2.4. Anyagi halmazat

Anyagi halmazat esetében a BJE értelmében csak olyan cselekmény miatt járhat el a bíróság, amelyet a vád tartalmaz, míg a vád tárgyává nem tett és ekként el nem bírált bűncselekmény miatt perújításnak helye nincs. A BJE szerint még akkor sem, ha az a már jogerősen elbíralt bűncselekménnyel szoros személyi és tárgyi összefüggést mutat és azzal valódi anyagi halmazatban állhatna. Az ilyen bűncselekmény miatt – miután azt jogerősen nem bírálták el – vádemelésnek van helye.

Ezzel kapcsolatban azonban bizonytalanság érzékelhető a recens gyakorlatban. Több határozatában és egy közzétett eseti döntésében is rámutat a Kúria⁵⁰⁵ arra, hogy a tettazonosság eljárásjogi értelme „nem azonos az anyagi büntetőjogi egység fogalmával. Lehetnek cselekmények, amelyek anyagi jogi szemszögből nézve halmazati viszonyban állnak egymással, de azért az eset körülményei szerint mégis egy egységes történeti eseményhez tartoznak. (...) A bírói gyakorlat lényegileg az egység és a többség közötti megkülönböztetés anyagi jogi kereteit használja fel a kizáró hatás terjedelmének megítélésénél.”⁵⁰⁶

Az azonosság meghatározása körében jelentkező ellentmondásosság közel sem megnyugtató. Az első és a harmadik mondat lényegében egymást kizáró megállapítások, ugyanis az első a *ne bis in idem* kapcsán MÓRA írása nyomán a történeti eseménysorozatra mint ontologikus alapra helyezné a tett fogalmát, míg a harmadik mondat már azt mondja ki, hogy az egység-többség tan cselekményfogalma alkalmazandó a *ne bis in idem* hatás megítélésénél. A zavart csak fokozza a második és a harmadik mondat közötti diszkrepancia, amelyeket összevetve alapvetően kétféle értelmezési lehetőség adódik. Az egyik szerint a második mondat pusztán téves megfogalmazása az azonosság terjedelmének, azonban feltételezhető, hogy ezzel a szerzőnek és a joggyakorlatnak célja volt. Ez pedig azt jelenti, hogy a második mondat az anyagi halmazatra eventuálisan érvényesülő speciális szabályt fogalmaz meg, amely – az eset körülményei szerint –

⁵⁰⁴ ELEK (2012.) 151-152.

⁵⁰⁵ Úgy gondolom szükséges hozzátenni, hogy a Kúria e határozataiban szó szerint vette át MÓRA 1958-ban publikált megállapításait. MÓRA (1958.)B 396-397. Ezt azért fontos kiemelni, mert e tény is igazolja a témában a jogtudomány erős joggyakorlatot alakító hatását.

⁵⁰⁶ BH2018. 245. [61.], korábban Kúria Bfv.III.1085/2015/18., Kúria Bpkf.III.169/2016/7. számú határozatok

kivételként azonosítható az általános elvi tétel, azaz az egység-többség tan alkalmazásának követelménye köréből.

A második eshetőséget azonban árnyalja az alábbi ugyancsak *MÓRÁTÓL* származó, de a Kúria által átvett gondolat, miszerint „a bűncselekményi többség⁵⁰⁷ esetén viszont a jogerőre emelkedett ítélet, amely a halmazatba beleférő egy vagy több bűncselekmény tekintetében döntött, már nem zárja ki ugyanannak a személynek olyan más bűncselekményért való büntetőjogi felelősségre vonását, amelyet a jogerős ítélet még nem értékelt.”⁵⁰⁸

E gyakorlat mostanra az ítéltáblai szinten is gyökeret verni látszik, így a Győri Ítéltábla ÍH2021. 35. számon közzétett határozata alapján „a res iudicata vizsgálatakor, tagállami elítélés esetén is, a történeti tényállásnak, azaz az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő körülmények együttesének az azonossága minősül irányadó szempontnak, függetlenül a tényállás jogi minősítésétől vagy a védett jogi tárgytól.” E megfogalmazásban a később taglalt transznacionális tettazonosság értelmezése az „is” szó miatt a hazai, magyar bírói gyakorlat értelmezésével egységes, azonban e megállapítás téves.

Joggyakorlatból merített példaként hozható fel a rablás és a személyi szabadság megsértésének halmazati viszonya. Nem kérdés, hogy amennyiben a személyi szabadság megsértése a rablás eszközcselekményként valósul meg, akkor az alaki halmazat csak látszólagos lehet.⁵⁰⁹ Míg anyagi halmazat valósul meg, amikor az elkövető a rablást követően is fenntartja a passzív alany személyi szabadságától megfosztott állapotát azzal, hogy a helyszínről való eltávozást megelőzően a bezárt szobából nem engedi ki vagy kötelékeit nem oldozza el.⁵¹⁰ Utóbbi eset két bűncselekményt, ezen túl két cselekményt (egy tevéses és egy mulasztásos elkövetési magatartást) realizál, amelyek egymással anyagi jogi halmazatban állnak, ugyanakkor a szoros térbeli, időbeli, összefüggés, valamint a sértett személyének azonossága is felvetheti az egységes történeti eseményként való értékelésének lehetőségét, ugyanakkor a BJE és konkrét eseti döntés hiányában ez egyelőre csak a határozatok indokolásából következő elvi jellegű fejtegetés marad.

2.5. Az „eljárásjogi egység”

⁵⁰⁷ Azaz a valóságos anyagi halmazat.

⁵⁰⁸ MÓRA (1958.)B 397., BH2018. 245. [62.]

⁵⁰⁹ BH2018. 269., BH2020. 227. I.

⁵¹⁰ BH2009. 199., BH2013. 58., EBH2012. B.6., BH2020. 227. II.

Az eljárásjogi egység elnevezést alkalmazza tanulmányában AMBRUS a valóságos anyagi halmazatnak egy az eljárásjog által lehatárolható speciális esetére.⁵¹¹ Ezen esetkör a jelentős tárgyi súlyú bűncselekménnyel anyagi halmazatban megjelenő olyan csekély tárgyi súlyú bűncselekmény kapcsán jelentkezik, amelynek a büntetőjogi felelősségre vonás szempontjából nincs jelentősége.

Jogszabályi alapja a Be.-ben több helyen is megjelenik, így a nyomozási szakaszban az ügyészség – diszkrecionális jogkörében eljárva – megszüntetheti az eljárást a Be. 398. § (2) bekezdés e) pontja értelmében, valamint része lehet a nyomozási eljárás során létrejött egyezségnek is az ilyen tartalmú megállapodás a Be. 411. § (3) bekezdés a) pontja alapján, amely a Be. 411. § (1) bekezdés c) pontjának konkretizálását jelenti. Ezt a bíróság a Be. XCIX. fejezet alapján lefolytatandó külön eljárásában fogadhatja el, ha annak feltételei fennállnak.

A tárgyalás előkészítése során a bíróság a Be. 492. § (1) bekezdés h) pontja alapján, míg az elsőfokú eljárás későbbi szakaszában a Be. 567. § (1) bekezdés f) pontja alapján az eljárást ügydöntő végzéssel megszünteti, ha olyan bűncselekmény miatt van folyamatban, amelynek a vád tárgyává tett jelentősebb tárgyi súlyú bűncselekmény mellett a felelősségre vonás szempontjából nincs jelentősége.

Ehhez kapcsolódóan fontos eljárásvezetési praktikum a bíróság részére, hogy az előkészítő ülésből átfordult tárgyalás esetén a Be. 508. § c) pontjának cb) alpontja alapján, míg a tárgyalás során a Be. 519. § (4) bekezdés b) pontja alapján mellőzheti a bizonyítást az olyan cselekmény miatt, amelynek a vád tárgyává tett jelentős tárgyi súlyú bűncselekmény mellett a felelősségre vonás szempontjából nincs jelentősége.

A jogszabály grammatikailag nem konzekvens abban a tekintetben, hogy a rendelkezések alatt az anyagi jogi egység-többségtan cselekmény fogalmát, avagy – ahogy a jogszabály is fogalmaz – bűncselekményt kell-e érteni.

Álláspontom szerint a vádkimerítés követelményéből fakadóan, amelynek értelmében a vád tárgyává tett cselekménnyel a bíróságnak döntenie kell, az eljárásjogi egység alatt a cselekmény szót kell érteni. Ennek magyarázata, hogy a vád tárgyává tett cselekmény az ítélezés során oszthatatlan, azt a bíróságnak teljeskörűen ki kell mérítenie, amelynek kapcsán a minősítés tekintetében nincs kötve az indítványokhoz. A választ ennek megfelelően a tettazonosság, valamint a ne bis in idem elve adja meg, hiszen a fenti okból történő eljárás-megszüntetés nem értelmezhető az alaki halmazatban álló bűncselekmények

⁵¹¹ AMBRUS (2012.) 21-23.

vonatkozásában. Mivel a bíróság az eljárás tárgyáról, azaz a cselekményről dönt ügydöntő határozatában, így ugyanazon cselekmény – alaki halmazat folytán – csekély tárgyi súlyú bűncselekmény minősítése vonatkozásában nem szüntetheti meg előbb az eljárást, majd teheti a cselekmény minősítés tekintetében „megcsonkított” maradékát aztán ismételt ügydöntő határozat tárgyává, amely során azonban már ugyanazon cselekmény miatt megállapítja a terhelt büntetőjogi felelősségét. Ennek megfelelően *AMBRUS* a valóságos alaki halmazatot is az eljárásjogi egység hatókörébe bevonó álláspontja sem foghat helyt, az opportunitás elvének előtérbe helyezése alapján,⁵¹² hiszen a ne bis in idem elv nemcsak azt tiltja, hogy különböző eljárásokban bírálják el kétszer a terhelt cselekményét, hanem azt is, hogy erre egy eljárásban kerüljön sor. Sőt, a ne bis in idem elv épphogy a cselekmény elbírálását a jelentős tárgyi súlyú bűncselekmény vonatkozásában zárja ki, amely az opportunitás elvével ellentétes módon hat.

Ennek megfelelően a rendelkezést a cselekmény kifejezéssel kell értelmezni, amely alapján a csupán valóságos anyagi halmazat tartozik a rendelkezés hatálya alá. Így abban az esetben, ha az anyagi halmazati viszony egy jelentősebb tárgyi súlyú (bűn)cselekmény és egy ahhoz képest csekély tárgyi súlyú (bűn)cselekmény között áll fenn, így például, a leggyakoribb jogirodalmi példa értelmében az emberölés és a lopás egy eljárásban történő elbírálása kapcsán, akkor az eljárásjogi rendelkezésnek – az anyagi jog szempontjából vizsgálva – lényegileg az anyagi jog egység-többségtani szabályaival szembemenő egységteremtő hatása van.

Az eljárásjogi egység egység-többségtani alapja tekintetében kiterjesztő álláspontot képvisel *BAGI*, aki mint kifejti: az anyagi halmazatban álló bűncselekmények mellett „a folytatólagosság egységébe, vagy más törvényi egységbe tartozó cselekmények közül egyes rész-cselekmények tekintetében e törvényi rendelkezés alapján az eljárás megszüntetésére ugyancsak sor kerülhet, de csak olyan jelentéktelen rész-cselekmények vonatkozásában, melyek a többi elkövetési tevékenységhez viszonyítva igen jelentős súlybeli különbséget mutatnak és amelyek éppen ezért a kiszabandó büntetés mértékét nyilvánvalóan nem befolyásolják.”⁵¹³ Álláspontja azonban nem helyeselhető, hiszen a folytatólagosság esetében egy (bűn)cselekményről van szó, amely különböző rész-cselekményekből állhat.⁵¹⁴ A jogszabály szövege ebben a tekintetben egyértelmű, a

⁵¹² *AMBRUS* (2016.) 198-199.

⁵¹³ *BAGI* (1982.) 524.

⁵¹⁴ *BELOVICS* (2018.)A 586.

grammatikai értelmezés alapján a (bűn)cselekmény nem feleltethető meg a részcselekménnyel.

Ilyenkor a felelősségre vonás szempontjából irreleváns bűncselekményre nézve az eljárás megszüntethető, a bizonyítás mellőzhető. Ez eljárásjogi szempontból két társadalmi érdek ütközéséből ered. Az anyagi igazság keresése értelmében a materiális igazság feltárásának igénye megköveteli, hogy a terhelt minden egyes bűncselekménye miatt történjen meg a büntetőjogi felelősségre vonás. E társadalmi érdek azonban sok esetben ellenkezik azzal az érdekl, hogy ez a felelősségre vonás minél hamarabb, minél hatékonyabban, az eljárási költségek, valamint az igazságügyi hatóságok munkaterhének minimalizálásával történjen meg. E kollízió vonatkozásában pedig jelentősebb érdek fűződik ahhoz, hogy az eljárás gyorsan és hatékonyan befejeződjön, ezért a jogalkotó lehetővé tette a büntetőjogi felelősségre vonás szempontjából jelentőséggel nem bíró deliktumok esetében az eljárás megszüntetését, bírósági szakaszban pedig ehhez kapcsolódóan a bizonyítás mellőzését is.

Ezen egység azonban sajátos kategória, amely mind a törvényi, mind pedig a természetes egységtől különbözik, amelyek *in abstracto* egységet képeznek, míg az anyagi halmazat jelen speciális esete csakis *in concreto* tekintendő egységnek.⁵¹⁵ AMBRUS *de lege ferenda* kifejti, hogy e sajátos egységkategória szűkítését tartaná indokoltnak a látszólagos halmazati esetek bővítése révén, legfőképp a törvényesség elve okán.⁵¹⁶ Ugyanakkor pontosan az általa kategóriateremtő okként megjelölt körülmény miatt nem tartom indokoltnak az eljárási egység anyagi jogi egység-többségben való beiktatását, és így absztrakt anyagi jogi tételként történő elismerését, hiszen az, hogy mikor nem bír jelentőséggel a büntetőjogi felelősségre vonás kapcsán a csekély tárgyi súlyú bűncselekmény a jelentős tárgyi súlyú mellett, csakis *in concreto*, a jogalkalmazó mérlegelése, az adott eljárás összes körülményének figyelembevétele eredményeként dönthető el. Ennek megfelelően helyesebb a valóságos anyagi jogi halmazat – a pragmatikusságot érvényesítő – eljárásjogi rendelkezések által redukált speciális esetének tekinteni.

Kérdés ugyanakkor, hogy az eljárásjogi egységnek mennyiben van blokkoló hatása az újabb büntetőeljárás lefolytatása kapcsán. A kérdés nehézsége abból fakad, hogy a csekély tárgyi súly megítélése relatív a jelentősebb tárgyi súlyú bűncselekményhez képest.

⁵¹⁵ AMBRUS (2012.) 22.

⁵¹⁶ AMBRUS (2012.) 23.

Hiszen az anyagi halmazatban álló cselekményt az ügyész önállóan teszi vád tárgyává, a bíróságnak a cselekményt a Be. 6. § (2) és (3) bekezdése értelmében el kell bírálnia.

A Be. 456. § (1) és (2) bekezdéséből következik, hogy a bíróság ügydöntő határozata a jogerőre emelkedést követően kizárja a határozatban elbírált cselekmény miatti újabb eljárás lefolytatását. Tekintettel arra, hogy mind a tárgyalás előkészítése során, mind pedig a tárgyalást követően hozott határozat ügydöntő határozat, így ebből a szempontból az a jogerőre emelkedést követően res iudicatum teremt. Kérdés ugyanakkor, hogy az így meghozott ügydöntő határozat vonatkozásában lehet-e „elbíralt” cselekményről beszélni. Abból kiindulva, hogy az elbírálás alatt a bíróság jogi értékelő tevékenysége értendő, így a bíróság a valóságos anyagi halmazatban álló bűncselekmények tekintetében a csekély tárgyi súlyt a jelentősebb tárgyi súlyhoz viszonyítva csakis jogi értékelő tevékenység útján tudja megítélni. Az eljárásgyorsító rendelkezés eredményeként megvalósuló eljárásjogi egység körében hozott ún. relatív „vádkimerítés” pedig elbírálásnak tekintendő, ennek megfelelően a csekély tárgyi súlyú bűncselekmény újabb eljárásban történő elbírálását a ne bis in idem elv kizárja.

Álláspontom szerint ez irányadó abban az esetben is, ha a jelentős tárgyi súlyú bűncselekmény mellett a felelősségre vonás szempontjából irreleváns szabálysértés képezi a vád tárgyát. Főszabály szerint a Be. 573. § (1) bekezdése értelmében, ha a bíróság a tárgyalás eredményéhez képest úgy látja, hogy a vád tárgyává tett cselekmény szabálysértés, és ezért a vádlottat felmenti, a szabálysértést elbírálja. Ebben az esetben nem kérdés a ne bis in idem hatás. Ugyanakkor a Be. 573. § (3) bekezdése értelmében, ha a vádlottal szemben több bűncselekmény miatt emeltek vádat, és valamely vád tárgyává tett cselekményről a bíróság megállapítja, hogy az szabálysértés, a bíróság e szabálysértés miatt az eljárást megszüntetheti, ha a vád tárgyává tett más bűncselekmény mellett e cselekménynek a felelősségre vonás szempontjából nincs jelentősége. Kérdés, hogy e rendelkezés szerinti eljárás-megszüntetés res iudicatum teremt-e. Fő szabály szerint a ne bis in idem hatás itt is érvényesül, hiszen a cselekményt a bíróság a jogi értékelése körébe vona, amely értékelő tevékenység eredményeként határoz úgy, hogy a cselekmény a felelősségre vonás szempontjából irreleváns.⁵¹⁷

E tekintetben speciális szabályozást tartalmaz a katonai eljárásban a Be. 716. § (1) bekezdése, amely szerint, ha a bíróság a tárgyalás eredményéhez képest úgy látja, hogy a

⁵¹⁷ Lásd még: SZABÓNÉ NAGY (1982.) 70. Míg ezzel ellentétes álláspontot képviselve nem tulajdonít res iudicata hatást az ilyen eljárás-megszüntetésnek: PÖLÖSKEI (2018.) 709-710.

vád tárgyává tett cselekmény szolgálati helyen, illetve szolgálattal összefüggésben elkövetett szabálysértés, és ezért a vádlottat felmenti, az ügyiratokat – a szabálysértési elzárással is büntethető szabálysértés kivételével – a fegyelmi eljárás lefolytatása céljából megküldi a fegyelmi jogkör gyakorlójának.⁵¹⁸ Az ily módon történő elbírálás jogalapját a Szabs. tv. 28. § (2) bekezdése tartalmazza, amely szerint, ha a katona szolgálati viszonya az ügyiratoknak a fegyelmi jogkör gyakorlójának történt megküldése előtt megszűnt, a szabálysértést a bíróság bírálja el, így e tekintetben az általános szabályokhoz képest eltérés nincs.

E sajátos, a *ne bis in idem* hatást nélkülöző eljárásjogi megoldás abból eredeztethető, hogy a katonai eljárás hatálya alá tartozó személyek a szolgálati jogviszonnyal összefüggésben elkövetett szabálysértési cselekményeit fegyelmi eljárásban bírálják el, amelynek megindítását a büntetőeljárás lefolytatását követően a *ne bis in idem* elv nem tilalmazza.⁵¹⁹

A *ne bis in idem* hatás érvényesül az egyezség alapján lefolytatott külön eljárásban a bíróság által elfogadott egyezség tartamára nézve is, ugyanakkor az ügyészségnek a vizsgálati szakaszban ezen az alapon meghozott eljárás-megszüntető határozata *ne bis in idem* hatással nem bír a Be. 400. § (1) bekezdése alapján.⁵²⁰

3. A kétszeres eljárás tilalma – perfüggőség vagy az ügyek egyesítésének követelménye?

A német eljárásjogi gondolkodás nemcsak a kétszeres elítélés tilalmát érvényesíti, hanem a kétszeres eljárás tilalmát is, amely szerint ugyanazon tett miatt párhuzamosan folyó eljárásoknak nincs helye. A tárgyalást megnyitó határozat meghozatalával a processzuális tett vonatkozásában beáll a perfüggőség, amely ugyanazon tett miatt indult minden további eljárás vonatkozásában eljárási akadályként jelentkezik. Ilyen esetben tehát meg kell szüntetni a később indult büntetőeljárást.⁵²¹

⁵¹⁸ A jogszabályi rendelkezést megelőzően ez a megoldás már konzerválódott a gyakorlatban: a 46/2007. BK vélemény formájában.

⁵¹⁹ A két eljárás viszonyát tekintve lásd bővebben az alkotmányos azonosság-fogalom alatt kifejtetteket.

⁵²⁰ Az adott cselekmény tekintetében az eljárás megszüntetését követő egy hónapon belül a Be. 400. § (5) bekezdés a) pontjából következően a felettes ügyészség, míg ugyanezen szakasz alapján egy hónapon túl az ügyészség indítványára a Be. 464. § (1) bekezdés g) pontja alapján a bíróság határoz az eljárás folytatásának kérdésében. Amennyiben elutasítja a bíróság az indítványt, a Be. 400. § (6) bekezdése alapján változatlan alapon az eljárás folytatásának elrendelése iránti ismételt elrendelésének nincs helye. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy ez az új eljárás megindításának nem jelenti akadályát.

⁵²¹ VELTEN (2016.) 629.

Ezzel szemben a magyar jog ilyen hatást (lis pendens) nem érvényesít a párhuzamosan folyó büntetőeljárások tekintetében. Így a tételes jogi szabályozás helyett a jogalkalmazás dolgozott ki mára már kifejeződöttnek tekinthető követelményt. Ennek megfelelően a BH1998. 216. számon közzétett eseti döntés szerint, abban az esetben, ha ugyanazon vádlottal szemben a tettazonosság körébe tartozó bűncselekmény miatt különböző bíróságok előtt van folyamatban büntetőeljárás, és ezért kétséges, hogy a vádlott a bűncselekményt tettesként (társtettesként), orgazdaként vagy bűnpártolóként valósította-e meg; a tárgyalási szakban levő két büntetőeljárás egyesítésének az elrendelése szükséges; ilyen esetben a büntetőeljárás felfüggesztésének az elrendelésére nem kerülhet sor. Egy másik, az EBH2017. B.13. számon közzétett döntés értelmében, amennyiben a bíróság a vád tárgyává tett és a bűncselekmény egységébe tartozó cselekményt jogerősen elbírálta, határozata e bűncselekmény tekintetében res iudicatát eredményez. Erre figyelemmel az olyan részselekményt, amely a már elbírált bűncselekmény egységébe tartozik, azonban nem képezte a jogerős határozatban megállapított tényállás részét, nem lehet önállóan elbírálni; ilyenkor perújításnak lehet helye. Ezért – a perújítás elkerülése érdekében – törekednie kell a bíróságnak a törvényi egységet alkotó részselekmények egy eljárásban történő elbírálására, és ennek érdekében az ügyek egyesítésére.

Az EBH2015. B.17. számon közzétett eseti döntés értelmében a folytatólagos egységet alkotó bűncselekmény részselekményeinek ugyanabban az eljárásban történő elbírálása akkor is követelmény, ha az ügyész az egyes részselekmények miatt eltérő időpontokban és/vagy más-más bíróságok előtt emel vádat. Az egy eljárásban elbírálás követelményének figyelmen kívül hagyása az ügydöntő bírósági határozat rendes jogorvoslati eljárásban ki nem küszöbölhető megalapozatlanságát eredményezi. Amennyiben a folyamatban levő eljárásban az ügyek egyesítésére azért nem kerülhetett sor, mert az egyes részselekmény(ek) nem jogerős elbírálása után történt más – addig vád tárgyává nem tett – részselekmény(ek) miatt a vádemelés, a nem jogerős ítélet rendes jogorvoslat során történő hatályon kívül helyezésével és a bíróság új eljárásra utasításával kell biztosítani az ekként azonos szinten folyó ügyek egyesítésével a folytatólagosság körébe tartozó valamennyi részselekmény egységes elbírálását. Perújításra az egy eljárásban történő elbírálás érdekében akkor kerülhet sor, ha legalább az egyik részselekmény(ek)e) elbíráló határozat jogerőre emelkedett.

Mint az látható a perfüggőség helyett az ügyek egyesítésének követelménye olvasható ki a magyar bírói gyakorlatból. A judikatúra így nem negatív oldalról, a

kétszeres eljárás tilalmának, és ennek folytán a büntetőeljárás lefolytatásának akadályaként, az eljárás megszüntetésének érvényesítése útján igyekezik elkerülni a párhuzamosan folyó eljárásokat, hanem pozitív oldalról, az ügyek egyesítésének követelménye folytán.

Álláspontom szerint e tekintetben helyesebb a német gyakorlatban alkalmazott kétszeres eljárás tilalmának következetes érvényesítésére törekvő eljárásjogi megoldás, amely garanciális szempontból, a terhelt érdekeit hatékonyabban tudja biztosítani az eljárási akadály megteremtésével. Ez a tettazonosság elvének is jobban megfelel, hiszen ugyanazon tett tekintetében a bíróságnak kötelessége kimerítenie a vádat, amely az egységes történeti eseményhez tartozó további tények, részcselekmények eljárásba való bevonására is kiterjed.

Szélsőséges de lege ferenda javaslatában *AMBRUS* az alapvetően sorozatos, nagyszámú elkövetések értékelésére szolgáló törvényi egységkategóriák (folytatólágosság, üzletszerűség, értékegybefoglalás, valamint a rendszeresség) újrakodifikálását tartja indokoltnak – az egymás mellett létezésből fakadó anomáliák megszüntetése érdekében – az „ismételten elkövetett” bűncselekmény fogalma alatt. A téma szempontjából releváns következményként kívánja megfogalmazni, hogy hatókörét az ismételtségnek a halmazathoz hasonlóan kell meghúzni, miszerint csupán az egy eljárásban elbírált cselekmények képezhetnék a törvényi egység részét. Ez feltételezné az ügyek egyesítésének kötelezettségét, amely kiküszöbölhetné a *res iudicata* hatás problematikáját.⁵²²

Ez ugyanakkor azzal a következménnyel járna, hogy a *ne bis in idem* elv alkalmazási köre pusztán tényazonosság vizsgálatára korlátozódna, mivel így a történeti eseményhez – valamely mérőeszköz folytán – közvetlenül kötődő körülmények összessége már nem tartozna az azonosság hatókörébe. Ez a nagyobb tárgyi súlyú bűncselekmények – mint például az embercsempészet büntette – a folytatólágosság történeti fejlődését átható, illetve generáló *ratio legis*-ével ellentétes többlethátrányt eredményezne a terhelt részére, hiszen a 2018. márciustól májusig tartó elkövetés miatt kiszabott büntetés kitöltését követően – amennyiben a büntetőügyek egyesítésére az eljárás azonos szakaszában nem került sor – a 2018. júniustól júliusig tartó időintervallumban történő elkövetés miatt kiszabott büntetést is kénytelen kiállni.

Ez vezet át a probléma valódi eredőjére, ugyanis az egyesítés elmaradásának esetén – később felmerülő bűncselekmény okán vagy azon okból, hogy a büntetőeljárások nem

⁵²² *AMBRUS* (2018.) 14. Hasonló gondolatot fogalmazott meg a német jogtudományban *PREISER*. *PREISER* (1939.) 743-787.

ugyanabban a szakaszban vannak – nem lenne olyan lehetőség, amely az egységes elbírálást lehetővé tenné, hiszen a perújítás e javaslat értelmében nem opció. Ezen álláspont okozta sérelmet legfeljebb az összbüntetés jogintézménye tudná orvosolni, amely azonban a Btk. 94. §-ban foglalt rendelkezés okán, kizárólag korlátozott körben képezné a már kétszeresen elítélt személy részére a kétszeres büntetés elszenvedésének korlátját, azt is csupán a fenti példa esetében, azaz a quasi halmazati viszony fennállása esetén.

4. A tettazonosság, a ne bis in idem és a jogerő összefüggései

A vád tárgyává tett történeti esemény elbírálása során a bíró tevékenysége – a történeti tényállás megállapításának, illetve felderítésének szempontjából – nagyjában hasonlít a történész feladatához, hiszen valamely történeti esemény valós, valóságghű tisztázására törekszik. A történész és a bíró tényfeltáró tevékenysége során azonban a fő különbség az igazságkeresés, valamint a megismerési folyamat lezárása, annak a köznap értelemben vett véglegességének megállapítása, amelyet a jog nyelve a jogerő intézményével jelöl. Amíg a történész munkája során a megismerés folyamatának véglegessége soha nem állapítható meg, hiszen valamely új tény felmerülése és az abból fakadó információ többlet ismételt és folyamatosan új megvilágításba helyezheti az adott történeti eseményt,⁵²³ addig a bíró ügydöntő határozatában megállapított történeti eseményt azonban a jogerő intézménye igazsággá teszi (*res iudicata pro veritate accipitur*) garantálva ezzel a jogbiztonságot, ugyanis a bíróság valóságfeltáró tevékenységének folyamatos megismétlése jogbizonytalanságot eredményezne.⁵²⁴

Az alapvető rendelkezések szintjén a Be. 4. § (3) bekezdése alatt a büntetőeljárás akadályaként szabályozott ne bis in idem elv értelmében büntetőeljárás nem indítható, illetve a megindult büntetőeljárást meg kell szüntetni, ha az elkövető cselekményét már jogerősen elbírálták, kivéve a rendkívüli jogorvoslati eljárások és egyes különleges eljárások esetét. Az általános szabályt a Be. több helyen is, a büntetőeljárás egyes szakaszai tekintetében konkretizálja. A Be. 456. § (1) bekezdése értelmében a bíróság jogerős ügydöntő határozata végleges, mindenkire kötelező döntést tartalmaz a vádról, illetve a terhelt büntetőjogi felelősségéről, a büntetőjogi következményekről vagy ezek hiányáról. Az ügydöntő határozat a jogerőre emelkedését követően kizárólag rendkívüli jogorvoslattal vagy különleges eljárás eredményeként változtatható meg. Ugyanezen szakasz (2) bekezdése a tilalom negatív oldalát is rögzíti, amelynek értelmében, ha az

⁵²³ SCHMIDT (1966.) 89., NEUHAUS (1985.) 172.

⁵²⁴ SCHMIDT (1966.) 90.

ügydöntő határozat jogerőre emelkedik, az abban elbírált cselekmény miatt a terhelttel szemben újabb büntetőeljárás nem folytatható.

Mint az a korábbiakból is kitűnik, a jogerős határozat bizonyos helyzetekben szembe kerülhet az igazságosság követelményével. A jogtalan elítélés vagy épp felmentés, nem kellően enyhe, vagy nem kellően súlyos szankciót eredményező jogerős befejezés megkérdőjelezheti a büntető igazságszolgáltatási rendszer legitimitását. Ezekre a helyzetekre azonban a jog biztosítja a jogerő feltörését és az eljárás lefolytatását a megváltozott körülmények alapján.⁵²⁵ Így tehát az ún. „leminősítés” és „felminősítés”, a büntetési tételkeretre is kiható téves minősítés, valamint a ténybeli nívumok esetében az igazságszolgáltatás rendelkezésére állnak a törvényben meghatározott rendkívüli perorvoslatok mint a kétszeres eljárás tilalmának áttörésére alkalmas jogintézmények. Ezzel szemben az „átminősítés”, azaz ha a nívum a jogerősen, de tévesen beminősített törvényi tényálláshoz képest, egy másik, de azonos büntetési tételkeret keretei közé illeszkedő törvényi tényállás megállapítását tenné szükségszerűvé, az nem indokolja a rendkívüli jogorvoslati eljárások igénybevételét.⁵²⁶

A *ne bis in idem* elv és a jogerő kapcsolata közötti összefüggések kapcsán az általános álláspontok csakis a teljesség igénye nélkül említhetők, ugyanis a szakirodalom rendkívül megosztott az anyagi és alaki jogerővel szembeni joghatások és jellemzők kapcsán.⁵²⁷ A bírói gyakorlatban elfogadott álláspont szerint az anyagi jogerő a megváltoztathatatlan állapotban áll, míg az alaki jogerő a megtámadhatatlan állapotban áll.⁵²⁸ Az anyagi jogerő az ügy tárgyának végleges, minősített kötőerővel történő lezárását jelenti, vagyis ítélt dolgot (*res iudicata*) eredményez (lezáró hatás). Az alaki jogerő ezzel szemben egyszerű kötőerőt jelent, amely kizárólag a határozat rendes jogorvoslattal⁵²⁹ történő megtámadhatóságát (*ne bis in idem*) zárja ki (kizáró hatás).⁵³⁰ A jogerő kizáró hatása megakadályozza annak lehetőségét, hogy meghatározott személlyel szemben (*eadem persona*) ugyanazon cselekménye miatt (*eadem res*) újabb eljárás lefolytatására kerüljön sor. Előbbi a jogerő alanyi terjedelme, utóbbi annak tárgyi terjedelme.⁵³¹ Ebben a tekintetben a jogerő negatív oldalának terjedelmi korlátait a tettazonosság tana adja, ugyanis behatárolja azt az ítélet történeti tényállásában meghatározottak alapján. A jogerős

⁵²⁵ KONDOROSI – LIGETI (2008.) 66.

⁵²⁶ TREMMEL (2003.) 270.

⁵²⁷ Lásd bővebben: ELEK (2012.) 72-97.

⁵²⁸ TREMMEL (2001.) 454.

⁵²⁹ Ebből fakadóan a megtámadhatatlanság nem abszolút, hanem relatív, mivel rendkívüli jogorvoslattal támadható. MÓRA (1958.)B 394.

⁵³⁰ ROXIN - SCHÜNEMANN (2012.) 436-438. Ezt tükrözik a 2/2015. BJE határozat megállapításai is.

⁵³¹ MÓRA (1958.)B 396.

ügydöntő határozat tárgyává tett cselekményekkel szemben tehát új eljárásnak nincs helye, mert az *extenzív* tettazonosság terjedelme behatárolja azt.

4.1. A kétszeres eljárás, a jogerő feltörése

4.1.1. A magyar szabályozás

A Be. 4. § (3) bekezdése alá a rendkívüli jogorvoslati eljárások és az egyes különleges eljárások tartoznak. Utóbbi a jogerőt csak részlegesen oldja fel, míg a tett azonosságát érintő ténybeli és jogi hibákat kiküszöbölő rendkívüli perorvoslati eljárások teljesen feltörik a jogerőt.

Kérdésként merülhet fel ugyanakkor, hogy milyen esetben és melyik rendkívüli jogorvoslat küszöbölheti ki a jogerős ügydöntő határozat valamely hibáját. Ennek körében szükséges tisztázni, hogy a *res iudicata* nem a büntetőjogi felelősségre vonás anyagi jogi akadálya,⁵³² hanem Be. 4. § (3) bekezdése értelmében a büntetőeljárás akadálya. A korábban vázoltaknak megfelelően a *res iudicata* a jogerő előtt elsőfokon – a Be. 567. § (1) bekezdés b) pontja alapján – eljárást megszüntető ok (ha a cselekményt jogerősen elbírálták), másodfokon pedig – a Be. 607. § (1) bekezdése alapján – az elsőfokú ítélet feltétlen hatályon kívül helyezését eredményező eljárást megszüntető ok. Végezetül a *res iudicata* a jogerő után perújítási okot képez.

4.1.1.1. A perújítási eljárás

A perújítás lényege a vádjogból vezethető le, egyrészt, hogy „vadjog érvényesítetett-e ott, a hol az nem létezett, másrészt a vádjog nem érvényesült-e ott, a hol a vádjog létezett?”⁵³³ Az első eset a terhelt javára, míg a második eset a terhelt terhére lefolytatható perújítási eljárás kérdéskörét érinti.

A Be. 637. § (1) bekezdés b) pontja alapján a bíróság jogerős ügydöntő határozatával befejezett büntetőeljárás esetén perújításnak van helye, ha a terhelttel szemben ugyanazon cselekmény miatt több jogerős ügydöntő határozatot hoztak.

⁵³² Ezzel ellentétes álláspontot képviselt ROSNYAY, aki szerint a *ne bis in idem* „egy olyan anyagi jogi jogszabály, melynek jelentése az, hogy az állami konkrét büntetőjog, mint a büntető perverszóny megalapítására irányuló konstitutív jog el van használva. A perindítás útjában áll tehát az, hogy az államnak (bíróknak) nincsen már olyan joga, melynek segítségével a bűnüldözés céljából a perverszónyt megállapíthatná, mivel pedig a konkrét büntetőjog csak a per útján gyakorolva válhatik uralmi joggá, ennél fogva a *ne bis in idem* ennek áll végeredményében útjában. Ebből pedig az következik, hogy az a büntetőítélet, mely a per fő tárgyában, vagyis a konkrét állami büntetőjog fen vagy fen nem forgása kérdésében, a *ne bis in idem* tilalom megsértésével határoz, anyagilag semmis.” ROSNYAY (1915.) 341.

⁵³³ VARGHA (1889.) 21.

A magyar jog nem differenciál a terhelt terhére és a javára megindítható perújítási okok között. Így a terhelt javára indítható perújítási eljárás *res iudicata* címén, ugyanakkor abban az esetben, ha elbírálás ugyan történt, azonban nem a teljes cselekmény tekintetében, csupán bizonyos rész-cselekmények kapcsán, akkor az el nem bírált rész-cselekmények esetében perújítási eljárás kezdeményezhető a Be. 637. § a) pont ab) alpontja alapján, amely szerint a bíróság jogerős ügydöntő határozatával befejezett büntetőeljárás esetén perújításnak van helye, ha az alapügyben akár felmerült, akár fel nem merült tényre vonatkozó olyan új bizonyítékot hoznak fel, amely valószínűvé teszi, hogy a terhelt bűnösségét kell megállapítani, vagy lényegesen súlyosabb büntetést, intézkedés helyett büntetést kell kiszabni, vagy büntetés helyett alkalmazott intézkedésnél lényegesen súlyosabb intézkedést kell alkalmazni.⁵³⁴

Ennek különös gyakorlati jelentősége lehet a bizonyítás szabályainál és a megalapozatlanságnál már taglalt azon esetnek, amikor az ügyész bizonyítás során tanúsított passzivitásából ered a bíróság ügydöntő határozatának megalapozatlansága, amely esetben azonban a Be. 593. § (4) bekezdése alapján a megalapozatlanság jogkövetkezményei nem alkalmazhatók. E jogalkotói megoldás az egy eljáráson belüli elbírálás gyorsítását és eredményességét – esetlegesen az anyagi igazság terhére – ugyan biztosíthatja, azonban ennek ára az lehet, hogy a rendkívüli jogorvoslati eljárások, pontosabban a perújítások száma megnőhet. Az elégtelen ügyészi közreműködés folytán lefolytatott bizonyítási eljáráshoz képest ugyanis adott esetben eredményesen hozható fel olyan, az alapügyben akár felmerült, akár fel nem merült tényre vonatkozó új bizonyíték, amely valószínűvé teszi a súlyosabb büntetés kiszabását, illetve intézkedés alkalmazását. Ennek megfelelően az említett kivétel egy eljáráson belül garancia, azonban a perújítással összefüggésben nézve, a rendkívüli jogorvoslati eljárások számát gyarapító, az eljárás tényleges és végleges elbírálásának elhúzódását eredményező rendelkezésként is realizálódhat.

4.1.1.2. A felülvizsgálati eljárás

⁵³⁴ A 33/2007. BK vélemény értelmében perújítás elrendelésének akkor van helye, ha a cselekménnyel kapcsolatos bűnösség körének vagy a cselekmény jogi minősítésének változtatására utaló új bizonyítékok lényegesen enyhébb, illetőleg lényegesen súlyosabb büntetés kiszabását valószínűsítik. Ez a bűncselekményegység valamennyi esetére vonatkozik. A törvényi egységbe tartozó (pl. összefoglalt) bűncselekmény esetében az egyik cselekménynek a megállapítása, avagy ennek hiánya nem a bűnösséget, hanem a minősítést érintő kérdés. Ugyanazon bűncselekmény bűnösségi körének szélesebbé vagy szűkebbé válása, illetőleg az alapügyben alkalmazott jogi minősítés változásának a szükségessége csupán olyan esetben perújítási ok, ha ez valószínűsíti a büntetékiszabás lényeges változását.

Ha viszont nem az ismételt elbírálás a jogsértő, hanem az, hogy a res iudicata téves értelmezése miatt az elmaradt, nem történt elbírálás, akkor ez nem perújítási ok, hiszen – elbírátlanság esetén – nincs mit, nincs miért perújítani. Ebben az esetben a jogszabálysértés felülvizsgálati okot valósít meg,⁵³⁵ de nem anyagi, hanem eljárásjogi alapon.⁵³⁶ A Kúria gyakorlata értelmében kétségtelen a tény, hogy anyagi jogi megítélést igényel, hogy valamely terhelti cselekmény, például egy adott folytatólagos egység rész-cselekménye-e, azonban, ha a jogerős ügydöntő határozatban ezt tévesen bírálják el, az nem anyagi jogi, hanem eljárásjogi hiba. Ennek eredménye ugyanis érdemben nem az, hogy a bíróság ezáltal tévesen dönti el a cselekmény miatti büntetőjogi felelősséget, hanem az, hogy e cselekmény elbírálását kizárja az előtte folyó eljárásból; így valójában az anyagi jogi döntés eljárási lehetőségét szünteti meg. Ezért, ha ez téves, akkor vele szemben – hivatalból vizsgálendő, eljárásjogi – felülvizsgálati ok érvényesül.⁵³⁷ Ezzel kapcsolatban indokolt rámutatni az 1/2021. BJE-ben megfogalmazott azon értelmezésre, miszerint az eljárási szabálysértés, azaz a Be. 649. § (2) bekezdése miatt előterjesztett felülvizsgálati indítványnak nincs iránya, tehát a res iudicata téves alkalmazása esetén a felülvizsgálati indítvány előterjesztésének nincs határideje sem.

4.1.2. A német szabályozás

A perújítás tekintetében a német jogban az StPO 359. § 5. pontja értelmében van helye a perújítás elrendelésének a res iudicata esetében, amely nem kifejezetten a jogerős elbírálást nevesíti, hanem az új tényt, új bizonyítási eszközt, amely alapján a terhelt javára helye van a perújítási eljárás lefolytatásának.⁵³⁸

Ezt azért kell előrevenni, mert a német jog már differenciál a terhelt terhére és javára megindítható perújítási okok között, amely alapján a német eljárásjogi keretek között a perújítás a terhelt terhére kifejezetten szigorú előfeltételekkel igénybe vehető rendkívüli perorvoslati forma. A StPO 362. §-a értelmében valamely jogerős bírói ítélettel befejezett ügyben a terhelt terhére perújítás csak akkor engedhető meg,

- ha a tárgyaláson a terhelt javára valódiként felhasznált okirat utólag hamisnak vagy hamisítottnak bizonyul,

⁵³⁵ A vonatkozó gyakorlat szerint a kétszeres elítélés – megvalósulása esetén – a a Be. 637. § (1) bekezdés b) pontja szerinti perújítási ok lenne. Felülvizsgálat oka, illetve indoka a kétszeres elítélés törvénysértő megállapítása esetében való eljárás-megszüntetés lenne. (BH2021. 298. II.)

⁵³⁶ BH2019 287.

⁵³⁷ BH2015. 178., BH2017. 388.

⁵³⁸ SCHMIDT-ABMANN (2017.) Rn. 308.

- ha a tanú vagy a szakértő a terhelt javára adott bizonyíték vagy szakvélemény benyújtásával az eskütételi kötelezettséget szándékosan vagy gondatlanul megsértette, vagy őt a szándékosan, eskü alatt tett hamis vallomás miatt bűnösnek találták,
- ha az ítélet meghozatalánál a bíró vagy az ülnök úgy működött közre, hogy őt az ügygel összefüggésben a hivatali kötelességének megsértésében bűnösnek találták,
- ha a felmentett a bíróság előtt vagy a bíróságon kívül hitelt érdemlő, beismerő vallomást tett a bűncselekmény elkövetését illetően.

Ezen esetkörök tehát azok, amelyekben a német jogalkotó megengedhetőnek találta a jogerő áttörését a materiális igazság érvényre juttatásának érdekében. Fontos kiemelni, hogy a jogerő után felmerülő új bizonyíték alapján (*propter nova*) perújítási eljárás nem indítható a terhelt terhére. Habár törvényjavaslat formájában már 2008-ban felmerült a szándék arra, hogy a terhelt terhére indítható perújítási okok körét a novum esetére is kibővítsék,⁵³⁹ azonban a StPO vonatkozó szabályainak módosítására még nem került sor. A javaslat kivételesen, bizonyos bűncselekmények (gyilkosság, népirtás, emberiség elleni bűncselekmények, háborús bűncselekmények) esetén tenné lehetővé a perújítást *propter nova* a bűnüldöző hatóságok eszköztárának technológiai fejlődése (DNS-vizsgálatok) okán.

A perújítási okok kibővítésének megalapozásával összefüggésben készült is a Német Szövetségi Parlament részére egy a külföldi joghelyzetről szóló áttekintés, amelyben 21 ország vonatkozó rendelkezéseit, köztük a magyar szabályozást is megvizsgálva elemezték azt, hogy az egyes országok eljárási törvényei miképp szabályozzák a novum esetkörét a perújítási eljárásban.⁵⁴⁰ Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy az említett módosító törekvések kapcsán a jogirodalom a *ne bis in idem*

⁵³⁹ Gesetzentwurf des Bundesrates – Entwurf eines Gesetzes zur Reform des strafrechtlichen Wiederaufnahmerechts, Drucksache 16/7957, 30. 01. 2008.

⁵⁴⁰ A vizsgált országok közül tizenegy országban (Bulgária, Dánia, Finnország, Írország, Lettország, Litvánia, Ausztria, Svédország, Szlovákia, Cseh Köztársaság, Magyarország) lehetőség nyílik új bizonyítékok felmerülése esetén a perújítás megindítására a terhelt terhére is, míg 10 országban (Belgium, Észtország, Franciaország, Görögország, Horvátország, Lengyelország, Románia, Szlovénia, Spanyolország) nincs helye novum felmerülése esetén perújításnak a terhelt terhére, csakis a javára. Die Wiederaufnahme eines durch rechtskräftiges Urteil abgeschlossenen Strafverfahrens zuungunsten des Angeklagten aufgrund neuer Erkenntnisse – Überblick über die Rechtslage im Ausland, Aktenzeichen: WD 7 - 3000 - 262/18., 2019. 01. 31.

elv érvényesülése, valamint a jogállamiság és a jogbiztonság érvényre jutása okán elutasító.⁵⁴¹

4.1.3. Részösszegzés

A két ország között az azonosság fogalmának meghatározásából eredő fő különbség a terhelt terhére megindítható perújítási okokból ered. A német rendelkezéseket tekintve az állapítható meg, hogy a jogerő vonatkozásában a jogbiztonság jóval előbbrevaló érdeket hordoz magában, mint az anyagi igazság érvényesítésének igénye. Ennek eredménye, hogy az államnak, aki az eljárás alanyával, azaz a terhelttel szemben kívánja érvényesíteni az *ius puniendit*, széles eszköztárral rendelkezik a materiális igazság kiderítésére, amelyre azonban csupán egyetlen esélye, lehetősége van, azt megfelelően és felelősségteljesen kell kihasználnia,⁵⁴² onnantól a jogerő új bizonyíték alapján a terhelt terhére feltörhetetlen, az ugyanis szembe menne a kétszeres eljárás tilalmával. Ennek jelentősége abban is tetten érhető, hogy a GG 103. cikk (3) bekezdésében szereplő *ne bis in idem* tilalom megfogalmazása feltétel nélküli.

Míg a magyar jogban a Bp. óta (Bp. 449. § 3. pontja) következetes a perújítás szabályozása, amely új bizonyíték alapján az egyéb feltételek fennállása esetén lehetővé teszi a perújítást a terhelt terhére is. Ez az anyagi igazság érvényesítését széleskörűen biztosítja,⁵⁴³ azonban a perújítási eljárás bizonyos esetekben második eljárásként funkcionál⁵⁴⁴ ugyanazon tett felett, amelynek oka a materiális igazság jogerőn túl történő érvényesítése azon esetekben, amennyiben az olyan súlyosan sérült, hogy azt az általános jog-, illetve igazságérzet már nem viseli el. Ennek primátusa a *ne bis in idem* rendelkezésekből is kiolvasható, ugyanis az mind a Be. 4. § (3) bekezdésében, mind pedig az At. XXVIII. cikk (6) bekezdésében feltételesen, a rendkívüli jogorvoslati eljárások kivételével van szabályozva.

Tekintettel tehát arra, hogy új bizonyíték felmerülése esetén a jogerős elbírálást követően a terhelt terhére is helye van perújításnak abban az esetben, amikor az anyagi igazságon olyan csorba esett, amelynek megváltoztatásához nagyobb érdek fűződik, mint a

⁵⁴¹ BOHN (2016.) 289.

⁵⁴² NOROUZI (2016.) Rn. 35.

⁵⁴³ Ez a Bp. rendelkezéseiből ered, majd a szocialista jogfelfogás erősítette meg, amely utóbbi értelmében a „jogerő az igazságos és törvényes ítélet követelményével szemben hátrább lép.” MÓRA (1958.)B 395.

⁵⁴⁴ Így ismeri el MÓRA is a rendkívüli perorvoslatokat, amelyek „lényegileg törvénszabta feltételek mellett kivételt engednek a kétszeres eljárás tilalma alól.” A szerző ezzel kapcsolatban óva int attól, hogy a rendkívüli jogorvoslatok „burkolt másodfokú perorvoslatot” jelentsenek, ezzel pedig a rendes perorvoslati rendszer „biztonsági szelepeként” vagy „be nem vallott pótlékaként” funkcionáljanak. MÓRA (1958.)B 395.

jogerő tiszteletének, így nincs oka a hazai jogalkalmazásnak arra, hogy az egyszeri elbírálhatóság lehetősége miatt az azonosság fogalmát tágan határozza meg.

5. Értékelés

A bevezetőben is említett feltevések alapján a jelenlegi bírói gyakorlat tendenciájának vizsgálatát követően annak megállapítása válik szükségessé, hogy a tettazonosság milyen tartalommal érvényesül a büntetőeljárásban.

A jogszabályi rendelkezések vizsgálata alapján kimutattam, hogy a tettazonosságot továbbra is a bíróság jogi minősítésben való kötetlenségével együtt kell értelmezni, amelyre de lege ferenda javaslatot is tettem: a Be. 6. § (2) bekezdésének szabályát a következő dőlt betűvel jelölt résszel egészíteném ki „A bíróságnak a vádról döntenie kell, a vádon túl nem terjeszkedhet, *de – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – a tényállás jogi elbírálásában az indítványok nem kötik.*”

A tettazonosság bírói gyakorlatban való érvényesülését vizsgálva meg kell állapítani, hogy a bíróságoknak a másodlagos, mellékkörülmények tekintetében ténymegállapítási jogköre van, így ebben a körben szabadon állapíthatnak meg a vádtól eltérő tényeket, körülményeket, amelyek a bizonyítás alkalmával derültek ki. A bíróság a jogi minősítés kötetlenségéből eredően szabadon vonhat le jogi konzekvenciákat a vád tárgyává tett tények tekintetében, de csak addig, amíg ez nem jár a tényállásban szereplő tett megváltoztatásával, az ítéleti és a vádirati tényállásba foglalt tett azonosságának megsértésével. A tettazonosság ilyen értelmezése csökkenti az újabb eljárások indításának lehetőségét és szükségességét, ugyanis a bíróság ekkor ítélezési körébe vonhat olyan tényeket is, melyek adott esetben elírás, pontatlanság vagy éppen a bizonyítás során felmerülő újdonság jellegük miatt a vád tényállásában nem kerültek vagy nem pontosan kerültek meghatározásra.

Az ítélező funkció határainak kijelölése tehát elengedhetetlen, a bíróság vádlói jogosítványokat nem gyakorolhat, elsődleges és lényeges körülményeket, tényeket a vádtól eltérően nem állapíthat meg, ebben az esetben ugyanis Damoklész kardjaként lóg a feje felett a vádelven való túlterjeszkedés és a tettazonosság megsértésének lehetősége.

Elemzésemből világosan kitűnik, hogy a magyar bíróságok vádhoz kötöttsége a szűk értelemben vett történeti tényállás azonosságát veszi alapul, így az elválaszthatatlanul kötődő körülmények összességének külön ügyészi aktus nélkül való ítéleti megállapítása a recens joggyakorlat alapján sértené a tettazonosság elvét, így pedig a történeti esemény részazonossága is csak kivételesen állhat a tettazonosság viszonyában. Álláspontom szerint

azonban ez bizonyos esetekben az egységes történeti esemény indokolatlan szétparcellázását jelenti, ugyanis a vádelv nem a részcselekmény-azonosságot követeli meg, hanem az egységes történeti eseményt alkotó cselekmény-azonosságot a vád tárgyává tett cselekmény és az ügydöntő határozatban elbírált cselekmény vonatkozásában.

A fentiek pedig nagyban meghatározzák a *ne bis in idem* elv blokkoló hatásának terjedelmét is. Mint kimutattam a 6/2009. BJE-n alapuló gyakorlat a cselekményfogalomra és az egység-többségtani kategóriákra támaszkodik. Az látható, hogy ennek megítélése során egységes elvi alpra támaszkodni – ahogyan az egység-többségtan alkalmazása során sem – nem lehet. Ennek kapcsán irányadónak tekintendők *HÁRS* gondolatai, aki írásában az egység-többségtan eljárásjogi vonatkozásai kapcsán ún. „mérőeszközök” szükségességét vázolta arra az estre, ha – az általa esemény-azonosságként címkézett, de ténylegesen – a cselekmény-azonosság nézete önmagában nem igazít el. Ez különösen akkor merülhet fel, amikor a korábban már ismertetett részazonosság áll fenn, vagyis amikor a vádirati vagy az ítéleti történeti tényállás nem fedi egymást teljesen, mert az egyik vagy a másik több vagy kevesebb tényelemet tartalmaz. Ilyen esetben mérőeszközü j jogi szempontokat tartalmazó körülmények segíthetik a kérdés megoldását. Ezek a tényálladék, azaz a cselekményfogalom, a jogtárgy által jellegzetesített bűncselekményi keretet, a jogilag védett érdek, érték azonossága az anyagi jog oldaláról, míg a *res iudicata* elve, a *ne bis in idem* tilalma, valamint az anyagi igazság feltétlen érvényesülésének princípiuma az eljárásjog oldaláról, amely egyúttal a mérőeszközök alapulvételének célja is.⁵⁴⁵ Az anyagi igazság feltétel nélküli érvényesítése, annak törvényi szintű szabályozásának hiánya okából meghaladottá vált, így az eljárásjogi oldalról csak a *res iudicata*, valamint a *ne bis in idem* elvét kell hangsúlyozni.

Mindezen normatív mérőeszközök szükségességéből következik, hogy tisztán ontologikus alapon az extenzív tettazonosság terjedelme nem határozható meg, az ugyanis a részcselekmények felmerülésének lehetősége okán bizonyos esetekben több mint pusztán a történeti esemény azonossága, a jogi szempontok figyelembevétele így nem mellőzhető.⁵⁴⁶

A hagyományokon nyugvó, az anyagi igazság érvényre jutását célul tűző, perfüggőség elvét érvényesítő, a rendkívüli jogorvoslatokat a terhelt terhére szűk körben lehetővé tevő német jogi szabályozás, továbbá ezen állandó jogi szabályozáson alapuló,

⁵⁴⁵ *HÁRS* (1943.) 73-75.

⁵⁴⁶ *HÁRS* (1943.) 74.

konzekvens német joggyakorlat, egyrészt az anyagi jogi „cselekmény” fogalmat elhatárolta az eljárásjogi „tett” fogalomtól, másrészt mind a jogerőre emelkedést megelőzően, mind pedig azt követően egységes azonosság-fogalmat érvényesít. E tág értelemben vett egységes tettefogalom – a magyar szabályozás szemüvegén keresztül nézve – a jogerőhatást megelőzően egy az igazságszolgáltatás érdekeit előtérbe helyező tettazonossági értelmezést eredményez, amikor is (vádkitérés nélkül is) alkotják az ítélet tárgyát olyan cselekmények, rész-cselekmények, amelyek a vádban nem szerepeltek, ha azok ugyanazon tethez tartoznak, azaz elválaszthatatlanul kötődnek egymáshoz, míg a jogerő beálltát követően a személyek jogbiztonságát és az eljárások egyszeri kimerítésének elvét helyezi előtérbe, amikor a tett legszélesebb körű érvényesülését garantálja.

Mindennek segítségével megállapítható, hogy az azonosság fogalma a magyar büntetőeljárásban olyan eljárásjogi jogintézmény, amely a vád és az ügydöntő határozat vonatkozásában a szűk értelemben vett történeti tényállás azonosságának (ide nem számítva az ahhoz elválaszthatatlanul kötődő körülmények összességét) összevetését alkalmazva, ténykérdésként ítélandó meg, míg a *ne bis in idem* elv értelmében az azonosság alapja az egység-többségtan cselekményfogalma, amely sokkal inkább jogkérdésként határozza meg az *identicum*-t. Így a Be. 6. § (3) bekezdése szerinti „cselekmény” fogalom ontologikus alapon mint történeti tényállás, míg a Be. 4. § (3) és (4) bekezdése szerinti „cselekmény” mint axiológikus, normatív alapon nyugvó, az anyagi jogi egység-többségtani cselekményfogalom határozható meg.

IV. Az alkotmányos azonosság-fogalom

1. A *ne bis in idem*⁵⁴⁷ elv elméleti alapjai az intranacionális szinten

A kétszeres eljárás tilalma⁵⁴⁸ vagy az egyszeri eljárás elvének⁵⁴⁹ követelménye a római jogból származik, igazi életet azonban a felvilágosodás eszmerendszerétől kapott,⁵⁵⁰ a XIX. században pedig a szuverén európai államok belső joga már elismeri a kétszeres elítélés tilalmát.⁵⁵¹ A *ne bis in idem* elv *ratio legis*e abban ölt testet, hogy a személyek jogbiztonságát szolgálja azáltal, hogy ugyanazon cselekménye miatt senkit sem lehet többször felelősségre vonni. Ilyen formában tehát az alapelv lényegében a méltányosság követelménye,⁵⁵² a személyes szabadság⁵⁵³ és az emberi méltóság védelmének egyik kifejeződése.⁵⁵⁴

Alkotmányos szabályozását tekintve, mára egy eljárási alapjog (*Prozessgrundrecht*),⁵⁵⁵ amely védelmet nyújt az állam hatalmával, illetve beavatkozásával szemben (*Abwehrrecht*).⁵⁵⁶ Az elv a jogállamiság szemszögéből „a *ius puniendi* parttalan érvényesítésével szemben védelmezi az individuumot.”⁵⁵⁷ Ennek értelmében az államnak lényegében egyetlen lehetősége, illetve próbálkozása van a kívánt eredmény elérésére, azaz a büntetőjog által büntetendő magatartás megtorlására.⁵⁵⁸ Garanciális jellege több jogállami alapra is visszavezethető, így a jogbiztonságra, az egyenlőségre és az igazságosságra egyaránt,⁵⁵⁹ hiszen a jogbiztonságot sérti, ha már lezárt, véglegesen elbírált ügyeket, kivételes okokon kívül (rendkívüli perorvoslatok) is újra eljárás tárgyává lehet

⁵⁴⁷ Egyes szerzők *non bis in idem*nek is nevezik (WYNGAERT-STESSENS (1999.), DANIELS (2006.);). A megnevezésbeli megkülönböztetés etimológiai alapokra is helyezhető a (non-nem) és a (ne-soha) szavak eredetéből, és habár szemantikai relevanciája nem nagyon van, de nyelvtanilag a *ne bis in idem* megjelölés a helyes és ez is a gyakoribb elnevezés. Magyarázata, hogy a teljes latin kifejezés a „bis de eadem re ne sit actio”, aminek a rövidítése a *ne bis in idem*. A teljes kifejezésben szereplő „sit” a *coniunctivus* formája az „esse” igének, amely alakot nem kísérhet „non”. (VAN BOCKEL (2010.) 31.)

⁵⁴⁸ Írásomban az elvet következetesen kétszeres eljárás, illetve elítélés tilalmának hívom, ugyanakkor értelemszerűen az a *minore ad maius* jelenti a kettőnél több, azaz többszörös eljárás és elítélés tilalmát is.

⁵⁴⁹ A terminológia a német jogban használatos (*Grundsatz der Einmaligkeit der Strafverfolgung*). Lásd: NOROUZI (2016.) Rn. 6. SCHMIDT-ABMANN (2017.) Rn. 301., A magyar jogirodalomban lásd: HELLER (1932.) 10.

⁵⁵⁰ KARSAI (2007.)B 86.

⁵⁵¹ WIENER (2003.) 62.

⁵⁵² BAUMGARTEN (1889.) 36.

⁵⁵³ BINDOKAT (1967.) 370., SCHMIDT (1966.) 91.

⁵⁵⁴ NOLTE (2013.) 1428.

⁵⁵⁵ PIEROTH (2012.) 1062.

⁵⁵⁶ NOLTE (2013.) 1428.

⁵⁵⁷ KARSAI (2015.) 113.

⁵⁵⁸ STUCKENBERG (2011.) 568.

⁵⁵⁹ M. NYITRAI (2006.) 143-156.

tenni. Az *aequitas* téziséből következik, ha adott személyt egyszer már eljárás alá vonták a meghatározott bűncselekmény elkövetése miatt, akkor emiatt már nem lehet vele szemben még egyszer eljárni. A másik oldalról az anyagi igazságosság megköveteli, hogy az elkövetőt megbüntessék a jogrend megsértéséért, és az így alkalmazott szankció arányban legyen a bűnösség mértékével,⁵⁶⁰ ugyanakkor sérti az anyagi igazságosság követelményét az is, ha valaki ellen újból büntetés kiszabására kerülhet sor, annak ellenére, hogy ugyanazon cselekménye miatt vele szemben már eljártak.⁵⁶¹ HELLER szavaival az anyagi igazságosság „egyaránt megköveteli azt, hogy az ártatlan ne bűnhődjék és a bűnös ne bűnhődjék nagyobb mértékben, mint amekkora bűnhődést a törvény alapján reá lehet róni, mint ahogy megköveteli azt, hogy viszont a bűnös ne szabaduljon a törvény sújtó keze alól és teljes mértékben szenvedje el azt a megtorlást, amelyet a törvény rendelkezéseinek megfelelően megérdemelt. Igaz, hogy az anyagi igazság elve csak eszmény, amelyet megközelíteni lehet, de a maga teljességében megvalósítani sohasem. [...] Még ha a ne bis in idem elvét az anyagi igazság érvényesülése érdekében szűkebbre is szabnók, vagy akár teljesen ki is küszöbölnek, akkor sem volna az anyagi igazság elve teljesen biztosítva.”⁵⁶²

A vázoltak rámutatnak, hogy a jogállamiság két alapvető érdekeleme, az állam oldaláról az anyagi igazságosság keresése, amely a *ius puniendi* érvényesítésének egyik célja, míg az alapjog jogosultja oldaláról a személyes jogbiztonság individuális és univerzális érdekének kollíziója áll fent.⁵⁶³ A jogbiztonság formális (univerzális érdek) garanciája biztosítja a jogosult számára az emberi méltóság és a személyes szabadság materiális garanciáját (individuális érdek), így pedig e kettő kölcsönhatása, illetve összekapcsolása adja a *ne bis in idem* elv tulajdonképpeni tartalmát.⁵⁶⁴ A BVerfG indokolása szerint⁵⁶⁵ az anyagi igazságosság keresése és a személyes jogbiztonság között fennálló feszültséget az utóbbi előnyére kell feloldani, ami a *ne bis in idem* szemszögéből előbbre való érdek,⁵⁶⁶ hiszen az alaptörvényi szinten rögzített emberi méltóság és

⁵⁶⁰ KONDOROSI – LIGETI (2008.) 65.

⁵⁶¹ WIENER (2003.) 64-66.

⁵⁶² HELLER (1932.) 22.

⁵⁶³ KLOEPFER (2010.) 604.

⁵⁶⁴ SPECHT (1999.) 19.

⁵⁶⁵ BVerfGE 65, 377 vom 7. Dezember 1983. Az alapul fekvő tényállás szerint az alkotmányjogi panasz előterjesztője gondatlan közúti balesetet okozott, amely cselekménye miatt tárgyalás mellőzésével meghozott végzésében a Stranbergi Járásbíróság gondatlan testi sértés vétségében megállapította büntetőjogi felelősségét. Az ügydöntő határozat jogerőre emelkedése után a közúti baleset sérültje belehalt sérülésébe. A halálos eredmény bekövetkezése után a hatóságok a baleset okozójával szemben egy új eljárást indítottak gondatlan emberölés miatt. A BVerfG megállapította az ütköző érdekek (az anyagi igazságosság és a személy jogbiztonsága) fennállását, amelyet a jogbiztonság individuális érdek előnyére kell eldönteni.

⁵⁶⁶ SODAN (2009.) 593.

szabadság követelményéből következik, hogy senki sem tehető ki annak, hogy a feje felett Damoklész kardjaként lebegjen az újabb büntetőeljárás megindításának, illetve az újabb büntetés kiszabásának a veszélye, ellenkező esetben ugyanis a büntetőeljárás alanya helyett csupán annak, valamint az állam büntetőhatalom gyakorlásának tárgyává válna.⁵⁶⁷

Ugyanez az érdekmérlegelés ugyan nem a *ne bis in idem*, hanem a törvényességi óvás alkotmányossági vizsgálata kapcsán, de megjelent a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatában is.⁵⁶⁸ Eszerint „az anyagi igazságosság jogállami követelménye a jogbiztonságot szolgáló intézményeken és garanciákon belül maradva valósulhat meg. „Az anyagi igazság érvényesülésére” éppúgy nem biztosít (nem biztosíthat) alanyi jogot az Alkotmány, mint ahogy arra sem, hogy egyetlen bírósági ítélet se legyen törvénytisztító. Ezek a jogállam céljai és feladatai, amelyek megvalósulása érdekében megfelelő – elsősorban eljárási garanciákat nyújtó – intézményeket kell létrehozni, és az érintett alanyi jogokat garantálni. [...] Az anyagi igazságosság és a jogbiztonság követelményét a jogerő intézménye hozza összhangba – [...] a jogbiztonság elsődlegessége alapján. [...] A jogbiztonság megköveteli, hogy a jogerős határozat – az eldöntött kérdés személyi és tárgyi keretei között – irányadóvá váljék mind az eljárásban résztvevőkre, mind a később eljáró bíróságra, illetőleg más hatóságra. Ha a jogerő beálltához előírt feltételek teljesültek, akkor annak hatálya a határozat tartalmi helyességétől függetlenül beáll.”⁵⁶⁹

Az anyagi igazság keresésének igénye ugyanakkor különösen hangsúlyos a *ne bis in idem* elv magyar felfogása kapcsán, hiszen a tilalom – a formalitás oldaláról tekintve – az ún. feltételes szabályozási modell szerint⁵⁷⁰ megszövegezett módon érvényesül, amihez társul a rendkívüli perorvoslatok kifejezetten széles köre.

A római jogi alapokból eredendően a *ne bis in idem* formáját és tartalmát tekintve alapvetően két jelentésről, illetve értelmezésről kell beszélni, amelyek egymáshoz való viszonya a jogtudományban nem teljesen tisztázott. Ezek kapcsán a kérdés, hogy mi a *ne bis in idem* tartalma, a kétszeres eljárás, illetve a kétszeres elítélés tilalma (*prohibition of double prosecution*, *Doppelverfolgungsverbot*, *ne bis prosecutio in idem*), avagy a kétszeres büntetés, illetve kétszeres értékelés tilalma (*prohibition of double punishment*, *Doppelbestrafungsverbot*, *ne bis poena in idem*).⁵⁷¹ A kétszeres eljárás és elítélés tilalma a

⁵⁶⁷ SCHMIDT-ABMANN (2017.) Rn. 260

⁵⁶⁸ 9/1992. (I. 30.) AB határozat

⁵⁶⁹ 9/1992. (I. 30.) AB határozat

⁵⁷⁰ Ezzel ellentétben feltétel nélküli szabályozási modellt követi a GG szövege, továbbá egyéb nemzetközi konvenciók. Amelyek kapcsán ugyanakkor megállapítható, hogy a feltétel nélküli szabályozás ellenére összeegyeztethető korlátozásnak tekinthetőek szűkebb körben a rendkívüli perorvoslatok köre.

⁵⁷¹ VAN BOCKEL: (2010.) 30-31.

ne bis in idem elv eljárásjogi karakterét⁵⁷² fejezi ki, (*Erledigungsprinzip*) és az eljárás kimerülésének elvét jelenti, amelynek értelmében újabb büntetőeljárás ugyanazon cselekmény miatt nem indítható, mert a büntetőjogi igény, azaz a *ius puniendi* kimerül, vagy „felhasználódik” (*Strafklageverbrauch*).⁵⁷³

Utóbbi pedig természetét tekintve inkább anyagi jogi jellegű,⁵⁷⁴ mint eljárásjogi. Ez pedig nem jelent mást, mint a kétszeres büntetés és értékelés tilalmának a beszámítás elvén (*Anrechnungsprinzip*) való alapulását, ami az egy eljáráson belüli több büntetést is akadályozza, – amit az eljárásjogi *ne bis in idem* nem fog át – ugyanakkor nem zárja ki szükségképpen az újabb eljárás megindításának lehetőségét, azonban az utóbb kiszabott büntetés megállapítása során figyelembe kell venni az elsőként kiszabott büntetést.⁵⁷⁵

2. Az alkotmányos tartalom

2.1. Az alapjog hatálya

Mára az elv számos országban emelkedett alkotmányos rangra,⁵⁷⁶ tehát az sem lehet meglepő, hogy a szakirodalom elvárásainak⁵⁷⁷ is megfelelően az At. 2012-ben történt hatálybalépésével a kétszeres eljárás és elítélés tilalma a magyar jogrendszerben is alkotmányos alapjoggá szilárdult az At. XXVIII. cikk (6) bekezdés formájában, amely formai és garanciális szempontokból is üdvözlendő megoldás. Az alkotmányos értelemben vett *ne bis in idem* elvet az At.-t megelőzően a jogállami klauzulából vezette le az AB⁵⁷⁸ oly módon, hogy a *res iudicata* és a *ne bis in idem* elvek összekapcsolásával teremtett relatív eljárási akadályt a már jogerősen elbírált cselekmények tekintetében.⁵⁷⁹

Az AB korábbi értelmezése kizárólag a belső jogi *ne bis in idem* elvre terjedt ki. Azonban az At. XXVIII. cikk (6) bekezdésnek transznacionális hatálya okán már nemzetközi jogi szerződés és az „Európai Unió jogi aktusa” körére is kiterjed az alapjog, amely ezek hatókörében akadályozza a kétszeres eljárás és a kétszeres elítélés lehetőségét.

⁵⁷² A latin kifejezésből: „*nemo debet bis vexari pro una et eadem causa*”, azaz senkit sem lehet ugyanazon okból kétszer üldözni (eljárás alá vonni). A *ne bis in idem* elv kapcsán a „kétszeri üldözés tilalma” kifejezés is használatos. Ahogy FRIED fogalmaz, „*egyszeri bűnvádi eljárás, az igazság kiderítésének követelménye, a második eljárás [...], üldözés.*” FRIED (1909.) 3.

⁵⁷³ MEYER-GÖBNER (2006.) 43.

⁵⁷⁴ A latin kifejezésből: „*nemo debet bis puniri pro uno delicto*”, azaz senkit sem lehet ugyanazon bűncselekményért kétszer megbüntetni.

⁵⁷⁵ VAN BOCKEL (2010.) 30-31.

⁵⁷⁶ Így például a GG 103 cikk (3); Észt Alkotmány 23.cikk; Portugál Alkotmány 29. cikk; Szlovén Alkotmány 31.cikk. WILDHABER (2007.) 411.

⁵⁷⁷ KARSAI (2007.) 86.

⁵⁷⁸ Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény 2. § (1) A Magyar Köztársaság független, demokratikus jogállam.

⁵⁷⁹ 42/1993. (VI.30.) AB határozat

A nemzetközi szerződés a bilaterális és multilaterális szerződésekre vonatkozik, míg utóbbit a KARSAI által meghatározott releváns és generális uniós jogforrásokra vonatkoztatva kell értelmezni és nem a jogi értelemben vett uniós jogi aktusokra (másodlagos uniós jogforrásokra). Ennek alapján az alapjog vonatkozásában „az uniós szabály kimondja a ne bis in idem (SVE és Charta), annak hatókörében, azaz feltételeivel érvényesül az elv a jogszabályokat alkalmazó államok (= tagállamok között).”⁵⁸⁰ Így ezen *ne bis in idem* elvet tartalmazó uniós instrumentumok a SVE,⁵⁸¹ valamint a Charta.⁵⁸²

2.2. Az alaptörvényi tilalmat kitöltő szakjogi tartalom és az alapjog viszonya

Az alapjog a jogági kódexekben közvetetten, a tilalom érvényesítésére megalkotott normákon keresztül jelentkezik. Az alapjogi elismerés egyik következménye az állam objektív intézményvédelmi kötelezettsége,⁵⁸³ amely egyrészt a szakjogi jogi környezet kialakításában, – amelyet az alaptörvényi tilalom *idem* fogalmának rendszertani értelmezése során fejtek ki – másrészt az alkotmányellenes alapjogsérelem esetre irányadó jogorvoslati rendszer kiépítésében manifesztálódik.⁵⁸⁴ Az előbbi az alapjogkénti elismerést megelőzően, már a XIX. század, azaz a Bp. óta szabályozott⁵⁸⁵ büntetőeljárás elv formájában is jelen volt a szakjogban, amely azóta is a magyar szabályozás alapvető elve. Az alapjogot a szakjog egyrészt konkretizálja, másrészt szükségképpen meghatározza, és tartalommal tölti ki (*Normgeprägtheit*).⁵⁸⁶ Annak kérdése ugyanis, hogy milyen feltételek esetén állhat be a *res iudicata* hatás, vagy hogy milyen feltételek esetén állhat fenn az At.-ben meghatározott „olyan bűncselekményért” elem, elsőként a hatályos szakjogi szabályozást kell megvizsgálni. Ugyanakkor amellett, hogy az alapjog tartalmát a szakjogi szabályok is alakítják, azt hangsúlyozni kell, hogy az alapjog garanciális

⁵⁸⁰ KARSAI (2016.) 445.

⁵⁸¹ SVE 54. cikk: „Az ellen a személy ellen, akinek a cselekményét a Szerződő Felek egyikében jogerősen elbírálták, ugyanazon cselekmény alapján nem lehet egy másik Szerződő Fél területén büntetőeljárást indítani, amennyiben elítélés esetén a büntetést már végrehajtották, végrehajtása folyamatban van, vagy az ítélet meghozatalának helye szerinti Szerződő Fél jogszabályainak értelmében azt többé nem lehet végrehajtani.”

⁵⁸² Charta 50. cikk: „A kétszeres eljárás alá vonás és a kétszeres büntetés tilalma” cím alatt ekként fogalmaz: „senki sem vonható büntetőeljárás alá és nem büntethető olyan bűncselekményért, amely miatt az Unióban a törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.”

⁵⁸³ GÁRDOS-OROSZ (2009.) 387-432.

⁵⁸⁴ BALOGH – SCHANDA (2015.) 38-39.

⁵⁸⁵ GELLÉR – KIS – POLT (2002.) 989.

⁵⁸⁶ DEGENHART (2007.) 1984-1985. A BVerfG is kifejezte több határozatában már a GG hatálybalépését követően (BVerfGE 3, 248, BVerfGE 12, 62, BVerfGE 21, 391), hogy a német jogban az alapjog értelmezése során a GG előtti eljárásjog összképéből kell kiindulni, ami nem feltétlenül jelent egyezőséget, hiszen a szakirodalom az alaptörvényi tilalom önálló bázisgaranciái miatt bizonyos elemek tekintetében önálló jelentéstartalmat tulajdonít a rendelkezésnek. SCHMIDT-ABMANN (2017.) Rn. 264-266., 283-284.

funkcióinak betöltése érdekében az AB-nak nem kizárólag a szakjogi fogalmakat kell használnia, hanem a saját maga által kialakított autonóm, alkotmányjogi értelmezést is alkalmazhat,⁵⁸⁷ ugyanis a szakjog definíciói nem határozhatják meg az alkotmányjogi norma garanciartalmát.⁵⁸⁸ Ez abból is következik, hogy az AB már több határozatában is kifejtette, tartózkodik attól, hogy a bíróságok felülbírálati jogköréhez tartozó, szakjogi vagy kizárólag törvényértelmezési kérdésekben állást foglaljon.⁵⁸⁹ Így a bírósági eljárás lefolytatása, a tényállás megállapítása és értékelése, az alkalmazandó jog meghatározása és annak az értelmezése kizárólag a rendes bíróság feladata.⁵⁹⁰ Ezzel az AB azt kívánja megakadályozni, hogy a szakjog értelmezésével a bírósági szervezet feletti „szuperbíróság” szerepébe lépjen,⁵⁹¹ ugyanis az AB a bírói ítéleteket kizárólag alkotmányossági szempontból vizsgálhatja felül,⁵⁹² másfelől a jogszabályokat a bíróságok értelmezik, az AB csak az értelmezési tartomány alkotmányos kereteit jelölheti ki.⁵⁹³

2.3. Az alkotmányjogi jogérvényesítés

Az objektív intézményvédelmi kötelezettség másik következménye, hogy a jogalkotó az alapjogként való elismeréssel új fórumot teremtett, mind a belső jogi, mind a transznacionális *ne bis in idem* megsértésének esetére, az alkotmányjogi panasz formájában. Az At. 24. cikk (2) bekezdés c) és d) pontja alapján az Abtv. 26. §-a és 27. §-a értelmében az alapjogában sértett személy alkotmányjogi panasszal fordulhat az AB-hoz, amely felülvizsgálja az egyedi ügyben alkalmazott jogszabálynak az Alaptörvénnyel való összhangját, illetve felülvizsgálja a bírói döntésnek az Alaptörvénnyel való összhangját. A kétszeres elítélés alaptörvényi tilalmát megelőzően az AB többször is értelmezte a *ne bis in idem* elvét alkotmányos értelemben,⁵⁹⁴ azonban az alaptörvényi szabályozást követően az AB ezt alkotmányjogi panasz alapján még nem tette meg. Ez nem azt jelenti, hogy azóta nem történt alapjogsérelem, hiszen bírói kezdeményezésre állapította már meg az AB az alapjog sérelmét a belső jog szintjén.⁵⁹⁵ Ellenkezőleg, álláspontom szerint az alapjogsérelem okán benyújtható alkotmányjogi panasznak már a tilalom nemzetközi

⁵⁸⁷ NOLTE (2013.) 1430.

⁵⁸⁸ DEGENHART (2007.) 1984.

⁵⁸⁹ 3003/2012. (VI. 21.) AB végzés; 3065/2012 (VII. 26.) AB végzés; 3391/2012. (XII. 30.) AB végzés; 7/2013. (III. 1.) AB határozat

⁵⁹⁰ 3037/2014. (III. 13.) AB határozat

⁵⁹¹ 3325/2012. (XI. 12.) AB végzés

⁵⁹² 3013/2018. (I. 22.) AB végzés

⁵⁹³ 3325/2012. (XI. 12.) AB végzés

⁵⁹⁴ 42/1993. (VI.30.) AB határozat; 77/2009. (VII. 10.) AB határozat; 176/2011. (XII. 29.) AB határozat

⁵⁹⁵ 8/2017. (IV. 18.) AB határozat

érvényessége kapcsán is lehetett volna helye.⁵⁹⁶ Ebben az ügyben azonban alkotmányjogi panaszra nem került sor, ugyanakkor úgy gondolom, hogy az AB-nak a jövőben lesz alkalma arra, hogy a *ne bis in idem* alapjog esetleges transznacionális sérelmét alkotmányjogi panaszt követően is megvizsgálja.

2.4. Az alapjog tartalma

Fontos kiemelni, hogy az alaptörvényi rendelkezés csak az eljárásjogi *ne bis in idem* elvet érinti, az azonban az alaptörvényi rendelkezés megfogalmazásából kérdéses lehet, hogy mennyiben. A „senki nem vonható büntetőeljárás alá, és nem ítéltető el olyan bűncselekményért” grammatikai értelmezésében egy konjunktív viszonyt feltételez, amely önmagában a kétszeres eljárás tilalmát nem fogja át, hanem az alapjog sérelmének megállapításához szükséges a kétszeres elítélés megsértésének ténye is.⁵⁹⁷ A másik értelmezés szerint az alaptörvényi tilalom az „és” ellenére egy felsorolást jelent, amelyet az At. indokolása, azaz a szubjektív teleologikus értelmezés is alátámaszt.⁵⁹⁸ Álláspontom szerint a döntő érvet az AB a 33/2013. (XI. 22.) AB határozatában mondta ki, amikor is a rendelkezés értelmezéséhez a korábbi gyakorlatát idézve, végérvényesen eldöntötte a kérdést. A – már hivatkozott – 42/1993. (VI.30.) AB határozatban foglaltak megerősítésével ugyanis azt mondta ki, hogy „az alkotmányos rendelkezés (XXVIII. cikk (6) bekezdés) a „res iudicata”, valamint a „ne bis in idem” elvek összekapcsolásán keresztül egy relatív eljárási akadályt fogalmaz meg az elbírált, büntetendő cselekmények tekintetében.” Ez alapján – meglátásom szerint – az alaptörvényi *ne bis in idem*et úgy kell értelmezni, hogy az eljárásjogi akadályt jelent a jogerős elbírálás utáni újabb eljárás megindításával szemben is, ha pedig kétszeres elítélésre kerül a sor, akkor lép be a kétszeres elítélés tilalmának alkalmazhatósága.

Az anyagi jogi jellegű érvényesülést,⁵⁹⁹ azaz a kétszeres büntetés és a kétszeres értékelés tilalmát továbbra is a jogállamiságból, a jogbiztonság követelményéből és az anyagi jogi legalitás elvéből lehet és kell levezetni,⁶⁰⁰ azt ugyanis az At. XXVIII. cikk (6) bekezdése nem tartalmazza.

⁵⁹⁶ Lásd: Pécsi Ítéltábla Bf.II.60/2015. számú határozata, Lásd: TÓTH (2018.)

⁵⁹⁷ KARSAI (2016.) 443-444.

⁵⁹⁸ Az At. indokolása a XXVIII. cikkhez: „a kétszeres eljárás alá vonás és a kétszeres büntetés tilalmának (*ne bis in idem* elv)”. Azzal a megjegyzéssel, hogy a rendelkezés nem a kétszeres büntetést tilalmazza, hanem a kétszeres elítélést.

⁵⁹⁹ Ehhez lásd: NAGY (2014.)A 86-88.

⁶⁰⁰ KARSAI (2016.) 447.

Az At. szövegének a fentieknél bővebb, generális kifejtése nem témája értekezésemnek,⁶⁰¹ ehelyütt (is) kizárólag az *idem* fogalom meghatározásához nélkülözhetetlen jegyeket analizáltam.

3. Az alkotmányos *idem* fogalom értelmezési kérdései és modelljei

Ahogy a bevezetésben is említettem, a célom annak megállapítása, hogy mely értelmezésben kell használni az *idem* fogalmat, valamint, hogy az mely jogterületekre terjed ki. Ennek érdekében két modell állítható, amelyek jól ábrázolják, milyen kérdéseket kell szem előtt tartani az alaptörvényi tilalom *idem* fogalmának értelmezése során. Az USA Szövetségi Legfelsőbb Bíróságának gyakorlata az At. grammatikai értelmezésének irányába ható, az *idem crimen* értelmet takaró modellt mutat be, míg a BVerfG a gyakorlatában az alaptörvényi tilalom teleologikus jogértelmezésének megfelelő faktuális, *idem factum* alapú fogalom-meghatározást alkalmaz.⁶⁰²

3.1. Az *idem crimen* értelmezés (USA)

Az amerikai alkotmány ötödik alkotmány-kiegészítése értelmében: „Senkit nem lehet ugyanazon bűncselekményért kétszer, életét vagy testi épségét fenyegető eljárás alá vonni.”⁶⁰³ Az alkotmányos *double jeopardy* klauzula tehát az azonosság tárgyaként a bűncselekményt jelöli meg, amelyet a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság is ekként alkalmaz az alkotmány értelmezése során. Az azonosság megállapítása során, így az egyes bűncselekmények törvényi tényállási elemeit kell különös hangsúllyal vizsgálni.⁶⁰⁴

Ennek alapvető gyökereit Massachusetts állam Legfelsőbb Bíróságának gyakorlatában kell keresni, amely szerint egyetlen tett több törvényi tényállást is megsérthet, ha pedig ilyenkor az adott előírás egy olyan további tény bizonyítását követeli meg, amit a másik törvényi tényállás nem, akkor az egyik bűncselekményre vonatkozó felmentés vagy elítélés ténye nem blokkolja a másik bűncselekmény miatti újabb eljárás lehetőségét.⁶⁰⁵ Ezt az értelmezést a *Blockburger v United States* ügyben tette magáévá az USA Legfelsőbb Bírósága, tehát innentől a kétszeres eljárás tilalmának vonatkozásában – szövetségi szinten is – a bűncselekmények addicionális bizonyítást igénylő további

⁶⁰¹ Lásd bővebben: KARSAI (2016.) 433-452.

⁶⁰² KADLÓT megfogalmazásában a kérdés, hogy materiális tett vagy legális tett-e az értelmezés alapja. KADLÓT (2008.) 649-659.

⁶⁰³ „...nor shall any person be subject for the same offence to be twice put in jeopardy of life or limb...”

⁶⁰⁴ LAFAYE – ISRAEL – KING (2000.) 1171-1172.

⁶⁰⁵ Supreme Court of Massachusetts in *Morey v Commonwealth*, 108 Mass. 433.

tényállási elemeinek formájában határozta meg az azonosság kritériumát.⁶⁰⁶ Ha ez nem áll fenn, akkor sérül a kétszeres eljárás tilalmának elve, azaz a double jeopardy klauzula.

Az értelmezés buktatója a *Grady v Corbin* ügyben jött ki, ahol a halált okozó közúti baleset kapcsán az USA Legfelsőbb Bírósága rávilágított, hogy a *Blockburger-teszt* alkalmazásával az elkövetővel szemben négy egymást követő eljárás sem sértené a *double jeopardy* klauzulát. Így hívta életre a *Grady-tesztet*, amelynek értelmében az azonos magatartás áll a tilalom fókuszában. Ennek értelmében minden további eljárás kizárt, ha a büntetőeljárásban a terhelt terhére rótt újabb bűncselekmény lényeges elemének megállapítása érdekében az állam olyan magatartást igyekszik bizonyítani, amelyet átfog az a bűncselekmény, amelyért a terheltet már korábban büntetőeljárás alá vonták.⁶⁰⁷

Ez azonban kérszéletű precedensjogot teremtett, ugyanis három évvel később az USA Legfelsőbb Bírósága – abból az okból, hogy álláspontja szerint a *Grady-teszt* bizonytalan és zavaros jogalkalmazást teremtett – visszatért a *Blockburger-teszt* alkalmazásához, tehát az alapelv *identicus* kritériuma innentől ismételten az egyes bűncselekmények alapvető tényállási elemei formájában azonosítható.⁶⁰⁸

3.2. Az *idem factum* értelmezés (Németország)

Az USA szabályozásához hasonlóan a GG is rövid, generális fogalmat nyújt a *ne bis in idem* tilalom értelmezéséhez. A GG 103. cikk 3. bekezdése értelmében: „Senkit nem lehet ugyanazon tette miatt az általános büntetőtörvények alapján többször megbüntetni.”⁶⁰⁹

Az GG szövegezése ugyan csak a többszöri büntetést tilalmazza, ugyanakkor egységes a felfogás arra nézve, hogy az nemcsak a kétszeres büntetés tilalmát foglalja magában, hanem a kétszeres eljárás és elítélés tilalmát is.⁶¹⁰ A GG rendelkezés egy feltétel nélküli szabályozás, amelynek értelmében az ügyek egyszeri kimerítésének elve érvényesül. A német gondolkodás azonban a korábban már ismertetett, rendkívül szűk körben, az alapjoggal összeegyeztethető korlátozásnak tartja a terhelt terhére benyújtott perújítás fentebb bemutatott esetköreit, amelyek esetében a jogerős döntés már nem fér össze a materiális igazságosság követelményével.⁶¹¹

⁶⁰⁶ Blockburger v United States, 284 U.S. 299 (1932.)

⁶⁰⁷ Grady v Corbin, 495 U.S. 508 (1990.)

⁶⁰⁸ United States v Dixon, 509 U.S. 688 (1993.)

⁶⁰⁹ „Niemand darf wegen derselben Tat auf Grund der allgemeinen Strafgesetze mehrmals bestraft werden.”

⁶¹⁰ SCHROEDER (1997.) 228., SCHMIDT-ABMANN (2017.) Rn. 293.

⁶¹¹ Lásd bővebben: BOHN (2016.)

A tett a GG 103. cikk 3. bekezdése értelmében az „a konkrét történeti – és ezért időbelileg és a történeti tényállás szempontjából behatárolt – esemény, amelyre a vádirat⁶¹² is utal, és ezen belül, amelyet a terhelt mint elkövető vagy részes tényállásszerűen megvalósított.”⁶¹³ A terhelt összes releváns cselekményét magába foglalja mindaddig, amíg az a természetes felfogás szerint egységes folyamatot képez, az egységes folyamat pedig mindaddig fennáll, ameddig annak felosztása természetellenes volna. Ennek megfelelően az ítélet hatálya kiterjed mindazon rész-cselekményekre, amelyek az elbírált cselekménnyel egységet alkotnak, azaz ezek tekintetében *res iudicata*t eredményez.⁶¹⁴ Jelen *idem* fogalomnak több garanciális jellegű előnye is van. Először is, tulajdonképpen arra kényszeríti a bűnüldöző hatóságokat, hogy minden olyan cselekményt, ami összefüggő életbeli történés alá esik, egységesen, egyidejűleg tegyenek a vád tárgyává. Másodszor, az alapjog jogosultjainak – akik általában véve laikusok – biztonságérzetét szolgálja azzal, hogy jogi ismeret nélkül is relatíve átlátható rendszert képez a *ne bis in idem* alapjog abban a kérdésben, hogy mikor lehet ugyanazon cselekményéért ugyanazon személyt ismételt eljárás alá vonni. Harmadszor pedig így elkerülhető az, hogy egymásnak adott esetben ellentmondó, további történeti tényállásokat állapítsanak meg ugyanazon tett kapcsán a különböző büntetőeljárásokban.⁶¹⁵

A GG a kétszeres eljárás tilalmának *idem* fogalmát élesen el kell határolni a szakjogban, a StGB 52. §-a és 53. §-a által szabályozott egység és halmazat alatt meghatározott cselekmény fogalmaktól.⁶¹⁶ Hiszen a BVerfG kimondta, hogy a StGB értelmében halmazatnak minősülő cselekmények minősülhetnek az alapjog értelmében ugyanazon tettnek,⁶¹⁷ ahogy az anyagi jog szerint egységként minősülő konstelláció sem feltétlenül eredményezi ugyanazon tett megállapítását a GG-ben szabályozott *ne bis in idem* értelmezésében.⁶¹⁸

⁶¹² A német felfogás értelmében az alapjog csak a bűncselekményekre terjed ki, más jogterületre nincs kihatása. HÖMIG (2013.) 716., SCHMIDT-ABMANN (2017.) Rn. 286-292.

⁶¹³ BVerfGE 23,191. vom 7. März 1968. A „Jehova tanúi” eset kapcsán értelmezte először a BVerfG az alapjog tett fogalmát. A tényállás szerint, a BVerfG előtt folyó ügyben számos alkotmányjogi panasz érkezett a *ne bis in idem* alapjog sérelmének megállapítására, ugyanazon kérdéskörben, amelyeket összevont és egy határozatában bírált el. Megállapítást nyert, hogy a polgári védelmi kötelezettségre vonatkozó behívó többszöri nem teljesítése, amely az elkövető ugyanazon lelkiismereti döntésre vezethető vissza, a GG értelmében ugyanazon tett alá esik.

⁶¹⁴ THOMAS (2002.) 188-190.

⁶¹⁵ NOLTE (2013.) 1433.

⁶¹⁶ PIEROTH (2012.) 1063.

⁶¹⁷ BVerfGE 45, 434. vom 7. September 1977.

⁶¹⁸ BVerfGE 56, 22. vom 8. Januar 1981. Az alapul fekvő tényállás mindkét esetben ugyanaz, miszerint az alkotmányjogi panasz előterjesztője a Vörös Hadsereg Frakciójának tagja volt, amellyel a bűnszervezetben részvétel bűncselekményét valósította meg. A bűnszervezet működése során, annak céljai megvalósítása

3.3. Részösszegzés

Álláspontom szerint a garanciális funkciót tekintve, a tett alapú, azaz az *idem factum* teória magasabb szintű védelmet biztosít az eljárás alá vont személy számára, mint az *idem crimen* alapú amerikai gyakorlat, hiszen a *Grady v Corbin* ügy rávilágított az utóbbi értelmezés korlátaira. Ugyanakkor annyi hasonlóság kimutatható az amerikai és a német gyakorlat között, hogy még a faktuális értelmezést követő tettefogalom értelmezése során is szükséges bizonyos előzetes jogi értékelés,⁶¹⁹ hiszen a tettazonosság értékelése során a konkrét történeti tényállást a törvényi szabályozás normatív elemei alá kell szubszumálni.

4. Az alkotmányos *idem* fogalom

Az eddigiek is megmutatták, hogy az *idem* komponens kérdése egy centrális eleme a garanciális rendelkezésnek.⁶²⁰ Az alábbiakban a célom annak kifejtése, hogy miképp kell értelmezni az „olyan bűncselekményért” elemet egy alapjogsérelem esetén. A vizsgálat során a jogszabályi környezetre, és a magyar bírói gyakorlatra is reflektálok, hiszen – mint azt korábban is bemutattam – a *ne bis in idem* elvet már az alapjoggá válását megelőzően is ismerte a judikatúra, hiszen ahogy azt kifejtettem a szakjogi szabályozása történeti hagyományokkal bír. Az előző fejezetben is ismertetett alkotmányjogi értelmezést megelőző szakbírói gyakorlat ismertetése és elemzése hozzájárul a *ne bis in idem* alapjog értelmezéséhez,⁶²¹ annak megállapításával, hogy az nem feltétlenül, minden elemében tekintendő irányadónak az AB számára, hiszen az alkotmányjogi keretek nem szükségszerűen azonosak a szakjogi tartalommal. A tilalom tárgyaként a szakjogban a terhelt „cselekményét” határozta meg a jogalkotó, ami ránézésre tágabb kört lefedő

érdekében további bűncselekményeket (okirat-hamisítás, löfegyverrel visszaélés) valósított meg, amely miatt a Berliini Tartományi Bíróság jogerősen 4 év 6 hónap szabadságvesztésre ítélte. Ennek elbírálása után merült fel, hogy további bűncselekményeket is megvalósított, így 3 rendbeli bűnsegédként elkövetett emberölés és további 18 rendbeli emberölés kísérlete és robbanóanyaggal visszaélés miatt isfelelősségre vonták, egy további büntetőeljárásban, amely eljárásban a fő kérdés az volt, hogy egységként, avagy halmazatként minősül-e bűnszervezetben részvétel, és az annak céljai érdekében megvalósított bűncselekmények viszonyrendszere. A két alkotmányjogi panasz ugyanazon második eljárásnak a különböző szakaszaiban érkezett be a BVerfG elé, az első esetben (Lásd: előző lábjegyzet) érdemi döntést nem hozott, ugyanakkor indokolásában kitért az ugyanazon tett kérdésére, míg a második esetben már érdemben döntött az ügyről és állapította meg, hogy ahogy a tettefogalom szakjogi meghatározásához használatos jogintézménytől (tényállásfelderítési kötelezettség, kongnícós kötelezettség) nem tehető függővé az alapjog tartalmának hatóköre, ahogy azt is, hogy az anyagi jogi értelemben egységként minősülő cselekmény nem jelent feltétlenül azonos tettet az alkotmányos *ne bis in idem* alapjog értelmében.

⁶¹⁹ NOLTE (2013.) 1433-1434.

⁶²⁰ DEGENHART (2007.) 1985.

⁶²¹ NOLTE (2013.) 1430.

meghatározásnak tűnik, mint az At. XXVIII. cikk (6) bekezdésben szereplő „olyan bűncselekményért” fogalom. Utóbbi megfogalmazása ugyanis grammatikailag az USA gyakorlatnak megfelelő *idem crimen*, azaz minősítésen alapuló teória alkalmazásának lehetőségét vetheti fel. Ebben az esetben azonban a grammatikai értelmezésnél tovább kell menni, hiszen az alkotmányjogi keretet adó alapjog fogalmi eszköztára nem azonos a szakjogi (büntető anyagi jogi) bűncselekmény fogalommal.

4.1. Az azonosság meghatározása

A korábban kifejtettek értelmében mind a szakjogi jogszabályi környezet, mind pedig a bírói gyakorlat azt mutatja, hogy a tilalmat a cselekményazonosság jegyében kell értelmezni. Kérdés ugyanakkor, hogy ez miként alakul az alapjog és annak AB gyakorlatában való érvényesülése körében.

Az AB gyakorlatában az „ugyanazon az alapon”,⁶²² „ugyanazon tényállás”, illetve az „ugyanazon cselekmény”⁶²³ kifejezésekkel operál, amelyek faktuális értelmezést, azaz a tett és történeti tényállás alapú interpretációt vetítik előre. A recens AB gyakorlat alapján az *idem* az ugyanazon tényállás és az ugyanazon jogellenes cselekmény konjunktív kritériumok vonatkozásában értékelendő, amely az azonos tetten túl a jogellenes cselekmény által sértett törvényi tényállások elemei kapcsán is megköveteli az azonosságot. Ugyanakkor – álláspontom szerint – ez túlzottan restriktív értelmezés, amely egy téves elvi alapokon nyugvó AB határozat kapcsán jött létre.⁶²⁴

A rendszertani értelmezésen túl a teleologikus jogértelmezés is a tett alapú értelmezést vetíti elő, amely alapján nyilvánvaló, hogy a jogalkotói szándék a legmagasabb szintű garanciális védelem biztosítása volt a kétszeres eljárással és elítéléssel szemben. Ennek körében a korábban bemutatott modellek is rámutattak, hogy a faktuális értelmezés magasabb szintű védelmet nyújt az alapjog jogosultjainak, mint az *idem crimen* értelmezés.

4.2. Az EJEB és az EUB hatása az *idem* fogalmára

Az AB az At. XXVIII. cikk (6) bekezdését értelmező gyakorlatának értelmezése során minden esetben felhívja az említett bíróságok gyakorlatát is mint értelmezési mankót, különösen az *idem* fogalmának vonatkozásában. Ennek alapját az adja, hogy az AB egyes alapjogok érvényesülésének minimális mércéjeként fogadja el a nemzetközi szerződésekben foglalt, illetve az ahhoz kapcsolódó ítélkezési gyakorlatban kibontott

⁶²² 77/2009. (VII.10.) AB határozat

⁶²³ 123/2009. (XII.17.) AB határozat, 176/2011. (XII.29.) AB határozat, 33/2013. (XI.22.) AB határozat

⁶²⁴ 8/2017. (IV. 18.) AB határozat, amelynek kritikáját lásd később.

jogvédelmi szintet, így különösen az EJEB esetjogi gyakorlatát.⁶²⁵ A szóban forgó nemzetközi szerződés, amely azonban kizárólag belsőjogi értelmezésben biztosítja a *ne bis in idem* elvet, az EJEE 7. kiegészítő jegyzőkönyvének 4. cikke, amelyet Magyarország is ratifikált, és az 1993. évi XXXI. törvénnyel hirdetett ki.⁶²⁶ Másrészről az uniós jognak közvetett és közvetlen hatása van az alaptörvényi tilalom értelmezésére. Nemzeti szinten a hatása közvetett, ugyanis az EJEB gyakorlaton keresztül hat a nemzeti szintű értelmezésre, míg transznacionális szinten közvetlen hatása van az „Európai Unió jogi aktusa” hatókörében.

A minimális alapjogvédelmi szintet biztosító EJEB *idem*et értelmező ítélezéséről – a jelen fejezet keretei közt szükséges terjedelemben – elmondható, hogy korábban alapvetően három nézet uralkodott a gyakorlatában. Az első szerint egyedül az azonos magatartás, illetve tett az irányadó.⁶²⁷ A második a legális érékelés irányába ható nézet, amely a minősítést vette alapul a kétszeres elítélés tilalmának megítélése során.⁶²⁸ A harmadik nézet szerint pedig a törvényi tényállások alapvető elemei a döntőek a *ne bis in idem* blokkoló hatásának meghatározásánál.⁶²⁹ Az EJEB a Zolotukhin ítélettel harmonizálta a diszkrepáns értelmezéseket, és leszúrta a zászlaját az EUB által kialakított definíció mellé, ezzel pedig egy ernyő alá vonta a két bíróság jogértelmezését, és azt mondta, hogy az azonosság tárgya „azon konkrét körülmények összessége, amelyek ugyanarra az elkövetőre vonatkoznak, és időben és térben elválaszthatatlanok egymástól.”⁶³⁰

Annak érdekében, hogy az EJEB-fogalom teljes mértékben érthetővé váljon, – ugyancsak a jelen fejezet értelmezési kérdéseit támogató terjedelemben – szükséges az EUB minta bemutatása is, azaz, hogy az EUB mit ért ugyanazon cselekmény alatt a SVE 54. cikkének értelmezése körében. A kérdést a jogirodalomban többen is részletesen

⁶²⁵ 61/2011. (VII. 13.) AB határozat, 32/2012. (VII. 4.) AB határozat, 32/2014. (XI. 3.) AB határozat

⁶²⁶ „Ha valakit egy állam büntető törvényének és büntető eljárási törvényének megfelelően egy bűncselekmény kapcsán már jogerősen felmentettek vagy elítéltek, e személlyel szemben ugyanennek az államnak az igazságszolgáltatási szervei ugyane bűncselekmény miatt nem folytathatnak büntető eljárást, és vele szemben abban büntetést nem szabhatnak ki.”

⁶²⁷ Gradinger v. Austria (Application no. 15963/90) Judgement of 23 October 1995

⁶²⁸ Oliveira v. Switzerland (Application no. 25711/94) Judgement of 30 July 1998

⁶²⁹ Franz Fischer v. Austria (Application no. 37950/97) Judgement of 29 May 2001 és W. F. v. Austria (Application no. 38275/97) Judgement of 30 May 2002

⁶³⁰ Zolotukhin v. Russia (Application no. 14939/03) Judgement of 10 February 2009

vizsgálták,⁶³¹ így helyütt csak az ugyanazon cselekmény értelmezésére vonatkozó EUB döntések *ratio decidendi*jét írta le.

1. Az azonos cselekmény kapcsán a történeti tényállásnak, az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő körülmények együttesének az azonossága minősül irányadó szempontnak, a SVE 54. cikk alkalmazásakor, függetlenül a tényállás jogi minősítésétől és a védett jogi tárgytól.⁶³²

Az EUB szerint a tényállás két tagállamban esetlegesen eltérő jogi minősítése nem gátolhatja a SVE 54. cikk alkalmazását. Az EUB elvi élel szögezte le, hogy az „ugyanazon cselekmény” szóhasználatából kitűnik, hogy a rendelkezés magára a kérdéses történeti tényállásra vonatkozik, így tehát nem a jogi minősítés determinálja az azonos cselekményt.

2. Az azonos cselekmény meghatározása során az időbeli és térbeli egységet, valamint a szándék egységét kell vizsgálni, de nem szükséges, hogy ezek feltétlenül egybeessenek.⁶³³

Egyfelől figyelembe kell venni az említett első két objektív szempontnak (idő és tér) az egységét úgy, hogyha egyezést mutatnak, akkor a konkrét tényállást nem lehet felosztani egymástól mesterségesen elválasztott cselekményekre. Másfelől a konkrét tények vizsgálatát követően, nem szabad negligálni a tettes és a tett összekapcsolását a pszichikai szinten.

3. Ugyanakkor az azonos cselekmény megállapításakor a szubjektív kapcsolat nem szükségszerűen határozza meg a cselekmények objektív összefüggését, amelyek ezért időben, térben és jellegükben különbözhetnek.⁶³⁴

Ha a cselekmények időben, térben, illetve tárgyukban nem kötődnek egymáshoz elválaszthatatlanul, a cselekmények azonosságának kimondása nem elegendő önmagában annak tükrében, hogy az elkövetőnek ugyanaz volt a szándéka.

4. Végezetül az elkövető eredeti szándéka vizsgálendő, azaz hogy már az első cselekmény-mozzanatát is a későbbi cselekmények elkövetésének szándékával követte-e el.⁶³⁵

⁶³¹ Ehhez lásd bővebben: KARSAI (2007.); PÁPAI-TARR (2007.) 100-118.; SATZGER (2008.) 161-168.; KLIP (2012.) 251-261.

⁶³² Leopold Henri Van Esbroeck elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-436/04. számú ügy 9/4/2006.

⁶³³ Jean Leon Van Straaten elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-150/05. számú ügy 28/11/2006.

⁶³⁴ Norma Kraaijenbrink elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-367/05. számú ügy 18/7/2007.

5. Az alkotmányos idem terjedelme a nemzeti szinten

Az AB szerint az At. XXVIII. cikk (6) bekezdés abban az esetben szolgál alkotmányos rendezőelvként, ha már jogerősen döntöttek a büntetőjogi felelősségről, ennek értelmében pedig egy alkotmányos garancia, amely az állami büntetőhatalom visszaélésszerű gyakorlásával szemben védi az egyént.⁶³⁶ Így a grammatikai értelmezésből és az AB megállapításából kiindulva az alaptörvényi rendelkezés *idem* („olyan bűncselekményért”) komponense értelemszerűen kiterjed a bűncselekményre, hiszen a bűncselekmény elbírálása során a terhelt büntetőjogi felelősségének megállapíthatóságáról dönt a bíróság. Annak kérdése viszont már felmerül, hogy az alapjognak van-e kihatása más jogágra, azaz, hogy csak a Btk.-ban meghatározott egyes bűncselekmények tartoznak-e az alapjog tárgyi hatálya alá, vagy az kiterjed más jogterületek által szankcionált magatartásokra is. E kérdés meghatározásához az AB *ne bis in idem* elvet értelmező határozatait és végzéseit elemzem, azaz az *idem* fogalom kibontása érdekében retrospektív alkotmánybírói joggyakorlat-elemzést végzem.

5.1. Bűncselekmény és szabálysértés viszonya

A Szabs. tv. eredményeként a szabálysértési jog átpozícionálódása tapasztalható, amely a szabálysértési jogot egyfajta kihágási joggá transzformálta.⁶³⁷ A szabálysértési jog feladata a társadalomra csekély fokban veszélyes⁶³⁸ közigazgatás-ellenes magatartások, illetve az ún. kriminális cselekmények szankcionálása.⁶³⁹

A Be. 4. § (5) bekezdése értelmében azzal szemben, akinek a felelősségét szabálysértési eljárásban megállapították,⁶⁴⁰ azonos tényállás mellett büntetőeljárás – a szabálysértésekről szóló törvény szerinti ügyészi felhívás, felülvizsgálat vagy perújítási eljárás lefolytatása előtt – nem indítható.⁶⁴¹

⁶³⁵ Jürgen Kretzinger elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-288/05. számú ügy 18/7/2007.

⁶³⁶ 8/2017. (IV. 18.) AB határozat

⁶³⁷ NAGY (2012.) 217-226.

⁶³⁸ 19/1998. (V.22.) AB határozat

⁶³⁹ 63/1997 (XII.21.) AB határozat

⁶⁴⁰ Az egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódóan egyéb törvények módosításáról szóló 2021. évi CXXXIV. törvény folytán 2022. március 01. napjától hatályos szabályozás a korábbi, a szabálysértési felelősség bíróság általi megállapítását feltételező res iudicata hatásról rendelkező jogszabályi rendelkezés hatókörét terjesztette ki általánosan a szabálysértési felelősség bármely hatóság általi elbírálására. A jogszabálmódosítás alapját a Budai Központi Kerületi Bíróság által benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelme folytán C-131/21. számon az Európai Unió Bírósága előtt indult ügy képezte, amelyben érdemi döntés ugyan nem született, de a *ne bis in idem* elv alkalmazásának korlátait a jogalkotó érzékeltte.

⁶⁴¹ E rendelkezés immáron felülírja az 1973. évi I. törvény hatálya alatt született BK 54. számú Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumi véleményt, amelynek ratio decidendije szerint a szabálysértés tárgyában a

Mindemellett továbbra is érvényes a gyakorlatnak azon megállapítása, amely szerint, amennyiben bíróság bírálta el a szabálysértést, akkor a bűncselekmény elbírálásához szabálysértési eljárásban lefolytatandó perújításnak van helye.⁶⁴² A Szabs. tv. 127. §-a pedig kizárólag a bíróság jogerős végzésével elbírált cselekmény esetére biztosítja a perújítás lehetőségét, a szabálysértési hatóság határozatával szemben nem.⁶⁴³ Ugyanakkor a perújítás esetköréhez most már társul a Szabs. tv. 43. §-a és az Ütv. 30. §-a szerinti ügyészi felhívás, valamint a Szabs. tv. 99/A. §-a szerinti felülvizsgálat.

Mindezzel együtt a Be. elismeri a szabálysértési jog „büntetőjogias” jellemzőjét, valamint a szabálysértési eljárás során meghozott döntés „burkoltan felmentő ítélet jellegét.”⁶⁴⁴

A szabálysértés és a bűncselekmény viszonya csak abban a konstellációban releváns, amikor az anyagi igazság érvényesítése érdekében a szabálysértési elbírálást követően büntetőeljárás indul, ugyanis a Szabs. tv. 2. § (4) bekezdése leszögezi, hogy nem állapítható meg szabálysértés, ha a tevékenység vagy a mulasztás bűncselekményt valósít meg,⁶⁴⁵ úgyszintén, ha a tevékenységre vagy mulasztásra törvény vagy kormányrendelet – az eljárási bírság kivételével – közigazgatási eljárásban kiszabható bírság⁶⁴⁶ alkalmazását rendeli el. Ezt a bűncselekmény vonatkozásában a Szabs. tv. 83. § (1) bekezdés f) pontja konkretizálja, ami így kizárja a büntetőeljárást követően megindítható szabálysértési eljárást.

szabálysértési hatóság által hozott határozat nem zárja ki a büntetőeljárás megindítását. A BK vélemény leginkább arra a konstellációra vonatkozott, amikor a vád tárgyává tett cselekményt a bíróság bűncselekmény helyett szabálysértéssé minősítette. Ebben az esetben a bűncselekmény vádja alóli felmentés, egyúttal pedig a cselekmény szabálysértésként való bíróság általi elbírálása a minősítés körében keresendő jogkérdés, amely a többszöri eljárás tilalma értelmében akadályt gördít az újabb eljárás megindításának lehetősége elé, a bírósági határozat jogerejét pedig csak rendkívüli jogorvoslattal lehet feltörni. A BK vélemény szerint „ehhez képest, ha a vádlott ellen büntető eljárás indult, nem ítélt dolog a korábbi szabálysértési határozat. A büntető eljárás és a szabálysértési eljárás ugyanis egymástól merőben különbözik; a szabálysértési eljárás során hozott határozat nem vonható egy tekintet alá a büntető eljárás során hozott bírósági határozattal.”

⁶⁴² BH2003.3.102 II. és BH2011.11.304.

⁶⁴³ Ehhez lásd bővebben: KIRÁLY (2013.) 118-129.

⁶⁴⁴ TREMMEL (2003.) 269.

⁶⁴⁵ E szabály egység-többségtani szempontból, „lényegében a Btk. és a Szabs. tv. közötti, tágabb értelemben vett látszólagos alaki halmazati, közelebbről szubszidiaritási záradékként is felfogható...” AMBRUS (2014.)A 34.

⁶⁴⁶ A kérdés már az AB gyakorlatában is felmerült, de a határozott kérelem feltételeinek hiányában nem foglalkozott a kérdéssel (60/2009. (V. 28.) AB határozat). Obiter dictum megjegyzendő, hogy a Szabs. tv. 2. § (4) bekezdése látszólag ugyan rendezi a ne bis in idem elv kérdését a szabálysértési büntetés és a közigazgatási bírság esetében is, azonban a két jogterület vonatkozásában a kétszeres felelősségre vonás tilalma nem érvényesül, hiszen számos esetben ágazati jogszabály rendelkezik a párhuzamos felelősség megállapításának lehetőségéről. BISZTRICKI – KÁNTÁS (2014.) 38.

Az AB már korábbi határozataiban is vizsgálta a *ne bis in idem* elvet a szabálysértési jog területén,⁶⁴⁷ de *expressis verbis* 2011-ben (még az At. hatálybalépését megelőzően) mondta ki, hogy a *ne bis in idem* általánosan érvényesülő alkotmányos alapelv a szabálysértési jog területén is.⁶⁴⁸ Mindezzel összefüggésben a kétszeres elítélés tilalmának mint alkotmányos garanciának körében az AB kimondta: „a szabálysértési jog, akárcsak a büntetőjog, bűnösség alapján a természetes személy által a múltban elkövetett anyagi jogi normasértést szankcionálja. Garanciális követelményként ezért itt is megjelenik a „*ne bis in idem*” elve, amely szerint, ha az elkövető egyetlen cselekményével több különböző szabálysértési tényállást merít ki, akkor az egyik megállapíthatósága – a kétszeres értékelés tilalmára tekintettel – ki kell, hogy zárja a másik egyidejű megállapíthatóságát. [...] a Szabs. tv. egyfelől kifejezetten kizárja a felelősségre vonást, ha az adott cselekmény egyben bűncselekményt is megvalósít.”⁶⁴⁹

Ez azt jelenti, hogy a *ne bis in idem* érvényesülésének kérdéskörében az AB nem tett különbséget a szabálysértés kapcsán, aszerint, hogy az adott szabálysértés kriminális jellegű-e vagy közigazgatás ellenes, hanem elsősorban a felelősségi formából levezethetően állapította meg a *ne bis in idem* elv érvényét, függetlenül a konkrét szabálysértési jogsértés karakterétől. Továbbá azt is meg kell jegyezni, hogy az AB abban sem tett különbséget, hogy az adott szabálysértést bíróság vagy közigazgatási hatóság bírálta-e el. Ebből pedig az következik, hogy az alkotmányos *ne bis in idem* vonatkozásában a szabálysértési jogot egységesen kell megítélni, amelyet a 2021. évi CXXXIV. törvény módosításai folytán hatályba lépő rendelkezései – a korábbi jogszabályi környezettel ellenkezően⁶⁵⁰ – is biztosítanak.

Ekként az AB által megállapított alkotmányos rendezőelv arra is kiterjed az At. XXVIII. cikk (6) bekezdése kapcsán, ha a szabálysértés után büntetőeljárás indul vagy azt követően ugyanazon személy büntetőjogi felelősségéről is döntöttek. Ugyanígy a büntetőeljárást követően megindított szabálysértés generálisan ütközik az At. XXVIII. cikk (6) bekezdésébe, így az „olyan bűncselekményért” fogalmát úgy kell értelmezni, hogy az kiterjed a szabálysértési jogsértésre is, továbbá a „büntetőeljárás” meghatározást úgy kell értelmezni, hogy az kiterjed a szabálysértési eljárásra is.

5.2. Bűncselekmény és fegyelmi jogsértés

⁶⁴⁷ 77/2009. (VII.10.) AB határozat; 123/2009. (VII.17.) AB határozat

⁶⁴⁸ 176/2011. (XII. 29.) AB határozat

⁶⁴⁹ 176/2011. (XII. 29.) AB határozat

⁶⁵⁰ TÓTH (2019.)A 116-117.

A 2012. évi CCV. törvény (Hjt.) 146. § (1) bekezdés e) pontja értelmében nem indítható fegyelmi eljárás, ha a kötelezettségszegést már jogerősen elbírálták. Azt, hogy a kötelezettségszegés elbírálása kapcsán milyen eljárások vonatkozásában érvényesül vagy nem érvényesül a *ne bis in idem* elv, a Hjt. 146. § (4) bekezdése válaszolja meg. Eszerint, amennyiben a kötelezettségszegés miatt először büntető- vagy szabálysértési eljárás indul, a fegyelmi eljárás megindítására nyitva álló 30 napos határidőt a jogerős határozatnak a munkáltatói jogkört gyakorlóval történt közlésétől, az egyéves határidőt az eljárás jogerős befejezésétől kell számítani.

Ennek értelmében a fegyelmi felelősségre vonást élesen el kell határolni a szabálysértési eljárás, illetve a büntetőeljárás lefolytatásától, amely a bírói gyakorlat értelmezésében is így érvényesül, ennek megfelelően „fegyelemsértést követ el és fegyelmi eljárás keretében felelősségre kell vonni a hivatásos állomány tagját, ha a szolgálati viszsonnyal kapcsolatos kötelezettségét vétkesen megszegi. A fegyelmi eljárás keretében történő felelősségre vonásnak nem akadály, ha ugyanazon cselekmény miatt a hivatásos állomány tagjával szemben büntetőeljárás is indul. Az a tény, hogy a szolgálati viszsonnyal kapcsolatos kötelezettség vétkes megszegése egyúttal valamely bűncselekmény törvényi tényállását is megvalósítja, nem eredményezi azt, hogy az elkövetett kötelezettségszegésért a hivatásos állomány tagja fegyelmileg nem felel. A fegyelmi eljárásnak a büntetőeljárás jogerős befejezéséig történő felfüggesztése nem értelmezhető úgy, hogy ezzel a fegyelmi jogkör gyakorlója a fegyelmi eljárás keretében történő felelősségre vonástól eltekint.”⁶⁵¹

Míg az AB értelmezésében a „nemzetbiztonsági szolgálat hivatásos állományú tagjai elleni fegyelmi eljárás során nem büntetőjogi vádról döntenek, az Alkotmánybíróság álláspontja az, hogy az Alkotmány 57. § (1) bekezdésében a vádról való döntéssel szemben megfogalmazott követelményeknek érvényesülniük kell az olyan eljárások során is, melyek kimenetele az eljárás alá vont személy számára a büntetőjogi elmarasztaláshoz sok tekintetben hasonló hátrányokkal járhat. A nemzetbiztonsági szolgálat tagja elleni fegyelmi eljárás az érintett számára a büntetőbíróság által történő elítéléshez hasonlítható, esetenként annál is súlyosabb következményekkel járhat hivatása továbbfolytatásának lehetőségeit tekintve és a közösség tagjai által személyét illetően kialakított értékítélet alakulását illetően is. Ezért az Alkotmánybíróság megítélése szerint a fegyelmi eljárások, kiváltképpen a függelmi helyzetben lévőkkel szembeni fegyelmi eljárások során is

⁶⁵¹ BH+2003.3.140.

érvényesülniük kell a tisztességes eljárás követelményeinek, ideértve a védelemhez való jogot is.”⁶⁵²

Az tény, hogy bizonyos eljárásjogi garanciáknak érvényesülniük kell a fegyelmi eljárás vonatkozásában, ez – a jogszabályi környezetből, a bírói gyakorlatból, illetve az AB gyakorlatából következően – azonban nem vonatkozik az eljárásjogi *ne bis in idem* elvre is, ezért az At. XXVIII. cikk (6) bekezdésének „olyan bűncselekményért” fogalma nem terjed ki a fegyelmi jogsértésre, és a „büntetőeljárás” meghatározás sem terjed ki a fegyelmi eljárásra.

5.3. Bűncselekmény és közigazgatási jogsértés

A magyar jogrendszer jellemzője, hogy olyan cselekmény miatt is indítható büntetőeljárás, amely miatt korábban közigazgatási jogi szankciót szabtak ki, és fordítva.⁶⁵³ Erre példaként szolgálhat a vadvédelmi bírság és az orvvadászat törvényi tényállásának viszonya, vagy a költségvetési csalás viszonya az adóbírsággal,⁶⁵⁴ illetve a jövedéki bírsággal.⁶⁵⁵ A párhuzamos szankcionálás lehetőségének legfőbb indoka a büntetőjogi felelősségre vonás eszközszerrendszere és a közigazgatási jogsértések esetére irányadó felelősség-megállapítás különbségeiben keresendő, különös tekintettel a felelősségi formára,⁶⁵⁶ a büntetőjog ugyanis a bűnösségen alapuló felelősség elvén alapszik, míg a közigazgatási jogban az objektív felelősségi forma az irányadó, ezeken kívül pedig általában a szankcionálás célja is különböző.

Mindennek megfelelően a szakjogi szabályozásban nem található olyan rendelkezés, amely a két jogterület általi párhuzamos vagy egymást követő szankcionálását tiltaná. Ebben a szellemben a bírói gyakorlat is egységes abban, hogy a közigazgatási szankció alkalmazása és ugyanazon cselekményért a bűnösségen alapuló felelősség megállapítása nem sérti a *ne bis in idem* elvét.⁶⁵⁷

Az AB értelmezésében ez azonban nem egyértelmű, ugyanis gyakorlatában elfogadja azt, hogy a XXVIII. cikkben meghatározott eljárási jogok vonatkozásában nem a

⁶⁵² 8/2004. (III.25.) AB határozat, megerősítve: 30/2014. (IX. 30.) AB határozat

⁶⁵³ TÓTH (2017.) 166.

⁶⁵⁴ Lásd bővebben: ELEK (2016.) 229.

⁶⁵⁵ BANA (2017.) 37.

⁶⁵⁶ KARSAI (2016.) 440.

⁶⁵⁷ BH2013. 37. Környeztkárosítás büntette miatti felelősségre vonás és környezetvédelmi bírság kiszabása; Ez igaz a szabálysértési és közigazgatási szankció viszonyára is: Kúria Kfv.37719/2011/10. számú határozat.

jogági besorolás a domináns, hanem az adott eljárás, illetve szankció jellege és célja.⁶⁵⁸ Ennek eredményeként bizonyos közigazgatási szankciókat szabálysértési, illetve büntető jellegűnek nyilvánít, ezzel kvalifikálva a közigazgatási szankciót büntető jellegűvé, amely következményeként megállapítja az alkotmányos *ne bis in idem* elv sérelmét.

Ezt igazolja a 8/2017. (IV. 18.) AB határozat, amelyben az AB a jogszabályi környezettel és a szakbírói gyakorlattal ellenkezően, az At. XXVIII. cikk (6) bekezdésben szabályozott alkotmányos *ne bis in idem* elvet meghatározott esetben (és nem általános jelleggel) a közigazgatási szankció és a büntetőjogi szankció viszonyára is kiterjedő alkotmányos követelményt állapított meg. A határozat rendelkező része szerint:

„Az állatok védelméről és kíméletéről szóló 1998. évi XXVIII. törvény 43. § (1) és (4) bekezdésének alkalmazása során az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdéséből és XXVIII. cikk (6) bekezdéséből, a jogbiztonság elvéből, valamint a kétszeres eljárás alá vonás és büntetés tilalmából eredő alkotmányos követelmény, hogy ha állatkínzás vétsége vagy büntette miatt büntetőjogi felelősség megállapításának van helye, vagy a büntetőjogi felelősség kérdésében már jogerős marasztaló döntés született, akkor ugyanazon tényállás alapján indult állatvédelmi hatósági eljárásban, ugyanazon jogellenes cselekmény miatt állatvédelmi bírság kiszabására ugyanazon személlyel szemben nem kerülhet sor.”

Disszertációmban nem célom az említett AB határozat teljes körű elemzése,⁶⁵⁹ ugyanakkor – mivel álláspontom szerint – az At. XXVIII. cikk (6) bekezdésének hatókörét az AB tévesen terjesztette ki a közigazgatási jogsértések területére, így mindenképpen szükséges megvizsgálni.

Az említett határozatban az AB a Btk. 244. §-ban szabályozott állatkínzás bűncselekménye miatt kiszabott pénzbüntetés és ugyanazon magatartás miatt az Átv. által meghatározott állatvédelmi hatósági eljárás körében az Átv. 43. §-a alapján kiszabott állatvédelmi bírság viszonyát vizsgálta alkotmányos értelemben.

Ennek megfelelően az AB (anyagi jogi oldalról) megvizsgálta, hogy az állatvédelmi bírság milyen jellegű szankciónak minősül. Az AB indokolásában arra jutott, hogy az állatvédelmi bírság mint közigazgatási (anyagi jogi) bírság represszív karakterű,⁶⁶⁰ és

⁶⁵⁸ 19/2009. (VII.10.) AB határozat és 30/2014. (IX.30.) AB határozat

⁶⁵⁹ Ehhez lásd: AMBRUS (2017.) 5-17.

⁶⁶⁰ Lásd még: 60/2009 (V. 28.) AB határozat, 38/2012. (XI. 14.) AB határozat

büntető jellegű szankciónak minősül. Az AB indoklásában magát az állatvédelmi hatósági eljárást is büntető jellegűnek minősítette, ez ugyanakkor kétséges, hiszen a közigazgatási hatóságnak az Átv. 43. § (6) bekezdése alapján mérlegelési jogköre van, hogy állatvédelmi bírságot vagy helyette egyéb szankciót alkalmaz. Továbbá – ahogy ELEK is rámutat – a büntetőeljáráshoz képest a közigazgatási eljárásban a „hatékony, gyors és kevésbé elkerülhető”⁶⁶¹ szankció lényegesen szerényebb garanciarendszerrel párosul.”⁶⁶² A jogszabályi környezetet figyelembe véve az eljárás nem minősíthető büntető jellegűnek, ahogy – AMBRUSSal egyetértve⁶⁶³ – az állatvédelmi bírság⁶⁶⁴ is inkább közigazgatási jellegű, mint büntetőjogi, habár represszív és punitív jellege elvitathatatlan.⁶⁶⁵

Ugyanakkor még a büntető jelleg elfogadása mellett is érzékelhető, hogy az At. XXVIII. cikk (6) bekezdése és az AB határozat rendelkező részében megállapított alkotmányos követelmény⁶⁶⁶ között ellentmondások feszülnek. Ebben a körben két lényegi érvet mutatok be, hogy álláspontom szerint az At. XXVIII. cikk (6) bekezdés az említett jogterületek viszonyában miért is nem érvényesülhet.

Először is az alaptörvényi szabályozás a *ne bis in idem* elv eljárásjogi aspektusát tartalmazza, ami a kétszeres eljárás és a kétszeres elítélés tilalmát jelenti. Ennek értelmében jogerős felmentést, illetve elítélést követően nem indítható újabb büntetőeljárás, illetve büntető jellegű eljárás. Ez az ellentmondás pedig már a rendelkező részben megmutatkozik, amely kizárólag a büntetőjogi felelősség megállapításának lehetőségét, vagy annak megállapítását, azaz „jogerős marasztaló döntés” meghozatalát követően zárja ki az állatvédelmi hatósági eljárásban az állatvédelmi bírság kiszabását. Felmentő tartalmú ítélet esetére azonban nem rendelkezik erről, annak ellenére, hogy az állatvédelmi bírságot büntető jellegű szankciónak értelmezte az AB, és az At. XXVIII. cikk (6) bekezdés értelmében nemcsak a jogerős elítélés esetére tejed ki a *ne bis in idem* elve, hanem a jogerős felmentés esetére is. Így az AB értelmezésében a felmentő

⁶⁶¹ Hiszen objektív felelősségről dönt a hatóság.

⁶⁶² ELEK (2016.) 236.

⁶⁶³ AMBRUS (2017.) 14.

⁶⁶⁴ Annak ellenére is, hogy a 244/1998. (XII. 30.) Kormányrendelet az állatvédelmi bírságról 2. § (6) bekezdése szerint a jogsértést okozó cselekmény szándékos elkövetése esetén a legmagasabb szorzót kell alkalmazni, amely kapcsán nincs a hatóságnak mérlegelési jogköre.

⁶⁶⁵ AMBRUS (2017.) 14.

⁶⁶⁶ Ezzel kapcsolatban a bírói gyakorlatban a BH2018. 301. számú eseti döntés ratio decidendi-jében tett megállapítás okán fontos kiemelni, hogy a *ne bis in idem* elv az Alaptörvényben nem alkotmányos követelmény, hanem alapjog, amelyből eredően persze meghatározható alkotmányos követelmény, ugyanakkor nem lehet egyetérteni az eseti döntés elvi tartalmával, miszerint a kétszeres eljárás tilalma – az ún. „*ne bis in idem*” elv alkalmazása – Magyarországon az Alaptörvényben rögzített alkotmányos követelmény.

rendelkezés esetén nem merül ki a *ius puniendi*, ugyanis ebben az esetben továbbra is kiszabható az objektív felelősség elvén nyugvó, de az AB által büntető jellegűnek minősített állatvédelmi bírság.

A másik, hogy az AB a határozat rendelkező részében nemcsak a *ne bis in idem* elvére, hanem a jogállamiság és a jogbiztonság elvére is alapozta döntését. A hivatkozott jogelvek és az alapjog egymással a generalitás-specialitás viszonyában állnak, és a *lex specialis derogat legi generali* értelmezési metódus alkalmazásával a generális jogtételre nem kell hivatkozni, ha a speciális fennáll. Ugyanakkor álláspontom szerint itt nem a generális jogelvekre, hanem az At. XXVIII. cikk (6) bekezdésre, azaz a speciális eljárási *ne bis in idem* elvre való hivatkozás volt téves. Ehhez szorosan kapcsolódik az, hogy az AB anyagi jogi elemzést követően zárta ki a két szankció együttes alkalmazását. A közigazgatási eljárás, amennyiben más szankciót szabnak ki, és nem a büntető jellegűnek ítélt közigazgatási bírságot, akkor alapvetően nem egy büntető jellegű eljárás, amely kapcsán nem sérül az eljárásjogi *ne bis in idem* elv. Az AB valójában a szankcióhalmozásban látta a problémát, ami nem a kétszeres elítélés és kétszeres eljárás tilalmát veti fel, hanem a kétszeres büntetés és kétszeres értékelés tilalmát. Ennek értelmében pedig a – már említett – beszámítás elvét kellett volna alkalmaznia, ami a dogmatikailag helyes megoldást kínálja.⁶⁶⁷ Ez mindenekelőtt feloldaná azt a problémát, hogy felmentő rendelkezést követően is kiszabható az állatvédelmi bírság, egyidejűleg pedig megakadályozná a szankcióhalmozódás lehetőségét. Ebből következően – álláspontom szerint – az alapvető jogi megoldás a *ne bis in idem* elvének anyagi jogi oldalát veti fel, ami alapján az AB által is hivatkozott generális jogelvekből eredően, így a jogállamiság elvéből és a jogbiztonság elvéből levezetve kellett volna megállapítania a kétszeres büntetés tilalmát, és alkotmányos követelményként azt meghatározni, hogy büntető jellegű szankcióhalmozódás esetén az At. B) cikk (1) bekezdésből és a jogbiztonság elvéből eredően, a kétszeres büntetés tilalmának megfelelően, az előbb kiszabott büntető jellegű szankciót be kell számítani az utóbb kiszabott büntető jellegű szankcióba.

⁶⁶⁷ Az AB határozatát követően a jogágak közötti szankcióhalmozódás kérdése már a bírósági gyakorlatban is megjelent, így a Debreceni Ítéltábla fejtette ki EBD2019. B.16. számú döntésében, hogy az az adóügyi eljárásban kiszabott adóbírság nem zárja ki az adóbírság alapjául szolgáló cselekmény miatt büntetőeljárás megindítását és büntető szankció alkalmazását, ez nem sérti a kétszeres eljárás tilalmát, de a kiszabott adóbírságnak a büntetőeljárásban jelentősége lehet.

A *ne bis in idem* anyagi jogi oldala, azaz a kétszeres büntetés és kétszeres értékelés tilalma irányadó a szabálysértési hatóság által elbírált szabálysértést követő büntetőeljárás viszonyára, valamint a fegyelmi eljárás és a büntetőeljárás viszonyára is, ugyanis ezekben az esetekben – jelen jogszabályi környezetben – az anyagi igazságosság érvényesítése előbbre való, mint a személy jogbiztonsága, így az eljárási *ne bis in idem* elv érvényessége nem ismerhető el.

Mindebből következően a XXVIII. cikk (6) bekezdésben szereplő büntetőeljárás és „olyan bűncselekményért” meghatározást még kivételesen sem lehet úgy értelmezni, hogy az kiterjedne a közigazgatási eljárásra és a közigazgatási jogsértésre.

6. Az EJEB és az EUB Chartát értelmező gyakorlatának hatása az AB nemzeti szintet érintő jogértelmezésére

Jelen fejezet keretei között nem célom a vonatkozó recens EJEB⁶⁶⁸ és EUB⁶⁶⁹ (utóbbi kapcsán a nemzeti szintű) gyakorlat elemzése, ugyanis az nem tartozik szorosan a témához. Ehelyett egy iránymutatásul szolgáló jogtételt mutatok be, amelyet – az említett két bíróság ítélezéséből merítve – gyakorlatában az AB is alkalmaz. Annak indoka, hogy a két bíróság gyakorlata miért kerülhet egy helyen értelmezésre, az itt sem más, minthogy az EUB és EJEB jogértelmezése korrelatív viszonyban áll egymással, az ítélezési gyakorlatukban hatással vannak egymásra. A két bíróság *ne bis in idem* elvet értelmező gyakorlata kapcsán elég csak rámutatni az EJEB által átvett EUB *idem* értelmezésre a már ismertetett Zolotukhin-ügyben, míg fordítva az EUB által az EJEB gyakorlatból átvett Engel-doktrínára,⁶⁷⁰ amelyet előbbi a Bonda-ügyben⁶⁷¹ értelmezett.

Ez utóbbi a nemzeti értelmezés kapcsán a legfontosabb, ugyanis a szankció jellegének megállapításánál az AB is használja azon három lépcsőből álló vizsgálatot, amelyet az említett két bíróság is. Ennek alapján a következő kritériumokat kell vizsgálni a szankció jellegének vizsgálatánál. Első lépésként a kiszabott szankció vonatkozásában a kiindulópont, hogy az eljárás tárgyául szolgáló cselekmény elkövetését meghatározó törvényszöveg melyik jogterület alá tartozik, majd a jogsértés természetét, végül a büntetés jellegét és súlyosságának mértékét kell figyelembe venni. Az említett elemeknek nem kell

⁶⁶⁸ Ehhez lásd: HARMATI – KISS (2016.) 63-68.

⁶⁶⁹ Ehhez lásd: VARGA (2013.) 68-78.

⁶⁷⁰ Engel and others v. The Netherlands (Application no. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72) Judgement of 6 August 1976

⁶⁷¹ Łukasz Marcin Bonda elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-489/10. számú ügy 2012/06/05.

szükségképpen együttesen fennállniuk, ugyanis a büntető jelleg kimondásához elegendő csupán az egyik feltétel megállapíthatósága is.

Az AB ezen vizsgálatot helyesen vonta be a gyakorlatába,⁶⁷² amelyet azonban le kellene szűkítenie a kétszeres büntetés tilalmának hatókörére. Ez azt jelenti, hogy ha az AB a szankció büntető jellegét meg is állapítja, akkor az nem az eljárásjogi *ne bis in idem* alkalmazását kellene, hogy felvesse, hiszen az nem ismerhető el ebben az esetben. Ehelyett ilyenkor az anyagi jogi *ne bis in idem*et kellene alkalmaznia, azaz a jogállamiság elvéből levezetett beszámítás elvét.

7. Az alkotmányos idem fogalom a transznacionális szinten

Ahogy a nemzeti szintű érvényesülés kapcsán is kifejtettem, annak indokolása, hogy az „olyan bűncselekményért” komponens kiterjed a bűncselekményekre, egyértelmű, a rendelkezés már csak a grammatikai értelmezés alapján is gátolja azt, ha valakit külföldön (uniós jogi aktus vagy nemzetközi szerződés hatókörében) elítéltek vagy felmentettek, Magyarország ne folytathasson le újabb büntetőeljárást, illetve az alapjog jogosultját Magyarországon ne ítélhessék el még egyszer. A kérdés itt is az lehet, hogy vajon más jogterületekre kiterjed-e a transznacionális alkalmazhatóság. Létezik olyan jogirodalmi álláspont, amely szerint az alaptörvényi szabályozás kizárja, hogy azzal szemben, akit külföldön büntetőeljárásban elítéltek, Magyarországon szabálysértési eljárásban állapítsák meg a felelősségét,⁶⁷³ álláspontom szerint ez azonban nem ismerhető el, így ezzel kapcsolatban érvelésemben csak azt vizsgálom, hogy a *ne bis in idem* alapjog transznacionális értelemben miért nem érvényesül más jogterületek viszonyában is. Így különösen két esetet elemzek, ami azt fogja át, hogy ha a külföldi elítélés szabálysértés miatt történt, akkor Magyarországon indítható-e büntetőeljárás, és fordítva, ha külföldön megállapították az individuum büntetőjogi felelősségét indulhat-e szabálysértési eljárás Magyarországon. Mindkét kérdést a külföldi ítélet magyarországi érvényesülése felől kell megvizsgálni, és a kiindulópontot a kettős inkrimináció elve nyújtja.

A Be. 389. § b) pontja szerint a nyomozás során az ügyészség, illetve a nyomozó hatóság gondoskodik a gyanúsítottra vonatkozó, az eljárásban figyelembe vehető külföldi ítélet érvényének az elismeréséről vagy tagállami ítélet megfeleltetéséről, míg a Be. 498. § (3) bekezdés a bíróság a tárgyalás előkészítése során ugyanígy jár el. A figyelembevétel

⁶⁷² E vizsgálat főbb szempontjainak deklarálása már a bírósági gyakorlatban is megjelent, azonban a konkrét ügyben a törvényben kizárt felülvizsgálati indítvány miatt a Kúria a kérdés bővebb kifejtésébe, elemzésébe nem bocsátkozott. (BH2020. 202.)

⁶⁷³ KARSAI (2016.) 444.

szakrendelkezéseit az Eub. tv. tartalmazza, amelynek 109. § (3) bekezdés b) pontja alapján,⁶⁷⁴ míg a Nbj. tv. 47-48. §-ai szerint lefolytatandó elismerési eljárásnak a bírói gyakorlat⁶⁷⁵ alapján képezi akadályát a kettős büntethetőség elvének sérelme. A kettős büntethetőség követelménye azt jelenti, hogy egy állam végrehajtó igazságügyi hatósága egy meghatározott bűncselekményre vonatkozóan egy másik tagállam ítéletét, akkor veszi figyelembe, ha a kérdéses cselekmény saját országa joga szerint is bűncselekménynek, vagyis büntetendő (büntethető) cselekménynek minősül. Ennek értelmében a kettős büntethetőség elve azt fejezi ki, hogy egyik állam a másiknak csak azzal a feltétellel ismeri el a közhatalmát egy személy büntetőjogi felelősségre vonása kapcsán, „ha a cselekmény a saját joga szerint is büntetendő, vagyis – legalább a fontos tényállási elemek, és nem a törvényi tényállások elnevezései tekintetében – mindkét állam büntetni rendeli a szóban lévő cselekményt.”⁶⁷⁶

Ennek értelmében a kettős büntethetőség sérelme okán a külföldi elítélés nem kap érvényt a magyar jogban, így nem érvényesülhet annak eljárást kizáró hatása sem, azaz sem a szakjogban, sem az alkotmányjogban nem fűződik *ne bis in idem* hatás azon külföldi elítéléshez, amely a kettős inkrimináció elvébe ütközik. Az alapjog transznacionális vonatkozása tehát csak a bűncselekményekre érvényes. Álláspontom szerint a többi jogterület vonatkozásában transznacionális szinten – a nemzeti értelmezéssel ellentétben – nemcsak az eljárásjogi, de az anyagi jogi *ne bis in idem* sem érvényesülhet.

8. Értékelés

Ahogy e fejezet is rámutat, a *ne bis in idem* egy több dimenzióban is érvényesülő alapelv, amelynek megítélése és értelmezése nemcsak a szakjogban, hanem az alkotmányjogban is kihívásokkal teli. Az alapjogkénti elismerésével együtt felmerülő új kérdések legfőképp a *ne bis in idem* anyagi jogi és eljárásjogi karakterének elhatárolását vetik fel.

Az alaptörvényi rendelkezés vonatkozásában a kizáró hatás terjedelménél mind a transznacionális, mind a belső jog szintjén – a „bűncselekmény” megfogalmazás ellenére is

⁶⁷⁴ A szubjektív teleologikus értelmezés szerint akkor sem érvényesülhet a tagállami határozat a magyar büntetőeljárásban, ha az akár a határozatot hozó tagállamban, akár a magyar jogszabályok alapján szabálysértésnek minősül. Lásd: 2017. évi XXXIX. törvény az európai uniós és a nemzetközi bűnügyi együttműködést szabályozó törvények, és ehhez kapcsolódóan más törvények jogharmonizációs célú módosításáról: Részletes indoklás a 75. §-hoz

⁶⁷⁵ EBH2015. B.16. Külföldi ítélet érvényének elismerésére nem kerülhet sor, ha a külföldön elkövetett cselekmény a magyar jog szerint nem bűncselekmény, hanem szabálysértés.

⁶⁷⁶ 32/2008. (III. 12.) AB határozat

– az azonos tett, és így a történeti tényállásnak, az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő körülményeinek együttese kell, hogy adja az azonosság vizsgálata során a kiindulópontot, amely a legmagasabb szintű garanciális védelmet biztosítja az alapjog jogosultjainak. Ugyanakkor a recens AB gyakorlat az azonosság fogalmát, téves elvi alapokon nyugvó döntés folytán, az eljárásjogi *ne bis in idem* elvre, azaz az At. XXVIII. cikk (6) bekezdésére is kihatóan jóval restriktívebben értelmezi azzal, hogy az anyagi jogi *ne bis in idem* megítélése során, hogy az ugyanazon „bűncselekményért” meghatározás ugyanazon tényállás és az ugyanazon jogellenes cselekmény konjunktív kritériumok vonatkozásában értékelendő, amely az azonos tetten túl a jogellenes cselekmény által sértett törvényi tényállások elemei kapcsán is megköveteli az azonosságot.

A jogterületi hatásait tekintve a *ne bis in idem* érvényesülését külön kell választani az At. XXVIII. cikk (6) bekezdéséből következő kétszeres eljárás és kétszeres elítélés tilalma oldaláról, valamint az At. B) cikk (1) bekezdéséből következő kétszeres értékelés és kétszeres büntetés tilalmának oldaláról. Az At. XXVIII. cikk (6) bekezdés transznacionális szinten – a kettős inkrimináció elvéből következően – kizárólag a bűncselekményekre terjed ki, míg nemzeti szinten a bűncselekményt követő szabálysértési eljárásra is, a szabálysértést követően megindult büntetőeljárás kapcsán az alaptörvényi tilalom pedig minden esetben érvényesül, függetlenül attól, hogy bíróság vagy szabálysértési hatóság által elbírált szabálysértésről van-e szó.

A jogállamiság elvéből következően pedig az anyagi jogi *ne bis in idem* elv terjedhet ki az At. XXVIII. cikk (6) bekezdés által átfogott jogsértések és az egyéb jogterületek viszonyára büntető jellegű szankcióhalmozódás esetén. Ennek során *in concreto* kell vizsgálni, hogy a kiszabott szankciók büntető jellegű szankciók halmozódását jelentik-e, amely során az Engel-doktrínát alapul véve kell elemezni a kérdéses joghátrányt. Ha ezen vizsgálat eredményeként büntető jellegű szankciók halmozódása merül fel, akkor az anyagi jogi *ne bis in idem*, a beszámítás elvén keresztül oldhatja fel az individuum kétszeres vagy többszörös megbüntetését. Fontos ugyanakkor hangsúlyozni, hogy az anyagi jogi *ne bis in idem* csak nemzeti szinten érvényesülhet.

Elemzésem arra mutat rá, hogy az At. XXVIII. cikk (6) bekezdésében szereplő „büntetőeljárás” és „bűncselekmény” jogterületi kiterjedésének értelmezését meghatározza az alapjogot kitöltő szakjogi normák egymáshoz való viszonya, ugyanis azon túl a tilalom hatókörében – álláspontom szerint – nem ismerhető el az eljárásjogi *ne bis in idem* elv. Ugyanakkor az azonosság kapcsán már széleskörű mozgástere lehet az AB-nak, aminek

körében függetlenítheti is magát a szakjogi értelmezéstől, ugyanis ebben a körben kiterjesztően kell értelmezni a „bűncselekmény” fogalmát. Ez a jövőben akár azt is jelentheti, hogy az AB – a BVerfG gyakorlatához hasonlóan – megállapíthatja azt, hogy ami a szakjogi keretek között nem sérti az extenzív tettazonosság fogalmát, és vele az egység-többség tanát, az az alkotmányos keretek között a XXVIII. cikk (6) bekezdés *identicus* elemének sérelmét okozhatja.

V. A transznacionális azonosság-fogalom

A *ne bis in idem* elv elméleti alapjai keretében kifejtett eljárásjogi jellegű kétszeres eljárás, illetve elítélés tilalmát és az anyagi jogi jellegű kétszeres büntetés tilalmának viszonyát tekintve a nemzetek közötti érvényesülés vonatkozásában több álláspont alakult ki a jogirodalomban. VAN DEN WYNGAERT és STESENS⁶⁷⁷ és WASMEIER⁶⁷⁸ a *ne bis in idem* alatt kizárólag a kétszeres eljárás és kétszeres elítélés tilalmát érti. Míg a kétszeres büntetés és kétszeres értékelés tilalmát érti a *ne bis in idem* alatt DANIELS.⁶⁷⁹ SCHOMBURG szerint a *ne bis in idem* e két formájára vonatkozó meghatározások a gyakorlatban fel is cserélhetőek egymással.⁶⁸⁰ Hasonlóan a *ne bis in idem* alatt mindkét elemet érti WILS és CONWAY.⁶⁸¹ VOGEL szerint a kétszeres elítélés a *ne bis in idem* elv „soft” értelemben, míg „hard” értelemben a kétszeres eljárás tilalmaként jelentkező eljárási akadályként definiálható.⁶⁸²

Ennek kapcsán elmondható, hogy a kontinentális országokban általában⁶⁸³ a kétszeres eljárás tilalma az irányadó, és annak ellenére, hogy nemzeti szinten a legtöbb esetben a *ne bis in idem* mindkét jelentése (adott esetben eltérő elvi alapokból levezethetően) kifejeződik, primér jellegűnek mégis a kétszeres eljárás tilalmát kell tekinteni, míg azon kivételes esetekben, ahol a megelőző eljárás nem zárja ki az utóbbi megindítását vagy lefolytatását, ott a *ne bis in idem* a kétszeres büntetés akadályaként funkcionál.⁶⁸⁴

⁶⁷⁷ WYNGAERT – STESENS (1999.) 780-781.

⁶⁷⁸ WASMEIER (2006.) 121.

⁶⁷⁹ DANIELS (2006.) 1-5. A magyar jogirodalomban a beszámítás elvének alkalmazhatóságát elemezte és hangsúlyozta a kor szellemiségének megfelelően BARNA, aki büntetés kiszabási kérdésként értelmezte a *ne bis in idem* elvét. BARNA (1965.) 388. Ugyanígy MÁRKUS, aki szerint a külföldi büntetőítélet nem ruházható fel quasi *res iudicata* hatállyal, a *ne bis in idem* elv (eljárást kizáró hatásának) államok közötti viszonylatban való alkalmazásának ugyanis nincs helye, a probléma megoldását sokkal inkább „a beszámítás elvének általános elfogadásával lehet elérni, (...) a beszámítás tulajdonképpen eleget tesz a *ne bis in idem* elvéből folyó annak a követelménynek, hogy senki se legyen kétszeresen vagy többszörösen büntetésnek alávetve ugyanazért a cselekményért, és ugyanakkor lehetővé teszi azt is, hogy teljes mértékben érvényesüljön az egyes államok jogrendszerének önállósága és különállósága.” MÁRKUS (1964.) 549.

⁶⁸⁰ SCHOMBURG (2002.) 941.

⁶⁸¹ WILS (2003.) 8.; CONWAY (2003.) 226.

⁶⁸² VOGEL (2006.) 879.

⁶⁸³ Értekezésem keretében nem vállalkozom az egyes európai országok belsőjogi vizsgálatára. Kísérletek voltak rá, így 2002-ben külön számot szánt a *Revue international de droit* szakfolyóirat egy nemzetközi konferencia során az államok egyenkénti bemutatására (országjelentések formájában), valamint azok összességében történő összevetése eredményeként létrejött összehasonlító jogi metszet elkészítésére. Azonban a *ne bis in idem* törvényi szabályozása olyan dinamikusan változó terület, – amelyet az azt értelmező és alakító bírói gyakorlat csak tetéz – hogy összeurópai összehasonlító vizsgálat csak adott időállapotra vonatkozhat, és az is leginkább országjelentések összevetésével képzelhető el.

⁶⁸⁴ DE LA CUESTA (2002.) 709-715.

1. A transznacionális *ne bis in idem* elv alkalmazásának kihívásai

1.1. A joghatósági kollízió

Valamely büntetőítéletnek akkor van nemzetközi vonatkozása, ha az állam olyan cselekményt bírál el eljárásában, amely több állam büntetőigényének érvényesíthetőségét vonja maga után.⁶⁸⁵ Ennek tényleges érvényesítése, azaz a pozitív joghatósági összeütközés a transznacionális *ne bis in idem* elv szükségességének fő kiváltója, ugyanis a tilalom jelenti a joghatósági összeütközésekre adott utólagos reakciót, abban az esetben, ha e kollíziót nem sikerült feloldani.

Ennek megfelelően a *ne bis in idem*et feltételező joghatósági kollízió két stádiumban jelenhet meg. Az első még a jogerős eljárás-befejezést megelőzően merül fel, míg a másik már azt követően, amely lehet az első eredményeként kialakuló „versengés” eredménye, de lehet egymást követő eljárás is.

A *lis pendens* konstelláció⁶⁸⁶ jelöli azt az esetkört, amikor több állam is eljár ugyanabban az ügyben, azonban még jogerős döntés nem született. A Tanácsnak és az Európai Parlamentnek szóló Európai Unió Bizottság által közölt közlemény kijelentése szerint egy az Európai Unió szintjén megfelelően működő joghatósági rendszer akár szükségtelenné teheti az uniós *ne bis in idem* elvet, amennyiben annak eredményeként adott ügyben csak egy tagállamnak lenne joghatósága eljárni.⁶⁸⁷ Ez a joghatósági kollíziók preventív feloldása lenne a *ne bis in idem* elkerülése érdekében,⁶⁸⁸ azért hogy csak a „legjobb helyzetben lévő” joghatósággal rendelkező állam járjon el.⁶⁸⁹ Ezt a bűnügyi együttműködés jelen szintjén távoli célkitűzésnek gondolom,⁶⁹⁰ és még ebben az egyelőre utópisztikus esetben sem tartanám szükségtelenné a *ne bis in idem* elvet, maximum annak gyakorlati relevanciája csökkenne, de joghatósági korlátként akkor is alkalmazandónak/alkalmazhatónak kell lennie.

Az értekezés témáját is képező joghelyzet a *res iudicata* konstellációhoz⁶⁹¹ fűződik. Az alábbiakban bemutatott valamennyi joginstrumentum is csak a *res iudicata* konstellációt tekinti a *ne bis in idem* elvnek. Ez azt jelenti, hogy a *ne bis in idem* elv csak

⁶⁸⁵ MÁRKUS (1964.) 546.

⁶⁸⁶ VOGEL (2006.) 885.

⁶⁸⁷ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - Mutual recognition of Final Decisions in criminal matters, COM/2000/0495 final, 6.2. pont

⁶⁸⁸ ESER (2014.) 658.

⁶⁸⁹ RADTKE (2008.) 303.

⁶⁹⁰ Igaz ez a Tanács 2009. november 30. kelt a joghatóság gyakorlásával kapcsolatos, büntetőeljárások során felmerülő összeütközések megelőzéséről és rendezéséről szóló 2009/948/IB kerethatározatában megfogalmazottak ellenére is.

⁶⁹¹ VOGEL (2006.) 886.

akkor érvényesül, ha már történt egy jogerős elbírálás. Ezért is nevezhető az elv reaktív jellegűnek, amely mindig utólag reagál a felmerülő joghatósági kollízióra, arra is csak akkor, ha már valamely államban ítélt dolog következett be.⁶⁹²

Ennek megfelelően a joghatósági konfliktusok speciális esetét képezi azon konstelláció, amikor a joghatósági kollízió eredményeként a *ne bis in idem* elv szükségessége is felmerül,⁶⁹³ amely esetkör mára az európai büntetőjog egyik centrális problémájává „fejlődött.”⁶⁹⁴

A büntetőjog, és különösen a büntetőhatalom érvényesítése a nemzeti szuverenitásból következik,⁶⁹⁵ másrészt annak egyik fő kifejeződési eszköze.⁶⁹⁶ Ebből következik, hogy a szuverenitásuk megtartásához a bűnügyi együttműködés keretében is ragaszkodó tagállamok gyakran nehezen mondanak le az állami büntetőhatalmuk, a *ius puniendi* gyakorlásáról.

Egyszerű példával megvilágítva: A magyar állampolgár B német állampolgárt késsel megszúrja Ausztriában.⁶⁹⁷ Jelen esetben rögtön három államnak van joghatósága eljárni az adott bűncselekmény kapcsán, ugyanis a területiség elve (*principium territoriale*) alapján Ausztria,⁶⁹⁸ az aktív személyi hatály (*principium personale*) alapján Magyarország,⁶⁹⁹ míg a passzív személyi hatály alapján Németország⁷⁰⁰ joghatósága is fennáll. Ha mindhárom állam a másikra való tekintet nélkül eljárna az adott ügyben, és büntetéssel sújtaná A magyar állampolgárt, azzal sérülne a kétszeres (többszörös) eljárás, valamint a kétszeres (többszörös) büntetés tilalma.

A példában szereplő történeti tényállás csupán egyetlen cselekményből (a késszúrásból) álló természetes egység konstrukció, és mégis több állam joghatóságát is megalapozza, így még ennél is problematikusabb helyzetet eredményezhetnek az olyan rész-cselekményekből álló bűncselekmény, mint a költségvetési csalás. Ilyenek továbbá a tartós, illetve az állapot-bűncselekmények, amelyek egyfelől – tipikusan – több

⁶⁹² ESER (2014.) 658.

⁶⁹³ E megállapítással nem ellentétes ZÖLLER álláspontja, aki szerint a joghatósági konfliktus szűkebb értelemben a *lis pendens* konstelláció, míg tágabb értelemben a *res iudicata* konstellációt jelenti: ZÖLLER (2010.) 506.

⁶⁹⁴ SCHOMBURG (2005.) 829.

⁶⁹⁵ BARNA (1965.) 384.

⁶⁹⁶ ZÖLLER (2010.) 504-505.

⁶⁹⁷ A testi épség elleni bűncselekmény helyett „triviálisabb”, mindennapi példa lehet a nyaralás során elkövetett táskalopás. HECKER (2001.) 306.

⁶⁹⁸ Ausztria joghatóságának alapja: Osztrák Btk. (öStGB) 62. §-a

⁶⁹⁹ Magyarország joghatóságának alapja: Btk. 3. § (1) bekezdés c) pontja

⁷⁰⁰ Németország joghatóságának alapja: StGB 7. § (1) bekezdése

részcselekményből állnak, ezzel pedig a cselekmény-egység elmélet⁷⁰¹ értelmében több államnak ugyanazon ok – nevezetesen a területiség elve – alapján, míg „szerencsésebb” esetben több joghatósági ok alapján több állam büntetőtörvényének hatályát is megalapozhatják.

A legnagyobb nehézség abból következhet, amikor valamennyi államnak a területiség elve alapozza meg a joghatóságát, de nincs más, a büntetőtörvény hatályát megalapozó kapcsolódási pont. Ennek alapján előfordulhat, hogy az eljáró tagállam egész egyszerűen nem rendelkezik joghatósággal arra, hogy a teljes transznacionális cselekményt elbírálja.⁷⁰²

Ezt figyelembe véve kevésbé komplikált esetkörre eredményez azon pozitív joghatósági kollízió, mint a kábítószer-kereskedelem esetében, amely során a feltétlen (univerzális) büntetőhatalom elve (*principium universale*) megalapozza valamennyi állam joghatóságát.⁷⁰³

1.2. Eljárásjogi akadályok

Az államok oldaláról jelentkező érdek tehát a transznacionális kriminalitással való harc során az állami büntetőhatalom érvényesítése. Ennek akadályát nemcsak anyagi jogi jogszabály, hanem eljárásjogi szabály is akadályozhatja.

Ennek egyik legmeghatározóbb gyakorlati jelentősége a tényállásfelderítési kötelezettség, illetve a vádhoz kötöttség és a vádkimerítés (kogníció) szabályainak kialakításában rejlik az elbíráló és az utóbb eljáró állam vonatkozásában.⁷⁰⁴

Ennek jelentősége nem elhanyagolható szempont a transznacionális *idem* fogalom során. Az, hogy a funkciómegosztás és a vádelv követelményéből fakadóan miként alakítja ki valamely tagállam a bíró vádhoz kötöttségének, és ehhez kapcsolódóan a tényállás feltárási kötelezettség terjedelmét, az az adott állam szuverén jogalkotási hatáskörébe tartozik. A probléma abból eredhet, amikor a joghatósági kollízió olyan államok között jelentkezik, amelyek merőben más terjedelemben szabályozzák az említett kötelezettségeket.⁷⁰⁵ Ennek megfelelően a joghatósági szabályoktól függetlenül is eltérő terjedelemben „merítheti ki” a vádat egy olyan állam, ahol a vád tárgyává tett cselekmény vonatkozásában tényállásfeltárási kötelezettsége van a bíróságnak, és másként egy olyan,

⁷⁰¹ NAGY (2014.)A 123-124.

⁷⁰² HEGER (2015.) 80.

⁷⁰³ RADTKE (2008.) 315.

⁷⁰⁴ STUCKENBERG (2011.) 576-577.

⁷⁰⁵ BÖSE (2003.) 761.

amelyben ilyen kötelezettség nincs, hanem a vádhoz kötöttség sokkal formálisabb, szigorúbb szabályokon alapszik.⁷⁰⁶

További eljárásjogi nehézség a formális igazság követelményére épülő eljárásgyorsító jogintézmények köre, amelyek a materiális igazság feltárásának igényét feláldozzák a gyors és hatékony eljárás-befejezés oltárán. Ilyenkor még az előtt jogerős elítéléssel végződhet az eljárás, hogy a bűncselekmény transznacionális jellegére egyáltalán fény derült volna.

De ilyen akadály következhet abból is, ha az elsőként eljáró állam nem volt abban a helyzetben, hogy minden tényt és bizonyítékot egybevetve értékelje a cselekményt, ezért bizonyíték hiányában történő felmentéssel végződik az eljárása. Ennek egyik oka lehet a *forum shopping* jelensége is, amelynek értelmében a feltételezett elkövető célja – az eljárás megindulását követően – nem irányul másra, minthogy az adott cselekményért járó legenyhébb szankciókerettel büntetendő és a legkevesebb bizonyítékkal rendelkező államban bírálják el a cselekményét.

1.3. Egyéb okok

A transznacionális *ne bis in idem* elv alkalmazását megnehezítő, méltánytalan helyzetet teremthet az is, ha az adott állam kriminálpolitikai szabályozásának eredményeként az utóbb eljáró állam büntetőjogához képest az adott cselekmény miatt túlzottan enyhe büntetést szabott ki a korábban eljáró állam.⁷⁰⁷

A kétszeres eljárás elkerülése további területeken is jelentkezik, így pergazdaságossági, perökonómiai szempontból egyrészt megtakarítható a dupla munka,⁷⁰⁸ másrészt a költséghatékonyság szempontjából a – tipikusan – nemzetközi elemet magába foglaló büntetőeljárásban felmerülő fordítói díj és tolmácsdíj is megspórolható.

Büntetőjogon kívüli szempont, de nem mellőzhető az sem, hogy a kétszeres eljárás elkerülése diplomáciai szinten, az államok közötti konfliktusok kialakulását is megakadályozza, amennyiben ugyanazon történeti tényállás vonatkozásában az érintett államok hatóságai egymástól jelentős mértékben különböző döntéseket hoznak, akár a bűnösség, akár a büntetéskiszabás körében.⁷⁰⁹

⁷⁰⁶ RADTKE (2008.) 314-315.

⁷⁰⁷ HEGER (2015.) 83-84.

⁷⁰⁸ ESER (2014.) 642.

⁷⁰⁹ A 1980-as években a *Dost*-ügyben holland állampolgár, 1978-1981 között Hollandiában elkövetett kábítószer-kereskedelem bűncselekménye miatt, amely miatt Hollandiában 20 hét szabadságvesztés büntetésre ítélték. Később Németország is eljár ugyanazon cselekmény miatt az univerzális büntetőhatalom elve alapján, amely eljárás végén 10 év szabadságvesztés büntetésre ítélték. Az ügyben kifogásolta a holland

2. A transznacionális *ne bis in idem* kapcsán megjelenő érdekek

A transznacionális *ne bis in idem* elv alkalmazása során – mint az intranacionális vonatkozásában is – az individuális és az univerzális érdekkollízió fennállása állapítható meg. Emberi jogi, így a humanitás és az emberi méltóság biztosítása, továbbá speciálisan a transznacionális vetületet nézve a személyek szabad mozgásának biztosítása érdekében az individuum számára garantált azon minimum, hogy ugyanazon cselekménye miatt nem vonható felelősségre egy másik államban. Ennek érdekében a lehető legszélesebb terjedelemben kell meghatározni a *ne bis in idem* kizáró hatását. Míg a másik oldalról az effektív nemzetek közötti bűnügyi együttműködés érdekében minden egyes cselekménye miatt felelősségre kell vonni az elkövetőt, azaz értékelés nélkül nem maradhat sem cselekmény, sem részcselekmény.⁷¹⁰

Transznacionális szinten a kétszeres eljárást el kell kerülni azon részcselekményeket illetően, amelyekben az államok fragmentáltan eljárhatnak, de úgy, hogy az egyúttal teljes körű elbírálását jelentse az egységes cselekménynek, történeti tényállásnak, még akkor is, ha az tisztán nemzeti szinten – anyagi jogi vagy eljárásjogi okból fakadóan – egyébként kivitelezhetetlen. Ebből következően a transznacionális *ne bis in idem* elv kettős célt szolgál, mégpedig annak biztosítását, hogy az eljárás alá vont személynek ugyanazért csak egyszer kelljen védekeznie, azon egy alkalommal azonban – lehetőség szerint – minden egyes számításba jövő tény magába foglaló váddal szemben.⁷¹¹

Az itt ismertetetteknek megfelelően okkal tulajdonítható a *ne bis in idem* elvnek egyfajta indikátorfunkció, illetve katalizátor szerep az európai büntetőjog, illetve bűnügyi együttműködés fejlődési szintjét illetően.⁷¹²

3. A transznacionális *ne bis in idem* előfeltétele

Az itt ismertetettek már rámutatnak egy nagyon fontos előfeltétel szükségességére. Értelemszerűen minél inkább különbözik két állam jogrendszere annál nehezebb azokat közös nevezőre hozni, és így az állami büntetőigény korlátozását elérni. Ezért az államoknak bizonyos szintű bizalmat kell egymás jogrendszere iránt tanúsítani.

Ennek igénye az Európai Unióban a kölcsönös bizalom jogpolitikai célkitűzésétől elindulva, a már jogi tartalommal is rendelkező kölcsönös elismerés elvével érvényesül,

igazságügy miniszter, hogy Németország rákényszeríti represszív drogpolitikáját Hollandiára. STUCKENBERG (2011.) 573. HECKER (2001.) BGH 08.04.1987, 3 StR 11/87.

⁷¹⁰ BÖSE (2003.) 760.

⁷¹¹ SCHOMBURG (2005.) 829-830.

⁷¹² JUNG (1993.) 498.; HECKER (2001.) 307.

amely az európai bűnügyi együttműködés fundamentumát képezi. Eszerint az Európai Unió tagállamai egymás jogi aktusait mindenfajta külön eljárás nélkül érvényesnek, elismerhetőnek, és így végrehajthatónak tekintik.⁷¹³ Az unió jogában az EUB a kölcsönös elismerés elvét először a Cassis de Dijon ügyben mondta ki.⁷¹⁴ Azóta több más területet is meghatározó elvként tartható számon (pl: egységes piac képe, diplomák, foglalkozások kölcsönös elismerése).

A bűnügyi együttműködés horizontján azonban relatíve fiatal jogintézménynek tekinthető. Az 1999-es Tamperei Európai Unió csúcserkeztetén⁷¹⁵ a bűnügyi együttműködés „sarokköveként” merült fel, amely aztán később több politikai dokumentumban is megjelenik, például a Hágai és a Stockholmi Program célkitűzései kapcsán. Mára a bűnügyi együttműködés körében is egyre több területet fog át az elv és több kerethatározat is ennek szellemében fogalmazódott meg.⁷¹⁶ A Lisszaboni Szerződés hatályba lépése óta pedig az alapító szerződések immanens részét képezi, ennek megfelelően az EUMSZ 67. cikk (1) bekezdés értelmében „az Unió egy, a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térséget alkot, amelyben tiszteletben tartják az alapvető jogokat és a tagállamok eltérő jogrendszereit és jogi hagyományait.” Az igazságügyi együttműködés körére levetítve az EUMSZ 82. cikk (1) bekezdés alapján „az Unióban a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködés a büntetőügyekben hozott bírósági ítéletek és határozatok kölcsönös elismerésének elvén alapul...”

A *ne bis in idem* alkalmazásának nehézségei kapcsán kifejtettkre tekintettel különösen fontos az, hogy az államok kölcsönös bizalommal tekintsenek egymás jogrendszerére, „még akkor is, ha a saját nemzeti jogának alkalmazása eltérő eredményre vezetne.”⁷¹⁷ A kölcsönös elismerés elve ennek megfelelően a transznacionális *ne bis in idem* elv alkalmazhatóságának *conditio sine qua nonja*.

4. A *ne bis in idem* elv fejlődéstörténete

A *ne bis in idem* elv nemzetközi jogi fejlődéstörténetének bemutatása a teljesség igényével szinte lehetetlen feladat, hiszen a bűnügyi együttműködési kooperációk kialakulását megelőzően számos bilaterális, valamint multilaterális nemzetközi szerződés

⁷¹³ FARKAS (2011.) 71.

⁷¹⁴ Rewe-Zentral Ag v Bundesmonopolverwaltung Für Branntwein C-120/78. számú ügy 20/2/1979

⁷¹⁵ Tampere European Council 15-16. 10. 1999.: Conclusions of the Presidency B. VI. 33-37. pontban

⁷¹⁶ 2002/584/IB kerethatározat az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról; 2005/214/IB kerethatározat a kölcsönös elismerés elvének a pénzbüntetésekre való alkalmazásáról, stb.

⁷¹⁷ Hüseyin Gözütk és Klaus Brügge elleni büntetőeljárásokban előzetes döntéshozatal iránti eljárások alapján C-187/01 és C-385/01. számú ügy 11/2/2003. 33. pont

rendezte az elvet. Az általánosabb, nemzetközi elismerés irányába ható első megállapodások az Európa Tanács égisze alatt jelentek meg.⁷¹⁸ Ennek megállapítása mellett azonban hangsúlyozandó, hogy a *ne bis in idem* elvnek a nemzetközi jogból fakadó általános érvénye nem ismerhető el.⁷¹⁹ Értekezésem keretei közt kizárólag a *ne bis in idem* elvet ténylegesen szabályozó instrumentumokat vizsgálom a nemzetközi kontextusban, amely három színteret ölel fel, a nacionális *ne bis in idem* elvet nemzetközi szinten garantáló, a horizontális-transznacionális, valamint a vertikális-transznacionális dimenziót.

4.1. A nacionális *ne bis in idem* internacionális garanciarendszere

Ugyan szigorúan nem a transznacionális *ne bis in idem* elv szabályozásához kötődik az elv belső jogi érvényesülése, ahogy az azt garantálni kívánó nemzetközi szerződések tárgyköre sem, mégis szükségesnek tartom azok ismertetését, hiszen – ugyan implicit módon, de – hozzájárultak a transznacionális *ne bis in idem* szabályozásához. Az első ilyen jogi instrumentum az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülésszakán, 1966. december 16-án elfogadott PPJNE, amelyet Magyarországon az 1976. évi 8. törvényerejű rendelet hirdetett ki. A PPJNE 14. cikk 7. pontja értelmében:

„Senkivel szemben sem lehet büntetőeljárást indítani vagy büntetést kiszabni olyan bűncselekmény miatt, amely miatt az adott ország törvényének és büntetőeljárásának megfelelően jogerős ítélettel már elítélték vagy felmentették.”

A rendelkezésről megállapítható, hogy a feltétel nélküli szabályozási modellt követi, azaz kivételt nem szabályoz a kétszeres eljárás tilalma alól. Másrészt kizárólag intranacionálisan szabályozza a tilalmat, amely tárgyául a „*bűncselekmény*” fogalmat használja.

A következő jelentős nemzetközi szerződés a Rómában, 1950. november 4-én kelt EJEE, amely eredeti szövegében a *ne bis in idem* elvet nem szabályozta, azt csak a Hetedik kiegészítő jegyzőkönyv 4. cikke emelte be az EJEE keretébe, amelyet Magyarország az 1993. évi XXXI. törvénnyel hirdetett ki. Eszerint:

⁷¹⁸ Lásd bővebben: WYNGAERT – STESENS (1999.) 785-786., valamint KONDOROSI–LIGETI (2008.) 66-68.

⁷¹⁹ Ezzel a problémakörrel foglalkozott a BVerfG BVerfGE 75, 1 (Beschluss des Zweiten Senats vom 31. März 1987 – 2 BvM 2/86) számú döntésében, amelyben kimondta, hogy ilyen érvénye a *ne bis in idem* princípiumnak sem a GG-ből, sem pedig a nemzetközi jog általános elveiből nem vezethető le.

„1. Ha valakit egy állam büntető törvényének és büntető eljárási törvényének megfelelően egy bűncselekmény kapcsán már jogerősen felmentettek vagy elítéltek, e személlyel szemben ugyanennek az államnak az igazságszolgáltatási szervei ugyanezen bűncselekmény miatt nem folytathatnak büntető eljárást, és vele szemben abban büntetést nem szabhatnak ki.

2. Az előző bekezdés rendelkezései nem képezik akadályát annak, hogy az adott állam büntető törvényeinek és büntető eljárási törvényeinek megfelelően az eljárást újból megindítsák, ha új, vagy újólag feltárt tények, vagy az eljárás alapvető hibái természetüknél fogva kihatással vannak a meghozott ítéletre.”

A tilalom jelentőségét a 3. pont fejezi ki legjobban, amely kimondja, hogy a cikk rendelkezéseitől az Egyezmény hatályának szükséghelyzet esetén történő felfüggesztésére hivatkozással sem lehet eltérni, azaz az EJEE 15. cikkében meghatározott esetben sem lehet eltérni, vagy épp eltekinteni a ne bis in idem elv érvényesítésétől.

A rendelkezés a 2. pontban meghatározott feltétellel érvényesül, azaz kivételt képeznek a ne bis in idem elv alól a rendkívüli jogorvoslatok kapcsán felmerülő eljárások. A tilalom ugyanúgy csak intranacionális szinten garantálja a ne bis in idemet.⁷²⁰ Ugyanakkor a tilalom tárgyát tekintve változás nem tapasztalható, azt az EJEE ugyanúgy a „bűncselekmény” fogalom használatával szabályozza, amelynek jelentéstartalmát az EJEB esetjoga során több alkalommal is értelmezte.

⁷²⁰ Ezt legutóbb az EJEB Krombach v. France 29/03/2018. 67521/14. számú kérelemre indult ügyben juttatta kifejezésre. Az alapul fekvő tényállás szerint 1982-ben Dieter Krombach német orvos injekció beadásával francia állampolgár mostoha lányának halálát okozta lindai, német otthonában. A német ügyészség 1986-ban bizonyíték hiányában megszüntette az eljárást, amelyben a jogerős döntést a Müncheni Tartományi Felsőbíróház hozta meg 1987. szeptember 09. napján. Azonban ebbe a passzív alany vér szerinti francia állampolgár apja nem nyugodott bele, ezért feljelentést tett a francia hatóságok előtt, aminek eredményeképp 1995-ben Franciaországban – távollétes (in absentia) eljárásban – 15 év szabadságvesztés büntetésre ítélték a kérelmezőt. A francia hatóságok kérték az elítélt kiadatását, amit mind Németország, mind pedig később Ausztria megtagadott, utóbbi pontosan a SVE 54. cikkére hivatkozva (OLG Innsbruck, Entscheidung vom 2. Februar 2000 – 6 Bs 43/00). Ezt követően az elítélt a távollétében meghozott döntést az EJEB előtt megtámadta, amely megállapította az EJEE 6. cikk a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét Krombach v. France 13/02/2001. 29731/96. számú ügyben. 2008. december 10. napján a francia Semmitőszék hatályon kívül helyezte és megsemmisítette az 1995-ös francia ítéletet. Ezt követően azonban 2009-ben az áldozat vér szerinti apja elrabolta a Németországban szabadon élő terheltet és a francia hatóságok elé vitte, ahol azonnal elrendelték letartóztatását és a párizsi bíróság 2011. októberében 15 év szabadságvesztés büntetésre ítélte a vádlottat, halált okozó testi sértés bűncselekménye miatt. A kétszeres eljárás tilalmára hivatkozva kérelmet nyújtott be az elítélt az EJEB-hez, amely megállapította, hogy a kérelem nem befogadható, ugyanis az EJEE 7. kiegészítő jegyzőkönyvének 4. cikk (1) bekezdése csak az adott államon belüli kétszeres elítélést tilalmazza, így az nem alkalmazható jelen esetben (a német felmentés és a francia elítélés vonatkozására). Egyúttal kifejtette, hogy az uniós jogot, azaz a SVE 54. cikkét, illetve a Charta 50. cikkét nem értelmezheti és nem is alkalmazhatja.

4.2. A horizontális-transznacionális *ne bis in idem* elv

A *ne bis in idem* elv nemzeti érvényesülését garantáló instrumentumok után a *ius puniendi* kiterjedése, a transznacionális kriminalitás és az egyre szorosabbá váló bűnügyi együttműködés okán szükségessé vált az elv államok közötti szabályozása is.⁷²¹ Az erre irányuló első komoly kísérletet 1987. május 25-én tették az Európai Közösség tagállamai, amikor létrehozták az Európai Közösség tagállamai közötti megállapodást a kétszeres eljárás tilalmáról⁷²² (továbbiakban: *ne bis in idem* egyezmény). A kilenc cikkeből álló megállapodás első öt cikke vonatkozott a *ne bis in idem* elv tervezett szabályozására. Habár a megállapodás közvetlen hatással sosem bírt a tagállamok között, ratifikációs, illetve kihirdetési hajlandóság hiányában, ugyanakkor közvetett hatása vitathatatlan, hiszen ezen 5 cikk szó szerint megegyezik a SVE 54-58. cikkével, amely a *ne bis in idem* elv horizontális-transznacionális szabályozásának magját adja. Ezen közvetett hatása és a szó szerinti átvétel miatt így önmagában nem foglalkozom a *ne bis in idem* egyezménnyel.

További állomásként említhető az Európai Parlament 1989. április 12. napján kihirdetett, az alapvető jogokról és szabadságokról szóló nyilatkozat, amelynek 20. cikkében önállóan szabályozták a *ne bis in idem* elvét. Ennek értelmében „senkit nem lehet olyan cselekmény miatt, amely miatt már felmentették vagy elítélték, újabb eljárást indítani vagy ismételten elítélni.”⁷²³ A nyilatkozat jogi kötőerővel nem rendelkezett, ugyanakkor a további alapjogfejlődés szempontjából jelentőséggel bír.⁷²⁴

A következő lépcsőfok generátora, hogy az 1985-ben létrehozott Schengeni Egyezmény következményeként biztosítottá vált a schengeni szerződő felek állampolgárai számára a személyek ellenőrzés nélküli szabad mozgása. A Schengeni Egyezménnyel feladott biztonsági intézkedések korrekciós eszközeként⁷²⁵ a szerződő felek 1990. június 19-én aláírták SVE-t. Ezzel többek közt megerősítették a külső határellenőrzést, létrehozták a SIS-t,⁷²⁶ egyszerűbbé és kiterjedtebbé tették a jogsegélyre vonatkozó szabályokat. A SVE természetét tekintve egy nemzetközi szerződés volt, amelynek ezen jellegén az Amszterdami módosító szerződés változtatott, amely a schengeni *acquis*, azaz

⁷²¹ Ennek körében figyelemreméltó Márkus 1964. évben tett megállapítása, amely szerint „a *ne bis in idem* elv nemzetközi érvényesülését csak úgy lehetne elfogadni, ha valamilyen államok felett álló egyetemes büntetőhatalom létét konstruálnánk meg, ilyen büntetőhatalom pedig nincsen és nem is lehet, mert ellentétben áll a jelenkori nemzetközi jog alapvető elveivel.” MÁRKUS (1964.) 548.

⁷²² Bundesgesetzblatt Jahrgang 1998 Teil II Nr. 35. 2226-2228.

⁷²³ „Niemand darf wegen einer Handlung, wegen der er bereits freigesprochen oder verurteilt wurde, erneut verfolgt oder verurteilt werden.” Amtsblatt der Europäischen Gemeinschaften, Nr. C 120/56, 1989. 05. 16.

⁷²⁴ SCHMIDT-ABMANN (2017.) Rn. 314.

⁷²⁵ HECKER (2001.) 307.

⁷²⁶ Schengeni Információs Rendszer

a schengeni vívmányokat az Európai Unió jogi keretébe integrálta 1999-es hatálybalépésével,⁷²⁷ azaz innentől kezdve az uniós *acquis* része másodlagos joganyagként.

Az Amszterdami Szerződéssel egyidejűleg az EUB előzetes döntéshozatali jogkört kapott a schengeni jog értelmezésével kapcsolatban.⁷²⁸ Mivel a SVE 54. cikke *erga omnes* hatállyal bír⁷²⁹ és alkalmas a közvetlen alkalmazásra, tagállami jogalkotás nélkül is érvényesül a belső jogban. A schengeni joghoz kapcsolódó EUB értelmezést pedig a tagállami bíróságok is kötelesek a jogalkalmazás során figyelembe venni.

A SVE téma szempontjából legfontosabb rendelkezései a „Kétszeres büntetés tilalma” alatt, az 54-58. cikkig szabályozott *ne bis in idem* elvet érintő jogszabályhelyek. Ezek közül is a legfontosabb az első három cikk, amelyek a következőképp szabályozzák a tilalmat:

„54. cikk

Az ellen a személy ellen, akinek a cselekményét a Szerződő Felek egyikében jogerősen elbírálták, ugyanazon cselekmény alapján nem lehet egy másik Szerződő Fél területén büntetőeljárást indítani, amennyiben elítélés esetén a büntetést már végrehajtották, végrehajtása folyamatban van, vagy az ítélet meghozatalának helye szerinti Szerződő Fél jogszabályainak értelmében azt többé nem lehet végrehajtani.

55. cikk

(1) Ennek az egyezménynek a megerősítésekor, elfogadásakor vagy jóváhagyásakor az alábbi esetekben vagy esetek egyikében bármely Szerződő Fél kinyilváníthatja, hogy az 54. cikket magára nézve nem tekinti kötelezőnek:

- a) ha a külföldi ítélettel elbírált cselekmény részben vagy egészben a saját területén történt; az előbbi esetben azonban ez a kivétel nem alkalmazható, ha a cselekmény részben annak a Szerződő Félnek a területén történt, ahol az ítéletet meghozták;*
- b) ha a külföldi ítélettel elbírált cselekmény az illető Szerződő Fél nemzetbiztonságát vagy hasonló lényeges érdekeit sértő bűncselekménynek minősül;*

⁷²⁷ KARSAI (2014.) 24.

⁷²⁸ Korábban EK Sz. 234. cikke, mára az EUSZ 19. cikk (3) bekezdés b) ponttal összefüggésben az EUMSZ 267. cikke szabályozza.

⁷²⁹ WYNGAERT – STESENS (1999.) 787.

c) ha a külföldi ítélettel elbírált cselekményt az illető Szerződő Fél tisztviselője hivatali kötelezettségeinek megsértésével követte el.

56. cikk

Ha egy Szerződő Félnél újabb büntetőeljárást indítanak olyan személlyel szemben, akit egy másik Szerződő Fél ugyanannak a cselekménynek a tekintetében már jogerősen elítélt, az ezen cselekmény miatt az utóbbi Szerződő Félnél letöltött szabadságvesztés időtartamát le kell vonni az esetlegesen kiszabott büntetésből. Amilyen mértékben a nemzeti jogszabályok lehetővé teszik, a szabadságvesztéssel nem járó büntetéseket is be kell számítani.”

A szabályozás kizárólag transznacionális joghatósági konfliktusok esetére rendezi a ne bis in idem elv kérdéskörét, azt is a schengeni szerződő felek viszonylatában. Három fő eleme van a szabályozásnak, a „jogerős elbírálás”, azaz a „bis” fogalom, az ugyanazon cselekmény, azaz az „idem” fogalom, valamint elítélés esetében az ún. „végrehajtási elem.” Valamennyi alapfogalommal kapcsolatban gazdag joggyakorlat áll rendelkezésre az EUB esetjogából, értekezésemben azonban kizárólag az azonosság kritériumot veszem górcső alá.

4.3. Exkurzus: A klasszikus vertikális-transznacionális ne bis in idem elv

A vertikális-transznacionális viszony azt jelenti, hogy itt már nem tagállamok közötti hatóköréről van szó, hanem egyfelől valamely nemzetközi bíróság vagy valamilyen szupranacionális szervezet igazságügyi hatósága, másfelől pedig valamely állam is joghatósággal rendelkezik ugyanazon ügy elbírálására, így esetükben a joghatósági kollízió feloldásához a vertikális-transznacionális ne bis in idem elve szolgál.⁷³⁰

Ez klasszikusan a nemzetközi büntetőbíróságok, és az azok statútumait aláíró és ratifikáló államok vonatkozásában érvényesül. A téma exkurzusként történő bemutatásának indoka, hogy a nemzetközi büntetőbíróságok gyakorlatának közvetlen hatása az EUB gyakorlatára ugyan nincs, de az a nemzetközi elismerés fontos állomásaként tartható számon, továbbá az azonosság fogalma során igazán fontos tanulságokkal szolgál az idem fogalom ratio legisét illetően. A klasszikus vertikális-transznacionális ne bis in idem körében a Nemzetközi Büntetőbíróságot, a Nemzetközi Törvényszéket és a Ruandai Nemzetközi Törvényszéket kell megemlíteni. Előbbi

⁷³⁰ ESER (2014.) 655.

vonatkozásában a Római Statútumot ugyan már aláírta és ratifikálta is Magyarország, azonban még nem hirdette ki,⁷³¹ utóbbi kettőt azonban már igen.

A Nemzetközi Büntetőbíróság Római Statútumának 1. cikke kimondja, hogy a Nemzetközi Büntetőbíróság joghatósága komplementaritás elve alapján érvényesül, azaz kiegészítő jellegű, és csak akkor járhat el, ha az egyébként jogosult állam nem kíván vagy nem képes eljárni.⁷³² A Római Statútum 20. cikke rendelkezik a *ne bis in idem* elvéről a következőképpen:⁷³³

„1. Ha a jelen Statútum másképpen nem rendelkezik, a Bíróság senkit sem ítélt el olyan bűncselekménynek minősülő cselekmény miatt, amely miatt a Bíróság már bűnösségét megállapította, vagy amely alól felmentette.

2. Senkit sem ítélt el más bíróság az 5. cikkben írt olyan bűncselekmény miatt, amelyben a Bíróság az érintett személy bűnösségét már megállapította, vagy amely alól felmentette.

3. Akit másik bíróság a 6., 7. és 8. cikk értelmében tiltott cselekmény miatt már elítélt, a Bíróság ugyanazon cselekményért csak akkor ítélt el, ha a másik bíróság eljárása:

(a) Azt a célt szolgálta, hogy megvédjék az érintett személyt a Bíróság joghatósága alá tartozó bűncselekmény miatti büntetőjogi felelősségre vonás alól; vagy

(b) Egyébként nem volt a nemzetközi jog által elismert tisztességes eljárás szabályainak megfelelő, független vagy pártatlan eljárás, és az úgy folyt le, hogy az adott körülmények között nem volt összeegyeztethető azzal a szándékkal, hogy az érintett személyt bíróság elé állítsák.”

⁷³¹ Ehhez lásd bővebben: KOVÁCS (2019.) 69-90.

⁷³² KOVÁCS (2019.) 80.

⁷³³ A fordítás alapjául – kisebb módosításokkal – a T/10722. számú a Nemzetközi Büntetőbíróság Statútumának és a Statútum 8. cikkére vonatkozó kampalai módosításának kihirdetéséről szóló törvényjavaslatot vettem.

A Nemzetközi Törvényszék Alapokmányának⁷³⁴ 9. cikke a párhuzamos joghatóságot,⁷³⁵ míg 10. cikke a ne bis in idem elvét szabályozta.⁷³⁶

„1. Senki sem állítható nemzeti bíróság elé olyan cselekményekért, melyek ezen Alapokmány értelmében súlyosan sértik a nemzetközi humanitárius jogot, és ügyét a Nemzetközi Törvényszék már elbírálta.

2. Olyan személyt, akit a nemzetközi humanitárius jogot súlyosan sértő cselekményekért már a nemzeti bíróság elé állítottak, csak akkor lehet ezt követően a Nemzetközi Törvényszék elé állítani, ha

a) azt a cselekményt, amelyért bíróság elé állították, köztörvényes⁷³⁷ bűncselekménynek minősítették; vagy

b) a nemzeti bíróság eljárása nem volt pártatlan vagy független, azt azzal a céllal folytatták le, hogy megvédjék a terheltet a nemzetközi büntetőjogi felelősségre vonástól, vagy a bűnüldözés nem volt megfelelő.

3. Az ezen Alapokmányban meghatározott bűncselekmény elkövetéséért elítélt személyre kiszabandó büntetés meghatározásakor a Nemzetközi Törvényszék figyelembe veszi az ugyanazon személyre, ugyanazon bűncselekmény elkövetéséért a nemzeti bíróság által kiszabott és már letöltött büntetés mértékét.”

Tekintettel arra, hogy a Ruandai Nemzetközi Törvényszék Statútumának⁷³⁸ 8. és 9. cikke ugyanígy szabályozza jelenleg is a joghatósági kérdéseket és a ne bis in idem elvét, így annak bemutatásától eltekintek.

⁷³⁴ Kihirdető norma: 1996. évi XXXIX. törvény a volt Jugoszlávia területén elkövetett, a nemzetközi humanitárius jogot súlyosan sértő cselekmények megbüntetésére létrehozott Nemzetközi Törvényszék Alapokmányából fakadó kötelezettségek végrehajtásáról.

A Nemzetközi Törvényszék ugyan 2017. decemberében befejezte működését, ugyanakkor a ne bis in idem elv szövegszerkesztési és szabályozástörténeti elemzése érdekében szükséges a vázlatos bemutatása.

⁷³⁵ A rendelkezés kimondja a párhuzamos joghatóság fennálltát a Nemzetközi Törvényszék és a nemzeti bíróságok között, a Nemzetközi Törvényszék joghatóságának primátusával.

⁷³⁶ Ugyanakkor a kihirdető törvény a „non bis in idem” kifejezéssel operál.

⁷³⁷ Habár a Statútumot kihirdető törvény a „köztörvényes” jelzőt használja, az helyesen „közönséges” bűncselekmény, már csak az angol „ordniary” és a német „gewöhnlich” kifejezések nyomán is.

⁷³⁸ Kihirdető norma: 1999. évi CI. törvény az 1994. január 1. és 1994. december 31. között Ruanda területén elkövetett népirtásért és a nemzetközi humanitárius jog egyéb súlyos megsértéséért felelős személyek, valamint a szomszédos államok területén elkövetett népirtásért és egyéb hasonló jogsértésekért felelős ruandai állampolgárok megbüntetésére létrejött Nemzetközi Büntetőtörvényszék Alapokmányából fakadó kötelezettségek végrehajtásáról.

A Római Statútum a „bűncselekménynek minősülő cselekmény” mellett a „bűncselekmény” kifejezéseket használja a ne bis in idem elv tárgyaként, míg a Nemzetközi Törvényszék és a Ruandai Nemzetközi Törvényszék a „cselekmény” szóval operál, azonban az (1) bekezdést a (2) bekezdés a) pontjával összefüggésben kell olvasni, miszerint nem érvényesül a ne bis in idem elv a vertikális-transznacionális viszonyban, ha a cselekményt, amiért a terheltet bíróság elé állították, közönséges bűncselekménynek minősítették. Ennek értelmében a tilalom tárgya ezen viszonyrendszerben a „bűncselekmény” fogalom.

A másik fontos elem az ún. visszaélési klauzula (*Missbrauchs-Klausel*),⁷³⁹ amelynek értelmében a ne bis in idem elve nem érvényesül, ha az adott eljárás célja az volt, hogy a terheltet megvédjék a nemzetközi büntetőjogi felelősségre vonás alól, legyen annak oka a nem megfelelő bűnüldözés, a tisztességes eljárás elveit, a pártatlanságot, vagy épp a függetlenséget sértő büntetőeljárás.

Végezetül hangsúlyozandó a Nemzetközi Törvényszék és a Ruandai Nemzetközi Törvényszék Statútumaiban szereplő kétszeres büntetés tilalma, amely korrekcióként akkor is érvényesül, ha a kétszeres eljárás tilalmának alkalmazása nem foghat helyt a visszaélési klauzula okán.⁷⁴⁰

4.4. Az Európai Unió Alapjogi Chartája, a dimenziókat átfogó szabályozás

A Charta 2000. december 7-én került kihirdetésre, azonban az ünnepélyes kihirdetés nem tette jogilag kötelező erejűvé azt. Ennek megfelelően pedig sokáig csak jogpolitikai jelentősége volt, mivel a tagállamok nem ratifikálták. 2007-ben azonban módosításra került, és a cél a Chartának a Szerződésekkel azonos jogforrási szintre emelése volt, amely 2009. december 1-je óta jogilag kötelező erejű.

Az EUSZ 6. cikk (1) bekezdése kijelenti, hogy „az Unió elismeri az Európai Unió Alapjogi Chartájának [...] szövegében foglalt jogokat, szabadságokat és elveket; e Charta ugyanolyan jogi kötőerővel bír, mint a Szerződések”. A Charta tehát innentől kezdve az elsődleges uniós joganyag részét képezi, azaz primer jogforrás. A Charta 51. cikke szerint „e Charta rendelkezéseinek címzettjei – a szubszidiaritás elvének megfelelő

⁷³⁹ SCHOMBURG (2005.) 843.

⁷⁴⁰ A vonatkozó korrekciós rendelkezések tárgya a „bűncselekmény” kifejezés, így ezen grammatikai megszorítás szerint a kétszeres büntetés tilalma nem érvényesülhet abban az esetben, ha az elítélés közönséges bűncselekmény, azaz nem a Statútumokban felsorolt bűncselekmények egyike miatt, de ugyanazon faktuális cselekmény miatt történt.

figyelembevételével mellett – az Unió intézményei, szervei és hivatalai, valamint a tagállamok annyiban, amennyiben az Unió jogát hajtják végre.”

A Charta 50. cikke által szabályozott, „A kétszeres eljárás alá vonás és a kétszeres büntetés tilalma” értelmében:

„Senki sem vonható büntetőeljárás alá és nem büntethető olyan bűncselekményért, amely miatt az Unióban a törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték.”

Rövid, lényegre törő, feltétel nélküli szabályozása az ismertetett valamennyi szinten érvényesül, azaz az intranacionális, a horizontális-transznacionális, valamint a vertikális-transznacionális ne bis in idem elvet is magába foglalja. Terjedelmét tekintve tehát kifejezetten széleskörű szabályozásra utal, azonban alkalmazási körét tekintve szűkebben kell értelmezni. A Charta alkalmazási köre arra az esetre korlátozódik, ha az unió jogát hajtják végre. Ennek megfelelően a Charta 50. cikkére nem lehet közvetlenül hivatkozni, azt mindig csak valamely uniós jogi norma végrehajtása kapcsán felmerülő alapjogsérelemre lehet alkalmazni. Az uniós jog tehát az alapja kell, hogy legyen az eljárásnak, ezért nem lehet az unió jogának végrehajtása alatt önmagában a SVE 54. cikk alkalmazását érteni,⁷⁴¹ hiszen az már valamely jog végrehajtására adott válaszreakció.

Ez az alkalmazhatósági feltétel egyben azt is jelentette, hogy a Charta 50. cikkének gyakorlati jelentősége eddig csekély volt, és ezen alkalmakkor szinte kivétel nélkül csak a rendelkezés intranacionális dimenzióját értelmezte az EUB.⁷⁴²

Ebben a kérdésben az EPPO felállítása jelentős változást eredményezhet.⁷⁴³ A Tanács 2017. október 12. napján kelt az EPPO rendelet (83) preambulum bekezdése is kimondja, hogy a „Charta 50. cikke, amely szerint ugyanazon bűncselekményért kétszeresen senki sem vonható büntetőeljárás alá, illetve nem büntethető (ne bis in idem), biztosítja, hogy az Európai Ügyészség vádemelési tevékenysége ne vezessen kétszeres büntetéshez.” Ez tehát az uniós ne bis in idem további expanzióját eredményezheti, mégpedig a vertikális-transznacionális ne bis in idem elv terjedelmét illetően.

⁷⁴¹ HEGER (2013.) 571.

⁷⁴² Lásd bővebben: VARGA (2013.) 68-78.

⁷⁴³ Ez Magyarországra annak ellenére is vonatkozhat, hogy nem csatlakozott az EPPO-hoz. Lásd bővebben: KARSAI (2018.) 670-678.

5. Az azonosság-fogalom meghatározása az Európai Unióban

A *ne bis in idem* elvnek az azonosság komponense kiemelkedő jelentőséggel bír, ahogy *HEGER* is kifejti, a jogerős elbírálás, valamint a végrehajtási elem meglétének vizsgálata előtt azt kell meghatározni, hogy vajon a szóban forgó ügyek egyáltalán ugyanarra vonatkoznak-e. Ennek megfelelően az azonosság-fogalom ún. „ajtónyitó” a *ne bis in idem* elv alkalmazhatóságának kérdésében.⁷⁴⁴ Az ismertetett dimenziókban érvényesülő *ne bis in idem* elv bemutatásának célja az volt, hogy az azonosság kritérium későbbi értelmezése során érthetőbbé váljon az, hogy milyen érdekeket, illetve megfontolásokat kellett figyelembe vennie az EUB-nak akkor, amikor az *idem* fogalmat meghatározta.

A vonatkozó szakirodalmi állásfoglalások kapcsán egy fontos előkérdést kell megjelölni a csoportosítás alapjául, mégpedig azt, hogy a fogalom-meghatározás alapját az eljáró állam joga szerinti interpretáció, avagy autonóm értelmezés képezze-e. Az első csoport főszabály szerint – anyagi jogi szabályok alkalmazása okán – normatív elemeket magán hordozó jogalkalmazást kíván, míg a másik attól függetlenül is érvényesülhet. Anyagi jogi normatív elem a klasszikus *idem crimen* kapcsán az elbíráló állam és a másodikként eljáró állam büntetőjogi törvényi tényállásainak minősítésre, vagy épp a jogi tárgyra vonatkozó hasonlósága, illetve különbözősége, valamint a joghatóság és az állam büntetőtörvényének hatálya.

5.1. Az *idem crimen* értelmezés

Az *idem crimen* értelmezés alatt elsősorban a minősítésen alapuló felfogást kell érteni, ahol a legfőbb döntő motívum a törvényi tényállások egymáshoz való viszonya. Ezt az álláspontot képviseli *WYNGAERT* és *STESSENS*, akik kifejtik, a határokon átnyúló bűncselekmények körébe általában olyan széles hatókörű, több részcselekményből felépülő, időben is kiterjedtebb bűncselekmények tartoznak, mint a szervezett bűnözés során megvalósított bűncselekmények. Igazságtalan végeredményre vezet az *idem factum* értelmezés, ha transznacionális *ne bis in idem* hatás fűződik abban az esetben is az elbíráláshoz, amennyiben az nem fog át valamennyi részcselekményt, csupán azok egy részét. Pontosan ezen bűncselekmények homályos és túllontúl extenzív karaktere miatt az

⁷⁴⁴ *HEGER* (2015.) 65.

ilyen elbírálás de facto immunitást eredményezhet a fennmaradó cselekmények vonatkozásában.⁷⁴⁵

Azt azonban a szerzőpáros is elismeri, hogy vegytisztán az *idem crimen* értelmezés nem nyújt megfelelő garanciát, hiszen pusztán minősítésbeli különbség is megalapozhatja az újabb eljárás létjogosultságát. Ennek megfelelően a restriktív hatókör finomítása érdekében foglalnak állást amellett, hogy ha az *idem crimen* alapján nem fűződik az adott cselekményhez eljárási akadály, akkor érvényesülhet a második eljárás során a beszámítás elve, amelynek alapját az *idem factum* elmélet képezi.⁷⁴⁶

Ez az azonosság-fogalom bifurkációját jelentené, amelynek értelmében az *idem crimen* értelmezéshez fűződik a *ne bis prosecutio in idem* hatás, míg ha ebben a körben a blokkoló hatás nem érvényesül, akkor a *ne bis poena in idem* jegyében az *idem factum*ot kell alapul venni. Ez a két lépcsős vizsgálat nemcsak a másodikként eljáró tagállam hatóságaira róna indokolatlan mennyiségű többletmunkát, hanem a SVE vonatkozó rendelkezéseinek rendszertani és nyelvtani értelmezésével is ellentétes lenne. A SVE 54. cikke (kétszeres eljárás tilalma) és 56. cikke (kétszeres büntetés tilalma) is a „cselekmény” fogalommal operál, így grammatikailag nem igazolható, hogy miért kellene a két rendelkezést eltérő *idem* fogalommal értelmezni. Rendszertanilag az 56. cikk az 55. cikkre épül,⁷⁴⁷ azaz abban az esetben jön szóba, ha az 55. cikkben meghatározott kivételek alapján az 54. cikk nem érvényesül. Ennek értelmében a norma célja is az, hogy ugyanazon cselekmény vonatkozásában, amennyiben az 54. cikk eljárást kizáró hatása nem érvényesül, úgy a humaintás és az arányosság elvét előtérbe helyezve az 56. cikk ugyanazon cselekménnyel szemben korátzza a beszámítás tana alapján a kétszeres büntetést. Ilyen értelemben tehát az 56. cikk nem alkalmazható, amennyiben már korábban az 54. cikk alapján érvényesült eljárási akadályként a *ne bis in idem* elve. Ennek megfelelően pedig az azonosság fogalma a SVE *ne bis in idem* rendelkezésében egységesen értelmezendő, a két értelem vonatkozásában az eltérő értelmezésnek helye nincs.

A fogalommal szemben felhozott legfőbb érv, hogy a túlzottan megszorító értelmezés kiüresíti a *ne bis in idem ratio legis*ét,⁷⁴⁸ hiszen az eljárás tárgyában való

⁷⁴⁵ WYNGAERT – STESENS (1999.) 792.

⁷⁴⁶ WYNGAERT – STESENS (1999.) 793-794.

⁷⁴⁷ BÖSE (2013.) 521.

⁷⁴⁸ STUCKENBERG (2011.) 576.

minimális különbség (minősítésbeli eltérés) is okot adhat az új eljárásra, ami mind az individuumok, mind pedig az államok részére jogbizonytalanságot generálna.⁷⁴⁹

5.1.1. Exkurzus: Az idem crimen értelmezés gyakorlati jelentősége

Az idem crimen nézet legfőképp a vertikális-transznacionális dimenziót jellemzi, de jelentősége tetten érhető az intranacionális szintér kezdeti fejlődési stádiumában is. Ennek kapcsán – ahogy azt már kiemeltem korábban – a vonatkozó jogi instrumentumok nemzetközi büntetőbíróóságok statútumaiban a „bűncselekménynek minősülő cselekmény”, a „bűncselekmény”, valamint a „cselekmény” kifejezéseket használják a ne bis in idem elv tárgyaként, utóbbit azzal a korrekcióval, hogy nem érvényesül a tilalom blokkoló hatása, ha a cselekményt, amiért a terheltet bíróság elé állították, közönséges bűncselekménynek minősítették. Ennek értelmében a tilalom tárgya ezen viszonyrendszerben az idem crimen nézet szerinti „bűncselekmény” fogalom.

Ennek magyarázata két oldalról közelíthető meg. Egyrészt a nemzeti bíróságok oldaláról, másrészt a nemzetközi büntetőbíróóságok oldaláról. Előbbi esetre vonatkozik azon konstelláció, ha népirtás bűncselekménye miatt folyamatban van az eljárás immáron valamely nemzetközi büntetőbíróóság előtt, ugyanakkor nem nyer bizonyítást a népirtás megállapításához szükséges célzat, akkor a nemzetközi fórum a terheltet felmenti, hiszen az emberölés elbírálására nem rendelkezik hatáskörrel. Ilyen esetben azonban méltánytalan helyzet állna elő, ha utóbb, – a célzat bizonyításának hiányában történő felmentés okán – a nemzeti hatóság nem járhatna el a népirtáshoz képest „közönséges” bűncselekmény, azaz az emberölés bűncselekménye miatt.⁷⁵⁰

Míg fordítva is ugyanilyen méltánytalan, ha a nemzetközi büntetőbíróóság eljárásának akadályát képezné a több tucat vagy akár több száz ember halálát eredményező emberiesség elleni bűncselekmény miatti eljárásának a nemzeti bíróság elítélése az emberiesség elleni bűncselekmény részselekményét képező, egy ember halálát eredményező emberölés bűncselekménye miatt.

5.2. A jogtárgyazonosság elmélete

A jogi tárgyat központba helyező értelmezés általában kombinált idem fogalmat képez, amelyet a faktuális értelmezéssel együtt, pontosabban azt kiegészítve kell

⁷⁴⁹ RADTKE (2008.) 311.

⁷⁵⁰ STUCKENBERG (2011.) 574.

értelmezni. *BÖSE* álláspontja szerint az uniós ne bis in idem tárgyának alapját az idem factum értelmezés kell, hogy képezze, amelyet normatív elemmel is fel kell tölteni, ez pedig a SVE 54. cikk dán fordításával is igazolható. Ahogy kifejti, a hivatalos dán fordítás az idem fogalmat a „de samme strafbare handlinger”, azaz a büntetendő cselekmény kifejezéssel határozza meg, amely normatív töltetet sugall.⁷⁵¹ A ne bis in idem elv érvényesítése során álláspontja szerint azt kellene vizsgálni, hogy az elbíráló államban lefolytatott büntetőeljárás során biztosított volt-e a megfelelő jogtárgyvédelem az utóbb eljáró állam szemszögéből is. Amennyiben nem, úgy azon védendő jogi tárgy kapcsán, amelyet az elsőként eljáró állam nem értékelt, helye van a további eljárásnak.⁷⁵² Ezen nézet az idem fogalom alapját nem a minősítés azonosságában, hanem a törvényi tényállás által védett jogi tárgy azonosságában látja. Korrekcióként a *WYNGAERT* és *STESSENS* szerzőpárhoz hasonlóan ő is a SVE 56. cikke alapján az idem factum alapon érvényesítendő kétszeres büntetés tilalmát jelöli meg,⁷⁵³ azonban a korábban kifejtetteknek megfelelően a bifurkáció nem érvényesülhet.

Az osztott jogtárgyazonosság értelmezését képviseli *NÉMEDI*,⁷⁵⁴ aki differenciál annak megfelelően, hogy kollektív vagy individuális jogi tárgyat sért-e a történeti tényállásban szereplő terhelti cselekmény. Legfőbb érve, hogy a minősítésbeli különbségek két csoportra vezethetők vissza. Egyrészt arra az esetre, amikor a tagállami büntetőjogi szabályok harmonizációjának hiánya okán következik be, amire az EUB is hivatkozik ítéleteiben, másrészt, amikor a különböző minősítés nem a harmonizáció hiányából következik. Álláspontja szerint individuális jogi tárgy sérelme esetén ez nem merül fel, így az idem factum elmélet is megfelelő. Erre példaként az emberölés esetét említi, amely a C-297/07. számú *Borquain-ügy*⁷⁵⁵ alapul fekvő tényállásában is fennállt, ahol az idem fogalom értelmezése nem vált szükségessé.

Ugyanakkor az univerzális jogi tárgyak kapcsán kifejti, hogy mivel a jogtárgyazonosság és az idem factum elmélete általában eltérő eredményre vezet, ezért indokolt a differenciálás, különösen abban az esetben, ha a különböző minősítés eredménye nem a tagállami büntetőjogi szabályok harmonizációjának hiányából

⁷⁵¹ Kritika érheti értelmezésének kiindulópontját képező e premisszáját, hiszen az Európai Unió hivatalos nyelvéről valamely tagállam nyelvére történő fordítás önmagában nem képezheti a grammatikai értelmezés alapját.

⁷⁵² *BÖSE* (2003.) 759-760.

⁷⁵³ *BÖSE* (2003.) 762.

⁷⁵⁴ *NÉMEDI* (2015.) 85-115.

⁷⁵⁵ Klaus Bourquain elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-297/07. számú ügy 11/12/2008.

következik. Ezen esetekre mondja ki, hogy nem a kölcsönös bizalom jogelvét sértő magatartás az,⁷⁵⁶ ha a tagállamok az *idem factum* elméletet kétségbe vonva bizalmatlanok a másik tagállamban született döntés kapcsán, és az alapul fekvő cselekmény értékelése során bekövetkező minősítésbeli különbségek nem a jogharmonizáció hiányára vezethetők vissza.

Ezen elmélet szerint a faktuális értelmezés a bűnügyi együttműködés körében kontraproduktív, hiszen a SVE 54. ebben a szellemben történő alkalmazása azt eredményezi, hogy az elkövető kollektív jogi tárgyakat sértve államról államra továbbhaladva bízhat a *ne bis in idem* elv védelmében.⁷⁵⁷

Álláspontom szerint ez az érvelés *argumentum ad absurdum* olyan eredményre vezetne, amely az Európai Unióban a transznacionális *ne bis in idem* elv ratioját kiüresítve, egyfelől a büntetőeljárás tárgyaként kezelné az eljárás alá vont személyt, nem pedig annak alanyaként, másfelől és ebből következően pedig parttalan jogosultságot adna az államok kezébe a büntetőeljárás megindítása és lefolytatása vonatkozásában, amely univerzális jogtárgy sérelme esetében minden helyzetben megengedhető lenne.

A jogtárgyazonosság elmélet mozgatórugója, hogy sem a túl szűk, normatív értelmezés, sem pedig a túlon túl tág, faktuális értelmezés nem felel meg a norma céljainak.⁷⁵⁸ A jogtárgyazonosságra utalás ugyanakkor az *idem crimen* értelmezéssel szemben felhozott kétségek vonatkozásában csak csökkenti a hátrányokat, de nem szünteti meg azokat.⁷⁵⁹

5.2.1. Extrém jogtárgyazonosság

Az uniós csatlakozást megelőzően, az extrém jogtárgyazonosságra alapított *ne bis in idem* elv „érvényesítésére”, pontosabban megkerülésére példa a BH+2001.4.149.I. számú eseti döntés, amely szerint két állam közös határának megsértésével elkövetett tiltott határátlépés, embercsempészás, stb. esetén az érintett államok a saját határuk sérelme miatt járnak el, így az egymással valóságos alaki halmazatban álló két cselekmény közül az

⁷⁵⁶ Lásd: Cseh kormány Leopold Henri Van Esbroeck elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-436/04. számú ügyben 9/4/2006. [26.], Spanyol és a német kormány Jürgen Kretzinger elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-288/05. számú ügyben 18/7/2007. [32.]

⁷⁵⁷ NÉMEDI (2015.) 102.

⁷⁵⁸ BÖSE (2003.) 759.

⁷⁵⁹ RADTKE (2008.) 312.

egyik fél sérelmére elkövetett cselekmény elbírálása nem jelenti a másik sérelmére megvalósított cselekmény elbírálását.⁷⁶⁰

Az irányadó tényállás szerint a terhelt 12 iraki állampolgárt kívánt Magyarországról Szlovéniába illegálisan átvinni, amely során a szlovén határőrizeti szervek őt elfogták. Magatartásával megszegte az idegenrendészeti törvényt, amely miatt szabálysértési eljárásban – biztosítási intézkedésként – 6 hónapra kiutasították Szlovéniából. Az elsőfokú bíróság az embercsempészség vonatkozásában a büntetőeljárást ítélt dolog címén megszüntette. A másodfokú bíróság mellőzte annak megállapítását, hogy a cselekmény ítélt dolog lenne. Indokolásában kifejtette, hogy minden állam a maga államhatárának védelmében alakította ki az igazgatásrendészeti, illetve büntetőjogi jogszabályokat. A másodfokon eljáró bíróság jogi álláspontját osztva a felülvizsgálati eljárásában a LB⁷⁶¹ is kimondta, hogy a jogi tárgyak, és így az idem különbözősége folytán a szlovén elbírálás nem jelent jogerős elbírálást. Ezért tekinthető ez az álláspont az extrém jogtárgyazonosság követelményének, hiszen ítélt dolgot a külföldi állam által történő elbírálás eleve nem is teremthet, ugyanis így minden esetben kimondható lenne, hogy a magyar állam érdeksérelme a külföldi állam eljárásában nem nyert értékelést, azt nem bíralták el.

E joggyakorlati példához persze hozzá kell fűzni, hogy a régi Btk. 218. §-nak a határozat meghozatala idejében hatályos időállapotában a törvényi tényállás kifejezetten a „Magyar Köztársaság államhatárát” jelölte meg tényállási elemként, ugyanakkor ez nem indoka annak, hogy a két államot elválasztó államhatár egyszeri átlépését mindkét állam elbírálja a saját joga szerint. A transznacionális tettazonosság szempontjából méltánytalan megoldáshoz is vezet e nézet – hiszen ahogy indítványában a védő is kifejtette – a cselekményt nem is lehet úgy megvalósítani, hogy az csak egy állam érdekét sértse.

Obiter dictum jegyezhető meg, hogy a korábban kifejtett kettős büntethetőség elve okán, a szabálysértési eljárásban történő külföldi elbírálás, *de lege lata* nem eredményezne ne bis in idem hatást a magyar büntetőeljárásban.

⁷⁶⁰ A jogeset ratio decidendijét megalapozó törvényi tényállásra vonatkozóan KÁDÁR a minősítés alapú nézetből vezeti le a fenti követelményt, amikor azt mondja, hogy „egy cselekménnyel nemcsak egy büntettet, hanem több büntettet is meg lehet valósítani. Egy cselekménnyel megvalósítható több azonos büntett és megvalósítható több különféle, más-más jogtárgyat sértő büntett is. A beszámítási kötelezettség és egyben a beszámítási lehetőség nem az ugyanazonos cselekményre, hanem az ugyanazonos büntettre vonatkozik.” Ha a tiltott határátlépő egy cselekménnyel (határátlépéssel) több büncselekményt valósít meg, amikor mindkét érintett állam joga szerinti büncselekmény törvényi tényállást kimeríti, és a külföldi elbírálás csak az egyik határátlépést foglalta magában, úgy a magyar büntetőeljárásban a beszámításnak nincs helye, „noha a cselekmény ugyanazonos volt.” KÁDÁR (1968.) 45. Megfogalmazása ellenére azonban megállapítható, hogy a szerző valójában a jogtárgyazonosság elméletét kívánta alkalmazni a ne bis in idem elv érvényesülése tekintetében.

⁷⁶¹ Legfelsőbb Bíróság Bfv.V.2.157/2000.

5.2.2. Exkurzus: A jogtárgyazonosság gyakorlati jelentősége

A jogtárgyazonosság klasszikus alkalmazási mezeje az Európai Unió versenyjogának idem fogalma kapcsán érhető tetten. Az ebben a konstellációban érvényesülő transznacionális ne bis in idem elv kereteit a Tanács 1/2003 EK rendelete adja, amely a tagállamok és tagállamok, valamint a tagállamok és az Európai Bizottság relációjában szabályozza a kétszeres eljárás tilalmát. Az eljárások lefolytatása és a joggyakorlat kialakítása itt is az EUB-ra hárult, amely az Aalborg Portland és mások vs. Bizottság ügyben mondta ki, mit kell identicusnak tekinteni a versenyjogban. Eszerint az azonosságnak a tényállás, az elkövető személye és a jogtárgy vonatkozásában kell fennállnia,⁷⁶² amely definícióban a jogtárgyazonosság kritériuma kiegészítő értelmezési mankóként funkcionál.

Az ezzel kapcsolatos aggályokat egy főtanácsnoki indítvány is kifejti: „A ne bis in idem elvének jogterületenként ilyen mértékben eltérő értelmezése és alkalmazása elkerülendő az uniós jogrend egységessége érdekében. A ne bis in idem elve mint alapjogi szintű alapvető uniós jogi elv fő jelentéséből következően annak tartalma nem különbözhet lényegesen attól függően, hogy melyik jogterület érintett. Az Alapjogi Charta 50. cikkében rögzített ne bis in idem elve által nyújtott garancia terjedelmének meghatározása szempontjából az egész uniós jog minden területén ugyanazon kritériumoknak kell érvényesülniük.”⁷⁶³

A jogtárgyazonosság a védendő jogi tárgy azonosságának gondolatából indul ki, ahol is a magatartás azonossága akkor áll fenn, ha az azonos jogtárgy sérelmét idézi elő, amennyiben ez az összefüggés nem állapítható meg, a ne bis in idem elv blokkoló hatása sem érvényesül.

Az értelmezés megalapozásához kiemelendő a versenyjogi jogsértésekkel okozott joghátrány jellege. Hiszen több tagállam belső piacát érintő, illetve szupranacionális és tagállami szinten megjelenő jogtárgyi kollíziókról beszélünk, amelyek így egyik oldalról az uniós jogrend igazgatási területe alá tartozó, valamint a tagállamok állam- és közigazgatási jogi jogtrágyait, míg másik oldalról az uniós gazdasági verseny tisztességes, korlátozásoktól mentes működését, valamint a tagállami versenytörvények által védett belföldi verseny tisztaságát involválják.

⁷⁶² Aalborg Portland and others vs. Commision C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P, C-219/00 P. számú ügy 07/01/2004

⁷⁶³ Kokott főtanácsnok indítványa: Toshiba Corporation and Others v Úřad pro ochranu hospodářské soutěže C-17/10. számú ügy 8/11/2011; 117. pont

Ezek elhatárolása korántsem egyszerű jogalkalmazói feladat és az EUB vélhetően a jogtárgy azonosságának kritériumával, hangsúlyozta ennek a vizsgálatnak a fontosságát az alapelv általi blokkoló hatás terjedelmének meghatározásánál, az esetjogában jelentkező többletelemmel.

5.3. Az elsőként eljáró állam joga szerinti értelmezés

Ugyan mind az *idem crimen*, mind pedig a jogtárgyazonosság elméletét valló szerzők autonóm fogalmat jelöltek ki célul,⁷⁶⁴ azonban ezekkel kapcsolatosan helyesen fejt ki *RADTKE*, hogy ezek alkalmazhatósága kizárólag az elsőként eljáró tagállam jogának figyelembevételével értelmezhető,⁷⁶⁵ így akár a korábbi elméletek rendszertanilag ide is osztályozhatók lennének, azonban azok annyiban különböznek ettől a nézettől, hogy állandó kritérium alapján határozzák meg az *idem* fogalmát.

HECKER álláspontja szerint éppen a kölcsön elismerés elvéből következik, hogy az azonosság fogalma kapcsán fő zsinórmértékül az elsőként eljáró állam belső joga szerinti azonosság fogalmat kell alapul venni,⁷⁶⁶ amiből következően nincs szükség autonóm *idem* fogalomra, ez így jelentheti az *idem crimen*, a jogtárgyazonosság, de a faktuális azonosság-fogalom alkalmazását is. Ezen nem sokat változtat *VOGEL* álláspontja, aki ezen elméletet kiindulópontként használva azt állapítja meg, hogy az elsőként eljáró állam joga nagy valószínűség szerint – mivel a legtöbb európai állam eljárásjogi rendszere a faktuális tettefogalom alkalmazásán alapszik – az *idem factum* szerint érvényesülne, amelyeket a nemzetközi és európai jogi előírások módosíthatnak.⁷⁶⁷

Pontosan a *HECKER* által – elmélete támogatásaként – felhívott példa mutatja, milyen kockázat rejtőzik ebben az eseti jogalkalmazásban. A német állampolgár fegyveres bankrablást követ el Franciaországban, aki zsákmány nélkül menekül vissza autójával Németországba, ahol a határátkelést követően ellenőrzés alá vonják. Ennek során megállapítják, hogy nincs nála a vezetői engedélye, aminek következtében engedély nélküli vezetés vétsége miatt pénzbüntetést szabnak ki vele szemben. A német eljárásjogban használatos, kifejezetten tág processzuális tettefogalom miatt nincs helye a

⁷⁶⁴ *BÖSE* is kifejti, az *idem*-fogalom autonóm értelmezést kíván, amely az uniós jogon belül a kölcsönös elismerés elvéből fakad, ez azonban ellentmondásos, amikor az elsőként eljáró állam által alkalmazott büntetőjogi normák vizsgálatát teszi az *idem* fogalom megállapításának első lépésévé. *BÖSE* (2003.). 757-758., 762.

⁷⁶⁵ *RADTKE* (2008.) 312.

⁷⁶⁶ *HECKER* (2001.) 309.

⁷⁶⁷ *VOGEL* (2006.) 889.

későbbi francia büntetőeljárás lefolytatásának a bankrablás miatt, mert az tettazonosságot képez az engedély nélküli vezetés vétségével.⁷⁶⁸

Ezen elmélet kiszámíthatatlanságot és jogbizonytalanságot eredményezne a transznacionális ne bis in idem alkalmazásának körében, ami akár esetről esetre más eredményt generálhat, hiszen az azonosság-fogalom terjedelmét egyedül a véletlenszerűség határozná meg abban a tekintetben, hogy melyik állam jár el.⁷⁶⁹ Az Amszterdami Szerződés előtt sem egy aggálymentesen alkalmazandó megoldás lehetett volna,⁷⁷⁰ de amióta az EUB-nak hatásköre van a SVE 54. cikk értelmezésére, az eljáró állam joga szerinti értelmezés nem igazolható. Helytálló BÖSE álláspontja, miszerint egy uniós jogi alapelv garanciájának az uniós jogból kell kifejlődnie, az nem függhet a különböző tagállami szabályozásoktól.⁷⁷¹

Az eljárások időtartama nagyban elhúzódna, hiszen az ugyanazon cselekmény fennállásának legkisebb gyanúja esetén is minden egyes tagállami elítélés kapcsán megkereséssel kellene élni a korábban eljáró tagállam igazságügyi hatósága felé, hogy az utóbb eljáró állam előtt folyamatban lévő büntetőügy tárgya ugyanazon cselekményre vonatkozik-e a SVE 54. cikk értelmében, valójában pedig az elbíráló tagállam joga értelmében, mint ami miatt eljárni kíván. Az elmélet előnye, hogy így a tényállásfelderítéssel és a vádkimerítéssel kapcsolatos tagállami bírósági szabályok határoznák meg az azonosság hatókörét, amely így kizárná, hogy olyan részcselekmény merüljön fel, amelynek értékelésére legalább elméleti szinten ne lett volna lehetősége az elsőként eljáró államnak,⁷⁷² azonban a joghatóság hiányára még így sem jelent megoldást. Ugyanakkor, még ha az EUB SVE 54. cikkéhez fűződő joggyakorlatában az első állam joga szerinti megítélés az idem fogalom vonatkozásában nem is kapott elismerést, ez a megoldás érvényesül a „bis” elem kapcsán, amely szerint az elsőként eljáró állam joga

⁷⁶⁸ *Mutatis mutandis*: BGH 11.04.1995, 1 StR 64/95

⁷⁶⁹ KRETSCHMER (2009.) 391.

⁷⁷⁰ Habár már azt megelőzően is felmerültek tagállamon belüli egységesítő törekvések, így a Belga Igazságügyi Minisztérium 1999009017. számú, 1998. december 10. napján kelt és 1999. január 29. napján közzétett körlevelében egységesen a faktuális tettefogalom alkalmazása mellett foglalt állást: „Circulaire interministérielle sur l'incidence de la convention de Schengen en matière de contrôle frontalier et de coopération policière et judiciaire” (Lásd még: WYNGAERT – STESSENS (1999.) 791.), míg a Német Kormány az 1993. július 15. napján hatályba lépett Schengeni Végrehajtási Egyezmény kihirdetéséről szóló törvényhez fűződő 1992. április 23-án kelt 12/2453. számú törvényjavaslat magyarázatában ugyanúgy a tett fogalmát határozta meg a SVE 54. cikk idem fogalmaként. BT-Drucks. 12/2453. 94. (Lásd még: BÖSE (2003.) 758.).

⁷⁷¹ BÖSE (2003.) 757.

⁷⁷² STUCKENBERG (2011.) 575.

szerint kell megvizsgálni, hogy a korábbi jogerős elbírálás akadályát képezi-e ezen állam joga szerint a későbbi eljárás megindításának.⁷⁷³

5.4. Az *idem factum* értelmezés a joghatóság vizsgálatával

Külön elméletnek nem nevezhető, ugyanakkor még az esetjog elemzése előtt ki kell emelni, hogy a tettefogalomhoz és az Esbroeck ügyhöz fűzött megjegyzésében *KÜHNE* úgy foglalt állást, hogy az *idem factum* elmélet megfelelően érvényesíthető a transznacionális *ne bis in idem* elv alkalmazása során, azonban feltételül jelölte meg a joghatósági probléma kapcsán ismertetett nehézség okán, hogy a tettefogalom csak akkor alkalmazható, ha legalább teoretikusan, azaz „absztrakt-hipotetikusán” fennállt annak lehetősége, hogy az elsőként eljáró állam a teljes cselekményt elbírálhassa.⁷⁷⁴ Ez nyilvánvalóan nem akkor jelent akadályt, amikor az univerzális büntetőhatalom elve alapján is eljárhat a tagállam, hanem, ha a példája szerint a transznacionális cselekmény egy nemzetközi csalássorozat formájában ölt testet. Ebben az esetben már felmerülhet az az eset, amikor az eljáró tagállam joghatósága nem terjed ki valamely rész-cselekményre, ekképp azt nem is veheti figyelembe, így pedig az azon rész-cselekményre vonatkozó elbírálás, amelyre joghatósággal rendelkezik, kizárja a fennmaradó rész miatti eljárást a tettazonosság miatt.⁷⁷⁵ Ennek kiküszöbölésére az általános nemzeti joghatóság bevezetését javasolja az uniós transznacionális cselekményekre vonatkozóan. Ezzel a SVE 54. cikk problémamentes, illetve hézagmentes alkalmazhatósága érdekében egyfajta előfeltételként jelöli meg a joghatóság kiterjesztését.⁷⁷⁶

Az ilyesfajta joghatósági kiterjesztés azonban egyrésztől nem kívánatos, másrészt ez a megoldás nem következik az EUB gyakorlatból sem.⁷⁷⁷ Eszerint ugyanis minden nemzeti jogra történő visszautalás elutasítandó, így sem a már említett vádkimerítési terjedelemből, illetve a tényállásfeltárási kötelezettségből vagy annak hiányából származó különbségek, sem pedig a joghatósági hiányosságból eredő teljes cselekményre vonatkozó elbírálás nem eredményezheti a szabadság a biztonság és a jog területén belül a *ne bis in idem* alkalmazásának akadályát.

5.5. Az EUB autonóm definíciója

⁷⁷³ M elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-398/12. számú ügy 5/6/2014., Vladimir Turansky elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-491/07. sz. ügy 22/12/2008.

⁷⁷⁴ *KÜHNE* (2006.) 1020.

⁷⁷⁵ *KÜHNE* (2006.) 1020.

⁷⁷⁶ *KÜHNE* (2006.) 1021.

⁷⁷⁷ RADTKE (2008.) 315., HEGER (2015.) 80.

Az EUB előtt az ugyanazon cselekmény kérdése általánosságban, ugyanazon (illegális) terméknek több szerződő államban való megjelenése vonatkozásában merült fel.⁷⁷⁸ Az EUB autonóm definícióját a SVE cselekmény fogalmára alapozva az *idem factum* jegyében alakította ki.

5.5.1. A Van Esbroeck ügy

Van Esbroeck öt év szabadságvesztés büntetést kapott, kábítószer Norvégiába történő tiltott bevitele miatt. Majd újabb eljárás indult ellene, és a Belgiumban egy év szabadságvesztésre ítélték többek között a fent említett kábítószer Belgiumból való tiltott kivitele miatt. A bíróság az 1961. évi Egységes Kábítószer Egyezmény 36. cikke (2) bekezdésének a) pontját alkalmazta, amelynek értelmében az ügyben felmerülő bűncselekmények mindegyike külön cselekménynek tekintendő, ha azokat más-más országban követték el.

Ugyanakkor az EUB a vonatkozó uniós szabályokat és alapjogokat áttekintve azt állapította meg, hogy az ugyanazon cselekmény kapcsán a történeti tényállásnak, azaz az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő körülmények együttesének az azonossága minősül irányadó szempontnak, függetlenül e tényállás jogi minősítésétől és a védett jogi tárgytól.⁷⁷⁹

Az Esbroeck ügynek komoly nemzetközi visszhangja volt,⁷⁸⁰ mert ez volt az első ügy, amikor az *idem* szorult értelmezésre. Az EUB szerint a tényállás két tagállamban esetlegesen eltérő jogi minősítése nem gátolhatja az 54. cikk alkalmazását. Tehát nem fogadható el a védett jogi tárgy azonosságának feltétele sem, mivel olyannyira kapcsolódik a belső büntetőpolitika jogilag előírt lehetőségeihez, hogy lehetővé tenné ugyanazon cselekmény többszöri büntetését. Az EUB elvi élel szögezte le, hogy az „ugyanazon cselekmény” szóhasználatából kitűnik, hogy a rendelkezés magára a kérdéses történeti tényállásra vonatkozik, így tehát nem a jogi minősítés determinálja az azonos cselekményt.

A döntés nem következmények nélküli, mivel ez volt az EUB első ügye, amelyben az azonos cselekmény fogalmát értelmezte, nemcsak, hogy több későbbi ügyben is

⁷⁷⁸ KARSAI (2007.) 129.

⁷⁷⁹ Leopold Henri Van Esbroeck elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-436/04. számú ügy 9/4/2006.

⁷⁸⁰ A cseh kormány szerint a cselekmények azonossága a jogi minősítés és a védett jogi tárgy azonosságát feltételezi, ez határozza meg az azonos cselekmény fogalmát.

alkalmazta érvelése során az itt megállapítottakat, de folyamatban lévő ügyet is megválaszolt ezzel az ítéletével.⁷⁸¹

5.5.2. A Van Straaten ügy

A következő ügyben *Van Straaten* Olaszországban körülbelül 5 kg heroint tartott, amelyet Hollandiába vitt, ahol egy részével rendelkezett. Hollandiában vádat emeltek ellene: 5,5 kg heroin Olaszországból történő behozatala, 1 kg heroin tartása és más bűncselekmények miatt. A holland bíróság ítéletével a vádlottat az a kábítószer birtoklásra vonatkozó vádpont alól bizonyítékok hiányában felmentette, a többi vonatkozásában pedig 20 hónapos szabadságvesztésre ítélte, amelyet kitöltött. Később Olaszországban is vád alá helyezték azzal az indokkal, hogy a holland vád időintervallumában megjelölt időszakban kb. 5 kg kábítószerrel tartott magánál Olaszországban, mielőtt azt több küldeményben Hollandiába továbbította volna, amiért az olasz bíróság el is ítélte.⁷⁸² A fő probléma az volt, hogy a két ügyben az ugyanazon részecselekményre vonatkozó mennyiségi adatok egymástól különbözőek voltak.

Az ügy főtanácsnoki indítványában a továbbiakkal egészült ki az *Esbroeck* ügyben alkotott definíció. Az idemhez objektív elemként további két szempontot kell vizsgálni. Ezek értelmében figyelembe kell venni a tér és idő egységét akként, ha mindkét mérték esetén egyezés van, a konkrét tényállást nem lehet felosztani, egymástól mesterségesen elválasztott cselekményekre. Másrészt, a szubjektív oldalról vizsgálni kell a tettes szándékát.⁷⁸³

Fontos azonban leszögezni, hogy a három elemnél nem szükséges, hogy feltétlenül egybeessenek. Így például a hely, mint az az *Esbroeck* ügyben is látható volt, változhat anélkül, hogy a cselekmény azonossága megbomlana, a bűncselekmény ideje elhúzódhat, és különböző részecselekményeket foglalhat magába, ám a büntetés szempontjából mégis egységes cselekmény marad, miképp a jelen ügyben is.

Míg az elkövetési tárgy kapcsán megjegyezte az EUB a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények vonatkozásában nem követelmény, hogy a kérdéses kábítószer-mennyiségek a két érintett tagállamban vagy a két államban a cselekmény elkövetésében állítólag részt vevő személyek azonosak legyenek

⁷⁸¹ Tartalmában ugyanez a kérdés merül fel a Werner Constant Maria elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-272/05. számú ügyben 07/06/2006.

⁷⁸² Jean Leon Van Straaten elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-150/05. számú ügy 28/11/2006.

⁷⁸³ Főtanácsnoki indítvány: Dámaso Ruiz-Jarabo Colomer: Jean Leon Van Straaten elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-150/05. számú ügy 8/6/2006. 79-82. pont

Az EUB a mennyiség kapcsán nem foglalt határozott állást, így annak ellenére, hogy az ítélete ratio decidendi-jében kifejtette, hogy a különböző mennyiség nem akadályozza a SVE 54. cikk alkalmazhatóságának, az 50. pont alatt kifejtette, hogy nincs kizárva az sem, hogy ilyen esetben a tettazonosság fennállása hiányzik.⁷⁸⁴ Ebből tehát az következik, hogy az elkövetési tárgy részazonosságát tekintve, amennyiben a mennyiség nincs teljes átfedésben, a tagállami bíróságoknak jelentős mérlegelési terük van abban a tekintetben, hogy megállapítható-e a tettazonosság vagy sem.

5.5.3. A Gasparini ügy

A *Gasparini* ügyben az EUB megerősítette az előző két ítéletében rögzítetteket és azokat kiterjesztette a vámmal kapcsolatos bűncselekmények körére is.⁷⁸⁵ Emellett pedig konkretizálta az *eadem persona* kérdését, amelynek értelmében a *ne bis in idem* elv csak olyan személyekre alkalmazható, akiknek cselekményét valamely állam jogerősen elbírálta.

5.5.4. A Kretzinger ügy

A *Kretzinger* ügy értelmében hangsúlyos az elkövető eredeti szándéka, hogy már az első cselekmény-mozzanatát (a cigaretta Európai Uniótól származó országból az Unió területére történő behozatala) is a későbbi cselekmények (az így becsempésztett cigarettának Görögországból az Egyesült Királyságba történő eljuttatása) elkövetésének szándékával követte-e el.⁷⁸⁶

5.5.5. A Kraaijenbrink ügy

Az azonosság kapcsán az egyetlen elutasító megállapítást a *Kraaijenbrink* ügyben tette az EUB. Kimondta, hogy önmagában a szubjektív kapcsolat nem szükségszerűen határozza meg a cselekmények objektív összefüggését abban az esetben, ha azok időben és térben különbözőek, az elkövetési tárgyak (kábitószerek-kereskelemből származó pénzüsszegek) vonatkozásában pedig még csak részazonosság sem állapítható meg.⁷⁸⁷

Megállapítást nyert tehát, hogy a bűncselekmény elkövetéséből származó pénzüsszeg tartása, majd annak az összegnek egy másik államban történő „tisztára mosása”

⁷⁸⁴ KÜHNE (2007.) 247.

⁷⁸⁵ Gasparini és társai elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-467/04. számú ügy 28/11/2006.

⁷⁸⁶ Jürgen Kretzinger elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-288/05. számú ügy 18/7/2007.

⁷⁸⁷ Norma Kraaijenbrink elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-367/05. számú ügy 18/7/2007.

kapcsán, ha a cselekmények időben, térben, tárgyukban nem kötődnek egymáshoz elválaszthatatlanul, a cselekmények azonosságának kimondása nem elegendő önmagában annak tükrében, hogy az elkövetőnek ugyanaz volt a szándéka.

Ugyanakkor a szándékegység az eset körülményeire tekintettel szignifikáns tényező lehet. Ennek megfelelően a szándékegység megléte releváns lehet annak értékelésénél, hogy a két objektív feltétel (tér, idő) vonatkozásában az azonosság fennáll-e.

6. Az esetjog jellemzői

Az idem fogalom meghatározására az EUB egyrészt a grammatikai értelmezés,⁷⁸⁸ másrészt pedig a teleologikus értelmezés alapján jutott. Ez utóbbi kapcsán az EUBnak a már korábban említett két érdek, az individuális érdekvédelem, valamint az univerzális érdek, az effektív európai bűnüldözés és bűnügyi együttműködés között kellett egyensúlyoznia.

Amikor az EUB következetesen a faktuális értelmezés irányába ment el, az a cél lebegett a szeme előtt, hogy a lehető legszélesebb körben biztosítsa az alapszabadságok gyakorlását, és a tagállami definíciók, valamint normatív elemek alkalmazása helyett olyan autonóm értelmezés kialakítására törekedjen, amely lehetővé teszi az egységes jogalkalmazást az unió tagállamai között. Ennek biztosítása érdekében tette le voksát az EUB a szubjektív-individuális szempontokat figyelembe vevő, tág, faktuális tettefogalom mellett.⁷⁸⁹

Fontos megjegyezni azt is, hogy az EUB lényegében sosem in concreto vizsgálta az idem fogalom fennállását, sokkal inkább in abstracto, általános iránymutatást kíván nyújtani, hiszen azt kifejezte valamennyi ítéletében, hogy az azonosság fennállásának megállapítása végsősoron a nemzeti bíróság hatáskörébe tartozik. Ezt figyelembe véve is a legcélszerűbb megoldás az általános elvi tétel konstruálása, amely az idem factum elmélet alkalmazásával lehetséges.

Kritika a fogalmat legfőképp annak homályossága miatt éri.⁷⁹⁰ Ebből fakadóan igen tágra szabja a tagállami mérlegelési lehetőséget abban a vonatkozásban, hogy az eljárás tárgya ugyanazon cselekményre vonatkozik-e,⁷⁹¹ amellyel adott esetben az államok élnek,

⁷⁸⁸ Hiszen a hivatkozott hivatalos dán fordításon kívül valamennyi nyelv, legfőképp pedig a hivatalos nyelvek az idem factum irányába ható értelmezésre engednek következtetni.

⁷⁸⁹ ROSENAU (2018.) Rn. 7.

⁷⁹⁰ STUCKENBERG (2011.) 579.

⁷⁹¹ RADTKE (2008.) 313.

illetve visszaélnék.⁷⁹² Kétség esetén a helyes eljárás mindig az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezése, ami szükségszerű, hiszen az EUB SVE 54. cikkhez alkotott idem fogalma is további konkretizálást igényel.⁷⁹³

A fogalom mellett, hogy homályos, relativizált is, ugyanis a körülmények egymáshoz elválaszthatatlanul kötődnek, amíg nincs a cselekmények lefolyásában valamilyen törés, ugyanakkor az azonosság megállapításának nem akadály, ha a cselekmények megszakítatlan, időben elhúzódó jelleget mutatnak.⁷⁹⁴ A belső határok megszűnésével pusztán a határon átnyúló jelleg okán – a határátlépés miatt – nincs helye az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő jelleggel szemben a törés megállapításának.⁷⁹⁵

Az, hogy az EUB egyre újabb bűncselekményi konstrukciókra is kiterjesztette a tettazonosság megállapíthatóságát, azt jelenti, hogy további, strukturálisan hasonló bűncselekmények is felvehetők a transznacionális ne bis in idem hatókörébe.⁷⁹⁶

7. A SVE 54. cikk tettefogalmának hatása

7.1. A Charta bűncselekmény fogalma

Az EUB a SVE alkotóelemei alapján alakította ki a gyakorlatát, a nagy kérdés, hogy mennyiben érinti ez a Chartát, illetve mennyiben hat erre a Charta. A téma szempontjából releváns probléma, hogy a Charta 50. cikkének megfogalmazása különbözik a SVE 54. cikkének megfogalmazásától és az „ugyanazon bűncselekmény” kifejezést tartalmazza, míg a SVE az „ugyanazon cselekmény” szóösszetétellel operál. A

⁷⁹² ZEHETGRUBER (2015.) és HEGER (2015.) ítéletkritikája: BGH Urt. v. 12. 12. 2013 – 3 StR 531/12. A német állampolgár elítélt elvitte kislányát volt feleségétől azzal a céllal, hogy őt Németországból származási országába Bosznia és Hercegovinába vigye. Tette ezt úgy, hogy lányával együtt autóba ült és az őt feltartóztatni kívánó hivatalos személyeket életveszélyesen megfenyegette, majd saját maga és a kislánya életének kioltásával is fenyegetőzött, amelynek hangsúlyt egy kibiztosított kézigránáttal és lőfegyverrel adott. Ezen cselekményének kifejtését Ausztrián és Szlovénián keresztül Horvátországba való eljutásáig fenntartotta, ahol a fegyvereket önként átadta. Emiatt fegyverrel való visszaélés miatt elítélték, majd Boszniában a gyermek jogtalan elvitele miatt is elítélték. Ennek ellenére Németország kérte a kiadatását, majd el is járt vele szemben, amely eljárásban 7 év szabadságvesztésre ítélte túszejtés, a hivatalos személyekkel szemben tanúsított magatartása miatt pedig kényszerítés minősített esetét megvalósító bűncselekmények miatt. A tartós és állapot-bűncselekmények megvalósulása körében a BGH tagadta a SVE 54. cikk szerinti tettazonosság fennállást, ugyanis álláspontja szerint a cselekmény valóban egységes és elválaszthatatlan volt, amíg az elítélt a fegyvert erőszak, illetve fenyegetés kifejtéséhez használta. Azonban törés következett be a Horvátországba történő belépés során, amikor már nem használta kényszerítés eszközéül a fegyvert. Ahogy már említettem problematikus pontja a transznacionális ne bis in idem alkalmazásának, ha úgy bírálják el részselekményt, – amely az egész cselekményre vonatkozik – hogy a fennmaradó rész elbírálására nem is rendelkezett joghatósággal az elbíráló állam. Azonban az ismertetett EUB fogalom fényében a döntésnek az azonosság elutasítására vonatkozó indokolása a tér, az idő, valamint a szándék (Bosznia és Hercegovinába történő eljutás) egysége okán kritikának adhat helyt az értelmezés extrém módon formális jellege, valamint a tagállami jog bevonása okán.

⁷⁹³ RADTKE (2008.) 314.

⁷⁹⁴ HEGER (2015.) 70.

⁷⁹⁵ KRETSCHMER (2009.) 392.

⁷⁹⁶ HEGER (2015.) 76.

Chartán alapuló jogi minősítés értelmezése, utóbb ugyanis szélesebb körben engedélyezné a második eljárás lehetőségét ugyanazon cselekmény miatt.⁷⁹⁷

A két jogforrás egymáshoz való viszonya elsősorban a végrehajtási elem kérdésköre kapcsán alakult ki, ugyanis a Charta 50. cikkének szövege nem tartalmazta a SVE 54. cikkében megfogalmazott korlátozást. A kettő viszonyát tekintve két álláspont alakult ki, az első szerint a Charta szupremáciája érvényesül, azon egyszerű oknál fogva, hogy primer jogforrás, amely a Szerződésekkel egyenrangú, így annak ellenére sem lehet szűkíteni az értelmezését szekunder uniós jogforrással, hogy a schengeni joganyagot elsődleges jogi aktus (Amszterdami Szerződés) emelte az uniós jogba. Ezen gondolat szerint a Charta korlátozhatatlan.⁷⁹⁸

Míg a másik nézet szerint a Charta tulajdonképpen a *lex generalis* – *lex specialis* viszonyban áll a SVE rendelkezéseivel, ugyanis utóbbi jelenti a Charta 52. cikkbe fogalt alapjog törvényes korlátozását.⁷⁹⁹ Ennek indoka, hogy a Charta alapjogi célkitűzést tartalmaz és nem közvetlenül alkalmazandó uniós jogot. Tehát a SVE 54. cikke úgy adja meg a konkrétan alkalmazandó jogszabályi rendelkezést, hogy a Charta 50. cikkének korlátozását is jelenti.⁸⁰⁰

Az értelmezés megalapozásához szükséges a végrehajtási elem *ratio legis*ének megjelölése is, amely nem más, mint az, hogy megakadályozza a „forum fleeing” jelenségét. Nevezetesen azt a visszas helyzetet, amelynek értelmében a jogerős elítélés⁸⁰¹ után a végrehajtás elől megszökő elítéltet, pusztán a végrehajtás követelményétől függetlenített *res iudicata* hatás miatt, a *ne bis in idem* elv bástyája mögé bújva ne lehessen eljárás alá vonni, illetve megbüntetni.⁸⁰²

Az EUB az utóbbi nézetet fogadta el gyakorlatában.⁸⁰³ Eszerint a végrehajtási elem Chartára is kiterjedő alkalmazása teljes mértékig összhangban van, mind a Chartával, mind pedig annak 52. és 53. cikkével, amik szerint, ha törvény által előírt – a korlátozott jog

⁷⁹⁷ WASMEIER (2006.) 121-130.

⁷⁹⁸ KOCH–DORN (2011.) 693.

⁷⁹⁹ ZEHETGRUBER (2015.) 185. Ennek irányába hat a Chartához fűzött magyarázat is, amely a Charta 50. cikkével összefüggésben úgy utal a SVE 54-58. cikkben foglalt kivételekre – amelyek lehetővé teszik a *ne bis in idem* elvtől való eltérést –, hogy az megfelel a Charta 52. cikk (1) bekezdésben megfogalmazott korlátozásnak. Lásd még: KOCH-DORN (2011.) 694.

⁸⁰⁰ KARSAI (2015.) 133-135.

⁸⁰¹ Fontos, hogy csak a jogerős elítélésre vonatkozik a végrehajtási elem, a felmentéshez természeténél fogva a végrehajtási elem nem kapcsolódik. ZÖLLER (2010.) 511.

⁸⁰² ZÖLLER (2010.) 518.

⁸⁰³ Zoran Spasic elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-129/14. számú ügy 27/05/2014.

tiszteletben tartásával járó arányos és szükséges – korlátozásról van szó, lehetséges a minimum standardokon túli, úgynevezett magasabb szintű védelem alkalmazása.

Ennek fényében a grammatikai értelmezéssel kapott eredmény korlátozását jelentő értelmezést a teleologikus redukció alkalmazásával⁸⁰⁴ érte el az EUB, amely a norma céljával összeegyeztethető korlátozást jelent. A végrehajtási elem fontos garancia, anélkül ugyanis a „forum fleeing” okán a kölcsönös bizalom elvét aláásó, jogbizonytalanságot eredményező gyakorlat alakulhatna ki.⁸⁰⁵

Ez az értekezés témájának képerre levetítve az idem fogalmára is jelentős megállapításként értékelhető, ugyanis – mint azt kimutattam – az idem factum értelmezés fokozottabb védelmet biztosít az eljárás alá vont személynek, mint az idem crimenen alapuló.⁸⁰⁶ Így a Charta 50. cikkének hatálybalépésével az idem fogalom nem járt szükségképpen tartalmi módosulással, ugyanis a Charta nem az elv tartalmának feltételeit rögzítette, hanem magát az elvet alapjogi szinten, ami megerősítette az individuális jogvédelmi funkcióját.⁸⁰⁷ Így az „ugyanazon bűncselekmény” értelmezése során, a SVE 54. cikke „ugyanazon cselekmény” fogalmának megfelelően⁸⁰⁸ a történeti tényállásnak, az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő körülmények együttesének az azonossága minősül irányadó szempontnak.

7.2. Az EEP kerethatározat cselekmény fogalma

Az EEP kerethatározat az európai bűnügyi együttműködés elmélyítését szolgáló másodlagos uniós jogforrás, amelyre az EUB által meghatározott SVE 54. cikket értelmező gyakorlat ugyancsak hatással bírt. A kerethatározat értelmében az európai elfogatóparancsot főszabály szerint végre kell hajtania a végrehajtó államnak, amely alól egyedül a kerethatározat 3. és 4. cikke jelenthet kivételt. Előbbi az európai elfogatóparancs kötelező, míg utóbbi a mérlegelhető megtagadási okokat szabályozza. A kerethatározat 3. cikk 2. pontja szerint a végrehajtó tagállam igazságügyi hatósága megtagadja az európai elfogatóparancs végrehajtását, ha a számára rendelkezésére álló információkból az derül ki, hogy a keresett személyt valamely tagállam ugyanazon cselekményért már jogerősen elítélte, feltéve, hogy elítélése esetén a büntetést már végrehajtották, végrehajtása folyamatban van, vagy az ítélező tagállam joga szerint az már nem hajtható végre.

⁸⁰⁴ HEGER (2013.) 574.

⁸⁰⁵ ZÖLLER (2010.) 520.

⁸⁰⁶ RADTKE (2008.) 309

⁸⁰⁷ BÖSE (2012.) 20.

⁸⁰⁸ HEGER (2015.) 67.

Az EUB a C-261/09. számú Gaetano Mantello⁸⁰⁹ elleni büntetőügyben előzetes döntéshozatal iránt előterjesztett kérdésében a Stuttgarti Tartományi Felsőbíróóság első kérdésében az imént idézett cikk *idem* fogalmának értelmezésére volt kíváncsi, hogy azt a kibocsátó vagy a végrehajtó tagállam joga szerint, avagy autonóm módon kell-e értelmezni. Yves Bot főtanácsnok indítványában arra tett javaslatot, hogy az autonóm értelmezés mellett foglaljon állást, egyúttal mondja ki, hogy azt úgy kell értelmezni, ahogy a SVE 54. cikk *idem* fogalmát. Ez ugyan az EUB ítélet rendelkező részéből kimaradt, de indokolásában kitért arra, hogy mivel a két rendelkezés célja megegyezik, ezért – a teleologikus értelmezésnek megfelelően⁸¹⁰ – a kerethatározatot a SVE 54. cikk ugyanazon cselekmény fogalmának alapulvételével kell értelmezni.

Álláspontom szerint az ügyben a téma szempontjából a második kérdés is legalább ilyen jelentőséggel bírt volna, miszerint ugyanazon cselekmény-e a kábítószer-kereskedelem céljából létrehozott bünszervezetben való részvétel, ha a nyomozóhatóságok a kábítószer birtoklás rész-cselekményének korábbi elbírálása időpontjában már olyan információkkal és bizonyítékokkal rendelkeztek, amelyek megalapozták volna a bünszervezetben elkövetett kábítószer-kereskedelem alapos gyanúját, azonban nyomozástaktikai okokból információkat és bizonyítékokat tartottak vissza, és így ezek miatt nem emeltek vádat.

Az előterjesztett kérdés, még ha nemleges válaszáért is sejtet, a német bírói gyakorlatban a materiális és a processzuális tett elhatárolása⁸¹¹ kapcsán különös jelentőséggel bír, így nem meglepő, hogy a kérdés német bíróságtól érkezett. Jelentősége a szervezett bűnözés keretében elkövetett komplex cselekmény teljeskörű elbírálását megelőző rész-cselekmény miatti eljárás eredményeként kifejtett *res iudicata* hatás szempontjából nagyon is hangsúlyos a transznacionális *ne bis in idem* érvényesülése kapcsán. A főtanácsnoki indítvány foglalkozott is a kérdéssel, amelyre nemleges választ adott, azonban az EUB nemhogy *in concreto*, de *in abstracto* is kikerülte a válaszáért azzal, hogy az „*idem*” kérdésről a „*bis*” elem értelmezésére terelte a probléma megoldását.⁸¹² Ez azért is kétséges és problematikus megoldás, mert a *bis* elem pontosan az elsőként eljáró állam (jelen esetben a kibocsátó állam) joga szerint megítélendő, amit az *idem* fogalom értelmezésébe nem szabad belevonni.

⁸⁰⁹ Gaetano Mantello elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-261/09. számú ügy 16/11/2010.

⁸¹⁰ A főtanácsnoki indítvány a grammatikai értelmezést is hangsúlyozta, azon alapon, hogy a két jogforrás ugyanazzal a kifejezéssel operál. 11. pont

⁸¹¹ PIEROTH (2012.) 1063.

⁸¹² BÖSE (2012.) 21.

További hiányérzetet kelthet az, hogy sem a főtanácsnoki indítvány, sem az EUB még csak említést sem tesznek a Charta 50. cikkének alkalmazhatóságáról, pedig, mivel a jogeset kapcsán kizárólag nemzeti szinten (Olaszország) merült fel a *ne bis in idem* hatás kérdése, in concreto a transznacionálisan érvényesülő SVE 54. cikk helyett (az *idem* fogalomra vonatkozó megállapításokat leszámítva), valójában az intranacionális hatással is bíró Charta 50. cikkét kellett volna az Unió jogának végrehajtásával kapcsolatos értelmezés hatókörébe bevonni.⁸¹³

7.3. A SVE 54. cikk hatása az EPPO rendeletre

Az EUB SVE 54. cikkéhez kialakított gyakorlata az EPPO rendeletre is hatással bír. Az EPPO rendelet 4. cikke határozza meg a tárgyi hatókört, amely körében az EPPO eljárhat. Ezt azonban a rendelet (54) preambulum bekezdésével együtt kell olvasni, amely szerint „az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények eredményes kivizsgálása és a *ne bis in idem* elvének érvényesülése – bizonyos esetekben – megkövetelheti azt, hogy a nyomozást kiterjesszék a nemzeti jog szerinti más bűncselekményekre is, amennyiben azok elválaszthatatlanul kapcsolódnak az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekményekhez. Az „elválaszthatatlanul kapcsolódó bűncselekmény” fogalmát a vonatkozó ítélkezési gyakorlatra tekintettel kell meghatározni, amely a *ne bis in idem* elv alkalmazásához releváns szempontként a lényeges tények azonosságát (vagy a lényegében megegyező tényeket), azaz a térben és időben egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő konkrét körülmények fennállását írja elő.”⁸¹⁴ A vonatkozó ítélkezési gyakorlat természetesen a SVE 54. cikkre utal.

7.4. Az SVE 54. cikk hatása az EJEB gyakorlata

Az EUB által kialakított azonosság-fogalom nem csupán a transznacionális szinten, hanem az intranacionális szintre is hatással bírt, amely alatt – a korábban már felvetetteknek megfelelően – az EJEB EJEE 4. kiegészítő jegyzőkönyvének 7. cikkét értelmező joggyakorlatát kell érteni. A rendelkezés „bűncselekmény” fogalma kapcsán kialakult EJEB joggyakorlat két részre osztható, a 2009. előtt érvényesülő értelmezésre, valamint az azt követő interpretációra.

⁸¹³ HEGER (2015.) 74. BÖSE (2012.) 20.

⁸¹⁴ KARSAI (2018.) 673.

Az értelmezés első lépését a *Gradinger v. Austria*⁸¹⁵ ügy képezi, amelyben halált okozó ittas járművezetés miatt büntetőeljárást követően közigazgatási eljárás is indult a terhelttel szemben, s habár különböző törvényi tényállás alapján, – amelyekhez az osztrák hatóságok eltérő vizsgálati eredményekkel jutottak el – de ugyanazon cselekmény miatt folytattak le ugyanazon személlyel szemben két eljárást. Az EJEB megállapításában – miszerint Ausztria megsértette az EJEE-t – a tények és az elkövetési magatartás, azaz a történeti tényállás elemeit vette figyelembe és nem a tények jogi minősülését. Ez a materiális tett irányába történő elindulást jelentette.

*Oliveira v. Switzerland*⁸¹⁶ ügy a normatív irányba történő szélsőséges elhajlásként definiálható, az idem crimen alkalmazása okán. Az EJEB az Oliveira-teszt életre hívásával kimondta, hogy nem egyezményesértő, ha különböző bíróságok eltérő minősítést eredményező büntetendő cselekmények miatt különböző eljárást folytatnak le, még akkor sem, ha azok ugyanazon cselekményként értelmezendők. A terhelt ugyanazon cselekményével közlekedési szabálysértést, valamint ennek következményeként gondatlanságból elkövetett testi sértést valósított meg, amely jogsértéseket külön eljárásban bíráltak el. Az első, majd az azt követő eljárásban is bűnösnek találták a kérelmezőt, azonban a második büntetésbe beszámításra került az első eljárásban kiszabott büntetés. Az EJEB megjegyezte, hogy a két jogsértést célszerűbb lett volna egy eljárás keretében elbírálni, azonban Svájc nem sértette meg az EJEE 7. kiegészítő jegyzőkönyv 4. cikkét, mert a büntetések nem kumulálódtak, hanem a súlyosabb büntetésbe a második ügyben eljáró bíróság beszámította a korábbi eljárásban kiszabott büntetést. Az ítélethez fűzött különvélemény kifejtette, hogy a korábbi esetjogtól eltérően döntött az EJEB azzal, hogy az idem kritériumként a jogi minősítés azonosságát jelölte meg, noha a két eset körülményei nem indokolták volna az egymásnak ellentétes döntéseket.⁸¹⁷ Az látható tehát, hogy az első ügyben kialakított értelmezéssel ellentétben normatív irányba indult el az EJEB.

A *Franz Fischer v. Austria*⁸¹⁸ ügyben a kérelmezőnek a felelősségét ittas vezetés miatt azonos elemeket tartalmazó cselekmény miatt állapították meg, azonban itt a Gradinger-üggyel ellentétben a közigazgatási eljárást követte a későbbi büntetőeljárás. Az EJEB vizsgálatát arra fókuszálta, hogy a szóban forgó cselekmény kapcsán mit értékelnek

⁸¹⁵ *Gradinger v. Austria* (Application no. 15963/90) Judgement of 23 October 1995

⁸¹⁶ *Oliveira v. Switzerland* (Application no. 25711/94) Judgement of 30 July 1998

⁸¹⁷ Dissenting opinion of Judge Repik to Case of *Oliveira v. Switzerland*

⁸¹⁸ *Franz Fischer v. Austria* (Application no. 37950/97) Judgement of 29 May 2001 szinte azonos tényállás alapján indult az eljárás a *W. F. v. Austria* (Application no. 38275/97) Judgement of 30 May 2002

a különböző törvényi tényállások, ennek keretében a hangsúly a „lényeges elemekre”, különösen a jogszabályok alapvető tényállási elemeire koncentrálódik.⁸¹⁹ Önmagában az a tény, hogy ugyanazon személy egy cselekményével két törvényi tényállást is megvalósít, nem ok arra, hogy két, egymástól időben elkülönült eljárásban is elmarasztalják, ezért megállapította az EJEB az egyezményesértést. Ezzel az esetjogi gyakorlat a tiszta idem crimen értelmezés mederéből kilépett ugyan, de még mindig normatív elemeket alapul véve határozta meg az idem kritériumot.

A *Hauser-Sporn v. Austria*⁸²⁰ ügyben az EJEB kifejezésre juttatta, hogy a gondatlan testi sértés bűncselekménye miatti elítéltetés, illetve a segítségnyújtás elmulasztása miatti felmentés a bekövetkezett közúti balesettel összefüggésben a rendőrség részére történő hamis információ közlése mint közigazgatási jogsértés, még ha ugyanazon közúti baleset során megvalósult jogsértésekről is van szó, nem jelent egyezményesértést. Ennek alapja a különböző elkövetési forma (szándékosság és gondatlanság), valamint az eltérő elkövetési magatartások (tevés és mulasztás).

Az EJEB a normatív azonosságfogalom felfogásának jegyében utolsóként meghozott *Garretta v. France*⁸²¹ ügyben – a kérelem megengedhetőségét elutasító határozatában – azt hangsúlyozta, hogy a cselekmény alapvető elemei lényegesen különbözőek, amennyiben a cselekmények súlyossága és következménye, a védett jogtárgy, illetve a szándék tisztán megkülönböztethető.⁸²²

A *Zolotukhin v. Russia*⁸²³ ügyben a tettefogalom vonatkozásában „teljes fordulatot”⁸²⁴ vett az EJEB gyakorlata. A kérelmezőt államigazgatási eljárásban három nap elzárásra ítélték rendzavarás miatt, majd az azt követő büntetőeljárásban a bíróság garázdaság bűncselekménye alól felmentette, de hivatalos személlyel szembeni becsületsértés és hivatalos személlyel szembeni erőszakkal fenyegetés bűncselekménye miatt elítélte.

⁸¹⁹ A lényeges elemek kapcsán további ügyek: *Freunberger v. Austria* (Application no. 34186/96) Judgement of 19 December 2000; *Edelmayer v. Austria* (Application no. 33979/96) Judgement of 21. March 2000; *Sailer v. Austria* (Application no. 38237/97) Judgement of 06 June 2002; *Göktan v. France* (Application no. 33402/96) Judgement of 2 July 2002; *Nikitin v. Russia* (Application no. 50178/99) Judgement of 20 July 2004

Az EJEB több, a kérelem megengedhetőségét vizsgáló döntésben is foglalkozott a lényeges elemek kérdésével: *Isaksen v. Norway* (Application no. 13596/02) Judgement of 02 October 2003; *Rosenquist v. Sweden* (Application no. 60619/00) Judgement of 14 September 2004

⁸²⁰ *Hauser-Sporn v. Austria* (Application no. 37301/03) Judgement of 7 December 2006

⁸²¹ *Garretta v. France* (Application no. 2528/04) Judgement of 4 March 2008

⁸²² BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH (2014.) 491.

⁸²³ *Zolotukhin v. Russia* (Application no. 14939/03) Judgement of 10 February 2009

⁸²⁴ JUNG (2010.) 472.

Az irányadó tényállás szerint a kérelmezőt felelősségre vonták a helyi rendőrkapitányságon, mert a barátnőjét be kívánta vinni a katonai táborba. Ittas állapotban elkezdte verbálisan inzultálni a rendőrkapitányság útlevelkezelő ügyintézőjét és a közlekedési osztály vezetőjét. A továbbiakban sem vált együttműködőbbé, ugyanis ellenállt a rendreutasításnak, egyre agresszívebben kezdett viselkedni és a szökést is megkísérelte. Mindezek következtében megbilincseltek és a rendőrkapitány elé vezették, hogy ő a rendzavarás jogsértése miatt hivatalos jelentést írjon. Eközben a rendőrkapitánnyal szemben is folytatta az emberi méltóságot sértő szidalmazást, amely körében a testi sérülés okozását is kilátásba helyezte, ezen túl a szökést itt is megkísérelte és viselkedése során felrúgott egy széket is. Ennek következtében a rendőrség alkalmazottai a rendőrkapitánnyal együtt autóba ültették, hogy átszállítsák kérelmezőt a rendőrfőkapitányságra. Az utazás során tovább folytatta a rendőrkapitány szidalmazását és életveszélyesen megfenyegette, amiért jelentést írt róla.

Az EJEB eljárásában kiterjedt jogösszehasonlítást folytatott le, amelybe rendszertelenül és önkényesen válogatva ugyan, de több különböző dimenzió normaanyagát vizsgálta, leginkább a nyelvtani értelmezés alkalmazásával. Az összehasonlító vizsgálatot követően összegezte saját korábbi gyakorlatát is, és megállapította, hogy a *ne bis in idem* körében sérti a jogbiztonság követelményét, hogy többféle értelmezés egzisztál a gyakorlatában, ennek kiküszöbölése érdekében harmonizációs interpretációt alkalmazott. Irányadó gyakorlatát vizsgálva az EJEB kiemelte, hogy az *idem* fogalom normatív értelmezése túlzottan restriktív az individuum szempontjából, ugyanis ha kizárólag erre korlátozza le a vizsgálatát, az inkább a rendelkezés garanciális jellegét ássa alá, minthogy praktikus és effektív védelmet nyújtana.⁸²⁵

Az EJEB felismerte, hogy annak ellenére, hogy az EJEE 7. kiegészítő jegyzőkönyv 4. cikke a „bűncselekmény” fogalmat használja, még nem jelenti annak igazolását, hogy azt a jogi minősítésre korlátozódó szemléletmóddal kellene értelmeznie.⁸²⁶ Ennek tükrében a következőképp határozta meg az azonosság fogalmát: a vizsgálatnak azokra a tényekre kell fókuszálnia, amelyek ugyanazon terhelt vonatkozásában időben és térben elválaszthatatlan konkrét, faktuális körülményeket alkotnak, és amelyek fennállása védelmet nyújt a további elítéléssel, illetve a büntetőeljárás megindításával szemben.⁸²⁷

⁸²⁵ Zolotukhin v. Russia (Application no. 14939/03) Judgement of 10 February 2009 80-81. pont

⁸²⁶ JUNG (2010.) 475.

⁸²⁷ Zolotukhin v. Russia (Application no. 14939/03) Judgement of 10 February 2009 78-84. pont

Érdekes ugyanakkor, hogy in concreto sem az időbeli, sem pedig a térbeli összefüggést nem látta megállapíthatónak, és a cselekményegységet három egymástól elválasztható egységgé bontotta. Az első a rendőrkapitány jelentését megelőző cselekmény az útlevélező osztályon, a második a jelentésírás közben a hivatalos helységben tanúsított magatartás, a harmadik pedig az autóban az utazás során közölt halálos fenyegetés. Ugyanakkor megállapította, hogy a kérelmező különböző hivatalokkal szembeni verbálisan támadó jellegű magatartása lényegét tekintve hasonló volt. Az említett két bűncselekmény, azaz a hivatalos személlyel szembeni becsületsértés és a hivatalos személlyel szembeni erőszakkal fenyegetés bűncselekménye a közigazgatási eljárásnak nem volt tárgya. Tettazonosság viszonyában a rendzavarás és a garázdaság bűncselekménye állnak, amelyek amellet, hogy egyazon tényekre vonatkoznak, egymással a konszumpció folytán alaki halmazati jellegű viszonyban állnak, ugyanis a garázdaságra utaló tények átfogják a rendzavarás tárgyává tett tények körét. A ne bis in idem pedig mint ismeretes, nemcsak a kétszeres elítélést tilalmazza, hanem a kétszeres eljárást, így az eljárás a garázdaság alóli felmentés ellenére is sérti az elvet.

Az EJEK döntésében megerősítette, hogy az EJEK 7. kiegészítő jegyzőkönyv 4. cikke az ugyanazon tett (történeti tényállás) miatti kétszeres eljárást tiltja, amelynek értelmében az idem factum értelmezés mellett tette le a voksát, amellyel lényegében az unió idem fogalommal rendelte egy ernyő alá a saját maga által kialakított definíciót.⁸²⁸

Összegzőként megjegyezhető, hogy az EJEK gyakorlata ellentmondásos volt az idem kérdéskörében és hol az idem factum, hol pedig az idem crimen értelmezés mellett foglalt állást. Az idem fogalom körében különösen fontos annak az alaptételnek a hangsúlyozása, miszerint a jogbiztonság, az előreláthatóság és az egyenlőség érdekében alapos ok nélkül nem tér(het) el az EJEK a korábbi esetjogától, ugyanakkor az evolutív és a dinamikus megközelítés szükségessé teheti a továbbfejlesztés lehetőségének biztosítása érdekében.⁸²⁹ Ennek követelményét a Zolotukhin ügyel sikerült végérvényesen kiegyensúlyozni, amely hatékony és a rendelkezés céljainak megfelelő védelmet biztosít a kétszeres eljárással szemben.

7.5. A magyar jogra gyakorolt hatás

⁸²⁸ JUNG (2010.) 473.; 33/2013. (XI. 22.) AB határozat [26.]; Pedro Cruz Villalón főtanácsnok indítványa C-617/10. Åklagaren v Hans Åkerberg Fransson. [2012]

⁸²⁹ Vilho Eskelinen and Others v. Finland (Application no. 63235/00) Judgement of 19 April 2007

A magyar jogra gyakorolt hatást alapvetően két részre lehet bontani az uniós transznacionális ne bis in idem elv vonatkozásában. Egyrészt az uniós ne bis in idem elv jogalkotásra gyakorolt hatását kell megvizsgálni, másrészt a joggyakorlatot alakító hatását.

7.5.1. A jogalkotásra gyakorolt hatása

A Be. 4. § (7) bekezdése szerint a büntetőeljárás nem indítható, illetve a megindult büntetőeljárást meg kell szüntetni, ha az elkövető cselekményét az Európai Unió tagállamában (a továbbiakban: tagállam) jogerősen elbírálták, vagy egy tagállamban a cselekmény érdeméről olyan határozatot hoztak, amely azonos cselekmény vonatkozásában – a határozatot hozó tagállam joga alapján – akadályát képezi újabb büntetőeljárás megindításának, vagy annak, hogy a büntetőeljárást hivatalból vagy rendes jogorvoslat alapján tovább folytassák.

A rendelkezés annyiban duplikáció, hogy a SVE 54. cikk közvetlenül érvényesülő erga omnes hatállyal bíró uniós jogi instrumentum, amelynek alkalmazhatóságát a Be.-be való beépítése nem befolyásolja.⁸³⁰ Az indokolás értelmében az egységes jogalkalmazás kialakítása érdekében szabályozza a jogalkotó a Be.-ben is a transznacionális ne bis in idem kérdését. Ennek kapcsán azonban kritikaként jegyezhető meg, hogy a rendelkezéssel a jogalkotó csupán két elemet emelt be a SVE 54. cikkből, és az ahhoz fűződő EUB gyakorlatból, mégpedig az idem és a bis komponenseket, azonban a végrehajtási elemet nem, amely a „*forum fleeing*” kérdésköre kapcsán inkább inkonzisztenciát generálhat. Ennek ellenére a SVE 54. cikkből következően a transznacionális ne bis in idem elvet továbbra is a végrehajtási elemmel együtt kell értelmezni.

A tettazonossághoz fűzött indokolás értelmében: „A magyar jogi szabályozás sajátossága ellenére ezért nem képez ítélt dolgot az emberölés büntette miatt indult büntetőeljárásban, a más sértettet érintő emberölés bűncselekményében hozott marasztaló tagállami ítélet, akkor sem, ha a két cselekmény a magyar jogszabály alapján adott esetben több emberen elkövetett emberölés büntettének minősülne. Ha az ismertetett tartalommal bíró tettazonosság nem állapítható meg, ugyancsak nem lehet helye az eljárás megszüntetésének a kábítószerrel visszaélés, az embercsempészet vagy a hűtlen kezelés esetén pusztán, azon az alapon, hogy a magyar joggyakorlat alapján e cselekmények

⁸³⁰ Ennek megfelelően a német jogban nem tartalmaz a StPO utalást a SVE 54. cikkére, az ugyanis anélkül is alkalmazandó.

természetes egységet képeznének.”⁸³¹ Itt ugyanakkor szükségtelennek tartom a magyar jogra történő hivatkozást, amelynek oka a joggyakorlati rész alatt kerül kifejtésre.

A Be. 4. § (8) bekezdése értelmében a (7) bekezdés nem akadály a büntetőeljárás megindításának és lefolytatásának, ha

a) a tagállam bírósága által hozott jogerős ítélet (a továbbiakban: tagállami ítélet) nem vehető figyelembe, vagy

b) a cselekményt egészében Magyarország területén követték el, kivéve, ha az elkövető elítélése esetén a tagállami ítélettel kiszabott büntetést végrehajtották, annak végrehajtása folyamatban van, vagy a jogerős ítéletet hozó tagállam joga szerint az nem hajtható végre.

Az a) pont értelmezéséhez az Eub. tv. vonatkozó 109. §-ban foglaltakat, azaz a figyelembevétellel kapcsolatos rendelkezéseket kell szem előtt tartani. Az Eub. tv. 109. § (1) bekezdése értelmében – fő szabály szerint – minden tagállami ítéletet figyelembe kell venni, kivételt csak a (3) bekezdésben taxatív módon felsorolt esetek képezhetnek. Ezeket elolvasva megállapítható, hogy – tisztán a ne bis in idem szempontjából vizsgálva – közvetve, de a SVE 55. cikkénél tágabb körben tenné alkalmazhatóvá a SVE 54. cikk alóli kivételek körét.⁸³²

Ugyanakkor külön kiemelendőnek tartom a Be. 4. § (9) bekezdését, amely szerint a (8) bekezdésben meghatározott esetben a büntetőeljárás megindításáról a legfőbb ügyész dönt. Az így lefolytatott eljárásban történt elítélés esetén a külföldön végrehajtott büntetést, intézkedést vagy személyi szabadságot érintő kényszerintézkedést a magyar bíróság által kiszabott büntetésbe vagy intézkedésbe be kell számítani.

A beszámítás tanának, így pedig a ne bis poena in idem követelményének beemelése a hatályos eljárásjogi⁸³³ joganyagba fontos lépés az individuális érdek védelme szempontjából, amely kapcsán, ha a SVE 55. cikk alapján kiemeltem a kiterjesztést, akkor említésre érdemes, hogy a magyar szabályozás annak kompenzálására a SVE 56. cikkénél tágabb körben érvényesíti a kétszeres büntetés tilalmát.

2022. március 01. napjával az eddig következetesnek tűnő szabályozást a jogalkotó a Be. 4. § (7a) bekezdésével egészítette ki, amely szerint, ha az elkövető több vagy tartós cselekménye egy bűncselekményt valósít meg, vagy több bűncselekménye a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) rendelkezése alapján

⁸³¹ Indokolás a 2017. évi XXXIX. törvény 24. §-ához a tettazonosság kapcsán.

⁸³² Ehhez lásd bővebben: TÓTH (2019.)B 570-627.

⁸³³ Ismeretes anyagi jogi szabályozási modell is, így a német StGB 51. § (3) bekezdése az anyagi jog oldaláról, a büntetéskiszabás szabályozásából vezeti le a beszámítás kötelezettségét.

egy bűncselekményt valósít meg, a (7) bekezdés nem akadályozza az olyan cselekmény miatt a büntetőeljárás megindításának és lefolytatásának, amelyet a (7) bekezdésben meghatározott tagállami határozatban szereplő tényállás nem tartalmaz.

E rendelkezés kapcsán a valódi jogalkotói szándék az indokolásból olvasható ki, amely „az egységes és kiszámítható joggyakorlat kialakítása érdekében” a törvényi szabályozás szerint „a magyar eljárásban a természetes vagy törvényi egységbe tartozó részecselekmények közül csak azok esnek a ne bis in idem elve alá, amelyeket külföldön elbíráltak. Az egységbe tartozó összes többi részecselekmény tekintetében lefolytatható a hazai büntetőeljárás. E rendelkezés alapján a magyar és a külföldi ítéletek jogerejéhez fűződő hatás, azok tárgyi hatályát illetően egymástól elválik.” Majd ahogy folytatja az indokolás, e „szabályozástól eltérő – a külföldi ítéletnek a magyar ítélettel azonos res iudicata hatást biztosító szabályozás – a magyar állam büntetőjogi igényének indokolatlan és elfogadhatatlan elenyészéséhez vezetne.”⁸³⁴

Az eddig kifejtettek alapján nem szorul bővebb magyarázatra, hogy miért uniós jogot sértő a hazai és a tagállami ügydöntő határozatok tárgyi hatályát illető különbségtétel a tagállami elítélés rovására. Az állami büntetőhatalom, azaz a ius puniendi feltétlen érvényesítésének eszméje nem igazolhat ilyen mértékű restrikción, amely amellet, hogy sérti a kölcsönös elismerés elvét, a terhelt jogait korlátozó, adott esetben teljesen erodáló jogalkalmazást von maga után azzal, hogy pusztán a tényazonosságot, a részecselekmények azonosságát teszi meg az azonosság-fogalom alapjául. Ezen új jogszabályi rendelkezés nem alkalmazását, avagy előzetes döntéshozatali eljárás útján való EUB általi vizsgálatát illetően különös feladat hárul a jogalkalmazásra, amelynek a már említett, közvetlen, erga omnes hatállyal bíró SVE 54. cikkét kell alkalmaznia, amelyet az azt értelmező EUB gyakorlat tölt meg tartalommal, így az azonosság-fogalom alatt az uniós jogot sértő magyar szabályozással ellentétben, továbbra is a történeti tényállásnak, azaz az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő körülmények együttesének az azonossága minősül irányadó szempontnak.

7.5.2. A jogalkalmazásra gyakorolt hatása

A joggyakorlatban már több büntetőügyben is felmerült a transznacionális ne bis in idem elv alkalmazhatóságának, valamint az azonosság elem értelmezésének kérdése, ugyanakkor a közzétett határozatok száma egyelőre elenyésző. Vizsgálatomban a

⁸³⁴ Az egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódóan egyéb törvények módosításáról szóló 2021. évi CXXXIV. törvény 167. §-ához fűzött indokolás.

Jogtárban, illetve a Jogkódexben fellelhető transznacionális tettazonossággal kapcsolatos eseti döntéseket vettem górcső alá, az analízis ennek megfelelően a Bszi. 163. §-ban foglalt, a közzéteendő határozatok körére vonatkozó szabályozásra tekintettel csupán a felsőbbbíróóságok gyakorlatára terjed ki.

Az uniós csatlakozást megelőzően, a jogtárgyazonosságra alapított *ne bis in idem* érvényesítésére példa az extrém jogtárgyazonosság alatt már kifejtett BH+2001.4.149.I. számú eseti döntés. A határozat *ratio decidendi*-je szerint két állam közös határának megsértésével elkövetett tiltott határátlépés, embercsempészség stb. esetén az érintett államok a saját határuk sérelme miatt járnak el, így az egymással valóságos alaki halmazatban álló két cselekmény közül az egyik fél sérelmére elkövetett cselekmény elbírálása nem jelenti a másik sérelmére megvalósított cselekmény elbírálását.

Az uniós csatlakozást követő, az *idem factum* jegyében értelmezett *ne bis in idem* elv alkalmazására szolgáló joggyakorlatra példa a másodfokú bíróságként eljáró Fővárosi Törvényszék 22.Bf.6479/2008/22. számú 2009. október 01. napján kelt, majd a harmadfokú bíróságként eljáró Fővárosi Ítéltábla 5.Bhar.308/2009/7. számú helybenhagyó végzése folytán 2010. november 17. napján jogerőre emelkedett végzésében található indoklás. A társtettesként, folytatólagosan elkövetett hűtlen kezelés bűncselekménye miatt indult eljárásban hozott büntetőjogi felelősséget megállapító elsőfokú ítéletet hatályon kívül helyezte és az eljárást megszüntette. Kiemelendő, hogy a másodfokon eljáró bíróság végzésében az eljárás megszüntetése kapcsán közvetlen hivatkozás található a SVE 54. cikkére.

Azonban kivételes indoklását adta az bíróság az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésének szükségtelenségét hangsúlyozva, amikor azt mondta, hogy a hivatkozott EUB döntések a jelen eljárás tárgyát képező ügynek nem feleltethetők meg. Úgy gondolom, éppen hogy ez alapozza meg kétség esetén az előzetes döntéshozatali eljárás szükségességét, ha az eljáró bíró előtt folyamatban lévő ügyben felmerülő jogkérdés nem feleltethető meg korábbi EUB döntésnek, azonban kétség merül fel az uniós jog alkalmazását illetően. Ezt azért is tartom fontosnak, mert a transznacionális tettazonosság meghatározásának nehézségét jelzi, hogy az ügyben a védő a harmadfokú eljárásban jogi szakvéleményt csatolt be a *ne bis in idem* elv azonosság fogalmának értelmezése kapcsán.

Az ügygel kapcsolatban további aggályra, a tettazonosság megítélése során a harmadfokú bíróságnak a 6/2009. BJE-re történő hivatkozása adhatott volna okot, azonban

mivel az uniós jognak megfelelően állapította meg a bíróság, hogy a SVE 54. cikk alapján az eljárás megszüntetésének van helye, ez nem jelentett problémát.

A Makói Járásbíróság 4.B.470/2014/2. számú 2014. november 19. napján kelt és 2015. január 7. napján jogerőre emelkedett eljárást megszüntető végzésével az embercsempészás bűncselekménye miatt indult eljárását román elítélésre hivatkozva megszüntette a kétszeres eljárás tilalmára hivatkozással. Indokolásában a Charta 50. cikkére, valamint a kölcsönös elismerés elvére alapította döntését. A korábban leírtak fényében téves a Charta 50. cikkére történő hivatkozás, annak alkalmazási köre miatt.⁸³⁵

A jogerőre emelkedést követően felülvizsgálati eljárásában a Kúria Bfv.III.1085/2015/18. számú 2016. január 26. napján kelt végzésében vizsgálta a tettazonosság kérdését.⁸³⁶ A Kúria megállapította, hogy a tettazonosság megítélése során a történeti események azonosságát kell megvizsgálni, mégpedig úgy, hogy a történeti tényállások ugyanazon történeti eseményre vonatkoznak-e. Majd kifejti, „a tettazonosságnak ez az eljárásjogi értelme nem azonos az anyagi büntetőjogi egység fogalmával. Lehetnek cselekmények, amelyek az anyagi jogi szemszögből nézve halmazati viszonyban állnak egymással, de azért az eset körülményei szerint mégis egy egységes történeti eseményhez tartoznak.” Eddig tehát helyesen ragadja meg a bíróság a transznacionális tettazonosság lényegét a vádelv vizsgálatán keresztül. Azonban indokolását a következőképp folytatja: „a bírói gyakorlat lényegileg az egység és a többség közötti megkülönböztetés anyagi jogi kereteit használja fel a kizáró hatás terjedelmének megítélésénél.” Majd kitér a 6/2009. BJE-ben meghatározottaknak megfelelő joggyakorlat alkalmazására, végezetül ezt in concreto is alkalmazza.⁸³⁷

A magyar jogra, és az eljárásjogi cselekmény anyagi jogi egység-többség tana útján történő meghatározására vonatkozó utalás itt sem eredményezett az uniós joggal ellentétes döntést, hiszen a SVE 54. cikkének megfelelően a Kúria megállapította, hogy az eljárás-megszüntetés törvényes volt, és a Makói Járásbíróság ítéletét hatályában fenntartotta.

⁸³⁵ Ellenben helyes a Debreceni Ítéltábla Bf.II.589/2018/26. számú végzésében olvasható Chartára történő hivatkozás, amelynek ratio decidendije közzétételre is került az EBD2019. B.16. számú eseti döntés formájában. Eszerint az adóügyi eljárásban kiszabott adóbírság nem zárja ki az adóbírság alapjául szolgáló cselekmény miatt büntetőeljárás megindítását és büntető szankció alkalmazását, ez nem sérti a kétszeres eljárás tilalmát, de a kiszabott adóbírságnak a büntetőeljárásban jelentősége lehet.

⁸³⁶ Ezen indokolását a Kúria később átemelte a BH2018. 245. számon közzétett eseti döntésének indokolásába is.

⁸³⁷ Azonban a SVE 54. cikk megítélése során a tagállam joga szerinti tettazonosság érvényesülése, valamint az egység-többség tanának tételei irrelevánsak. HEGER (2015.) 78.

E határozatot követően a Kúria recens gyakorlatában több olyan felülvizsgálati eljárásban hozott határozat látott napvilágot,⁸³⁸ amelyekben az embercsempészség mint – tipikusan – határokon átnyúló elkövetési jellegű bűncselekmény kapcsán a transznacionális (államok közötti) *ne bis in idem* elv érvényesülésének értelmezése is kérdésként merült fel,⁸³⁹ mind az alsóbbfokú bíróságok, mind pedig a Kúria valamennyi határozatában vizsgálata tárgyává tette a 6/2009. BJE szabályait, és a *res iudicata* kérdésének eldöntése során eszközül használta azt. E gyakorlat már az ítélőtáblai szinten is megjelent, így a Győri Ítélőtábla, már többször hivatkozott, ÍH2021. 35.⁸⁴⁰ számon közzétett határozatában a helyes jogalkalmazást előrevetítő *ratio decidendi* ellenére is ugyanezen módszertan alapján jutott arra következtetésre az ítélőtábla, hogy a német bíróság által elbírált történeti tényállás az előtte folyamatban lévő büntetőeljárásban vád tárgyává tett cselekmény elbírálásának – a *res iudicata* okán – akadályát képezi.

Annak oka, hogy a magyar jogra történő hivatkozást miért hangsúlyoztam, annak ellenére is, hogy az az ismertetett ügyekben nem okozott – a *ne bis in idem* elv megítélését illetően – eljárási hibát, a következő eseti döntés. A Zalaegerszegi Törvényszék 3.B.4/2015/10. számú 2015. március 30. napján kelt, és a Pécsi Ítélőtábla Bf.II.60/2015/7. számú ítélete folytán 2015. december 16. napján jogerőre emelkedett ítéletével az elítéltet kábítószer birtoklásának büntette és más bűncselekmények miatt – halmazati büntetésül – 5 év fegyházfokozatban végrehajtandó szabadságvesztés büntetésre, és 5 év közügyektől eltiltasra ítélte. Eljárásában egy osztrák elítélés merült fel kábítószer-kereskedelem büntette miatt, amely a tettazonosság megállapíthatóságát vetette fel.⁸⁴¹ A bíróság eljárásában itt sem kezdeményezte az előzetes döntéshozatali eljárást a tettazonosság értelmezését illetően, ami azonban problematikus, hogy a transznacionális tettazonosság alkalmazása során az eljárás tárgyának viszonyát az osztrák elítélés tárgyával az 1/2007. BJE, valamint a vonatkozó joggyakorlat alapján ítélte meg, amelyet az EUB elutasított a SVE 54. cikk értelmezését illetően.⁸⁴² Az eljáró bíróságok magyar joggyakorlatra hivatkozva, a tettazonosság fennállását nem állapították meg a magyarországi kábítószer birtoklás (a 4

⁸³⁸ Kúria Bfv.I.1513/2019/6., Kúria Bfv.III.1467/2017/6., Kúria Bfv.III.1525/2018/7.

⁸³⁹ Ennek bővebb kifejtését lásd: TÓTH (2021.) 29-41.

⁸⁴⁰ A *res iudicata* vizsgálatakor, tagállami elítélés esetén is, a történeti tényállásnak, azaz az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő körülmények együttesének az azonossága minősül irányadó szempontnak, függetlenül a tényállás jogi minősítésétől vagy a védett jogi tárgytól.

⁸⁴¹ Azonos tényállás vonatkozásában mondta ki a tettazonosság fennállását tanulmányában HEGER is. HEGER (2015.) 84.

⁸⁴² A döntés végeredményét illetően a szakirodalom kritikának adott hangot. Lásd: HERKE (2018.) 413-417.; TÓTH (2018.) 37-43.

kg összmenyiségből megmaradt 2 kg kábítószer raktározása) és az osztrák kábítószer-kereskedelem (a Magyarországon tárolt kábítószermenyiség felének, azaz 2 kilogrammnak Ausztriában történő értékesítése) vonatkozásában. Ennek megfelelően – az eljáró bíróság döntésében – de facto az *idem crimen* elméletet alkalmazva az eltérő minősítés okán megállapította a terhelt felelősségét kábítószer birtoklás miatt is.

8. Értékelés

Az uniós bűnügyi együttműködés egyre szorosabbá fonódása okán megszorodhatnak az ilyen, és ehhez hasonló ügyek, ahol ugyanazon cselekményre vonatkozóan több állam joghatósága is fennáll. Ennek helyes megítélése érdekében ugyanakkor elengedhetetlen az uniós jog ismerete és adott esetben annak a konkrét esetre történő alkalmazása, ugyanis enélkül fennáll a veszélye, hogy ugyanazon cselekmény elkövetőjét több párhuzamos vagy egymást követő büntetőeljárásban is elítélik.

Addig tehát, amíg nincs preventív, a joghatósági kollíziók feloldására alkalmas európai bűnügyi együttműködés körében létrehozott eljárás-mechanizmus, a megoldás a ne bis in idem elv elemeinek minél konkrétabb meghatározása,⁸⁴³ illetve annak minél szabályszerűbb alkalmazása. Ezen értekezés is ezt a célt szolgálja az *idem* fogalom vizsgálatával.

Az ugyanazon cselekmény meghatározásának alapjaként a történeti tényállásnak, az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő körülmények együttesének az azonossága minősül irányadó szempontnak, függetlenül a tényállás jogi minősítésétől és a védett jogi tárgytól. Ennek során az időbeli, térbeli és jellegbeli egységet, valamint a szándék egységét kell vizsgálni, de nem szükséges, hogy ezek feltétlenül egybeessenek. Ugyanakkor a szubjektív kapcsolat nem szükségképpen határozza meg a cselekmények objektív összefüggését is.

Ezen általános elvi tétel gyakorlatban történő alkalmazása komoly kihívást jelent, elég csak azon érdekekre, illetve esetkörökre gondolni, amelyeket az értekezésben is ütköztettem. Ezek vizsgálata során a magyar bíróságoknak figyelemmel kell lenniük arra, hogy a transznacionális tettazonosság megítélése során érvényesüljenek az EUB megállapításai. Fontos hangsúlyozni ugyanis, hogy az EUB nem mondhatja meg a nemzeti bíróságok számára, hogy az adott ügyben hogyan döntsenek, hiszen az ugyanazon cselekmény fennállásának végérvényes mérlegelése a hatáskörrel rendelkező nemzeti hatóságok feladata. Ugyanakkor az EUB értelmezés nemzeti bíróságok általi

⁸⁴³ RADTKE (2008.) 303.

zsinórmértékként való alkalmazása hozzájárul ahhoz, hogy a ne bis in idem elv betöltse garanciális funkcióját az Európai Unióban.

Így az igazságügyi hatóságoknak a SVE 54. cikkében meghatározott kétszeres eljárás tilalmának megfelelően kell megszüntetniük a büntetőeljárást, amennyiben valamely tagállam már jogerősen elbírált az adott cselekményt, azaz fennáll az esetjogi gyakorlat szerint a tettazonosság ténye.

A joggyakorlat bemutatása két központi problémára világított rá. Egyrészt a magyar bíróságok – legalábbis a SVE 54. cikk értelmezését illetően – nem kellő mértékben nyúlnak az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésének lehetőségéhez. Ez az individuális jogvédelem szempontjából nem abban az esetben jelentkezik problémaként, ha az eljárást megszünteti az eljáró magyar bíróság a SVE 54. cikket alkalmazva, hanem elítélés esetén, amennyiben ennek alapja a téves jogalkalmazás mellett az elmulasztott előzetes döntéshozatali eljárásra történő előterjesztés.

A másik probléma a magyar jogra történő hivatkozás a transznacionális tettazonosság megítélése során. Ez az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésére vonatkozó hajlandóság hiányánál is nehezebb jogalkalmazói paradigmaváltást kíván meg. Hiszen a nemzeti jog alapján ítélező bírónak az egyik legnagyobb kihívást jelenti egy jogkérdés megítélése során a saját jogától történő elvonatkoztatás. Ezt csak tetézheti az az eset, amikor olyan döntésre kell jutnia az ilyen gondolkodásmód alapján, amely a saját jogának alkalmazása esetén más eredményre vezetett volna.

Ezekből a megállapításokból következően az esetek nagy részére vonatkozóan elmondható, hogy a magyar bíróságok még nem kellő mértékben ismerik az uniós jogot. Ennek megváltoztatásában komoly szerep hárulhat a bírósági szervezetrendszerben működő Európai Jogi Szaktanácsadó Hálózatra, amelynek tagjai az európai jogban járatos bírák és bírósági titkárok. A szaktanácsadói hálózat tevékenysége elősegítheti az uniós jogi szaktudás szervezetrendszeren belüli elmélyítését, valamint az alkalmazásban felmerülő kérdések adekvát megválaszolását.

VI. Összegzés

Elemzésem alapján megállapítható, hogy a magyar joggyakorlatban az azonosság-fogalom – annak ellenére, hogy több döntésben is az ellenkezőjét hangsúlyozzák a magyar bíróságok – az egyes szinteken jelenleg közel sem azonos tartalommal érvényesül. A dolgozat első, alapozó fejezetében a Be. 6. § (2) és (3) bekezdésében szabályozott klasszikus tettazonosság elvét vizsgáltam, amely kapcsán megállapítottam, hogy a judikatúra szerint a vádelv tekintetében a *szűk értelemben vett történeti tényállás azonossága* érvényesül, amely nem involválja az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő körülmények összességét. Ez a részazonosság kérdéskörét is lehatárolja, hiszen a gyakorlat szerint további, a vád tárgyává nem tett részcselekményeknek külön ügyészi aktus nélkül az ítéleti tényállásba való bevonása sérti a tettazonosság elvét. Álláspontom szerint azonban ez bizonyos esetekben az egységes történeti esemény indokolatlan szétparcellázását jelenti, ugyanis a vádelv nem a részcselekmény-azonosságot követeli meg, hanem az egységes történeti eseményt alkotó cselekményazonosságot a vád tárgyává tett cselekmény és az ügydöntő határozatban elbírált cselekmény vonatkozásában.

A második részben a *ne bis in idem* elv folytán érvényesülő extenzív tettazonosság értelmezése során a 6/2009. BJE-ben foglaltak alapján állapítható meg, hogy a Be. 4. § (3) bekezdése a büntető anyagi jog cselekmény fogalmával operál, amely a *ne bis in idem* hatást lényegileg az *egység-többség tan cselekményfogalmához* igazítja.

Mindennek alapján megállapítható, hogy az azonosság fogalma a magyar büntetőeljárásban olyan eljárásjogi jogintézmény, amely a vád és az ügydöntő határozat vonatkozásában a *szűk értelemben vett történeti tényállás azonosságának*, (ide nem értve az ahhoz elválaszthatatlanul kötődő körülmények összességét) az anyagi jog nyelvén a részcselekmények azonosságának összevetését alkalmazva, ténykérdésként ítélandó meg, míg a *ne bis in idem* elv értelmében az azonosság alapja az *egység-többség tan cselekményfogalma*, amely sokkal inkább jogkérdésként határozza meg az *identicust*. Így a Be. 6. § (3) bekezdése szerinti „cselekmény” fogalom ontologikus alapon mint *szűk értelemben vett történeti tényállás*, míg a Be. 4. § (3) és (4) bekezdése szerinti „cselekmény” mint *axiologikus, normatív alapon nyugvó, az anyagi jogi egység-többség tan cselekményfogalom* határozható meg.

A bírói gyakorlat az eltérő azonosság-fogalmak alkalmazásával elhagyta azt a mezsgyét, amely szerint az új vád emelésének joga kezdődik, ahol a bíróság vádkimerítési joga végződik. A restriktív történeti tényállás-azonosság ugyanis bizonyos esetekben, például a bemutatott folytatólagos bűncselekmények körében behatárolja a bíróság vádkimerítési lehetőségét, amelynek ellenére azonban a jogerős elbírálást követően olyan részselekmények vonatkozásában is érvényesülhet a *ne bis in idem* hatás, amelyeket a bíróság külön ügyészi aktus nélkül nem is vonhatott be az ítélezési tevékenységébe.

Az alaptörvényi rendelkezés vonatkozásában a kizáró hatás terjedelménél mind a transznacionális, mind a belső jog szintjén – a „bűncselekmény” megfogalmazás ellenére is – az azonos tett, és így a történeti tényállásnak, az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő körülményeinek együttese kell, hogy adja az azonosság vizsgálata során a kiindulópontot, amely a legmagasabb szintű garanciális védelmet biztosítja az alapjog jogosultjainak. Ugyanakkor a recens AB gyakorlat az azonosság fogalmát, téves elvi alapokon nyugvó döntés folytán, az eljárásjogi *ne bis in idem* elvre, azaz az At. XXVIII. cikk (6) bekezdésére is kihatóan jóval restriktívebben értelmezi azzal, hogy az anyagi jogi *ne bis in idem* megítélése során az ugyanazon „bűncselekményért” meghatározás ugyanazon tényállás és az ugyanazon jogellenes cselekmény konjunktív kritériumok vonatkozásában értékelendő, amely az azonos tetten túl a jogellenes cselekmény által sértett törvényi tényállások elemei kapcsán is megköveteli az azonosságot. Ugyanakkor az értelmezés során kútfőként és az alapjogok érvényesülésének minimális mércéjeként használt intranacionális nemzetközi szabályozás és a hozzáfűződő EJEB gyakorlat már a tág értelemben vett történeti esemény, azaz az időben és térben elválaszthatatlan konkrét, faktuális körülmények összességének értékelését követeli meg. Az ellentmondásosságot fokozza, hogy az At. XXVIII. cikk (6) bekezdésének transznacionális hatálya is van, így pedig a transznacionális *ne bis in idem* elv begyűrűződése okán a transznacionális azonosság-fogalom különböző jelentéstartalmat hordoz, mint az intranacionális hatályú azonosság-fogalom, ugyanis annak alkalmazása során a történeti tényállásnak, az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő körülmények együttesének az azonossága minősül irányadó szempontnak. Transznacionális jelentőséggel bíró ügy még nem került az AB elé, ugyanakkor arra vonatkozóan – a fentiek szerint – az EUB gyakorlatának alkalmazását tartom irányadónak. E dimenzióban tehát tágabb jelentéstartalommal bír az azonosság fogalma, amely alatt a történeti eseményt, azaz az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő körülmények összességét kell érteni.

Az értekezés negyedik részében a transznacionális azonosság-fogalom érvényesülését vizsgáltam. Ennek során a SVE 54. cikkben meghatározott „cselekmény” fogalomhoz kötődő EUB gyakorlat a fő zsinórmérték, amely szerint tehát *a történeti tényállásnak, az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő körülmények együttesének* az azonossága minősül irányadó szempontnak. Ennek mentén értelmezendő tehát a transznacionális vonatkozású magyar büntetőeljárásban is az azonosság-fogalom a közvetlen, erga omnes hatállyal bíró uniós jogi jogszabály és az azt értelmező EUB gyakorlat értelmében. Így a Be. 4. § (7) bekezdésében szabályozott transznacionális ne bis in idem elv azonosság-fogalma is ennek megfelelően töltendő meg tartalommal, a Be. 4. § (7a) bekezdésben foglalt restrikciónak ellenére is, amely lényegében a klasszikus tettazonosság elvének vizsgálata eredményeként megállapítható tényazonosságot (szűk értelemben vett történeti tényállás azonosságot), avagy részcselekmény-azonosságot határozza meg zsinórmértékül. E jogszabályi rendelkezés a korábban már megállapítottaknak megfelelően uniós jogot sért, az ugyanis a transznacionális ne bis in idem elv uniós joggal ellentétes korlátozását jelenti.

Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a bírósági gyakorlat a transznacionális azonosság-fogalom értelmezése során eddig sem volt következetes, és az esetek nagy részében az intranacionális, egység-többség tanának megfelelő cselekményfogalmat alkalmazza az uniós vonatkozású büntető ügyekben jelentkező ne bis in idem hatás megítélése kapcsán is. A Be. 4. § (7a) bekezdésében foglalt rendelkezés, amely a részcselekmény-azonosságot teszi a tilalom alapjául még a korábbi értelmezésnél is szűkebbre szabná a ne bis in idem hatást. E problémának a kiküszöbölésére az uniós jog behatóbb ismeretét, valamint az előzetes döntéshozatali eljárás lehetőségének gyakoribb alkalmazását jelöltem meg, amely okán a helyes jogalkalmazás érdekében különös felelősség hárul a bíróságokra.

A bemutatott fogalmi diverzitás a Be. 4. §-án belül kettő, a Be. Alapvető rendelkezései szintjén pedig három helyen is, három különböző jelentéstartalommal jelentkezik. Így a Be. 4. § (3) bekezdésben, a Be. 4. § (7) és (7a) bekezdésben, valamint a Be. 6. § (3) bekezdésben megjelölt rendelkezésekhez és az abban foglalt „cselekmény” komponenshez – a fenti szinteknek megfelelően – más és más jelentéstartalmat kell kötni. Az azonosságnak csupán a Be. alapvető rendelkezései vonatkozásában jelentkező trifurkációja okkal veti fel az egységesítés igényét. Mint azt a joggyakorlat bemutatásánál

is ismertettem, az azonosság értelmezési nehézségeit csak fokozza, ha a képletbe külföldi elítélés vagy felmentés is bekerül.

A dolgozat célkitűzése a jelen jogszabályi környezet és bírói gyakorlat vizsgálata eredményeként a fogalom-meghatározás, ezzel összefüggésben pedig az elhatárolások megtétele és a fő különbségek ismertetése, hiszen ahhoz, hogy törekvéseket lehessen tenni az előfeltevésként megjelölt egységesítés irányába, először azt kell megállapítani, hogy jelen jogszabályi környezetben és bírósági gyakorlatban az azonosság-fogalom nélkülözi az egységes meghatározást. Ugyanakkor a bevezetőben is felvázolt előfeltevések cáfolata ellenére a jövőben indokoltnak tartom az egyes horizontok értelmezési eredményeinek egymáshoz való közelítését, amely természetesen az értekezésben is bemutatott szempontokra, érdekekre figyelemmel nem volna következmények nélküli, hiszen mind jogalkotási feladatot, mind pedig jogalkalmazási instrumentumok (6/2009. BJE) módosításának szükségességét magával vonzaná. E közelítésnek az első lépése akár a transznacionális elemmel bíró büntetőügyek kapcsán felmerülő *ne bis in idem* kérdések egyre gyakoribbá válása is lehet. Ahogy a hazai jogalkalmazás (ideértve a rendes bíróságokat, valamint az AB-t is) látóterébe egyre több és több transznacionális vonatkozású büntetőügy kerül, elképzelhetőnek tartom, hogy az azonosság kérdésének reinterpretációja válik szükségessé, amely az ontologikus, a történeti esemény azonosságát alapul vevő nézet irányába tolódhat el. Mint azt bemutattam, erre van európai példa Németország vonatkozásában. A német judikatúra egységes processzuális tettefogalmat alkalmaz az eljárás minden szakaszában, amely megoldást a kiszámítható jogalkalmazás és a jogbiztonság szempontjából megfelelőnek tartom.

Irodalomjegyzék

A

ACHENBACH (1975.) = **ACHENBACH, HANS**: Strafprozessuale Ergänzungsklage und materielle Rechtskraft, ZStW (1975.) 74-102.

AMBRUS (2012.) = **AMBRUS ISTVÁN**: A bűncselekményi egység egyes eljárásjogi vonatkozásai, In: HOMOKI-NAGY MÁRIA: Sapienti Sat Ünnepi Kötet Dr. Cséka Ervin Professzor 90. Születésnapjára, Acta Universitatis Szegediensis – Acta Juridica et Politica, Tomus LXXIV., Szeged, 2012. 13-23.

AMBRUS (2014.)A = **AMBRUS ISTVÁN**: A szabálysértési jog néhány aktuális kérdése – büntetőjogászai szemmel, Közjogi Szemle, 2014/4. 30-37.

AMBRUS (2014.)B = **AMBRUS ISTVÁN**: Egység és halmazat – Régi dogmatikai kérdés, új megközelítésben, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntetőjogi és Büntető Eljárásjogi Tanszék, 2014.

AMBRUS (2016.) = **AMBRUS ISTVÁN**: Az alaki és az anyagi bűnhalmazat megkülönböztetésének konzekvenciái, JURA 2016/2. 193-201.

AMBRUS (2017.) = **AMBRUS ISTVÁN**: Az Alkotmánybíróság határozata az állatkínzás bűncselekménye és az állatvédelmi bírsággal sújtandó cselekmény összefüggéseiről, JeMa, 2017/4. 5-17.

AMBRUS (2018.) = **AMBRUS ISTVÁN**: Még egyszer a folytatólagos bűncselekményekről, Jogelméleti Szemle, 2018/4. 3-14.

ANGYAL (1917.) = **ANGYAL PÁL**: A magyar büntetőeljárás jog tankönyve, II. kötet, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1917.

ARZT (1994.) = **ARZT, GUNTHER**: „Die fortgesetzte Handlung geht – die Probleme bleiben” Juristische Zeitung, 1994/20. 1000-1002.

AUER (1930.) = **AUER GYÖRGY**: Főtárgyalás a Törvényszék előtt, In: Auer György – Mendelényi László: A bűnvádi eljárási jog, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest 1930.

B

BAGI (1966.) = **BAGI DÉNES**: Megjegyzések egy másodfokú ítélethez, Magyar Jog 1966. 2. szám 57-59.

BAGI (1982.) = **BAGI DÉNES**: VIII. fejezet. A tárgyalás előkészítése, In: LÁSZLÓ JENŐ (szerk.): A büntető eljárás magyarázata, I. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1982.

BALOGH (1934.)A = **BALOGH ISTVÁN**: A tettazonosság kérdése a büntetőtörvény több rendelkezését sértő bűncselekmény esetén., BJT, 1934/4. 60-64.

BALOGH (1934.)B = BALOGH ISTVÁN: Vitás elvi kérdések a kir. Kúria újabb büntetőjogi gyakorlatában., Jogtudományi Közlöny, 1934/34. 211-213.

BALOGH – SCHANDA (2015.) = BALOGH ZSOLT – SCHANDA BALÁZS: Alkotmányjog – Alapjogok, Pázmány Press, Budapest, 2015.

BANA (2017.) = BANA IMRE: A „ne bis in idem” elv érvényesülése közigazgatási szankció és büntetőeljárás egyidejű alkalmazása során, Új Magyar Közigazgatás, 2017/2. 35-41.

BARNA (1965.) = BARNA PÉTER: Külföldön elkövetett bűntettek elbírálásának egyes kérdései, Jogtudományi Közlöny, 1965/8. 384-393.

BAUMGARTEN (1889.) = BAUMGARTEN IZIDOR: A tett azonosságának kérdéséhez: Vélemény a X. Magy. Jogászgyűlés számára, különös tekintettel a magyar eljárási javaslatokra, Aethanum r. társ. könyvnyomdája, Budapest 1889.

BÁN (2000.) = BÁN TAMÁS: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéleteiből. Fundamentum 2000/1. 143-144.

BELOVICS – GELLÉR – NAGY – TÓTH (2014.) = BELOVICS ERVIN - GELLÉR BALÁZS - NAGY FERENC - TÓTH MIHÁLY: Büntetőjog I. Általános rész - A 2012. évi C. törvény alapján - HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 2014.

BELOVICS (2018.)A = BELOVICS ERVIN: A tárgyalás előkészítése, In: **BELOVICS ERVIN – ERDEI ÁRPÁD:** A büntetőeljárási törvény magyarázata, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018. 570-609.

BELOVICS (2018.)B = BELOVICS ERVIN: Az előkészítő ülés szerepe a 2017. évi XC. törvényben, In: **MOLNÁR GÁBOR – KOLTAY ANDRÁS (szerk.):** Bonus Iudex Ünnepi kötet Varga Zoltán 70. születésnapja alkalmából, Pázmány Press, Budapest, 2018. 39-53.

BELOVICS (2020.) = BELOVICS ERVIN: XXXIX. Fejezet, A költségvetést károsító bűncselekmények, Költségvetési csalás In: **KÓNYA ISTVÁN (szerk.):** Magyar Büntetőjog, Kommentár a gyakorlat számára II. Kötet, HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2020. 1498-1573.

BERNER (1891.) = BERNER, MAX: Der Grundsatz des ne bis in idem im Strafprozeß, Tauchnitz, Leipzig, 1891.

BERTEL (1970.) = BERTEL, CHRISTIAN: Die Identität der Tat – Der Umfang von Prozessgegenstand und Sperrwirkung im Strafverfahren, Springer-Verlag, Wien, 1970.

BEULKE- FAHL (1998.) = BEULKE, WERNER – FAHL, CHRISTIAN: Prozessualer Tatbegriff und Wahlfeststellung – Strafprozessuale Probleme bei alternativer Tatsachenfeststellung, Jura 1998/5. 262-269.

BINDOKAT (1967.) = BINDOKAT, HEINZ: Zur Frage des Prozessualen Tatbegriffs, Goltdammer's Archiv, 1967. 362-370.

BISZTRICKI – KÁNTÁS (2014.) = BISZTRICKI LÁSZLÓ – KÁNTÁS PÉTER: A szabálysértési törvény magyarázata, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014.

BLUTMAN (2010.) = BLUTMAN LÁSZLÓ: Bírói jogalkalmazás és szövegű értelmezés, JeMa 2010/4. 94-104.

BÓCZ (2015.) = BÓCZ ENDRE: A vádiratszerkesztésről, Magyar Jog, 2015/1. 11-17.

BODONY – HACK – HERKE – IGNÁCZ – KADLÓT – MOHÁCSI = BODONY ISTVÁN - HACK PÉTER - HERKE CSONGOR - IGNÁCZ GYÖRGY - KADLÓT ERZSÉBET - MOHÁCSI BARBARA: Kommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez, Complex Jogtár, Első rész

BODONY (2017.) = BODONY ISTVÁN: Egy műtárgy részleteiről, Magyar Jog, 2017/7-8. 463-467.

BOHN (2016.) = BOHN, ANDRÉ: Die Wiederaufnahme des Strafverfahrens zuungunsten des Angeklagten vor dem Hintergrund neuer Beweise, Duncker & Humboldt, Berlin, 2016.

BÖSE (2003.) = BÖSE, MARTIN: Der Grundsatz ne bis in idem in der Europäischen Union (Art. 54 SDÜ), Goltdammer's Archiv, 2003. 744-762.

BÖSE (2012.) = BÖSE, MARTIN: Der Grundsatz „ne bis in idem“ und der Europäische Haftbefehl: europäischer ordre public vs. gegenseitige Anerkennung, HRRS, 2012/1. 19-23.

BÖSE (2013.) = BÖSE, MARTIN: Ausnahmen vom grenzüberschreitenden „Ne bis in idem“? – Zur Fortgeltung der Vorbehalte nach Art. 55 SDÜ, In: ROBERT ESSER – HANS-LUDWIG GÜNTHER – CHRISTIAN JÄGER – CHRISTOS MYLONOPOULOS – BAHRI ÖZTÜRK: Festschrift für Hans-Heiner Kühne zum 70. Geburtstag am 21. August 2013, C.F. Müller, Heidelberg, 2013. 519-529.

BURSICS (1933.) = BURSICS ZOLTÁN: A magyar bünvádi eljárási jog vázlata, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1933.

BUSCH (1956.) = BUSCH, RICHARD: Zum Verbrauch der Strafklage bei späterer Erkenntnis anderweitiger Tatgestaltung, ZStW, 1956/1. 3-13.

C

CONWAY (2003.) = CONWAY, GERARD: Ne bis in idem in international law, International Criminal Law Review, 2003/3. 217-244.

CSEMEGI (1882.) = CSEMEGI KÁROLY: Magyar bünvádi eljárás a törvényszékek előtt: a m. királyi igazságügyminiszter megbízásából, Budapest, Franklin, 1882.

D

DANIELS (2006.) = DANIELS, REYNAUD N.: Non bis In Idem and the Rome Statute of the International Criminal Court, Bepress Legal Series, Working Paper 1365. 2006. 1-5.

DE LA CUESTA (2002.) = DE LA CUESTA, JOSÉ LUIS: Concurrent national and international criminal jurisdiction and the principle „ne bis in idem” – General report, *Revue Internationale de droit penal*, 2002/3-4. 709-715.

DEDES (1965.) = DEDES, CHRISTOS: Die Identität der Tat im Strafprozeß, *Goldammer's Archiv*, 1965. 102-107.

DEGENHART (2007.) = DEGENHART, CHRISTOPH: Art. 103. D. Ne bis in idem (Abs. 3.), In: MICHAEL SACHS: *Grundgesetz Kommentar*, 4. Auflage, Verlag C.H. Beck, München, 2007.

DREYER (1999.) = DREYER, ULRIKE: Wahlfeststellung und prozessualer Tatbegriff, Peter Lang, Frankfurt am Main, 1999.

DÚS (1891.) = DÚS SÁNDOR: Az ítélet viszonya a vádhoz, *BJT*, 1891/10. 145-148.

E

EICHHORN (1886.) = EICHHORN, G.: Non bis in idem und das Reichsgericht, *Der Gerichtssaal, Zeitschrift für Strafrecht, Strafprozeß, gerichtliche Medizin, Gefängniskunde und die gesamte Strafrechtswissenschaft*, Band XXXVIII., Ferdinand Ente, Stuttgart, 1886. 401-459.

ELEK (2012.) = ELEK BALÁZS: A jogerő a büntetőeljárásban, *Debreceni Egyetem Állam és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke*, Debrecen, 2012.

ELEK (2016.) = ELEK BALÁZS: A közigazgatási eljárás – büntető eljárás viszonya a ne bis in idem elvének tükrében, *JURA*, 2016/2. 229-239.

ERDEI (2010.) = ERDEI ÁRPÁD: Mi az igazság?, In: ERDEI ÁRPÁD (szerk.): *A büntetőítélet igazságtartalma*, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010. 9-22.

ERDEI (2011.) = ERDEI ÁRPÁD: Tanok és Tévtanok a büntető eljárásjog tudományában, *ELTE Eötvös Kiadó*, Budapest, 2011.

ERDEI (2018.)A = ERDEI ÁRPÁD: Általános rendelkezések, In: BELOVICS ERVIN – ERDEI ÁRPÁD (szerk.): *A büntetőeljárás törvény magyarázata*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2018. 27-44.

ERDEI (2018.)B = ERDEI ÁRPÁD: A bizonyítás, In: BELOVICS ERVIN – ERDEI ÁRPÁD (szerk.): *A büntetőeljárás törvény magyarázata*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2018. 232-299.

ESER (2014.) = ESER, ALBIN: Konkurrierende nationale und transnationale Strafverfolgung – Zur Sicherung von „ne bis in idem” und zur Vermeidung von positiven Kompetenzkonflikten, In: ULRICH SIEBER – HELMUT SATZGER – BERND VON HEINTSCHEL-HEINEGG: *Europäisches Strafrecht*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2014. 636-660.

F

FANTOLY – GÁCSI (2014.) = FANTOLY ZSANETT - GÁCSI ANETT ERZSÉBET: Eljárási büntetőjog: Dinamikus rész, Iurisperitus Bt., Szeged, 2014.

FARKAS (2011.) = FARKAS ÁKOS: Az Európai Bíróság és a kölcsönös elismerés elvének hatása, Miskolci Jogi Szemle, 6. évfolyam, Különszám, Miskolc, 2011. 62-77.

FAYER (1899.) = FAYER LÁSZLÓ: A magyar bünvádi perrendtartás vezérfonala, Franklin-Társulat, Budapest, 1899.

FÁZSI (2012.) = FÁZSI LÁSZLÓ: A tények jogi minősítésének gyakorlati jelentősége a vádelv tükrében, Miskolci Jogi Szemle, 2012/2. 71-78.

FILÓ (2016.) = FILÓ MIHÁLY: A büntetőjogi cselekményfogalom, In: POLT PÉTER – BELOVICS ERVIN – GELLÉR BALÁZS – AMBRUS ISTVÁN: Ünnepi kötet Györgyi Kálmán 75. születésnapja alkalmából, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2016. 85-93.

FINKEY (1902.) = FINKEY FERENCZ: Adatok a vád és az ítélet viszonyához, BJT 1902/6. 81-93.

FINKEY (1903.) = FINKEY FERENCZ: Vádváltoztatás és tettazonosság; felmentés, mert a vádba tett cselekmény a bíróság nézete szerint más bűncselekményt mint a vádló által indítványozottat képez., BJT 1903/18. 249-253.

FINKEY (1908.) = FINKEY FERENCZ: A tettazonosság értelmezése., BJT, 1908/1. 8-16.

FINKEY (1916.) = FINKEY FERENCZ: A magyar büntető perjog tankönyve, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1916.

FÖLDVÁRI (1966.) = FÖLDVÁRI JÓZSEF: Mi a vád tárgya?, Magyar Jog, 1966/6. 251-255.

FRIED (1909.) = FRIED VILMOS: Non bis in idem, Ügyvédek Lapja, 1909/20. 3-4.

G

GÁCSI (2018.) = GÁCSI ANETT ERZSÉBET: A terhelti együttműködés rendszere az új büntetőeljárási törvényben, in HOMOKI-NAGY MÁRIA (főszerk.): Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára Acta Universitas Szegedinesis, Acta Juridica et Politica, Tomus LXXXI., Szeged, 2018. 273-286.

GÁL (1980.) = GÁL ATTILA: Az üzletszerűen elkövetett vagyon elleni bűncselekmények törvényi egysége és az ebből adódó eljárásjogi problémák, Magyar Jog, 1980/11. 983-996.

GÁRDOS-OROSZ (2009.) = GÁRDOS-OROSZ FRUZZSINA: 8.§ Alapjogok korlátozása, In: JAKAB ANDRÁS (szerk.): Az alkotmány kommentárja, Budapest, Századvég, 2009. 387-432.

GELLÉR – KIS – POLT (2002.) = GELLÉR BALÁZS – KIS NORBERT – POLT PÉTER: Hungarian national report on the principle of ne bis in idem, Revue Internationale de droit pénal, 2002. 3/4. 989-1007.

GELLÉR – BÁRÁNYOS (2019.) = GELLÉR BALÁZS – BÁRÁNYOS BERNADETT: Az új Be. kapcsán a joggyakorlatban jelentkező egyes problémák az előkészítő ülés, a szakértő és

a zár alá vétel szabályozásán keresztül, Miskolci Jogi Szemle, 2019. 14. évfolyam, 2. különszám, 1. kötet 303-315.

GEMEINHARDT – SCHUBERT (2019.) = GEMEINHARDT, LORENZ – SCHUBERT, MARTIN: „Raub rein – Betrug raus” Fall, Famos, 2019/4. 1-6.

GÖSSEL (1982.) = GÖSSEL, K.H.: Anmerkung zum Beschluss des BVerfG v. 8. 1. 1981 – 2 BvR 873/80 (BverfGE 56, 22), JZ 1982/3. 108-114.

H

HACK – HORVÁTH (2018.) = HACK PÉTER – HORVÁTH GEORGINA: A büntetőeljárásról szóló új törvényről, Jogtudományi Közlöny, 2018/6. 296-303.

KÜHNE (2006.) = HANS-HEINER KÜHNE: Anmerkung zum Urteil des EuGH v. 9.4.2006 - C-436/04. Esbroeck, JuristenZeitung, Jahrgang 61. Heft 20. 2006. 1019-1021.

KÜHNE (2007.) = HANS-HEINER KÜHNE: Anmerkung zum Urteil des EuGH v. 18.7.2007 - C-288/05. Kretzinger, JuristenZeitung, Jahrgang 62. Heft 5. 2007. 247-248.

HARMATI – KISS (2016.) = HARMATI JUDIT – KISS ÁRPÁD LAJOS: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete a kétszeres értékelés tilalmáról, JeMa, 2016/4. 63-68.

HÁGER (2018.) = HÁGER TAMÁS: A tényállás megalapozatlansága a büntetőperben, Debrecen, 2018. 82-83.

https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/252566/Hager_Tamas_disszertacio.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Megtekintés dátuma: 2018. szeptember 10.)

HÁRS (1940.) = HÁRS LÁSZLÓ: Tettazonosság – Személyazonosság, Magyar Jogi Szemle, 1940/13. 259-272.

HÁRS (1943.) = HÁRS LÁSZLÓ: A bűnhalmazat eljárásjogi vonatkozásai, Universitas Francisco Josephina, Acta Juridico Politica, Nagy Jenő és Fia könyvnyomdája, Kolozsvár, 1943.

HECKER (2001.) = HECKER, BERND: Das prinzip ne bis in idem im Schengener Rechtsraum (Art. 54. SDÜ) StV 2001/5. 306-311.

HEGER (2013.) = HEGER, MARTIN: Das europäische Doppelbestrafungsverbot aus Art. 50. GRC, In: ROBERT ESSER – HANS-LUDWIG GÜNTHER – CHRISTIAN JÄGER – CHRISTOS MYLONOPOULOS – BAHRI ÖZTÜRK: Festschrift für Hans-Heiner Kühne zum 70. Geburtstag am 21. August 2013, C.F. Müller, Heidelberg, 2013. 565-578.

HEGER (2015.) = HEGER, MARTIN: Der Tatbegriff („idem”) des EuGH in Strafsachen. Notwendigkeit einer Normativierung? In: GUDRUN HOCHMAYR: "Ne bis in idem" in Europa, Baden-Baden, 2015. 65-87.

HEGHMANNS (2014.) = HEGHMANNS, MICHAEL: Strafverfahren, Springer Verlag, Berlin, Heidelberg, 2014.

HEIL (1887.) = HEIL FAUSZTIN: Az ítélet korlátozása az ügyészi vád által. BJT, 1887/1. 1-7.

HEIL (1902.) = HEIL FAUSZTIN: Döntvénybírálat. Jogtudományi Közlöny, 1902./14. 119-121.

HEIL (1905-1906.) = HEIL FAUSZTIN: Az elkövetés ideje. Tettazonosság, BJT, 1905-1906/24. 381-382.

HELLER (1932.) = HELLER ERIK: A „ne bis in idem” elve a büntető törvénykezési jogban, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt. Szeged, 1932.

HELLER (1939.)A = HELLER ERIK: Tettazonosság és azonosság, In: Emlékkönyv Kolosváry Bálint Dr. jogtanári működésének negyvenedik évfordulójára, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1939. 196-210.

HELLER (1939.)B = HELLER ERIK: A Kúria 1939. évi október hó 31. napján kelt B.III.2047/1939. számú büntetőügyben hozott határozatának megbeszélése, BJT, 1940/3. 33-39.

HENKEL (1968.) = HENKEL, HEINRICH: Strafverfahrensrecht: ein Lehrbuch, 2. Auflage, Kohlhammer, Stuttgart, 1968.

HERKE (2018.) = HERKE CSONGOR: Az európai ne bis in idem elv érvényesülésének gyakorlati problémái hazánkban, In: HOMOKI-NAGY MÁRIA (főszerk.): Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára, Acta Universitas Szegedinesis, Acta Juridica et Politica, Tomus LXXXI., Szeged, 2018. 413-417.

HERZBERG (1972.) = HERZBERG, ROLF DIETRICH: Ne bis in idem – Zur Sperrwirkung des rechtskräftigen Strafurteils, Juristische Schulung, 1972/3. 113-120.

HÖMIG (2013.) = HÖMIG, DIETER: Artikel 103 [Rechtliches Gehör, Strafrechtsbegrenzungen], In: DIETER HÖMIG – HEINZ SEIFERT: Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, 10. Auflage, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2013.

HRUSCHKA (1966.) = HRUSCHKA, JOACHIM: Der Begriff der „Tat” im Strafverfahrensrecht, Juristen Zeitung 1966. 700-703.

HUBER (2012.) = HUBER, MICHAEL: Grundwissen – Strafprozessrecht: Die Tat im prozessualen Sinn, JuS, 2012/3. 208-210.

HUBUNG (2011.) = HUBUNG, DANIEL JOACHIM: Der Tatbegriff im Artikel 54 des Schengener Durchführungsübereinkommens, Peter Lang GmbH, Frankfurt am Main, 2011.

I

IGNÁCZ (2017.) = IGNÁCZ GYÖRGY: A Kúria határozata a kábítószer-fogyasztás szubszidiaritásáról, JeMa, 2017/3. 41-49.

IRK (1931.) = IRK ALBERT: A magyar büntető perjog vezérfonala, Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt., Pécs, 1931.

J

JACSÓ (2017.) = **JACSÓ JUDIT**: A költségvetési csalás, In: **HOLLÁN MIKLÓS – BARABÁS A. TÜNDE** (szerk.): A negyedik magyar büntetőkódex – régi és új vitakérdései. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Országos Kriminológiai Intézet, 2017. 267-296.

JAKAB (2011.) = **JAKAB ANDRÁS**: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében, *JeMa* 2011/4. 86-94.

JESCHECK (1957.) = **JESCHECK, HANS-HEINRICH**: Anmerkung zum Urteil des BGH v. 10. 1. 1956 – St E 11/55., *JZ*, 1957. 29-31.

JUNG (1984.) = **JUNG, HEIKE**: Anmerkung zum Urteil des BGH v. 21. 12. 1983. – 2 StR 578/83 (BGHSt. 32, 215), *JZ* 1984/11. 533-535.

JUNG (1993.) = **JUNG, HEIKE**: Zur Internationalisierung des Grundsatzes ne bis in idem, In: **PETER-ALEXIS ALBRECHT**: Festschrift für Horst Schüler-Springorum zum 65. Geburtstag, Carl Heymanns Verlag, Köln, 1993. 493-502.

JUNG (2010.) = **JUNG, HEIKE**: Kehrtwende zum Tatbegriff – Zugleich Besprechung von EGMR, Urteil vom 10.2.2009, *Goldammer's Archiv*, 2010/8. 472-476.

K

KADLÓT (2005.) = **KADLÓT ERZSÉBET**: A vád a vádlottak padján, *Magyar Jog*, 2005/2. 65-78.

KADLÓ (2008.) = **KADLÓT ERZSÉBET**: A tettazonosság – az azonos tett – a vádelv eltérő relációkban – *Magyar Jog*, 2008. 649-659.

KADLÓT (2010.) = **KADLÓT ERZSÉBET**: A „vád igazsága” In: **ERDEI ÁRPÁD** (szerk.): A büntetőítélet igazságtartalma, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010. 23-44.

KÁDÁR (1968.) = **KÁDÁR MIKLÓS**: I. Fejezet. A büntető törvény hatálya, In: **HALÁSZ SÁNDOR** (szerk.): A büntető törvénykönyv kommentárja, Első kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 31-48.

KARSAI (2007.)A = **KARSAI KRISZTINA**: Az Európai Bíróság Büntetőjogi Ítélezése – Szegedi Európa-jogi Szakkönyvtár, Szeged, 2007.

KARSAI (2007.)B = **KARSAI KRISZTINA**: A kétszeres eljárás alapelvei tilalmának európai érvényessége, In: **NAGY FERENC** (szerk.): *Ad futuram memoriam*, Tanulmányok Cséka Ervin 85. születésnapja tiszteletére, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2007.

KARSAI (2014.) = **KARSAI KRISZTINA**: Az Intézményi és jogi keretek In: **HOLLÁN MIKLÓS**: Az EU mint a szabadság, a biztonság és a jog térsége – Magyarország az Európai Unióban 2004-2014, Budapest, 2014. 19-37.

KARSAI (2015.) = **KARSAI KRISZTINA**: Alapelvei (r)evolúció az európai büntetőjogban, *Iurisperitus Bt.*, Szeged, 2015.

KARSAI (2016.) = **KARSAI KRISZTINA**: A ne bis in idem alkotmányba iktatása - az Alaptörvény XXVIII. cikk (6) bekezdése, In: **BALOGH ELEMÉR** (szerk.): Számadás az

Alaptörvényről: Tanulmányok a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara oktatóinak tollából., Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2016. 433-452.

KARSAI (2018.) = KARSAI KRISZTINA: A kívülmaradás lehetetlensége – az Európai Ügyészség működésének várható hatásai a kimaradó tagállamokban, Magyar Jog, 2018/12. 670-678.

KÁRMÁN (1906.) = KÁRMÁN ELEMÉR: Tettazonosság és vádkijavítás. A birtok és birlalat fogalma a lopás tényálladékában. BJT, 1906/9. 132-140.

KEETSIN LIU (1927.) = KEETSIN LIU: Der Begriff der Identität der Tat im geltenden deutschen Strafprozessrecht, Schletter, Breslau, 1927.

KERESZTY (1992.) = KERESZTY BÉLA: A vádelv története s szabályozása az első magyar Bp-ben, In: TÓTH KÁROLY (Szerk.): Emlékkönyv Dr. Cséka Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára. Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica, Tomus XLI. Fasc 1-40., Szeged, Jatepress, 1992. 301-313.

KINDHÄUSER (2016.) = KINDHÄUSER, URS: Strafprozessrecht, 4. Auflage, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2016.

KIRÁLY (2013.) = KIRÁLY ESZTER: A jogerő két jogág erőterében, Belügyi Szemle, 2013/7-8. 118-129.

KLIP (2012.) = KLIP, ANDRÉ: European Criminal Law: An Integrative Approach, 2nd edition Intersentia Publishing Ltd., Cambridge – Antwerp – Portland, 2012.

KLOEPFER (2010.) = KLOEPFER, MICHAEL: Verfassungsrecht II. Grundrechte, Verlag C.H. Beck, München 2010.

KOCH – DORN (2011.) = KOCH, ARND –DORN, VERENA: Verurteilung eines ehem. SS-Mannes vor dem Hintergrund deutschen und europäischen Rechts – Reichweite des transnationalen Doppelbestrafungsverbots, JURA, 2011/9. 690-697.

KONDOROSI – LIGETI (2008.) = KONDOROSI FERENC–LIGETI KATALIN: Az európai büntetőjog kézikönyve – Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008.

KOVÁCS (2007.) = KOVÁCS JUDIT: A vádelv fejlődése és gyakorlata Magyarországon, In: TÓTH KÁROLY (Szerk.): Acta Universitas Szegedinesis, Acta Juridica et Politica, Tomus LXX. Fascilus. 9., Szeged, 2007.

KOVÁCS (2019.) = KOVÁCS PÉTER: Miért nincs még kihirdetve a Római Statútum? Gondolatok a Római Statútum és az Alaptörvény összeegyeztethetőségének egyszerűségéről, Állam- és Jogtudomány, 2019/1. 69-90.

KRENEDITS (1904-1905.) = KRENEDITS ERNŐ: A bíró köteles hivatalból minősíteni., BJT., 1904-1905/25. 395-396.

KRETSCHMER (2009.) = KRETSCHMER, JÜRGEN: Anmerkung zum Beschluss des BGH v. 9.6.2008 – 5 StR 342/04, JR, 2009/9. 387-392.

KUCKEIN (2013.) = KUCKEIN, JÜRGEN-DETLEF: StPO § 264 [Gegenstand des Urteils]
In: ROLF HANNICH: Karsruher Kommentar zur Strafprozessordnung, 7. Auflage, C.H. Beck Verlag, München, 2013.

L

LAFAVE – ISRAEL – KING (2000.) = LAFAVE, WAYNE R. – ISRAEL, JEROLD H. – KING, NANCY J.: Criminal Procedure (Third Edition) West Group, Hornbook Series – St. Paul, Minn. 2000.

LUKÁCS (1902.) = LUKÁCS ADOLF: A főtárgyalás, Gámán János Örököse Könyvnyomdája, Kolozsvár, 1902.

M

M. NYITRAI (2006.) = M. NYITRAI PÉTER: Nemzetközi-és európai büntetőjog, Osiris Kiadó Kft., Budapest, 2006.

MANNHEIM (1929.) = MANNHEIM, HERMANN: Literaturbericht, Strafprozeß und Gerichtsverfassung, 5. Keetsin Liu, Der Begriff der Identität der Tat im geltenden deutschen Strafprozeßrecht, ZStW 1929. 706-708.

MARXEN – HANNEMANN (2009.) = MARXEN, KLAUS –HANNEMANN, TOBIAS: Graben-Fall, Famos, 2009/12. 1-6.

MÁRKUS (1964.) = MÁRKUS FERENC: Külföldi büntetőítélet jogkövetkezményei a hazai jog szempontjából, különös tekintettel a nemzetközi jogra, Jogtudományi Közlöny, 1964/10. 544-551.

MEYER-GÖBNER (2006.) = MEYER-GÖBNER, LUTZ: Strafprozessordnung mit GVG und Nebengesetzen, 49. Auflage, Verlag C.H. Beck, München, 2006.

MECSÉR (1937.) = MECSÉR JÓZSEF: A tettazonosság problémája, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt., Szeged, 1937.

MECSÉR (1949.) = MECSÉR JÓZSEF: Harc a formalizmus ellen, Jogtudományi Közlöny, 1949/13-14. 306-308.

MEZŐLAKI (2014.) = MEZŐLAKI ERIK: A funkciómegoszlásról, különös tekintettel a vádlói és a bírói feladatok elkülönüléséről, 2014. ([http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/mezolaki_erik__a_funkciomegoszlasrol\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/mezolaki_erik__a_funkciomegoszlasrol[jogi_forum].pdf)) (Megtekintés dátuma: 2018. augusztus 29.)

MITTERMAIER (1901.) = MITTERMAIER, WOLFGANG: Gutachten über § 300 RStGB – Ergänzung I. Über den Begriff der „That“ im Strafprozeß, ZStW, 1901. 230-235.

MOLNÁR (2011.) = MOLNÁR GÁBOR: A jogerős ügydöntő határozat jelentősége a folytatólagos bűncselekményegység körében. In: GÁL ISTVÁN (szerk.): Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. Pécs, 2011. 411-422.

MÓRA (1958.)A = MÓRA MIHÁLY: Az ítélet és a vád viszonyához, Magyar Jog, 1958/8. 228-231.

MÓRA (1958.)B = MÓRA MIHÁLY: Az ítélet és jogerese a büntetőperben, Jogtudományi Közlöny, 1958/10. 390-398.

MÓRA (1961.) = MÓRA MIHÁLY: XIX. fejezet – A bíróság határozatai a tárgyalás alapján, In: MÓRA MIHÁLY – KOCSIS MIHÁLY: A magyar büntető eljárási jog, Tankönyvkiadó, Budapest, 1961.

N

NAGY (2014.)A = NAGY FERENC: Anyagi Büntetőjog Általános Rész I., Iurisperitus Bt., Szeged, 2014.

NAGY (2014.)B = NAGY FERENC: Anyagi Büntetőjog Általános Rész II., Iurisperitus Bt., Szeged, 2014.

NAGY (1974.) = NAGY LAJOS: Ítélet a büntetőperben – A büntetőbírói döntési tevékenység problémái, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974.

NAGY (2012.) = NAGY MARIANN: Quo Vadis Domine? Elmékedések a szabálysértések helyéről a 2012. évi szabálysértési törvény kapcsán, Jogtudományi közlöny, 2012. 217-226.

NEUHAUS (1985.) = NEUHAUS, RALF: Der strafverfahrensrechtliche Tatbegriff: „ne bis in idem”, Studienverlag Brockmeyer, Bochum, 1985.

NÉMEDI (2015.) = NÉMEDI MÁRK: Ne bis in idem: a separation of acts in transnational cases?, Perspectives on Federalism 2015/2. 85-115.

NOLTE (2013.) = NOLTE, GEORG: § 135 Ne bis in idem, In: DETLEF MERTEN – HANS-JÜRGEN PAPIER: Handbuch der Grundrechte in Deutschland und Europa, Band V, Einzelgrundrechte II. C.F. Müller, Heidelberg, 2013.

NOROUZI (2016.) = NOROUZI, ALI B.: § 264 StPO In: HARTMUT SCHNEIDER: Münchener Kommentar zur Strafprozessordnung, Band II. §§ 151-332 StPO, 1. Auflage, München, 2016.

O

OEHLER (1949.) = OEHLER, DIETRICH: Die Identität der Tat, In: ARTHUR WEGNER: Festschrift für Ernst Heinrich Rosenfeld, de Gruyter, Berlin, 1949. 139-159.

OSZTOVICS (2020.) = OSZTOVICS ANDRÁS: Törvénymódosítás a bírósági gyakorlat egységesítése érdekében – jó irányba tett rossz lépés?, Magyar Jog 2020/2. 72-80.

P

PÁPAI-TARR (2007.) = PÁPAI-TARR ÁGNES: A ne bis in idem elv az Európai Bíróság gyakorlatában. Miskolci Jogi Szemle, 2007/2. 100-118.

PÁSZTOR (1975.) = PÁSZTOR ISTVÁN: Problémák a vádelv gyakorlati érvényesülése köréből, Ügyészségi Értesítő, 1975/1. 1-5.

PETERS (1966.) = PETERS, KARL: Strafprozeß. Ein Lehrbuch, Verlag C. F. Müller, Karlsruhe, 1966.

PIEROTH (2012.) = PIEROTH, BODO: Art. 103. [Rechtliches Gehör; Gesetzlichkeit der Strafe; Doppelbestrafungsverbot] In: HANS D. JARASS – BODO PIEROTH: Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Kommentar, 12. Auflage, Verlag C. H. Beck, München, 2012.

PÖLÖSKEI (2018.) = PÖLÖSKEI ILDIKÓ: A szabálysértési jog és a büntetőeljárás kapcsolódásának eljárásjogi problémái az ítélt dolog és az érték-egybefoglalás értelmezése körében, Magyar Jog, 2018/12. 709-715.

PREISER (1939.) = PREISER: Aufspaltung der Sammelstraftat, insbesondere der fortgesetzten Handlung, ZStW 1939. 743-787.

R

RADTKE (2008.) = RADTKE, HENNING: Der Begriff der „Tat“ im prozessualen Sinne in Europa, In: HENDRIK SCHNEIDER – MICHAEL KAHLO – DIETHELM KLESCZEWSKI – HERIBERT SCHUMANN: Festschrift für Manfred Seebode zum 70. Geburtstag am 15. September 2008., Berlin, 2008. 297-316.

ROSENAU (2018.) = ROSENAU, HENNING: § 264 – Gegenstand des Urteils In: HELMUT SATZGER – WILHELM SCHLUCKBIER – GUNTER WILDMAIER: Strafprozessordnung, 3. Auflage, 2018.

ROSNYAY (1915.) = ROSNYAY DÁVID: A ne bis in idem elve a semmisségi eljárásban, Jogtudományi Közlöny, 1915/31. 340-342.

ROXIN (1984.) = ROXIN, CLAUS: Anmerkung zum Urteil des BGH v. 21. 12. 1983. – 2 StR 578/83 (BGHSt. 32, 215), Juristische Rundschau, 1984/8. 344-349.

ROXIN (1988.) = ROXIN, CLAUS: Anmerkung zum Urteil des BGH v. 29. 9. 1987. – 4 StR 367/87 und zum Beschluß des BGH v. 16.10. 1987 – 2 StR 258/87, JZ, 1988/5. 258-262.

ROXIN – SCHÜNEMANN (2012.) = ROXIN, CLAUS – SCHÜNEMANN, BERND: Strafverfahrensrecht, Verlag C.H. Beck, München, 2012.

S

SALAMON (1966.) = SALAMON GÉZA: A vád tárgyává tett tények, Magyar Jog, 1966/5. 203-205.

SATZGER (2008.) = SATZGER, HELMUT: Internationales und Europäisches Strafrecht, 2. Auflage, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2008.

SCHMIDT (1966.) = SCHMIDT, GERHARD: Schuldspruch und Rechtskraft, JZ, 1966/3. 89-94.

SCHMIDT (2017.) = SCHMIDT PÉTER: A költségvetési csalás jelenlegi minősítési, elhatárolási kérdése és bírói gyakorlata, Büntetőjogi Szemle 2017/2. 104-115.

SCHMIDT-ABMANN (2017.) = SCHMIDT-ABMANN, EBERHARD: Art. 103. Abs. 3. In: THEODOR MAUNZ – GÜNTER DÜRIG: Grundgesetz Kommentar, Band VI., 81. EL, Verlag C. H. Beck, München, 2017.

SCHOMBURG (2002.) = SCHOMBURG, WOLFGANG: Concurrent national and international criminal jurisdiction and the principle „ne bis in idem”, *Revue Internationale de droit penal*, 2002. 3/4. 941-964.

SCHOMBURG (2005.) = SCHOMBURG, WOLFGANG: Konkurrierende nationale und internationale Strafgerichtsbarkeit und der Grundsatz „Ne bis in idem”, In: JÖRG ARNOLD – BJÖRN BURKHARDT – WALTER GROPP – GÜNTER HEINE – HANS-GEORG KOCH – OTTO LAGODNY – WALTER PERRON – SUSANNE WALTHER: *Menschengerechtes Strafrecht: Festschrift für Albin Eser zum 70. Geburtstag*, Verlag C.H. Beck, München, 2005. 829-845.

SCHROEDER (1997.) = SCHROEDER, FRIEDRICH-CHRISTIAN: Die Rechtsnatur des Grundsatzes „ne bis in idem” *JuS*, 1997/3. 227-231.

SCHWINGE (1932.) = SCHWINGE, ERICH: Identität der Tat im Sinne der Strafprozeßordnung, *ZStW*, 1932. 203-236.

SODAN (2009.) = SODAN, HELGE: *Grundgesetz Beck'sher Kompakt-Kommentar*, Verlag C.H. Beck, München, 2009.

SPECHT (1999.) = SPECHT, BRITTA: Die zwischenstaatliche Geltung des Grundsatzes ne bis in idem – Zugleich ein Beitrag zur Auslegung des Art. 103 Abs. 3 Grundgesetz, Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, 1999.

STEFFLER (1974.) = STEFFLER SÁNDOR: A váddal összefüggő gyakorlati kérdések, *Magyar jog*, 1974/6. 334-339.

STEFFLER (1978.) = STEFFLER SÁNDOR: A vád tárgyává tett "cselekmény", *Magyar jog*, 1978/11. 975-981.

STEINBERG – STAM (2010.) = STEINBERG, GEORG –STAM, FABIAN: Der strafprozessuale Tatbegriff, *JURA*, 2010/12. 907-910.

STUCKENBERG (2011.) = STUCKENBERG, CARL-FRIEDRICH: Der Tatbegriff des europäischen Doppelbestrafungsverbot, In: WERNER MENG – GEORG RESS – TORSTEN STEIN: *Europäische Integration und Globalisierung, Festschrift zum 60-jährigen Bestehen des Europa-Instituts*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2011. 567-580.

SZABÓ (2021.) = SZABÓ JUDIT: A ne bis in idem elve az európai jogalkalmazásban, Debrecen, 2021.

SZABÓ LÁSZLÓNÉ (1960.) = SZABÓ LÁSZLÓNÉ: A vádelv a magyar szocialista büntető eljárásjogban, *Jogtudományi Közlöny* 1960/11. 610-613.

SZABÓNÉ NAGY – KISS (1979.) = SZABÓNÉ NAGY TERÉZ-KISS ZSIGMOND: A büntetőeljárás törvénykönyv a gyakorlatban: A hatóságok vádkimerítési kötelezettsége, a bíróság vádhoz kötöttsége. *Magyar Jog*, 1979. 401-408.

SZABÓNÉ NAGY (1982.) = SZABÓNÉ NAGY TERÉZ: Általános rendelkezések, In: LÁSZLÓ JENŐ (szerk.): *A büntető eljárás magyarázata*, I. kötet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1982.

SZEGHŐ (1909.) = SZEGHŐ IGNÁCZ: Non bis in idem III., Ügyvédek Lapja 1909/16. 2-3.

SZEPESI (2009.) = SZEPESI ERZSÉBET: Alapvető rendelkezések: In: BODOR TIBOR – CSÁK ZSOLT – SOMOGYI GÁBOR – SZEPESI ERZSÉBET – SZOKOLAI GÁBOR – VARGA ZOLTÁN: A Büntetőeljárás Törvény Magyarázata 1. kötet, Complex Kiadó, Budapest, 2009. 27-62.

SZIGETI (2018.) = SZIGETI IMOLA: A tárgyalás előkészítésének szerepe a Be.-ben, az előkészítő ülés, Büntetőjogi Szemle, 2018/2. 94-100.

SZILI (1985.) = SZILI ZOLTÁN: Gondolatok a tettazonosságról, JPTE, Studia Juvenum, Seria juridica II. Pécs, 1985. 79-92.

SZOLNOK (1936.) = SZOLNOK JENŐ: A vád és az ítélet viszonya., BJT, 1936/4. 97-102.

SZÖLLŐSY (1917.) = SZÖLLŐSY OSZKÁR: A tett-azonosságáról, Bűnügyi Szemle, 1917/1. 25-36.

SZÖLLŐSY (1931.) = SZÖLLŐSY OSZKÁR: A tettazonosság kérdéséhez, Magyar Jogi Szemle, 1931. 273-275.

SZÖLLŐSY (1905.) = SZÖLLŐSY OSZKÁR: Felmentés és minősítés, BJT, 1905/7. 97-99.

T

TAMICS JENŐNÉ (1966.) = TAMICS JENŐNÉ: A vád tárgyává tett tények köre a vádirati tényállást alapul véve, Magyar Jog 1966/12. szám 543-547.

TARNAI (1890.) = TARNAI JÁNOS: A tettazonosság, Magyar Igazságügy XXXIV. évfolyam, 1890., 73-87.; 137-179.; 244-251.

THOMAS (2002.) = THOMAS, HERBERT: Das Recht auf Einmaligkeit der Strafverfolgung: vom nationalen zum internationalen ne bis in idem: eine rechtsvergleichende Erörterung unter besonderer Berücksichtigung des Rechts der Bundesrepublik Deutschland, Englands, Schottlands und der USA sowie Art. 54 SDÜE, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2002.

TÓTH (2018.) = TÓTH GÉZA: A transznacionális tettazonosság kérdése a Pécsi Ítéltábla kábítószer-kereskedelmi ügyben hozott ítéletében, JeMa, 2018/1. 37-43.

TÓTH (2019.)A = TÓTH GÉZA: Az alkotmányos „idem” fogalom a kétszeres eljárás és kétszeres elítélés tilalmának értelmezésében, Magyar Jog, 2019/2. 116-117.

TÓTH (2019.)B = TÓTH GÉZA: A kétszeres elítélés alaptörvényi tilalmának nemzetközi érvényességéből fakadó változások, In: Az Alaptörvény érvényesülése a bírói gyakorlatban III. – Alkotmányjogi panasz – az alapjog-érvényesítés gyakorlata, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019. 570-627.

TÓTH (2021.) = TÓTH GÉZA: A Kúria felülvizsgálati eljárásban hozott döntése embercsempészés büntetében, JeMa, 2021/2-3. 29-41.

TÓTH (1905.) = TÓTH GYÖRGY: Non bis in idem és újrafelvétel kérdése, BJT 1905/23. 302-304.

TÓTH (2001.) = TÓTH MIHÁLY: A „tettazonosság” újabb dilemmái – Meghaladott dogma vagy értékes tradíció? In: FENYVESI CSABA – HERKE CSONGOR (szerk.): Minúciák. Tanulmányok Tremmel Flórián professzor 60. születésnapjának tiszteletére, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudomány Kar, Pécs, 2001. 22-41.

TÓTH (2009.) = TÓTH MIHÁLY: A tettazonosság problematikája, In: TÓTH MIHÁLY (szerk.): Büntető eljárásjog, Harmadik, átdolgozott, hatályosított kiadás, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009. 422-424.

TREMME (2001.) = TREMME FLÓRIÁN: Magyar büntetőeljárás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2001.

TREMME (2003.) = TREMME FLÓRIÁN: A tettazonosság néhány kérdése retrospektív megközelítésben, In: FENYVESI CSABA – HERKE CSONGOR: Emlékkönyv Vargha László egyetemi tanár születésének 90. évfordulójára., PTE ÁJK, Pécs, 2003. 267-272.

U

URBÁN (1941.) = URBÁN GUSZTÁV: Folytatólagos bűncselekmény s a ne bis in idem elve., BJT 1941/2. 17-23.

V

VAN BOCKEL (2010.) = VAN BOCKEL, WILLEM BASTIAAN: The ne bis in idem principle in EU law: A conceptual and jurisprudential analysis, Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, 2010.

VARGA (2016.) = VARGA ZOLTÁN: A vád módosítása In: BODOR TIBOR – CSÁK ZSOLT – SOMOGYI GÁBOR – SZEPESI ERZSÉBET – SZOKOLAY GÁBOR – VARGA ZOLTÁN: Nagykomentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016.

VARGA (2020.) = VARGA ZS. ANDRÁS: Tíz gondolat a jogegységről és a precedenshatásról, Magyar Jog 2020/2. 81-87.

VARGA (2013.) = VARGA ZSÓFIA: Az Európai Bíróság ítélete az Akerberg Fransson-ügyben, JeMa, 2013/4. 68-78.

VARGHA (1889.) = VARGHA FERENCZ: Non bis in idem, Magyar Igazságügy XXXI. évfolyam, 1889. 18-29., 119-132., 181-192.

VARGHA (1909.) = VARGHA FERENC: Főtárgyalás a törvényszék előtt – A vád viszonya az ítélethez, In: BALOGH JENŐ - EDVI ILLÉS KÁROLY - VARGHA FERENC: A bűnvádi perrendtartás magyarázata, Grill Károly Könyvkiadóvállalat- Budapest, 1909. 431-444.

VARGHA (1926.) = VARGHA FERENC: Tettazonosság, felhatalmazás és exceptio veritatis sajtó útján elkövetett bűncselekményeknél, Büntetőjog Tára LXXVIII. kötet, 1926. 65-81.

VÁMBÉRY (1916.) = VÁMBÉRY RUSZTEM: A bűnvádi perrendtartás tankönyve, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1916.

VELTEN (2016.) = VELTEN, PETRA: § 264 Gegenstand des Urteils, In JÜRGEN WOLTER: SK-StPO Band V. §§246a-295 StPO, Carl Heymanns Verlag, 2016. 625-670.

VISZOKAY (1983.) = VISZOKAY LÁSZLÓ: A bűncselekményi egység különböző fajtái a hatályos Büntetőtörvény tükrében, Magyar Jog, 1983/2. 108-125.

VOGEL (2006.) = VOGEL, JOACHIM: Internationales und eropäisches ne bis in idem, In: ANDREAS HOYER – HENNING ERST MÜLLER – MICHAEL PAWLIK – JÜRGEN WOLTER: Festschrift für Friedrich-Christian Schroeder zum 70. Geburtstag, C.F. Müller Heidelberg, 2006. 877-893.

W

WASMEIER (2006.) = WASMEIER, MARTIN: The principle of ne bis in idem, Revue Internationale de droit penal, 2006/1. 122-130.

WERDER (1929.) = WERDER, HANS: V. Strafrecht, Keetsin Liu, Der Begriff der Identität der Tat im geltenden deutschen Strafprozeßrecht, Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft, 1929/2. 288-298.

WIENER (2003.) = WIENER A. IMRE: A ne bis in idem elv érvényesítéséről, Büntetőjogi Kodifikáció, 2003/1-2. 62-68.

WILDHABER (2007.) = WILDHABER, LUZIUS: Human Rights, Democracy and the Rule of Law, Dike Verlag AG, Zürich/St. Gallen, 2007.

WILS (2003.) = WILS, WOUTER P.J.: The Principle of ‘Ne Bis in Idem’ in EC Antitrust Enforcement: A Legal and Economic Analysis, World Competition, 2003/2. 131-148.

WOLTER (1986.) = WOLTER, JÜRGEN: Tatidentität und Tatumgestaltung im Strafprozess, Goltdammer’s Archiv, 1986. 143-176.

WYNGAERT-STESSENS (1999.) = VAN DEN WYNGAERT, CHRISTINE - STESSENS, GUY: The International Non bis in idem Principle: Resolving some of the Unanswered Questions, The International & Comparative Law Quarterly, 1999, 779-804.

Z

ZEHERY (1923.) = ZEHERY LAJOS: A m. kir. Curia jogegységi tanácsának 12. számú büntető döntvénye. BJT, 1923/6. 89-99.

ZEHETGRUBER (2015.) = ZEHETGRUBER, CHRISTOPH: Der Begriff derselben Tat in Art. 54. SDÜ – Aktuelle Entwicklungen, JR, 2015/4. 184-193.

ZÖLDY (1935.) = ZÖLDY MIKLÓS: Tettazonosság és minősítés, Jog: Elméleti és gyakorlati folyóirat I-II. évf. 1935/2-3. 106-110.

ZÖLDY (1939.) = ZÖLDY MIKLÓS: A Kúria 1939. január hó 9. napján kelt B.III.4689/1938. számú büntetőügyben hozott határozatának megbeszélése, BJT, 1939/7. 117-126.

ZÖLLER (2010.) = ZÖLLER, MARK A.: Die transnationale Geltung des Grundsatzes ne bis in idem nach dem Vertrag von Lissabon, In: KNUT AMELUNG – HANS-LUDWIG

GÜNTHER – HANS-HEINER KÜHNE: Festschrift für Volker Krey zum 70. Geburtstag am 9. Juli 2010, Stuttgart, 2010. 501-522.

Hivatkozott jogforrások

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról

1896. évi XXXIII. törvénycikk a bünvádi perrendtartásról

1951. évi III. törvény a büntető perrendtartásról

1954. évi V. törvény a büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény módosításáról

1962. évi 8. törvényerejű rendelet a büntető eljárásról

1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról

1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről

1996. évi XXXVIII. törvény a nemzetközi bűnügyi jogsegélyről

1996. évi XXXIX. törvény a volt Jugoszlávia területén elkövetett, a nemzetközi humanitárius jogot súlyosan sértő cselekmények megbüntetésére létrehozott Nemzetközi Törvényszék Alapokmányából fakadó kötelezettségek végrehajtásáról

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

1998. évi XXVIII. az állatok védelméről és kíméletéről szóló törvény

1999. évi CI. törvény az 1994. január 1. és 1994. december 31. között Ruanda területén elkövetett népirtásért és a nemzetközi humanitárius jog egyéb súlyos megsértéséért felelős személyek, valamint a szomszédos államok területén elkövetett népirtásért és egyéb hasonló jogsértésekért felelős ruandai állampolgárok megbüntetésére létrejött Nemzetközi Büntetőtörvényszék Alapokmányából fakadó kötelezettségek végrehajtásáról

2006. évi LI. törvény a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról

2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybírásról

2011. évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról

2011. évi CLXIII. törvény az ügyészségről

2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

2012. évi CLXXX. törvény az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről

2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról

2017. évi XXXIX. törvény az európai uniós és a nemzetközi bűnügyi együttműködést szabályozó törvények, és ehhez kapcsolódóan más törvények jogharmonizációs célú módosításáról

2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról

2021. évi CXXXIV. törvény az egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódóan egyéb törvények módosításáról

244/1998. (XII. 30.) Kormányrendelet az állatvédelmi bírságról

Felhasznált uniós jogforrások:

Az Európai Ügyészség létrehozására vonatkozó megerősített együttműködés bevezetéséről szóló 2017/1939 rendelet Tanács

A Tanács 1/2003/EK rendelete (2002. december 16.) a Szerződés 81. és 82. cikkében meghatározott versenyszabályok végrehajtásáról

A Tanács 2002. június 13. napján kelt 2002/584/IB kerethatározata az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról

A Tanács 2009. november 30. kelt 2009/948/IB kerethatározat a joghatóság gyakorlásával kapcsolatos, büntetőeljárások során felmerülő összeütközések megelőzéséről és rendezéséről

A Tanács 2005. február 24. napján kelt 2005/214/IB kerethatározata a kölcsönös elismerés elvének a pénzbüntetésekre való alkalmazásáról

Hivatkozott joggyakorlat

Jogegységi határozatok

3/1999. BJE

1/2007. BJE

6/2009. BJE

3/2013. BJE

2/2015. BJE

1/2016. BJE

2/2018. BJE

1/2021. BJE

Felhasznált Büntető Kollégiumi vélemények, állásfoglalások:

A Legfelsőbb Bíróság Büntető és Katonai Kollégiumának 5/1979. számú tanácselnöki értekezleti állásfoglalása

A Legfelsőbb Bíróság BK 54. számú kollégiumi állásfoglalása

A Legfelsőbb Bíróság BK. 84. számú kollégiumi állásfoglalása

A Legfelsőbb Bíróság BK. 104. számú kollégiumi állásfoglalása

23/2001. BK vélemény
1/2007. BK vélemény
31/2007. BK vélemény
33/2007. BK vélemény
37/2007. BK vélemény
40/2007. BK vélemény
46/2007. BK vélemény
87/2010. BK vélemény
101/2012. BK vélemény

Felhasznált LÜ állásfoglalások, utasítások:

1965/70. számú LÜ állásfoglalás
1973/43. számú LÜ állásfoglalás
9/2018. (VI. 29.) LÜ utasítás

Felhasznált bírósági határozatok:

A Királyi Curia gyakorlata

A m. kir. Curia jogegységi tanácsának 12. számú büntető döntvénye
B.I.3689/1918.
B.II.169/1921.
B.II.3073/1926.
B.III.2790/1927.
B.II.2711/1930.
B.I.2867/1931.
B.II.4001/1931.
B.II.2265/1932.
B.III.3629/1933.
B.III.4689/1938.
B.III.2047/1939.

Bírósági Határozatokban közzétett, hazai bírósági joggyakorlat:

BJD 2080.
BJD 4459.
BJD 5401.
BJD 5439.
BH1955. 2.

BH1975. 60.
BH1975. 552.
BH1976. 393.
BH1981. 55.
BH1982. 41.
BH1986. 9.
BH1989. 394.
BH1992. 155.
BH1993. 83.
BH1993. 151.
BH1993. 278.
BH1994. 648.
BH1995. 504.
BH1996. 456.
BH1998. 216.
BH2000. 193.
BH2000. 478.
BH2001. 57.
BH2001. 213.
BH2001. 266.
BH2002. 259.
BH2003. 48.
BH2003. 102.
BH2003. 146.
BH2005. 5.
BH2005. 7.
BH2005. 96.
BH2005. 167.
BH2005. 242.
BH2005. 338.
BH2006. 42.
BH2006. 278.
BH2006. 281.
BH2006. 346.
BH2009. 5.
BH2009. 6.
BH2009. 140.
BH2009. 199.
BH2009. 267.
BH2010. 174.
BH2010. 291.
BH2011. 34.
BH2011. 60.
BH2011. 189.
BH2011. 245.
BH2011. 304.
BH2013. 37.
BH2013. 58.
BH2013. 148.
BH2013. 177.

BH2014. 8.
BH2014. 9.
BH2014. 71.
BH2014. 130.
BH2014. 136.
BH2014. 331.
BH2015. 178.
BH2016. 260.
BH2017. 217.
BH2017. 252.
BH2017. 388.
BH2018. 162.
BH2018 163.
BH2018. 245.
BH2018. 269.
BH2018. 301.
BH2019. 73.
BH2019. 129.
BH2019. 287.
BH2020. 28.
BH2020. 32.
BH2020. 67.
BH2020. 138.
BH2020. 202.
BH2020. 227.
BH2021. 66.
BH2021. 298.

BH+2001.4.149.
BH+2003.1.11.
BH+2003.3.140.
BH+2006.9.386.
BH+2008.9.385.
BH+2011.4.146
BH+2013.12.493.

EBH2002. 617.
EBH2005. 1199.
EBH2009. 2030.
EBH2012. B.6.
EBH2015. B.13.
EBH2015. B.16.
EBH2015. B.17.
EBH2015. B.26.
EBH2019. B.6.
EBH2018. B.8.
EBH2019. B.9.
EBH2019. B.23.

EBD2017. B.13.

EBD2019. B.16.

EH2011. 2385.

EH2012. B.25. II.

EH2013. 04.B.10.

EH2015. 03.B.10.

EH2016. 02.B.4.

FBK 1991/27.

FBK 1994/37.

ÍH2013. 138.

ÍH2016. 7.

ÍH2009. 152.

ÍH2020. 64.

ÍH2021. 11.

ÍH 2021.35.

Bírsági Határozatok Gyűjteményében, valamint a Kúriai Határozatok Gyűjteményében közzétett anonim határozatok:

Kúria Kfv.37719/2011/10.

Kúria Bfv.III.1085/2015/18.

Kúria Bpkf.III.169/2016/7.

Kúria Bfv.III.1467/2017/6.

Kúria Bfv.III.1525/2018/7.

Kúria Bfv.I.1513/2019/6.

Legfelsőbb Bíróság Bfv.V.2.157/2000.

Legfelsőbb Bíróság Bfv.III.131/2005/2.

Legfelsőbb Bíróság Bkf.I.236/2008/2.

Legfelsőbb Bíróság Bfv.II.462/2007/5.

Debreceni Ítéltábla Bf.II.589/2018/26.

Fővárosi Törvényszék 22.Bf.6479/2008/22.

Fővárosi Ítéltábla 5.Bhar.308/2009/7.

Makói Járásbíróság 4.B.470/2014/2.

Pécsi Ítéltábla Bf.II.60/2015/7.

Szegedi Ítéltábla Bpi.II.119/2009/2.

Veszprémi Városi Bíróság 4.B.436/2007/4.

Veszprém Megyei Bíróság 3.Bkf.808/2007/2.

Veszprém Megyei Bíróság 1.Bpi.149/2008/2.

Zalaegerszegi Törvényszék 3.B.4/2015/10.

Hivatkozott EJEB jogesetek:

Engel and others v. The Netherlands (Application no. 5100/71; 5101/71; 5102/71; 5354/72; 5370/72) Judgement of 6 August 1976

Gradinger v. Austria (Application no. 15963/90) Judgement of 23 October 1995

Oliveira v. Switzerland (Application no. 25711/94) Judgement of 30 July 1998

Pélissier and Sassi v. France (Application no. 25444/94.) Judgement of 25 March 1999.

Edelmayer v. Austria (Application no. 33979/96) Judgement of 21. March 2000

Freunberger v. Austria (Application no. 34186/96) Judgement of 19 December 2000

Dallos v. Hungary (Application no. 29082/95.) Judgement of 8 February 2001.

Krombach v. France (Application no. 29731/96.) Judgement of 13 February 2001.

Franz Fischer v. Austria (Application no. 37950/97) Judgement of 29 May 2001

W. F. v. Austria (Application no. 38275/97) Judgement of 30 May 2002

Sailer v. Austria (Application no. 38237/97) Judgement of 06 June 2002

Göktan v. France (Application no. 33402/96) Judgement of 2 July 2002

Isaksen v. Norway (Application no. 13596/02) Judgement of 02 October 2003

Nikitin v. Russia (Application no. 50178/99) Judgement of 20 July 2004

Rosenquist v. Sweden (Application no. 60619/00) Judgement of 14 September 2004

Hauser-Sporn v. Austria (Application no. 37301/03) Judgement of 7 December 2006

Vilho Eskelinen and Others v. Finland (Application no. 63235/00) Judgement of 19 April 2007

Garretta v. France (Application no. 2528/04) Judgement of 4 March 2008

Zolotukhin v. Russia (Application no. 14939/03) Judgement of 10 February 2009

Krombach v. France (Application no. 67521/14.) Judgement of 29 March 2018.

Felhasznált AB határozatok

42/1993. (VI.30.) AB határozat

63/1997 (XII.21.) AB határozat

19/1998. (V.22.) AB határozat

8/2004. (III.25.) AB határozat

32/2008. (III. 12.) AB határozat

19/2009. (VII.10.) AB határozat

60/2009. (V. 28.) AB határozat

77/2009. (VII. 10.) AB határozat

123/2009. (XII.17.) AB határozat

61/2011. (VII. 13.) AB határozat

176/2011. (XII. 29.) AB határozat
32/2012. (VII. 4.) AB határozat
38/2012. (XI. 14.) AB határozat
33/2013. (XI. 22.) AB határozat
30/2014. (IX. 30.) AB határozat
32/2014. (XI. 3.) AB határozat
8/2017. (IV. 18.) AB határozat

Felhasznált EUB ítéletek:

Rewe-Zentral Ag v Bundesmonopolverwaltung Für Branntwein C-120/78. számú ügy 20/2/1979.

Hüseyin Gözütok és Klaus Brügge elleni büntetőeljárásokban előzetes döntéshozatal iránti eljárások alapján C-187/01 és C-385/01. számú ügy 11/2/2003.

Aalborg Portland and others vs. Commision C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P, C-219/00 P. 07/01/2004.

Leopold Henri Van Esbroeck elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-436/04. számú ügy 9/4/2006.

Werner Constant Maria elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-272/05. számú ügy 07/06/2006.

Jean Leon Van Straaten elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-150/05. számú ügy 28/11/2006.

Gasparini és társai elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-467/04. számú ügy 28/11/2006.

Jürgen Kretzinger elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-288/05. számú ügy 18/7/2007.

Norma Kraaijenbrink elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-367/05. számú ügy 18/7/2007.

Klaus Bourquain elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-297/07. számú ügy 11/12/2008.

Vladimir Turansky elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-491/07. számú ügy 22/12/2008.

Gaetano Mantello elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-261/09. számú ügy 16/11/2010.

Toshiba Corporation and Others v Úřad pro ochranu hospodářské soutěže C-17/10. számú ügy 8/11/2011.

Łukasz Marcin Bonda elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-489/10. számú ügy 2012/06/05.

Åklagaren v Hans Åkerberg Fransson C-617/10. számú ügy 26/02/2013.

Zoran Spasic elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-129/14. számú ügy 27/05/2014.

M elleni büntetőeljárásban előzetes döntéshozatal iránti eljárás alapján C-398/12. számú ügy 5/6/2014.

Felhasznált Német Alkotmánybírósági döntések:

BVerfGE 65, 377.
BVerfGE 3, 248.
BVerfGE12, 62.
BVerfGE 21, 391.
BVerfGE 23, 191.
BVerfGE 45, 434.
BVerfGE 56, 22.
BVerfGE 75, 1.

Felhasznált külföldi büntetőbírósági döntések:

RGSt 21, 78.
RGSt 4, 243.
RGSt 70, 30

BGHSt 40, 138, 03.05.1994. - GSSt 2/93, GSSt 3/93.
BGHSt 45, 385, 388.
BGHSt 41, 385, 19.12.1995. - KRB 33/95.
BGHSt 32, 215, 21.12.1983. - 2 StR 578/83.
BGHSt 13, 21, 24.02.1959. - 1 StR 29/59.
BGHSt 23, 141, 05.11.1969. - 4 StR 519/68.
BGHSt 22, 141
BGH 05.03.2009 - 3 StR 556/08.
BGH NStZ 2006, 350, 23.11.2005. - 2 StR 327/05.
BGHSt 6, 122, 05.05.1954. - 1 StR 25/54
BGH, 29.9.1987. - 4 StR 376/87.
BGH, 16.10.1987. - 2 StR 258/87.
BGH 21.12.1983. - 2 StR 578/83.
BGHSt 29, 288, 11.06.1980. - 3 StR 9/80.
BGHSt 36, 151, 16.03.1989, - 4 StR 60/89.
BGH 29.03.1990. - 4 StR 681/89
BGH 11. 11. 1966. - 4 StR 387/66.
BGH 13.07.2018. - 1 StR 34/18.
BGH 06.06.2008. - 2 StR 189/08.
BGH 08.04.1987. - 3 StR 11/87.
BGH 11.04.1995. - 1 StR 64/95
BGH 12.12.2013. - 3 StR 531/12.

Supreme Court of Massachusetts in *Morey v Commonwealth*, 108 Mass. 433.
Blockburger v United States, 284 U.S. 299 (1932.)
Grady v Corbin, 495 U.S. 508 (1990.)
United States v Dixon, 509 U.S. 688 (1993.)